Новий Обрій

альманах

Висловлюємо щиру вдячність
Фундації українознавчих студій в Австралії
за фінансову підтримку

АЛЬМАНАХ

НОВИЙ ОБРІЙ

Ч.11

Будівничим австралійської України в 50-ліття поселення українців на п'ятому континенті.

Василь Лабаз

THE NEW HORIZON

ALMANAC No. 11

Literature, Art, Cultural Life.

Compiled by Dmytro Chub.

Edited by Hryhory Vyshnevy.

Design & Typesetting by Lesya Melnychenko
& Katya Himmelreich.

ISBN 0 949 17172

Видання Літературно-мистецького клюбу
ім. Василя Симоненка в Мельборні /Австралія/.

Упорядкування та загальна редакція: Дмитро Чуб,
Боженна Коваленко, Неван Грушецький.

Редакція мови: Григорій Вишневий.

Оформлення книжки : Катерина Гіммельрайх,
Леся Мельниченко.

Printed by Associated Printers

НОВИЙ ОБРІЙ

АЛЬМАНАХ

Ч. 11

Література, Мистецтво, Культурне Життя

В-во "Ластівка"

Мельборн - 1999 - Австралія

ВІТАЄМО З НЕДАЛЕКИМ 95-ЛІТТЯМ!

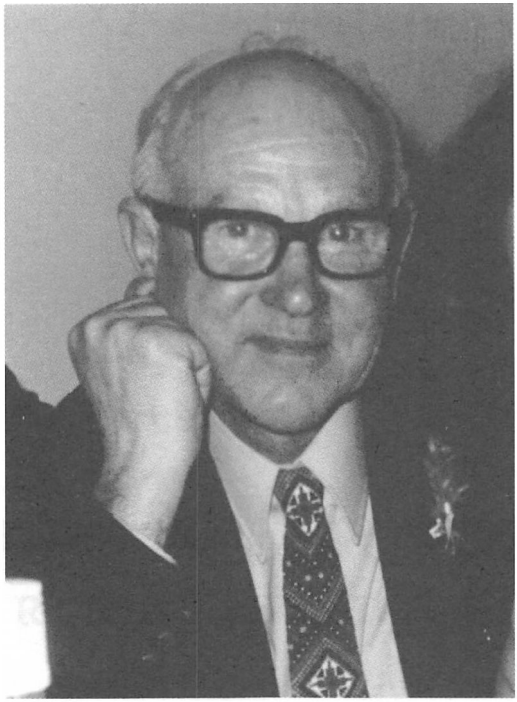

Високоповажаного й дорогого письменника Дмитра Васильовича Нитченка-Чуба, незмінного голову Літературно-мистецького клюбу ім. Василя Симоненка в Мельборні, ініціятора й редактора "Нового Обрію," одного з піонерів рідного шкільництва, українського літературного розвитку й громадського життя в Австралії, автора багатьох книжок, лавреата літературних премій імени Лесі Українки та Григорія Сковороди, члена Спілки Письменників України, сердечно вітаємо й висловлюємо подяку за велетенський вклад праці на освітянській і літературній нивах, за цінні поради та дружню співпрацю.

Бажаємо міцного здоров'я, сили й витривалости, успіхів у літературній діяльності та многих, многих літ!

Літературно-мистецький клюб
ім. Василя Симоненка в Мельборні.

Боженна Коваленко

ВОЗВЕЛИЧАЮ

Возвеличу малих отих рабів німих
і на сторожі коло них поставлю слово!

Т.Шевченко

Возвеличаю тих, хто рідне слово
Доніс до австралійських берегів,
Хто в чужині плекає рідну мову,
Щоб український корінь не зотлів.

Возвеличаю тих, хто свою душу
Не розміняв на дрібні срібняки,
Хто будував громаду нашу дужу
І працював для неї крізь роки.

Возвеличаю тих, хто покоління
Виховував в любові до Христа,
Знання свої, усі свої уміння,
Передавав нащадкам крізь літа.

І славлю тих, у кого дух не гине
Далеко від прапрадідівських нив,
У кого б'ється серце України,
Хто все життя їй вірно прослужив.

Возвеличаю й тих, хто в Україні
Працює чесно на її ланах,
Хто у містах прапори жовтосині
Несе звитяжно по її шляхах.

Хто мову українську соловїну
Не проміняв на мову москалів,
Хто любить незрадливо, до загину,
Шевченків край, як Він нам заповів!

28.8.1998, Австралія

УПРАВА УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ ВІКТОРІЇ

Сидять: С. Романів, А. Глуханич, М. Вербовецька (секретар), Ю. Федишин (голова УГВ), Н. Стасишин, Н. Панасгір, Б. Тарнавський (голова Контр. комісії).
Стоять: П. Шкурат, Я. Кутний, І. Романів, В. Михайлів, А. Філонюк, Р. Попович, А. Горпинич, М. Моравський, Р. Занко, Я. Полатайко.

50-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ У ВІКТОРІЇ

Найважливішим громадським відзначенням цього року треба вважати 50-ліття українського поселення на цьому континенті. Управа УГВ зосередила свою увагу на таких імпрезах:

Відбуто ювілейний концерт в Народному Домі в Ессендоні, в якому взяли участь мистецькі сили Вікторії. Це була дійсно незабутня імпреза.

В Катедрі Св. Патрика в Мельборні відбувся концерт української релігійної пісні. Участь в концерті взяли: Мішаний хор СУМ "Черемош" під керівництвом М.Костюка та Молодечий Катедральний хор під керівництвом Оксани Тарнавської.

В День Незалежности 24.8.1998 року в Народному Домі влаштовано відзначення з короткою мистецькою програмою.

Останім відзначенням 1998 року була участь мистецьких сил Вікторії у Ювілейному Концерті в залі міста Мельборну з нагоди 8-го Здвигу українців в Австралії, влаштованого Управою СУОА.

ГРАМОТА З УКРАЇНИ

Довідуємося, що довголітня членка нашої Громади, пані ЛЮДМИЛА МАКСИМИШИН, одержала з України ПОЧЕСНУ ГРАМОТУ за вклад у розвиток українського тетрального мистецтва в діяспорі. Грамоту наділила Спілка Театральних Діячів України, членом якої є Л.Максимишин від 1993 р.

Ми знаємо її, як артистку українських театральних груп в Мельборні, як добру декляматорку та як співачку в хорі "Чайка".

Управа УГВ сердечно поздоровляє пані Максимишин з відзначенням та разом з нею тішиться, що Україна належно вшанувала її заслуги.

Управа Української Громади Вікторії.
А.Глуханич
1998

Омелян Слободян

ПЕРШІ ДВА РОКИ В АВСТРАЛІЇ

При кінці лютого 1949 року я залишив регенсбурзьку ґімназію, виїжджачи до Амбергу для перевірки лікарською комісією, після якої вже не було ніяких перешкод для прийняття мене й інших на виїзд до Австралії. Одначе, з початком березня ми знову були покликані до Амбергу, цим разом уже для одержання австралійської візи та інших потрібних документів, після чого ми потягом були відправлені через Австрію в Італію, до переходового табору "Баньйола". Там ми перебули біля трьох тижнів, очікуючи корабля до Австралії. Під час нашого очікування ми мали змогу відвідати міста Геркуланум і Помпею, які були в першому столітті нашої доби засипані вулканічною лявою і попелом. Це була нагода, можливо лише один раз в житті, побувати та побачити ці славні міста, про які вже було стільки писано протягом віків.

Нарешті, ми дочекалися виїзду, і кораблем "Свальбард", який був колись військовим німецьким кораблем, переданим Норвегії та остаточно вживаним для перевозу еміґрантів, пливли до Мельборну. В кабіні, де ми спали, були триповерхові дерев'яні ліжка. Наша подорож з Неаполю в Італії до Мельборну тривала 31 день, і двадцятого квітня вечірньою порою ми припливли до порту в Мельборні, де нас привітало багато люду та представників преси. На другий день ранком ми покинули "Свальбард" і, сівши на потяг, від'їхали до переходового табору в Бонеґіллі, розташованого в стейті Вікторія. В таборі розміщено нас в бляшаних бараках, в яких ми перебували один місяць. Там ми вчилися англійської мови, а також дивилися фільми, ознайомлючись з Австралією.

В Бонеґіллі у вільні дні ми ходили на прогулянку в довколишні місцевості, а також полювали на кріликів, яких там було багато всюди, які завдавали великої шкоди місцевим фармерам.

Великдень застав нас ще в таборі, і ми мали спільне свячене, яке освячував наш український священик. І так минув місяць нашого безжурного перебування в таборі, після чого нас покликано до уряду праці та запропоновано працю в стейті Квінсланд, в лісництві "Форестри Департмент". Цю працю ми прийняли, і я з групою людей інших національностей потягом

виїхали до Квінсланду; під час подорожі часто міняли потяги, з причини різної ширини залізничних рейок. В містечку Кілкой ми покинули наш потяг і сіли на тягарові авта, які нас там очікували.

Подорожували ми нічною порою, падав дощ. Ми проїжджали австралійським лісом - "бушом" і, виглядаючи з тягарівки, бачили часто маленькі вогники - очі кенгуру та воллабі, які перебігали дорогу. Через закрути та пристанки ми нарешті прибули до нашого дворічного пристановища. А це тому, що контракт був підписаний на два роки, і ми зобов'язалися його відробити там, де уряд праці призначив нас.

В таборі стрінув нас урядовець ("бос"), який вийшов до нас з гасовою лямпою, тому що це була пізня ніч. Він нам показав наші шатра, які були розставлені недалеко брами. Коли я увійшов до середини, несподівано з призначеного мені ліжка вискочив великий пес, якого, як ми пізніше дізналися, звали "Бімбо", він був приблудою, живився залишками харчів, якими його годували таборяни, а згодом і я. Перемучений дорогою, я негайно пішов спати. Як тільки я ліг у ліжко, почулося голосне виття псів та якийсь стукіт. Сон мене не брав, і я бажав переконатися, що там надворі діється. Вийшовши в темну ніч надвір, я глянув на галявину і побачив багато маленьких "вогників". Це були численні кенгуру та їхні "кузини"- воллабі, які вийшли пастися на поляну. Що ж до "виття псів", то я згодом дізнався, що це були дикі австралійські пси, яких звуть "дінго".

Ранком нас збудили своїм "сміхом" кукабури - птахи з крилатих автохтонів Австралії. Вийшовши з наших шатер, ми пильно почали оглядати наш табір та околицю. Табір мав два ряди шатер, по обох боках дороги, їх доповнювали ще два бараки, в яких жили наші "боси" та старі австралійці, які перебували в таборі вже довгі роки. Біля шатер були спільні кухні, яких називали "галлі". Це були бляшані будиночки, приблизно шість на вісім футів. Всередині було підмурування висотою на вісімнадцять інчів*, а на ньому палахкотів вогонь з палаючих шести футових колод дерева.

Над вогнем висіла жердка, до якої на дротах вішали каструлі. Часто бувало, що з тих колод, які ми клали на вогонь, вилазили різного роду гадини, рятуючись від вогню. Напочатку ці гадини робили на нас велике враження, але з часом ми до них звикли.

* інч - 2.54см

В долині, за поляною, було розкинене село Джімна, заселене передовсім робітниками тартаку. Хати були власністю тартаку, і робітникам доводилося платити "ренту" за їх вживання. В селі була школа, заля для кіно, всіляких імпрез чи забав, які, до речі, дуже рідко відбувалися, а також ґараж, пекарня, харчова крамниця та харчівня, де ми зрідка харчувалися.

До праці на плянтацію нас возили тягаровими автами; там виділяли серед "бушу" 300-400 акрів землі й винаймали її контракторам, які вирізували та вивозили добрий матеріял до тартаку. А тому, що околиця ця не завжди була доступна для доїзду ваговозів, то в тих місцях вживали двадцять волів, запряжених до одного воза, для вивозу зрізаних дерев. Коли будівельний метеріял був вибраний, державні робітники з "Форестри Департмент" ущерть вирубували ліс. Після цього вичищувано двадцятифутову смугу навколо зрубаного лісу, і коли все вже добре висохло, в гарний погідний день без вітру, перед обідом, зі всіх сторін запалювали. Я був лише один раз при такім паленні лісу, коли небо затемнювалося від чорного диму й чути було гук, тріск і шум. Часто вискакували обсмалені кенгуру, воллабі, щурі й гадини, рятуючись від вогню. І хоч ми не були в смузі вогню, одначе, не було чим дихати від диму. Ми вже заздалегідь були приготовані до того, мали з собою мокрі рушники і хустки, через які ми дихали, припавши до землі.

На другий день після палення лісу, а також і впродовж наступних трьох місяців ми ходили по згарищах, замурзані спалениною, і стягали на купи недопалене дерево, щоб допалити. Ми часто знаходили недопалені кості гадини та всяких тварин. Коли ми закінчили цю нашу "операцію", приходив час садити новий ліс - плянтацію. Це були молоді сосонки, вирощувані в шкілках "нурсери"; ми їх садили з приготованою у баночках землею; при чому, одна особа по лінії вибивала ямки, а друга садила в них деревця.

Тим часом, бульдозери робили нові дороги. Час минав, природа робила свою роботу, і коріння спалених дерев пускало нові паростки і загрожувало новопосадженим деревцям. Тому, щоб цього не сталося, групи робітників, разом зі мною, сумлінно вирізували все те, що намагалося знову рости, рятуючи новопосаджений ліс.

До наших завдань було також і підчищування гіллячок на молодих деревцях плянтації малими пилочками, що було легко

і не втомлююче. Одного такого дня, коли ми підрізували деревця, а це було в обідню пору, ми з братом пішли на прохід в ліс. Відійшовши кілька метрів, я побачив гадину, яка грілася на сонці й була шість ступнів довжиною. Згодом я дізнався, що це була так звана "карпет снейк". Гадина мала дуже гарний взір шкіри, і нам спало на думку , що за таку шкіру ми зможемо заробити дещо грошей.

Ми почали шукати якогось патика, щоб вбити гадину, але ліс був спалений і нічого такого не можна було знайти. Я знайшов старий пеньок і притиснув ним гадині голову. В той момент гадина обкрутилася довколо моєї ноги і пенька, і я відчув неприємне, зимне, слизьке тіло гадини на моїх голих ногах, тому що був тоді в коротких штанцях. Це мене дуже вразило. Я крикнув до брата, і він, не довго думаючи, відрізав пилкою голову гадини. Коли я побачив, що тіло гадини вже без голови, щойно тоді я опустив пеньок і витягнув ногу з обіймів гадини. Цей випадок лишиться у моїй нам'яті на ціле моє життя.

В селі Джімна не було що робити у вільний час - в суботу чи неділю. Тому ще в п'ятницю робітники після праці їхали до найближчого містечка, розташованого за сорок миль, до готелю на пиво. Пізненько верталися вони вже добре підпиті, звичайно з кількома пляшками "амуніції", щоб їм вистачило на цілу суботу пити. В неділю вони спали і "витверезувалися", щоб в понеділок йти до роботи. Така процедура відбувалася кожного тижня, місяцями і роками.

Живучи там два роки, я був змушений також знайти якесь зайняття і розвагу. В тартаці працювала родина латвійців, і в них було чотири сини. З двома синами, приблизно мого віку, ми познайомилися і заприятелювали. Щодня після праці ми зузстрічалися, а у вільні дні ходили на прохід у ліс, полювали на диких індиків і кенгуру. Дикі індики були цікаві тим, що, будуючи своє гніздо, творили купу на три-чотири фути висотою, на яку зносили та клали все, що було довкруги. Казали нам, що вони "порпають" землю ногами до заду. Коли ввійти в ліс, то легко зауважити їхнє гніздо. В квінсландському лісі живуть різнорідні птиці, і чути різні їхні співи, один з яких нагадує тріск від удару батога.

Проходжуючись лісом, ми застрілили велику гадину, яка вже не була першою, і тому що вона була досить замітна, мої латвійські товариші її спекли, кажучи: "жити так довго в Австралії і не покушати гадини". Отож ми і "покушали", але

признаюся, що її м'ясо нам не смакувало.

В неділю по обіді, а це був час, коли ми проходжувалися по доріжках і стежинах, ми зустрічалися з місцевими дівчатами, котрі бажали з нами зустрітися та ближче познайомитися. А це тому, що ми були "новими австралійцями", яких також називали "болтами"/ балтійцями/, які були більшістю серед перших післявоєнних тут поселенців з Европи, і були досить популярними в той час, бо казали про нас, що ми є "джентельмени". З нашої сторони, ми, як молоді хлопці, шукали якогось романсу, але знову ж побоювалися заходити з місцевими дівчатами в ближчі знайомства, щоб не накликати якоїсь халепи.

Час не стояв на місці, і одного вечора, коли я йшов на пошту вкинути листа, я стрінувся з дівчиною, вже знаною мені із попередніх зустрічей. Для неї також було життя нецікавим та монотонним в Джімні. Я ще в цей час не так добре володів англійською мовою, одначе, розговоритися вже міг. Після нашої короткої гутірки я спішив до табору, але моя нова подруга затримала мене довше і вимагала від мене обіцянки, щоб знову зустрітися завтра.

На другий день я написав ще одного листа і ніс його вкинути на пошту, але моя знайома вже на мене чекала. Так проходили дні, я писав листи і зустрічався з нею. Це було досить підозрілим для тата, і я мусів шукати різних "викрутів," подаючи причини мого зацікавлення навчанням гри в "стук-пук" в одного товариша, а другого буцімто я відвідував, і тому подібні пояснення. Так мені вдавалося деякий час. Ми вже таємно зустрічалися з нею в лісі над потічком, де було велике плесо для плавання. Пригадую, як одного разу я, як опечений, скочив, заховавшись в лісі, коли проїздив біля нас якийсь вершник. Вона тоді сказала: "О, це був тільки містер Вокер". Але я не бажав тоді, щоб мене хтось бачив.

Настала велика подія, як до села привезли фільм і в суботу його висвітлювали. Очевидно, що вся "сметана" і ціле село пішли на цей фільм. Наші знайомі австралійки пішли також і вимагали, щоб ми з ними сиділи разом. Ми цього не вчинили і сиділи за ними, в другому ряду ззаду. Очевидно, що це їм не було до вподоби.

Тим часом, до лісу привезли нових робітників: литовців, латвійців і чехів. За якийсь час вони познайомилися з дівчатами і ходили з ними явно, що їм імпонувало.

Ми знали, що нам дворічний контракт кінчається і прийде

пора, коли ми знайдемо дівчат своєї національности. Мені ввесь час пригадувалися хвилини, коли я ще в Реґенсбурзі ходив до ґімназії, і, виїжджаючи до Австралії, мій приятель Славко сміявся з мене, кажучи: "Ти поїдеш до Австралії і одружишся з якоюсь чорною варґатою". Але цього не сталося, я одружився з українкою. І після тридцяти шістьох років я пригадав Славкові ті моменти, про які він вже й забув. Час минав, дворічний контракт добігав майже до кінця. За два тижні нам контракт закінчився.

Тут, ще в суботу, мала відбутися забава, на котру я також чекав, але бути на ній я вже не мав змоги, тому що в п'ятницю, вертаючись з роботи, наш "трак" зударився з транспортовим "траком", внаслідок чого нас трьох тієї ночі відвезли іншою вантажівкою до лікарні в містечку Кілкой, де після оглядин вислали амбулянсом, ще тієї ж ночі, до лікарні у Брізбан.

Так закінчився мій дворічний контракт в Австралії.

Ст. Радіон

МІЙ ПРИЇЗД В АВСТРАЛІЮ

(Спогад про перші переживання)

По двадцятичотириденній подорожі пароплавом "Скаугум" з Неаполю (Італія) до Мельборну, я був дуже вдоволений, що тій "гойдалці" врешті прийшов кінець, так вона мені остогидла. Цілу дорогу дружина, донька та синок хворіли на морську хворобу. Через те не мав часу навіть по-людському розглянутися на небуденні морські дива - як табуни великої риби то виринали, то зникали в безмежних глибинах сумного Індійського океану. І гурми малої літаючої рибки, яка, виринаючи з води, підлітала, щось хапала, а потім знову зникала під водою.

Я ввесь час носився з дволітнім Юрком, який не переставав хворіти. Лише інколи кидав оком на безмежну хвилюючу воду та іноді ввечері дивився на німий фільм про Австралію, що його висвітлював високий, з однією рукою, представник Австралії на кораблі.

До Мельборнського порту причалив "Скаугум" 30 липня 1949 року. Я зідхнув з полегшенням, що пекло подорожі скінчилося. Дружина з донькою зразу стали здорові. Тільки синок ще не приходив уповні до здоров'я. То був холодний захмарений день. Нас із корабля перевели в особові вагони й

повезли далі залізницею до Бонегіллі.

Поїзд виїжджав з мільйонового міста Мельборну, а я крізь вікно приглядався до неохайного вигляду подвір'їв, високих і малих домів. Якісь безладно понаставлювані будки й будочки з старої поржавілої хвилястої бляхи, всяких дощинок, що ледве трималися купи. А за середмістям не відривав очей від безлічі чепурних і чудових віллів. За містом дивився на розлогі сірі пасовища; одні порожні, на інших були вівці, худоба та де-не-де хатина. Обгорілі в пожарах гамтрі, біля них високі пеньки, дуплаві догниваючі колоди з цурупалками гілля навколо них та сумні де-не-де дерева евкаліптів, як сироти, стояли по безмежних просторах, як сягає людське око.

Для українця, що виріс на лоні чудової рівнинно-горбкуватої, чи гірської, лісистої, чи степової природи України, австралійські простори викликали непринадне, а то й пригноблююче враження.

У Бонегіллі нас порозміщували в довгих, як стайні, бляшаних бараках. А бараків тих без числа навколо, і всі вони однакові-однаковісінькі: довгі, простокутні, назовні оббиті хвилястою пристарілою цинковою бляхою. Поміж бараками то тут, то там розкидані порослі, наче нахмарені евкаліпти.

У бараці, до якого я попав, було шістнадцять родин з дітьми. Люди ж не худоба, мають свої інтимні справи та потреби... Тому наші страждальники відразу поробили в бараці з коців перегородки. Зарядження було розміщувати мужчин окремо до одних бараків, а жінок з малими дітьми до других. Однак, майже, ніхто розпорядження не послухав. Кожен чоловік зносив свої речі до жіночого барака й там влаштовувався з жінкою та дітьми разом. Оце відокремлювання жінок від мужчин було, хто знає ким придумане, кпинням над скитальцями, так як було на пароплаві: жінки з дітьми в кабінах в одному кінці пароплаву, а чоловіки в другому. Це саме хотіли застосувати також у таборі в Бонегіллі. На пароплаві, залякані своєю безправністю діпісти й не збиралися протестувати проти такого зарядження на морі. А в Бонегіллі всі просто те зарядження зігнорували. Адміністрація табору прийняла те мовчки до відома.

Так почали ми наше скитальче життя далеко від світу. То був серпень, але ночі були з приморозками, а в бляшаному бараці, без внутрішніх стін було дуже холодно.

Другого дня директор табору скликав нас усіх, що приїхали пароплавом "Скаугум" II-ва, до таборової залі для церемоніяльних прийнять. Як звичайно, він приязно вітав нас усіх з приїздом на поселення в Австралії. Потім у промові підкреслив таку "приємну" для нас потіху:

- Ми, очевидно, найбільше зацікавлені вашими дітьми.

Вони бо, виростаючи тут, стануть справжніми австралійцями!...

Отже, виходило, що ми, батьки своїх дітей, були для Австралії чимось якби непотрібними додатками до дітей... Звичайно, що таке "миле і чистосердечне прийняття" нас вразило й пригнобило. Аджеж кожен політичний емігрант залишив свій край в любові до нього, а не для пошуків за щастям, за ліпшим життям. Він шукав кутка на землі, де б він міг жити, почуваючись частиною свого поневоленого народу, боротись далі за його визволення. А тут, на тобі, вимагають, щоб ти попрощався зі своєю батьківщиною і забув її.

- Не так сталось, як бажалось... Не туди я попав, - думав я, ідучи з зібрання до бараку. І я жалів, що не поїхав до США. А нагоду мав, коли проходив лікарські комісії у Фалінгбостелі, ба навіть одержав афідавіт до Америки. Шкодував, але пропало. Замість Америки маю Австралію, до якої чомусь востаннє потягнуло...

Погані барачні умови стали сприяти дитячим хворобам. Незабаром вибухла між дітьми шкарлятина й дизентерія, на яку в короткому часі померло тринадцять дітей.

У таборі постав переполох. Батьки малих дітей хотіли якнайшвидше вирватись з родинами з табору на працю. Та ба, нікому не можна було шукати працю на власну руку. Треба було ждати, поки уряд праці призначить на роботу, де він хоче, для відбуття дворічного контракту. А уряд праці не міг зразу всіх людей порозсилати на працю, бо не було транспорту. Тоді саме розпалився страйк австралійських вуглекопів, і не було чим льокомотив гнати. Залізниці були малощо не мертвими... "Не повезло нам і тут," - думав я.

Так минали дні за днями, а там і тижні. Їсти було в таборі подостатком, натомість грошей бракувало. А їх кожен потребував на багато дечого поза їжею. Я одержував 12 шілінгів і 6 пенні на тиждень, як рештку від харчування з допомоги безробітним.

- Ну, й попали ж ми! - я думав, коли тільки прокидався зі сну в холодному бляшаному бараці... А кукабари на евкаліптах біля бараків, як на зло, як тільки заводилося на Божий день, наче сміялися з нас, чи одна з одної. І то, як на якесь нещастя, злітались вони до наших бараків і одна перед другою якнайголосніше скреготали й верещали. Цікаво, що цей дразливий вереск (ну, якби хто збирався їх різати), незнаної нам тутешньої птиці, австралійці з любов'ю називають сміхом кукабари. (Сьогодні то й ми так сприймаємо!). Ми ж одразу іронічно назвали їх "австралійськими соловейками".

У нас в Україні на Волині раненько, зі світанком дня, розлягався приємний, душевний збудник симфонією співу пташні та їх короля співу соловейка. А тут могильна тиша

переривана верескливим криком - "сміхом кукабари". Це для заспокоєння наших нервів, розшарпаних воєнними подіями в Європі, в атмосфері бомб і гестапівсько-енкаведівського терору та щоденних розстрілів населення по обох боках німецько-совєторосійського фронту.

Так і далі минали тижні. Праці не було. Кукабари верещать. Моє вухо до їхнього сміху ніяк не призвичаюється... А тут тобі не раз, як нечиста сила, настирливо докучає питання:

- Чого ти сюди приїхав? Приїхав, щоб слухати отого реготання кукабари, подивляти "красу" австралійської пустелі?...

Я мовчав, і, набравшись терпеливости, чекав на зміну нашого невідрадного положення, чекав на виїзд кудинебудь на роботу.

На початку жовтня 1949 р., представник залізниць стейту Вікторія набирав на роботу кількадесят робітників, а між ними попав і я. По лікарській комісії 7.10. ми виїхали до Мельборну. А звідтам розіслали нас по всіх напрямка Вікторії. Найбільше поїхало на будову подвоювання залізниці Гіпсленду. По дорозі з Данденонгу до Сайл і Нова-Нова, ми групками лишались по станціях. Одні залишились у Варагулі, інші в Ярагоні, а ще інші в Моє. Я попав до Ярагону. Там 7-го жовтня 1949 року я став на працю.

Як ми тут тепер даємо собі раду, як організуємось, як дбаємо про своїх дітей, щоб вони росли, вчились та пам'ятали про Україну й помагали їй визволитися - подам іншим разом.

Ярагон, Гіпсленд, 15.12.1949р.

ПОСТСКРИПТУМ.

Тепер ми зжилися з австралійським оточенням природи й англомовним оточенням, і кукабара є вже австралійським "соловейком".

Для першопоселенців в Австралії, певне, початкові враження з Австралії нецікаві навіть для згадки. Але нашій зміні й наступним поколінням це буде потрібне. Бо у тих першопочаткових враженнях вони знайдуть причини того, що перші поселенці створили тут в Австралії у процесі інтеграції українства в австралійське оточення — етнічно-українською австралізацією у багатокультурній Австралії, країні, що інтегрує різні культури й з часом дасть нове покоління з корінням різнонаціональних культур народів світу.

18.2.1990 р.

Перший Український Радіокомітет при У.Г.В. створений Літературно-Мистецьким Клюбом ім. Василя Симоненка готує україномовну програму для державного радіо "3ZZ" в Мельборні, Вікторія, 1975-78рр.

Зліва: М. Гвоздецький, Марта Варцаба - гості,
Дмитро Пирогів - голова, Ірина Залєська - диктор,
Боженна Коваленко, Лонгин Когут, Людмила Максимишин - гість,
Неван Грушецький.

Володимир Рожко

АПОСТОЛ НАШОЇ СВОБОДИ

ДО 35-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ СМЕРТИ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

І промовив Петро: От усе ми покинули, — та й пішли за тобою слідом. А Ісус відказав їм: "По правді кажу вам: немає такого, щоб покинув свій дім, або дружину, чи братів, чи батьків, чи дітей ради Божого царства, і не одержав би значно більш цього часу, а в віці наступнім — життя вічне".

(Від св. Луки 18. 28—30)

Василь Симоненко... Поет, прозаїк, дисидент... Пророк, Апостол нашої свободи. Духовний син Тараса Шевченка.

Ні фізично, ні духовно поета за життя ніщо не пов'язувало з Волинню. В його поетичних творах, щоденнику немає жодної згадки про нашу землю. Навіть з поезії "Леся Українка" важко судити, чи геніяльна поетеса "...одна в зажуреній оселі" в Колодяжному, чи десь інде. Проте його творчість була ліками для тих волинян, хто жив Україною і для неї.

Народ мій є!
Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Пощезнуть
всі перевертні й приблуди.
І орди завойовницьких заброд!

У 60 - 80-их роках червона Москва прискорено впроваджувала у суспільну свідомість ідею "совєтського" народу, який мав прийти на зміну українському. Ми, українці, мали розчинитись і зникнути зі світу. Немає України, немає українського народу! Є совєтський народ.

Василь Симоненко це добре розумів. Коли Господь хоче врярувати народ, Він посилає йому пророка, щоб Його слова прийшли до того народу. Василя Симоненка посилав нам Господь в 60 - 70-их роках, щоб ми ними кріпились в своїй вірі і дусі, щоб знали Господні задуми про майбутнє України.

Україно, ти моя молитва,
Ти моя розпука вікова...
Гримотить над світом люта битва
За твоє життя, твої права.

В ті часи над світом справді гримотіла битва з імперією зла, в диявольських обіймах якої задихалась Україна. Її найкращі сини і дочки платили за майбутнє дорогої України своїм життям — Іван Світличний, Василь Стус, Олекса Тихий... Цей список нескінченний... Мільйони, десятки мільйонів! Волинь також спливала кров'ю. Кривава рука НКВД скосила найкращий цвіт нашої землі. Після війни концтабори і тюрми заповнили члени ОУН і бійці УПА, яка створилась на волинському Поліссі. У 60 - 70-их роках Волинь на вівтар майбутньої свободи України складала чергові жертви: Валентин Мороз, Дмитро Іващенко, Леся Ковальчук, Анатолія Панас, Мирослава Дмитрук... Їх судили, відсилали в червоні концтабори, виганяли з інститутів, аспірантур, позбавляли праці...

Вперше Василь Симоненко прийшов до мене як поет, коли я навчався в 10 клясі. То була поезія офіційна, надрукована, пригладжена, проте й така змушувала думати, вірити, жити не для себе, а для України.

1963 року я - студент першого курсу історичного факультету Луцького Педінституту ім. Лесі Українки. Вірші Василя Симоненка приходили на Волинь, до нашого інституту зі Львова, Києва і навіть з ЗСА через Польщу, тоді ще "братскую соціалістічєскую страну". Приходили передруковані на машинці, переписані від руки.

1966 рік. В Луцьку іде суд над інакодумцями, патріотами України, викладачами вузу Валентином Морозом, Дмитром Іващенком. Серед звинувачень - розповсюдження

ненадрукованих поезій Василя Симоненка. Твори поета, заборонені в країні, "гдє так вольно дишєт чєловєк" читали й поширювали студенти нашого Педагогічного інституту. Поезії "Український лев", "Злодій", "Курдському братові", "Де зараз ви, кати мого народу", "Україні" та інші нецензуровані вірші були добре відомі національно свідомим студентам. Їх таємно читали Леся Ковальчук, Анатолія Панас, її двоюрідні брати, пізніші відступники, Григорій Павленко і Павло Зданевич, Марія Савка і Ананій Ковальчук, незабутній Володимир Черпак, самотня могила якого кричить до нашого сумління в селі Висоцьке на Дубровеччині Рівненської области. Вони, і не названі, жили тоді Україною, поезією Василя Симоненка, яка в задушливій атмосфері терору і страху була животворним джерелом.

Поетичні збірки Василя Симоненка придбати було неможливо в ті часи. Вони або взагалі не потрапляли до книгарень, або ж їх засилали в найвіддаленіші села Волині і Полісся, щоб там списати "в макулятуру".

Восени 1966 року мені, студентові-практикантові, учні Купичівської середньої школи Турійського району подарували збірку поезій Василя Симоненка. Я викладав тоді в Купичівській школі історію у 8 - 10 клясах, а українську мову і літературу - "заслужена вчителька", сестра відомого кагебіста на Волині, родом з села Озірці Ківерцівського району, Максима Чигринюка, який полишив по собі ганебну славу одного з найзапекліших ненависників України, руками якого КГБ здійснювало найбрудніші провокації проти патріотів на Волині.

Ця "заслужена вчителька" тримала у великій таємниці ім'я геніяльного поета. Учні Купичівської школи попереписували поезії в загальні зошити із збірки, випозиченої мною в Лесі Ковальчук, яка в ті часи вже перебувала під домашнім арештом у селі Ворокомле на Камінь-Каширщині і з якою ми все-таки зустрічались.

Пізніше ті "загальні зошити" моїх учнів Івана Іванюка та Вячеслава Голуба з віршами Симоненка опиняться в руках кагебістів і будуть "свідками" проти нас. 25 червня 1967 року, за декілька годин до випускного вечора в інституті, мене допитуватимуть кагебісти Арнольд Василевський, Павло Удахін та інші. Головне запитання: "Хто мені давав вірші Василя Симоненка і кому давав їх я?"

Я відмовився будь-що підписувати, і П.Удахін, обсипаючи мене добірними російськими матюками, на закінчення крикнув: "Іді, сволочь, всю жізнь будєш каятся, что нє сказал нам правду".

Ні, я не каявсь, хоч вигнали з праці, аспірантури, не друкували, хотіли фізично знищити. Я продовжував жити Україною Василя Симоненка. Були нові вечори поезії Василя Симоненка, нові нагінки з боку КГБ. Викликали вчителів, учнів. Одні вистояли, не злякались переслідувань. Інші - зломились. Кожному - своє. Та вся свідома свого українства інтелігенція жила пророчим поетичним словом Василя Симоненка:

Бо нива ця — моя!
Тут я почну зажинок,
Бо кращий урожай
не жде мене ніде,
Бо тисячі доріг,
мільйон вузьких стежинок
Мене на ниву батьківську веде...

Напевно, Волинь не знає більших шанувальників поетової творчости, як Ліля Слєдзінська та її донька Неоніла з славного міста Крем'янця. Ліля Адамівна - мій щирий друг ще з юних літ. Викладала мову і літературу в Крем'янецькому педагогічному училищі. Вела літературний гурток. Виховала на Симоненкових творах цілу плеяду українських патріотів, серед них і Євгенію Сковронську, закатовану кагебістами, "тендітний цвіт, понівечений бурею". Під такою назвою вийшла її посмертна збірка поезій (Збараж, 1992 р.).

Ліля Слєдзінська з донькою Неонілою достойно несли свій хрест на Голготу, яку старанно змайстрували слуги диявола в Крам'янецькому КГБ, і чільним майстром був не хто інший, як теперішній начальник СБУ Волинської области Петро Житар. Пам'ятаємо про його присутність, видиму і невидиму, на всіх обкраяних українських заходах, як от відслонення пам'ятника Лесі Українки у селі Великі Бережці, похорон діда Вітенка - відомого українського патріота в Крем'янці.

1972 року Ліля Адамівна з донькою кинули нечуваний виклик слугам диявола - поїхали до Черкас і зустрілись з Ганною Щербань - матір'ю Василя Симоненка. Щороку до Різдвяних свят вони надсилали до Черкас, на вулицю Шевченка, 345, кв. 3, свої скромні дарунки.

Добре в'ївся у печінки шанувальникам Симоненкової творчости Сергій Рябцев, випускник історичного факультету Луцького педагогічного інституту ім. Лесі Українки. Студента Сашу Рябцева пам'ятають свідомі волиняни ще з 1973 року,

коли він за завданням Волинського КГБ втирався в довір'я до патріотів, робив спроби "створити антисовєтську організацію". А тепер, у незалежній Україні, посів пост заступника начальника СБУ Волинської области. Разом з Петром Житарем Саша Рябцев так захищають Україну, що цей захист ми добре відчуваємо на собі і зовсім не дивуємось отим "економічним і політичним злочинам...". Служба безпеки - в "надійних" руках.

Ще про одного мого довголітнього друга, палкого шанувальника Симоненкової творчости, працівника музею "Козацькі могили" в селі Пляшевій, поета Ярослава Мичуду, який в сумнозвісні 70-ті читав, переписував, передавав іншим пророчі вірші про Україну, потрібно сказати українському світові. Саме за цю справді Симоненкову любов до України його виганяли з праці, жорстоко мордували і таки позбавили передчасно життя. Ще й дотепер в Рівненському обласному управлінні СБУ засідають на високих постах, вже як "захисники" України, вчорашні кати Ярослава Мичуди.

У травні 1973 року на допитах в КГБ міста Луцька, мені, щойно вигнаному з праці у Волинському краєзнавчому музеї, кагебісти Володимир Чорноморд і Максим Чигринюк пригадали мій "гріх" - розповсюдження поезій і "Щоденника" Василя Симоненка. І було все, як у його вірші "Суд":

Параграфи присіли біля столу,
Примітки причаїлись по кутках,
Очима гострими підсудну прокололи
Цитати із багнетами в руках.

А начальник управління КГБ Волинської области Лука Синенко "рекомендував" мені, як "по-совєтському" потрібно дивитись на "націоналістическое творчество Симоненка".

Нині Україна, весь світ знає, хто такий Василь Симоненко - Апостол нашої свободи, поет-геній, який знав і вірив:

Хай палають хмари бурякові,
Хай сичать образи - все одно.
Я проллюся крапелькою крові
На твоє священне знамено!

м. Луцьк

Після літературного вечора Дм. Павличка в Ессендоні, Австралія. Члени Літературно-мистецького клюбу ім. Василя Симоненка з гостем і його дружиною.
Сидять:
С.Павличко, Дм.Нитченко, Дм.Павличко, З.Когут, Б.Коваленко
Стоять:
В.Хамула (гість), Л.Ткач, М.Підріз, А.Грушецька, Н.Грушецький, Л.Десі, Г.Вишневий

Боженна Коваленко

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ ВІКТОРІЇ

(Доповідь, виголошена на семінарі "Вклад письменників у розвиток української спільноти", під час 7-го Здвигу українців Австралії, Аделаїда, 8.6.1996 р.)

Шановні присутні, я приношу Вам привітання від голови Літературно-мистецького клюбу ім. В.Симоненка, письменника Дмитра Нитченка, та членів клюбу. На жаль, Дмитро Васильович не може бути сьогодні разом з нами через досить похилий вік, але в свої 92 роки наполегливо працює й нас підганяє до праці, а Вам бажає наснаги й успіхів на літературній ниві.

В кожному народі письменники творять літературу, на якій виховується нація. Я познайомлю Вас з вкладом праці українських письменників, — членів Літературно-мистецького клюбу ім. В.Симоненка в Мельборні — які сприяли розвитку української літератури в Австралії та української спільноти зокрема.

Якщо взяти до уваги, що в колишньому Совєтському Союзі протягом 70-ти років, поза межами України, де проживає понад 10 мільйонів українців, не вийшла друком жодна українська книжка або часопис українською мовою, то українське літературно-видавниче життя в Австралії - це важлива частина історії українського поселення й культурних здобутків спільноти, зокрема наших письменників, які внесли вагомий вклад у розвиток української літератури на цьому континенті.

На початку поселення в Австралії, в липні 1949 року, вийшло перше число першого українського часопису "Вільна Думка" за редакцією Володимира Шумського, а вже в серпневих числах друкувалися в ньому прозові твори українських письменників, які привезли з собою літературний досвід і доробок ще з рідної землі. Незабаром, у 1950 році, заходами Української Громади Вікторії, вийшло два числа журнала "Наш бюлетень", редактор - Іван Кенез, а в 1951 році, під редагуванням Дм.Чуба вийшов квартальник "Наш вісник", в якому друкувались художні й публіцистичні твори низки авторів. Одночасно творились інші види українського курльтурного життя - хори, танцювальні групи, малярські виставки; виявом розвитку українського літературного життя почали зав'язуватися літературні гуртки книголюбів по стейтах Австралії, в яких гуртувались, поруч старших, нові літературні сили.

Так у 1954 році почав свою діяльність Літературно-мистецький клюб у Мельборні, який очолив Дм.Нитченко. Проіснувавши три роки, клюб розв'язався - дехто з членів від'їхав з Австралії, а дехто залишив, не толеруючи взаємної критики, на основі якої виробляється рівень літературної творчости письменника. Одначе, згодом, у 1966 році, завдяки наполегливості Дм.Нитченка, клюб відновив свою діяльність, прибравши в 1972 році своїм патроном Василя Симоненка. Очолює його по сьогодні Дм.Нитченко.

Клюб згуртував активних працівників пера, які поза щоденною, не раз тяжкою, працею при верстаті чи з лопатою в руках, творили мистецькі вартості, про що вже в ті часи іноді згадувала австралійська преса. Члени клюбу щомісяця сходились, читали свої нові твори, обговорювали й піддавали їх критиці. Одним з головних завдань клюбу було поширення в суспільстві знань і зацікавлень українською літературою та мистецтвом. Систематично уряджувалися авторські вечори, літературними вечорами відзначалися роковини українських клясиків, шестидесятників, з доповідями та читанням їх творів.

Протягом існування клюбу організовано сто літературних вечорів у Мельборні та околицях і в інших стейтах. Члени клюбу: Дм.Нитченко, Зоя Когут і Боженна Коваленко мали авторські вечори в Сіднеї, Аделаїді, Перті. Зоя Когут з артисткою Іриною Залєською об'їхали з виступами українські поселення Канади й Америки. Названі автори були також членами Об'єднання Українських Письменників "Слово", філію якого в Австралії очолює Дм.Нитченко. У 1982 році відбувся XI З'їзд ОУП "Слово" в Торонто, Канада, делеґатами з Австралії були Дм.Нитченко й Боженна Коваленко, обоє мали власні виступи в містах Канади й Америки.

Другим, не менше важливим, кроком було рішення видавати кожних 3 - 5 років альманах "Новий Обрій", як показник розвитку літературного життя. Перше число, за редакцією Дм.Чуба, вийшло 1954 р., тиражем 1800 примірників. В ньому взяли участь 15 авторів. Своїм першим виданням Літературно-мистецький клюб випередив на шість років перше видання ОУП "Слово" (Америка). До сьогодні видано 10 чисел альманаха, з яких 8 за редакцією Дм.Нитченка, і останнє - за мовною редакцією Г.Вишневого. У них зафіксовано діяльність членів клюбу, працю громадських діячів, окремих шкіл і мистецьких одиниць, та взагалі культруне життя австралійських українців, що служитиме, як довідник, майбутнім дослідникам української діяспори.

До активних членів клюбу, крім вже названих, належали: Неван Грушецький, Павло Олійник, Ярослав Ліщинський, Михайло Підріз, Кость Гіммельрайх, Юрій Ткач, та мистці - артистка Ірина Залєська, Анастасія Грушецька, Юрій Михайлів, Люба Кириленко, Зіна Ботте, Василь і Анна Цибульські, Ірена Білинська.

Крім альманахів, мета яких була забезпечити хоч в якійсь мірі духовні потреби спільноти й розвивати творчість наших авторів, заходами клюбу, у 1976 році, вийшов з друку збірник поезій українських поетів в Австралії "З-під евкаліптів", в якому взяли участь 14 авторів.

На видання альманахів потрібні були кошти. Без підтримки спільноти вони не побачили б світу. Першим добродієм, що фінансував перше число альманаха й започаткував видавничий фонд клюбу сумою 600 долярів, був Сіднейський культурно-товариський клюб, другим великим добродієм стало Братство Св.Володимира, подарувавши 1,000 долярів (тоді фонд Любомира Склепковича), Висилкова книгарня Василя Фокшана, Українська Громада Вікторії, кооперативи "Дністер" і "Поступ",

Австралійське літературне управління та поодинокі прихильники української літератури.

Власним коштом авторів вийшли окремі збірки поезій Зої Когут, Боженни Коваленко, Олі Терлецької, Гр.Вишневого, Павла Дубова, та в інших стейтах Австралії - Лідії Далекої, Василя Онуфрієнка, Клави Фольц, Євгена Зозе, Наді Яреми, Віри Войцехівської та інших.

Починаючи від 1951 року, у Вікторії почали виходити видання художньої прози таких авторів, як: В.Русальський, Дм.Чуб, Ст.Радіон, І.Стоцький, М.Лазорський, Іванна Сірко, Кость Гіммельрайх, а в інших стейтах друкувалися: Я.Масляк, П.Вакуленко, С.Домазар, К.Каздоба, О.Барчинський, В.Сокіл, Ярина Голуб, Ю.Борець, Б.Подолянко та інші.

Мовно-літературний гурток в Аделаїді видав збірку віршів і прози "Південний хрест", в якій взяли участь 5 авторів. У Сіднеї декілька років діяв Літературний клюб на чолі з В.Онуфрієнком, пізніше клюб при Громаді очолив Орест Барчинський, а відтак Валентина Кравченко.

Поруч художньої прози, вийшло чимало нарисів, спогадів, репортажів, публіцистики тощо. Особливе значення й місце займають видання дитячої літератури та підручників і посібників для учнів і вчителів українських суботніх шкіл. Найбільше праці в цій діляниці вклала Марія Дейко, уклавши читанки від Букваря до 7-ої кляси включно, які були апробовані УЦШР та прийняті в усіх українських школах Австралії та Західньої діяспори. На прохання УЦШР, Дм.Нитченко уклав для школярів спорщений український правописний словник та допоміжний підручник "Елементи теорії літератури й стилістики", який був тричі перевиданий, і сьогодні ним користуються студенти в Україні. Відомий австралійський поет і перекладач Ф.Г.Моррісон виявив зацікавлення українського поєзією, переклавши англійською мовою твори 14 авторів, які вийшли окремою збіркою п.н. "Australia's Ukrainian Poets' ("Українські поети Австралії") у видавництві "Говторн Прес", в Мельборні в 1973 р.

Останні дві декади позначились творчістю молодшого покоління. Вийшли дві книжки з подорожніх вражень Лесі Богуславець. Великий вклад праці в популяризацію української літератури зробив перекладач Юрій Ткач, переклавши англійською мовою 20 літературних творів українських письменників, включно з антологією української прози в Австралії, якими користуються в університетах Америки й Канади. Цінним є також англомовне видання Відділу

слов'янських мов Монашського Університету "Українські поселенці в Австралії", що вийшло за редакцією д-ра М.Павлишина. Всього разом за 45 років видано українськими авторами 190 видань тиражем 382,000 примірників. Найбільше продуктивним письменником є Дм.Нитченко, з-під його пера вийшли 32 книжки, ним редаговано - 38 видань.

Процвітала образотворча діяльність наших мистців Василя Цибульського, Люби Кириленко, Пилипа Вакуленка, Юрія Гіммельрайха, Оріона Венгриновича, Леоніда Денисенка, Олі Когут, які ілюстрували книжки, оздоблювали обкладинки альманахів та окремих видань, виставляли свої твори на виставках, уряджених Українською Громадою Вікторії, та в приватних і державних галеріях.

Хоч перше число альманаха вийшло великим накладом, тиражі наступних видань були значно менші, оскільки щораз тяжче було їх продати. Для заохочення нашого суспільства до читання української художньої літератури й кращого розповсюдження друкованого слова у 1958 році Дм.Нитченко, за згодою управи УЦШР, започаткував організацію двомісячників української книжки та преси, що дає можливість придбати видання по зниженій ціні. Цю акцію він провадить, за дорученням УЦШР, вже 40 років.

У своїй діяльності Літературно-мистецкий клюб приділяв особливу увагу праці з молодими авторами, сприяючи їхньому інтелектуальному розвиткові. Від 1977 року щороку клюб проголошує літературний конкурс молодечої творчости. Дотепер проголошено 21 конкурс та влаштовано 18 виступів молоді, учасників конкурсів, на літературних вечорах. Два вечори молодих авторів відбулися в Сіднеї. Кращі твори були вміщені в шістьох числах альманахів, у 82 числах молодечих журналів та в місцевій пресі. У 1970-их роках виділилась активна група початківців, що складалась з вихідців рідних шкіл, Педшколи та студентів Мельборнського університету, і якийсь час рахувалась секцією клюбу. Однак лише одиниці з цього гуртка сьогодні пишуть - це Юрій Ткач, Катерина Ткач-Даниляк, яка готує й передає новини українською мовою з радіостанції 3ЕА, та Ліяна Сліпецька, яка виконувала цю працю в минулому.

Тут треба згадати, що заходами членів Літературно-мистецького клюбу ім. В.Симоненка були започатковані в Мельборні перші щотижневі півгодинні радіопрограми українською мовою з радіовисильні 3ZZ. Протягом 26 місяців

існування радіостанції приготовано 100 програм без жодної винагороди за працю.

Якщо говорити про вклад праці окремих письменників у розвиток суспільства в Вікторії, не можна не нагадати, що деякі з них, поруч літературної діяльности, поза щоденною працею, займались вихованням молоді, вчителювали в суботніх рідних школах, або були виховниками в молодечих організаціях Пласт і СУМ.

Від часу проголошення України незалежною державою виникло велике зацікавлення творчістю письменників діяспори. У 1991 році журнал "Київ" надрукував у 7-му числі твори наших авторів "Кленові голоси Австралії", у 1993 вийшли в Києві, у видавництві "Веселка", твори сучасних українських письменників Австралії п.н. "Рідні голоси з далекого континенту" з передмовою А.Михайленка, де він пише: "Мов світло з далеких зірок, Дм.Чуб, Зоя Когут, В.Онуфрієнко, Боженна Коваленко, Пилип Вакуленко - ці імена добре і давно відомі в Європі й Америці, але мало знані в Україні, якій по праву належить їхня творчість... Українознавець з Монашського університету д-р Марко Павлишин стверджує, що в Австралії виходить книжок у відсотковому відношенні на десять тисяч населення більше, ніж в Україні... Є над чим замислитися і нашим видавцям, і урядові незалежної України, та українським громадам у колишніх республіках СРСР.

Отже, підсумовуючи, з задоволенням можна сказати, що українські письменники в Австралії не тільки спричинилися до розвитку мови й культури нашого суспільства, а й до певної міри стриманню асиміляції українців у цій країні, та вносять тепер свій вклад у розвиток красного письменства в Україні.

УЧАСНИКИ 6-ГО З'ЇЗДУ ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ "СЛОВО," ТОРОНТО, 1982р.

Боженна Коваленко

ПОСЕЛЕНЦЯМ У 50-ЛІТТЯ

Коли в муках здригалась земля
Від комуни й фашистів жорстоких,
Залишали ви рідні поля
І, подужавши води глибокі,

На чужій австралійські землі
Розпочали епоху маркантно,
Політичні... і так, взагалі,
Українці - нові емігранти.

Прокладали дороги й мости,
У копальнях, в лісах працювали,
Виглядали із краю листи,
Батьківщину свою прославляли.

Будували громадські доми,
Виростали церкви величаві,
По дорогах глухих чужини
Про ярмо України кричали.

Про красу її пишних садів,
Про її непоборную силу,
Проклинали усіх ворогів, -
Через них же її залишили.

Відзначали Державности дні,
Святкували знаменнії дати,
Покоління навчали нові
Рідну мову і край наш кохати.

Так, чекаючи волі весну,
На шматочку чужої країни
Збудували твердиню міцну —
Невеличку свою Україну.

Зігрівали родинним теплом,
Чепурили квітчастим чар-зіллям,
Засівали родючим зерном,
Невмирущим козацьким насінням.

І боролись... боролися всі
В поєдинках за ті ж ідеали,
"Ще не вмерла..." та інші пісні
На усіх перехрестях співали.

Боронили ідеї мужі,
Суперечка точилася жвава:
Чи потрібні нам зайди чужі,
Щоби вільно розквітла держава?

Не радянська, а рідна, своя,
Без чужого облудного слова,
Незалежна соборна земля —
Своя правда, і віра, і мова!

Освітилася рабства пітьма,
Надійшла довгождана година,
Розвалилась народів тюрма,
Із руїн піднеслась Україна.

І омріяна воля прийшла,
Білим птахом упала на ниви,
Україні й народу несла
Наші думи й бажання щасливі!

Свою долю торує сама,
Береже прапори перемоги,
Та комуни червона чума
Устеляє ще й нині дороги.

А в Австралії сходить зерно,
Що посіяли зміні новітній,
Українське несе знамено,
Шле цілунки землі заповітній!

1998, Австралія

Боженна Коваленко

ЄДНАЙМОСЬ!

/пісня/

Гей, українці Заходу і Сходу,
Нащадки непобороного народу,
Закинуті в Австралію війною,
Окрилені ідеєю святою.

Приспів: Єднаймось у силу єдину —
Міцну українську родину, —
Ми є, ми були, і ми будем,
Свій край в чужині не забудем!

Ми збережем вогонь священний волі,
У ній лежить народу щастя й доля,
І незгасима полум'яна мова,
У ній любов і нації основа.

Приспів: Єднаймось у силу єдину —
Міцну українську родину, —
Ми є, ми були, і ми будем,
Ніколи свій край не забудем!

Гей, українці Заходу і Сходу,
Нащадки вільні славного народу,
Розкидані по всій земній орбіті,
Поєднані метою в цілім світі.

Приспів: Єднаймось у силу єдину —
Міцну українську родину, —
Ми є, ми були, і ми будем,
Свій край в чужині не забудем!

Нобл Парк, 22.3.1996

Пісня 7-го Здвигу українців в Аделаїді, в червні 1996 р. під кличем "ЄДНАЙМОСЯ", муз. Оксани Тарнавської.

Боженна Коваленко

ДИВО

Я прагнення серця гаряче
У пісню дзвінку переллю,
Надії на волю не втрачу,
Посію в глибоку ріллю.

Зігрію промінням любови,
Як літо заб'ється в саду,
На паростки ніжні, шовкові
Цілунком дощу припаду.

І виросте, може, як диво
Усім збайдужілим отим,
Що йдуть чужиною зрадливо,
Окрилившись пір'ям чужим.

.....

Життям мандруючи далеко,
Ми всі вертаємось назад,
До стріх, де гніздяться лелеки,
Де квітне яблуневий сад.

Де затополені дороги
І запах гіркий полину,
Де очі мамини вологі
Вкривають смутком далину.

Де верби заплітають коси
Над люстром гомінких річок,
Де дітлахами ми ще босі
Ступили свій непевний крок.

.....

Боженна Коваленко

ПРОРОКОВІ

Пророче наш, у смуткові сповитий,
Над кручею Дніпровою стоїш,
І дивишся, як кат несамовитий
Твою шматує землю, як рашіш.

Ту землю, що колись любов'ю сина
Оспівував в поемах і піснях,
Ту землю, де страждання і руїна
Встеляли муками тернистий шлях.

Тим шляхом вперто йшов співець чудовий,
Немов мечем, озброївшись пером,
Твоє пророче, невмируще слово
Століттями бринітиме кругом.

Літа минуть, й віки ще посивіють,
Ми не заснем: Ти націю збудив,
Нехай у Каневі останки тліють -
Пророче наш, себе Ти пережив!

Веди вперед, Ти розум всенародній,
Не дай приспати темних рабства днів,
Ти житимеш в родині "новій, вольній",
У вільному краю серед братів!

Боженна Коваленко

ФАНТАЗІЯ

Чом приходиш ночами до мене,
У життя неспокійне, шалене?
Чом не стукаєш тихо у двері,
А танцюєш на білім папері?

Я радію твоїй кожній з'яві,
Кожній думці привабній, цікавій,
Крізь мою листопадову осінь
Марю веснами юними й досі.

І збираю у серці, мов зорі,
Ті пісні, де і радість, і горе,
І карпатські мрійливі смереки,
І дніпрові причали далекі.

Ці коштовні поезії квіти
Я з людьми буду завжди ділити,
А як світ я цей зовсім покину,
Посадіть в головах лиш калину.

Зацвіте, забуяє весною,
Грона рясно сипне наді мною,
Цвіт гарячий покотиться дзвінко,
Я до нього промовлю барвінком.

Заплетуся в калинові весни,
Поки слово безсмертне воскресне
Й полетить благовісне, крилате
Між живими у світ мандрувати.

Буде пісню співать соловʼїну,
Прославлятиме в ній Україну,
Смуток серця оберне у жарти,
Щоб мені веселіше лежати.

А тим часом приходь ти до мене,
Щире слово, палке і надхненне,
Поки в серці відкриті ще двері,
Витанцьовуй на білім папері.

Боженна Коваленко

МАДОННІ НОВОЧАСНОЇ ПОРИ

Її зустрінете на кожній ниві,
Від давнини до нинішнього дня,
В часи нелегкі, і в часи щасливі,
Її теплом сповита вся земля.

Вона герой, виховниця і мати,
В роки жорстоких воєн і боїв
Уміла скоростріл в руках тримати,
Терпіла муки в таборах рабів.

Комуна і фашисти гнали з хати
За сині обрії по спаленій стерні,
Пішла вона своїх братів шукати,
Лишивши корінь в рідній стороні.

Ще від порога батькового дому,
У розквіті палких юнацьких літ,
Життя своє і долю невідому
З ключами журавлів понесла в світ.

І на крилі бездомного лелеки,
Крізь хвилі океанів і морів,
На австралійські береги далекі
Принесла свого краю вільний спів.

Вона є скрізь: в громаді, в церкві, в школі,
В Союзі Українок йдуть літа,
У чужині гартує душі кволі,
Щоб предків дух у серці проростав.

Хвала і шана Союзянці вірній,
Мадонні новочасної пори,
Що півстоліття у чужій країні
Підносить українські прапори.

1999

Боженна Коваленко

КОНСУЛЬТАЦІЯ З КОМІСІЄЮ БАГАТОКУЛЬТУРНОСТИ СТЕЙТУ ВІКТОРІЯ

Стефан Романів
голова СУОА та УШРВ,
голова урядової Комісії
багатокультурности Вікторії.

О[illegible]і пожвавилася праця референтури зовнішніх зв'язків Союзу Українських Організацій Австралії, відбувалися зустрічі-наради в Народньому Домі в Ессендоні з представниками стейтового й федерального урядів. Провід українських організацій вперше був запрошений на нараду з членами Комісії багато-культурности Вікторії, яка відбулась в будинку стейтового парляменту.

Комісія багатокультур-ности Вікторії усталена парляментом Вікторії, як допоміжне тіло, завданням якого є дорадяувати прем'єрові Вікторії в справах, що стосуються етнічних громад.

Весною 1977 року прем'єр Вікторії одночасно і міністер багатокультурних справ Вікторії, п.Джеф Кеннет, оголосив про призначення ще двох працівників (Commissioners) до урядової Комісії багатокультурности, збільшуючи число членів-дорадників до дев'яти осіб, а саме: адвоката п.Макса Петтерліна та голову Етнічної освітньої комісії Вікторії голову СУОА п.Стефана Романіва. За словами Прем'єра в журналі "Багатокультурна Вікторія", який видає комісія, головним обов'язком її членів - сприяти та удосконалювати співвідносини між етнічними групами та бути безпосереднім речником для обміну інформацій і думок між стейтовим урядом і багатокультурним суспільством Вікторії. Для виконання цих обов'язків відбуваються консультації з різними національними громадами. Така консультація членів Комісії багатокультур-

ности Вікторії, на яку були запрошені провідники українських церков і організацій та їх клітин, відбулась вперше в урядовому будинку парляменту 22 квітня 1997 року.

Консультацією керував член комісії п.С.Романів, секретарювала п-і Лорайн Ґулднер, виконавча асистентка комісії етнічних справ. Відкриваючи нараду українською мовою, Степан Романів запропонував присутнім користуватися рідною мовою. На жаль, не всі дотримувались цієї пропозиції. Одначе, вперше в стінах вікторіянського парляменту зазвучала українська мова. Пан С.Романів поінформував про структуру комісії та завдання її членів, які безпосередньо є відповідальними перед Прем'єром.

Існуюча комісія утримується Відділом багатокультурних справ при Департаменті Прем'єра та при Кабінеті. Метою комісії є сприяти етнічним групам Вікторії брати участь у соціяльному, економічному, культурному й політичному житті суспільства: уможливлювати доступ до існуючих послуг уряду та його складових частин, заохочувати всі етнічні громади затримувати й виявляти свою індивідуальність і розвивати свою культурну спадщину; утримувати гармонійні стосунки між етнічними групами в контексті Вікторіянського багатокультурного суспільства, забезпечувати доступні добрі послуги всім клієнтам тощо. Також радив українським організаціям використовувати всі можливі послуги Комісії.

Під час консультації присутні мали нагоду ставити запитання стосовно щоденної праці та життя їхніх організацій і вносити свої пропозиції, усно або писемно, які будуть предметом обговорення на нараді комісії та передані Прем'єрові для розгляду. Були заторкнені такі справи: брак в уряді україномовних перекладачів, потреби нашої спільноти, уділення допомоги українському шкільництву, уділення допомоги українським організаціям і їх клітинам на спеціяльні проєкти (для молоді, мистецтва тощо), участь нашої спільноти в багатокультурному житті Вікторії, якнайкраще використовувати послуги Комісії.

Під кінець, завітав на нараду міністер освіти та міністер-асистент прем'єра в справах багатокультурности п.Ф.Гонейвуд, якого представив присутнім п.С.Романів. У короткому слові п.Ф.Гонейвуд підкреслив важливість співпраці Комісії з етнічними групами і висловив своє здивування, з приємністю зазначаючи, що серед етнічних спільнот він вперше бачить так багато молодих людей в проводі української спільноти. Відтак персонально вручив, признані українським організаціям, урядові дотації.

Українська спільнота повинна радіти й гордитися успіхами голови української централі - Союзу Українських Організацій Австралії - п.С.Романіва, знання і здібності якого високо цінить австралійський уряд, та бути вдячна нашим суботнім школам за виховання молодих свідомих українців, які сьогодні, будучи в проводі та членстві українських організацій, продовжують працю піонерів нашого організованого життя. Ми мусимо приготувати й для них свідому свого походження молоду зміну, припильнувавши, щоб наші діти, внуки та правнуки відвідували й закінчили Рідну школу, і знали рідну мову, бо ж пізнання рідної мови — це пізнання українського народу, що тисячоліттями живе там, де була колиска індо-европейських народів, де формувався тип білої людини; це пізнання душі народу, його початків та історичних шляхів — усього того, чим народ цікавий для інших народів і за що його цінять.

Голові СУОА та голові урядової Комісії багатокультурности Вікторії, яку він очолює від серпня 1997 р, п.С.Романіву побажаємо ще кращих успіхів у тій багатогранній відповідальній праці, яку він виконує в українській спільноті та в багатокультурному вікторіянському суспільстві Австралії.

Голова державної Комісії багатокультурности С.Романів, прем'єр Вікторії дост. Д.Кеннетт, міністер П.Гонейвуд зі студентами й учителями середньої школи в Балвіні, Вікторія.

КОСТЬ ПАВЛОВИЧ ГІММЕЛЬРАЙХ (1912-1991)

— уродженець Чернігівщини. Науковець в царині гідробіології. Працював старшим науковим співробітником Академії Наук України.

Мобілізований 1941р., брав участь в обороні Києва проти німців, де потрапив у полон, з якого втік. У 1942р. - член Організації Українських Націоналістів /Мельника/. Пізніше, у штабі генерала Р.Шухевича, був призначений командиром відділу Особливого Призначення УПА-СХІД. За відвагу, обов'язковість і відданість та виняткові військові здібності був відзначений Золотим Хрестом та іншими медалями.

Емігрував з родиною до Австралії 1951р., де активно працював в громадському й політичному секторах української спільноти.

Кость Павлович був також працівником пера. Дописував до преси, його проза й поезії друкувалися в альманасі "Новий Обрій" та в інших виданнях Літературно-мустецького клюбу ім. В. Симоненка, членом якого він був від початку існування клюбу. Був також членом Об'єднання Українських Письменників "Слово". Його праця "Спогади командира відділу особливого призначення УПА-СХІД" вийшла друком у видавництві "Літопис УПА" 1987 року. Все своє життя на чужині він мріяв побачити синє небо вільної України.

Редакція "Н.О."

Кость Гіммельрайх

НА БЕРЕГАХ ПІВНІЧНОЇ АВСТРАЛІЇ

«Тейбл Ленд»

В Австралії українці, здається, єдина група нових поселенців, які майже всі мають власні будинки. Тому можете собі уявити, чого лише ми не наслухались, продавши свою хату в Мельборні, перед тим, як вирушити на північ Квінсленду. Потішаючим було лише те, що після всіх жахів, про які нам розказували наші знайомі про північ Квінсленду, ніколи там не бувши, або бувши дуже короткий час робітниками на плянтаціях цукрової тростини — вони всі запевняли, що приїдуть до нас у гості, якщо буде куди до нас приїхати. Тобто, якщо ми матимемо хату, щоб сховатись від усіх тих гадюк, скорпіонів, диких свиней та циклонів, які буцімто панують на півночі Австралії.

Якби не ті обіцянки, що хтось нас відвідає, ми мабуть цілком задовольнилися б нашою хатою на колесах, тобто нашим караваном, що вже об'їхав Австралію навколо, вже раз перевернувся і вже декілька разів ламався так, що доводилось зварювати і доварювати раму та міняти ресори. А таки купили ми хату, бо й справді може хто відвідає нас. І знов же, гроші все чомусь падають в ціні, а на хати ціна росте.

Отож, сидимо ми тепер на березі Тихого океану в тропічній зоні Австралії. Сидимо біля свого каравана на пісочку. Ноги полощуть морські хвилі, а радіо повідомляє про якийсь циклон, що сунеться морем на Австралію. Гадюк покищо не зустріли, скорпіонів ще не бачили, дикі свині, на їхнє щастя, також нам ще не попались. Літня температура також не докучає, бо вночі та часом і вдень ллє дощ, що десь на південь від нас позаливав дороги та поруйнував залізницю.

Радіо також повідомило про жахливу бурю над Мельборном, що позривала комусь дахи та перекинула чийсь караван.

Як бачите, все воно якось навиворіт. Навіть температура тут нижча, ніж у Брізбені та Сіднеї. Ми ще 30-ступневої температури не мали, хоч і сидимо в тропіках. А жахи й циклони десь лишилися позаду. Частина їх лишилася в Кернсі у вигляді спеки та смороду в повітрі та цін на такий овоч, як

манго, який росте тут просто над дорогою і репається, падаючи на асфальт, так що й трусити його не треба. Їж, скільки душа забажає і задурно. Кокосові горіхи теж висять і всміхаються до вас з вершка пальм. Але тут на допомогу приходить цивілізація у вигляді дір, вирубаних у корі пальм. По цих дірах, навіть в шістдесят років, можна долізти до вершка пальми і відрубати собі горішок — так з вашу голову завбільшки. Якщо він зелений, то в ньому холодний напій. Якщо він стиглий, то це — горіхова маса, з'ївши яку ви до завтрішнього дня не почуватимете себе голодним.

І все це в межах цивілізації понад дорогою від Кернсу до Порт Даглесу. Цивілізація оточує вас писком і вереском дітвори, що наповнює кожен караван-парк у час різдвяної відпустки. Дітвори, можна сказати, з усієї Австралії, бо є тут люди з Вікторії, з Північної Території, навіть з Західньої Австралії, не кажучи вже про такі міста, як Сідней та Брізбен.

Всю цю публіку приваблює теплий приморський клімат і чудесні краєвиди вічнозелених горбів, вкритих джунглями та чистими пляжами при самій дорозі, що в'ється над морем.

На жаль, ця частина Австралії привабила не лише дітвору, а й спекулянтів, що зараз порозкупили всі дільниці понад морем, піднявши ціну до мельборнського рівня.

Отож ми й купили хату не біля моря, а на Атертонському плоскогір'ї, де ціни вдвічі нижчі, як на березі Тихого океану, а клімат лагідніший і без жодних циклонів. Друга причина, чому ми купили хату в Атертоні, та, що від нього близько й до моря й до полів дорогоцінного каміння, що розташовані на захід від Атертону. Та про це другим чи там третім разом, бо зараз ми вирушаємо далі на північ за межі цивілізації і дачників.

Далеко, за межі цивілізації, не вдалось втекти. Винні в цьому циклони. І чому вони всі мають жіночі імена? Почалося з циклону Юля. Вірніше кажучи, не з циклону, а з тих дощів, що та Юля принесла.

Доїхали ми до переправи через річку Даінтрі. Тут кінчається зроблена дорога і починаються прибережні джунглі. Тут для нас і почався дощовий сезон. Цим разом дощ почав лити просто на наші голови. Про дальші мандри, за межі цивілізації, вже не доводиться думати принаймні до кінця березня, тим паче, якщо у вас звичайний <<Голден>> та ще й караван ззаду теліпається.

Переночувавши біля переправи на березі річки, другого ранку ми негайно ж почали відступ. До найближчого шосе вже

не їхали, а, можна сказати, пливли. Три кілометри галькою вкритої дороги ще не розкисли, але були майже цілком під водою, що іноді досягала півметра.

Вибравшись на «сухе», заїхали до першого ж, знаного нам, караван-парку. З цим місцем у нас були пов'язані приємні спогади в час минулої мандрівки навколо Австралії.

Але за циклоном Юля на обрії з'явився циклон Віра. Відрізнити їх одну від другої ми ніяк не могли. Дощ лив так само, так само радіо повідомляло про залиті й розмиті дороги та залізниці. А дощ часом переставав і навіть світило сонце.

Все це не було б так погано, якби й кінчалось на повідомленнях про ушкодження між Брізбеном та Сіднеєм. Нам, принаймні, на березі океану не загрожувало ніщо. Бо дощ хоч і ллє згори та гірських потоків навколо нас, але вода зникає безслідно в просторах Тихого океану, не підіймаючи його рівня.

Вітри, що перевертають комусь хати й човни, на жаль, минають нас. Кажу, на жаль, бо внаслідок відсутности вітрів почали докучати комарі та мошки, що масово розплодилися в прибережних болотах, сповнених повіневими водами.

Та комарі ще не така біда. Караван має на вікнах і дверях сітки. А от піщані мошки, що в безвітряну погоду ранком й увечорі, здається, мають властивість пролазити й крізь алюмінієві стінки каравану, — це вже суцільна напасть...

Отож і тікаємо на атертонське плоскогір'я, поближче до купленої хати. Тут зустріла нас прекрасна соняшна погода, блакитне небо, золоте сонце та весняносвіжа зелень — без комарів та мошок — на берегах Тінару водосховища.

Перший вечір, з повним місяцем в кінці його срібного сліду на воді, був чаруючий. Вода тепла, прозора. Жодної небезпеки, що тебе ковтне акула чи там вжалить блакитна медуза. Час від часу пролітають понад водою, крячучи, качки та кумкають в траві жаби.

Спокій і тиша того вечора настільки були разючі, а краєвиди настільки подібні до давно знайомих, що просто навіть не вірилось, що ми все ще в Австралії.

І все, здається, було б добре, якби на горизонті не з'явилась Ванда. Ця Ванда (черговий циклон) вигнала нас із берегів водосховища, під назвою Тінару, до караван-парку в Артоні.

Цьому рішенню сприяла Ванда не тільки своїм дощем, а й тим, що почала підіймати воду вище греблі. Основною причиною була прочитана нами замітка в часописі про те, що крокодили (звичайно, понад океаном) вже почали мостити гнізда

і вже будуть відкладати яйця. А для місцевих мешканців це означає, що дощовий сезон лише починається.

На Атертонському плоскогір'ї три місяці літа минули майже в безперервних дощах. Це плоскогір'я й оточуючі його з заходу гори разюче нагадують мені весінню пору року в Прикарпатті. Деякі гори навіть мають лисини на верхах, що здалеку виглядають на полонини. Лише температура тут вища, ніж у нас весною. Вночі не було холодніше, як 20 ступнів, а вдень температура підіймалась до 28 ступнів. Місцевість вся перетята більшими та меншими балками і по-весінньому зелена-зелена.

Замріявшись, навіть не віриться, що я не дома. Це враження особливо яскраве перед сходом сонця, коли з усіх напрямків чується кукурікання півнів, а перші промені сонця золотять верхи гір. В цей час мимохіть прислухаєшся. Але, звичайно, жодного відгуку далекого чи близького бою не чути. В просторі, поміж хатами фармерів, спокійно ростуть плянтації тютюну та кукурудзи. З цих хат угору не підіймається дим, а лише телевізійні антени.

Площа цього родючого й багатого на дощі <<Тейбл ленду>> всього яких 5-10 тисяч квадратових кілометрів, що перетяті вздовж і впоперек асфальтовими дорогами та відмежовані від австралійської півпустелі з півночі річкою Барон, а з півдня річкою Джонстон. Літо тут — це дощовий період. Але, недивлячись на велику кількість опадів, вологість повітря влітку рідко буває вище 60%.

Центром височини є місто Атертон з населенням до 5,000 мешканців. Це чисте й досить охайно розпляноване місто. Кожен тут один одного знає, й тому на вулиці вітаються навіть незнайомі. Точнісінько так, як по наших селах та містечках.

Завдяки теплому клімату й достатній кількості дощів, тут ніколи не бракує найрізноманітнішої зеленини, місцевих овочів та привезених яблук та груш, що тут не ростуть. Ціни на городину та овочі високі, але не тому, що їх мало, а тому, що попит на них з-поза атертонських міст великий. Купують звичайно їх тут туристи, що приїздять сюди з усіх закутків Австралії, щоб полюбуватись тропічною природою та незчисленними водоспадами, що в дощовий період рокочуть і пінять бризками, як мініятюрні Ніягари. Місцевих мешканців дорожнеча на овочі й зелень мало турбує, бо майже кожен має все необхідне у власних городах або в сусідів.

Коли ми приїхали і ще власного городу не мали, то,

заїхавши навіть до незнайомих людей, важко було відмовитись від подарованого огірка чи там овочу поу-поу.

До Атертонського плоскогір'я від океану йде три дороги. Одна — з міста Інісфол, друга — з містечка Гордонвале і третя — з міста Кернс. Дороги ці, звиваючись круто, йдуть угору й оточені незайманими джунглями.

Від океану до м. Атертон всього якихось 70 кілометрів. Ці 70 кілометрів при спаді в один кілометр творять разючу кліматичну зміну, бо на березі океану в літню пору вологість нерідко сягає 98%, що цілком сприяє розведенню крокодилів та вирощенню цукрової тростини. А в зимну пору переносить вас у теплий, в нашому розумінні, літній клімат.

На захід від Атертону, за пасмом гір, розкинулась австралійська півпустеля, де скачуть кенгуру, бігають дикі коні та вислюки. А далі на північ пасуться водяні буйволи та плавають дикі качки та гуси.

Кость Гіммельрайх

ГАННА

- Ну, Ганно, подумай! Як я можу відмовитись? Ти ж чудово знаєш, що в разі невиконання наказу я попадаю під організаційний суд. Та й потім я не маю ніякої потреби відмовлятися від своїх переконань. Цілком зрозумілий і логічний перехід до відвертої боротьби з займанцем. Якщо тисячі інших не вважають це за щось неможливе, то чи я, як провідник, можу бути непослідовним?

- Романе! Романе! А як же я буду? І чи ти подумав, як то воно буде в лісі? Адже ж там, Романе, гарячої кави ніхто не подасть у ліжко. І сорочок щодня міняти не будеш.

Роман усміхнувсь і, пригортаючи свою дружину, хотів щось сказати, але схаменувсь.

- Пусте. Пусте, Ганко. Якось воно буде, не перший же я та й не останній. Звичайно, може, кави гарячої... ні! Вірніше ліжка, щоб до нього нести кави, не буде, та проте сорочок, думаю, для мене не бракуватиме. - Роман, заклавши руки за борт френча, походжав по кімнаті.

Ганна трохи недомисленими очима розглядала свого чоловіка. Вона була вражена, але одночасно й приємно здивована. Її Роман, що в ньому вона почала відчувати брак

того, що мусить бути притаманне кожному чоловікові, а це її так боляче вражало і в цьому вона ось уже півроку по одруженні щораз більше впевнялася, раптом змінився. Ніяк не могла тому повірити; все приглядалася до чоловіка. Тепер він такий подібний до того Романа, з яким познайомилась на підпільному зібранні. Тоді він здавався їй таким хоробрим, такою рішучою людиною, що не вагатиметься за правду піти на муки. Але то було колись...

- Так, Ганно, це вирішене. Ти муситимеш від'їхати до Криниці. Адже ж треба там наглядати за нашими речами. А я йду в ліс. - Сівши за стіл, Роман почав складати список усіх тих незчисленних валіз, що заповнювали приміщення.

* *
*

Ішла поспішна мобілізація. Курінь переростав на полк. У штабі відбувалась нарада, коли раптом з'явився вершник.

- Дуже командире! Затримано дівчину, що хоче говорити з якимсь Романом з нашого штабу. - Присутні здивовано переглянулись.

- Кажеш з Романом? Друзі! Хто з вас Роман? - Але жоден із присутніх не відгукнувся. - Ну, то приведіть її сюди. Може, від неї самої довідаємось, у чому справа? - По якімсь часі привели по-військовому вбрану дівчину. Здивовано розглядали командири високу, гнучку, надзвичайно привабливу постать.

- Панна питає якогось Романа? - звернувся курінний до дівчини. Присутні старшини в захваті розглядали незнайому.

- Поперше, я не панна, а пані, - всміхаючись, мовила жінка. - До того ж і мій чоловік має бути тут серед вас.

- Ваш чоловік? - глухо якось вирвалось із грудей присутніх.

- Так, мій чоловік. Він у травні цього року був призначений на штабового старшину до вас. Це ж курінь Голого? - Курінний підійшов до жінки.

- Так. Колись це був курінь Голого. А тепер командиром я. А як чоловік звався? А, може, це той Буревій, що переведений на обозного?... Він також зветься Романом. Ваш чоловік білявий?

- Так, він білявий, - відповіла жінка, спостерігаючи якусь ніяковість на обличчях присутніх, - А що, може, з ним що сталося?

- Ні, пані. Де там? Такому, як ваш Роман, хіба що

станеться? Зв'язковий! Відведіть пані до обозного! - Коли пані з зв'язковим вийшла, курінний, глянувши за нею слідом, зідхнув і сказав.

- Отак воно, друзі, завжди. От і цьому Куревієві Бог дав зернятко. Алеж і зернятко, хлопці, гетьмана б не посоромила.

* *
*

- Ти? Ти, Ганно? Чого це ти тут? А хто ж у Криниці? Хто опікується нашими речами? Та то ж усе згине. Чула? Фронт от-от дійде до Криниці.

Ганна немов заніміла, та раптом вибухла.

- Романе! Що це? Та я ж прийшла, щоб не бути відрізаною від тебе. Я ж прийшла, щоб віддати й своє життя там, де того потрібно. А ти про валізи! А ти про якесь лахміття! Пощо тобі ті валізи, як фронт от-от перекотиться через нас, ставлячи або перемогти або загинуть? Перемога дорожча за наші валізи. А поразку ними, здається, не відшкодуєш.

Роман, отетерівши від Ганниного вибуху, сів на дишель воза, де відбувалась розмова.

- І ти! І ти здуріла? - він якось розгублено оглядався на всі боки. Якийсь час панувала мовчанка, порушувана лише віддаленим гуком гармат. Коли Ганна, розіславши шинелю, лягла на возі, Роман підійшов до неї.

- Ганно! Слухай! - Ганна навіть не ворухнулась.

- Ганно, ти знаєш! Коли я прийшов до цього Голого - на весні, все було інакше. Фронт був бозна де за Львовом і, здавалося, що москалі далі не підуть.

- До чого тут, Романе, москалі? - і Ганна зневажливо глянула на свого чоловіка. - І чого це вони звуть тебе Куревієм замість Буревія, оце ти мені розкажи. А потім, чи я мріяла колибудь бути жінкою обозного?

- Жінко! Ти знаєш, з ким говориш? - скрикнув Роман, підскакуючи до воза.

- З Куревієм, - зневажливо кинула Ганна, відвертаючись всім тілом від нього.

- Жінко, - вже іншим голосом почав Роман. - Побалакаймо на розум. Годі з мене, ти розумієш, годі! Почалося це все з того, що ці хами висміяли мене за те, що я не хотів піти в розвідку. Правда, сам курінний ходив. Але вільно йому в Наполеони гратись. А я вважаю, що на те й стрільці є, щоб виконувати наказ. Так ні! Ти уявляєш, уся ця голота

думає, що командир мусить бути прикладом для стрільців у цих дурних молодечих вихватках, О! це був лише початок. А потім... Навіть хотіли судити, та якось обійшлось. З того часу перевели мене в обозні, та ще й Куревієм назвали.

Ганна, мов несамовита, скочивши на ноги, побігла лісом. Роман, обминаючи вози, пустився за нею. Та де там! Від дружини й слід простиг.

Відсапуючись, Ганна підійшла до штабу.

- Прошу повідомити командира. Я хочу з ним побалакати,- звернулась вона до молодого, задерикуватого вигляду адьютанта. Адьютант, усміхнувшись, зайшов до намету. І Ганна почула.

- Друже курінний! Там Куревієва жінка хоче про щось з вами говорити.

Немов опечена, Ганна відскочила на два кроки і, вся палаючи жаром, зціпивши зуби й кулаки, очікувала. Чекати їй довелось довго. Коли курінний вийшов, вона вже цілком володіла собою.

- Прошу пані, чим можу бути корисний? Але наперід повідомляю: вам вільно лишатись чи піти, звідкіль ви прийшли, а ваш чоловік, як і ми всі, мусить виконувати свій обов'язок до кінця. Який кінець усьому, такий і нам буде.

- Друже командире! Ви помиляєтесь. Я прийшла прохати в вас для себе призначення в вашому загоні. Для мене бажано б було бути в розвідці.

Курінний допитливо розглядав молоду жінку, що, вся палаючи, сміливо дивилась йому в обличчя. - Які глибокі карі очі, - подумав про себе курінний, - безодня! Але що цій жінці сказати? Годі вже з мене одного Куревія... І курінний сердито глянув на Ганну. Та раптом йому щось спало на думку.

Захоплений думкою, ходив він перед Ганною, що, терпляче очікуючи, стояла.

- Добре! Лишайтесь при розвідці... До речі, як вас називати?

- Ганною. І прошу, дуже курінний, попередити своїх людей, що я не жінка Куревія. - Ганна кинула поглядом на адьютанта. - А також, коли я вже є розвідник, щоб вважали. Ображати себе не дозволю.

- Добре, добре, подруго, призначати я призначаю, а от берегти вже вашу честь, то ваша справа. Прошу звертатись по дальші накази до мого адьютанта, він особисто керує розвідкою. - Курінний зайшов до намету.

* *
*

- Дуже командире! Обозний з двома хурами шкіри зник.

- Як то зник? Де зник? Наздогнати негайно! Живого чи мертвого привести назад.

- Даремно. Я вже посилав. Люди бачили, як він з хурами переїздив на Угорщину. Жодної можливости повернути нема. - Балачка була перервана вершником, що, зупинивши раптом коня, скочив на землю. Курінний і адьютант впізнали Ганну.

- Друже командире! Наказ виконано. Ось! - І Ганна передала повну торбу до рук адьютанта. Торба була вщерть наповнена військовими мапами. Командири разом глянули на Ганну. І лише тут помітили, що Ганна не була беззбройна. Вона з усмішкою передавала автомат курінному.

- Це, друже курінний, "подарунок" вам від німецького гавптмана, а це його пам'ятка для мене. І Ганна задоволено струснула пістолем, що висів при боці.

- Я маю в дарунок цю розвідницю, а ви, друже курінний, автомат. Блиск, а не жінка. Але Ганно! Як це все сталось?

- Нема чого, друже адьютант, розказувати. Пішла. Здобула. Прийшла. Ви задоволені, бо маєте те, чого потребували. Я задоволена, що виконала наказ. А що помежи тим було, не цікаво. - І Ганна пішла геть.

- Певно, друже курінний, спритнішої жінки не бачили? - завважив адьютант, спостерігаючи захоплення на обличчі курінного.

Курінний бажав стримати Ганну, та чомусь не спромігся, лише провадив струнку постать захопленим поглядом.

- Що правда, то не гріх. Певно. Спритнішої жінки я не бачив. А от ви, друже адьютант, здається, Ганну вважаєте не лише за найспритнішу, а й за найпривабливішу жінку.

Адьютант, почервонівши по самі вуха, пробував щось заперечувати. Та, глянувши в проникливі сірі очі командира, лишив ці спроби і ще більше залився барвою. Мовчки взяли розглядати принесені мапи.

* *
*

Глухо відбиваючи такт і побрязкуючи на вилицях, нісся поїзд розлогою долиною. Ганна, кутаючись від осіннього вітру, що проривався в розбиту шубку, глибоко втягла голову в комір. Усе ще не вірилось у безпеку серед усієї цієї гурми людей.

Кожний різкіший поштовх, кожна зупинка примушувала її міцніше стискати пакет з документами, що, як її запевняли, більш, ніж надійні.

Поїзд проскакує повз ліски, поля і, ритмічно погойдуючись, потроху заколихує Ганну. У півдрімоті, то кидаючи оком за вікно, то спостерігаючи оточення її людей, Ганна поринає в спогади.

Пригадалися довгі весінні дні серед ще нерозвиненого листу в чагарнику. Обережні команди і майже нечутні пересування з місця на місце. Пригадалося, як одного разу, лежачи поміж купин, спостерігала чоботи. Звичайнісінькі чоботи, цілком подібні до чобіт теперішнього її сусіда. Ті чоботи спочатку йшли просто на неї, і вона вже приготувала гранати. Але чоботи стали. До цієї пари підійшли з правого й з лівого боку ще четверо. Поставали. І раптом заляскали автомати. Кулі з свистом, стинаючи молоді паростки чагарнику, дзижчали осами над головою в Ганни. Вона ж ані ворухнулась, лише чекала. Минуло... Добре, що не стріляли нижче або що не заглядали поміж корчами. Пригнувшись до землі, далеко видко між корчами.

Раптовий струс поїзду і голос кондуктора урвав спогади. І знов мигтіли телеграфні стовпи та пропливали в безвість череди добірних баварських корів. Он одна з корів простяглась на вулиці, навіть простягла хвіст від задоволення, насолоджуючись промінням осіннього сонця. І в Ганни перед очима попливли знов картини. Пригадала, як їй довелося лежати за трупом свого коня, безперервно відстрілюючись від натиску ворога. Далі з'явилась поміч. Тоді, вискакуючи з-за вбитого коня, вона також чомусь звернула увагу на витягнутий хвіст тварини.

Потяг, гуркочучи, пронісся через річку, що, звиваючись, губилася в далині поміж лозами. У Ганни боляче стиснулось серце. Оце ж таку річку довелося їй перепливати. Тоді їх було четверо. Першими перепливли адьютант з Гичкою, другими пустились подруги. Далі вже важко було пригадувати. Холод води і біль від рани були ще настільки яскраві, що навіть тут у поїзді якийсь неприємний дріж проймав Ганнине тіло. Стріли, крики, лози і, врешті, угорська клуня з соломою. Самітнє блукання без засобів, без зв'язку, серед чужих людей.

Все це так яскраво стояло перед очима, що Ганна час від часу насторожено оглядалась навколо. Ніяк не могла пройтись тим, що вже минуло.

Поїзд, голосно скрегочучи на закрутах та ляскаючи на

вилицях, гнав до величезного міста. Вагон наповнився рухом. Хто тяг валізи, хто запинав ґудзики, а хто просто переминався з ноги на ногу, нетерпляче поглядаючи в вікно.

* *
*

Кімната, де примістили ліжко для Ганни, нічим не відрізнялась від сотень подібних. Було тісно й невигідно. Один куток займало якесь подружжя. Крім того, мешкали тут два студенти, два просто таборовики та дві панни. Ганнине ліжко притулили до шафи, що відгороджувала подружжя в їхньому закутку.

- Ну, дівчатка! Доведеться вам потурбуватись цього вечора новенькою. Ви вже, будь ласка, ознайомте її з нашими порядками. - І бльоковий вийшов. Ганна була одразу ж оточена співмешканцями.

- Ви звідки?

- В якому таборі раніш були?

- Як там у вас із харчами?

- А мармеляду дають шотижня, чи лише в свята? - лявиною сипались на отетерілу Ганну незрозумілі їй запитання.

- І чого це ви до людини вчепилися? Та чи не бачите, що пані стомилась?

- І чи всі люди, як ото ви, такі цікаві? Ідіть по вечерю, ваша черга. - і високий чорнявий юнак, випхавши дівчат за двері, підійшов до Ганни.

- Перепрошую, подруго. Ви не дивуйтесь цим дівчатам, вони оце цілісінький день нудяться, то й раді новинам. Як вам подобається наш табір?

- Пробачте, але я ще не розглянула.

- Ви, подруго, з Австрії? Ну, як там? Хто з наших політичних супротивників найважливіший? Знаю, знаю, - перебив він Ганну на бажанні щось мовити, - там так не розходишся, як тут. В Австрії наші міцно тримають. Абикому говорити не дозволяють. До речі, подруго! Сьогодні о дев'ятій годині буде в клюбі виступати один з визначних наших людей. Підемо?

Щоб лише покінчити з цією балачкою, Ганна погодилась піти послухати визначну людину. Та й було цікаво послухати щось змістовне. Тим часом дівчата повернулись з вечерею. Щойно товариство сіло за стіл, як і студенти з'явились.

За вечерею лише студенти та Ганна мовчали. Один із

студентів читав книжку, другий уважно розглядав Ганну. Подружжя вечеряло в себе за шафою.

- Андрію! - звернувся чорнявий до студента, що розглядав Ганну. - Андрію, чуєш? Це панна з Австрії, а він, - чорнявий указав пучкою на студента - він з лісу.

Ганна глянула на Андрія. - Андрію! Це правда?

Андрій кивнув головою.

- А коли ж ви стали студентом?

- Щойно місяць, саме почався рік. Вам, подруго, я також радив би вступити до університету. Ви матуру маєте?

- Так, маю.

- То раджу. Сердечно раджу вам. Вступайте до університету. Інакше або з глузду, або на мармеляду з'їдете.

По вечері настала тиша. Студенти щось читали. Дівчата десь вийшли. І лише чорнявий, лежачи на ліжку, шарудів купою часописів.

О дев'ятій у супроводі Андрія й чорнявого вирушила Ганна до клюбу. Клюб був переповнений, і їм довелося зупинитись біля дверей. Відкрив збори якийсь "інженер". У вступному слові щось багато говорив за кров, за боротьбу, за героїв, що жертовно віддають своє життя в боротьбі, тоді як інші спокійнісінько ремиґають іровський хліб. І врешті вибачився, що не може багато говорити, бо мусить поступитись місцем учасникові тількищо згаданих подій. Заля здригнулась від бурі оплесків. На сцену піднявся учасник.

Ганна не бачила сцени, але насторожилась, почувши голос промовця. Інстинктивно, шукаючи підтримки, сперлась на руки Андрія.

- Андрію! Хто то?

- А я бо знаю. Кажуть, що якийсь провідник, що повернувся з краю.

- Тобто виходить з-під большовиків? З УПА?

- Так кажуть.

У цей час особливо різко донісся голос промовця, і Ганна (Андрій ледве встиг кинутись за нею), розштовхуючи слухачів, вдерлась у залю.

Андрій стурбовано спостерігав цю жінку. Починав без слів її розуміти. І тількищо хотіла щось крикнути, як Андрій, схопивши її в оберемок, виніс за двері. Ганна люто пручалась.

- Це що? Хто вам дав право так поводитись зі мною? Та будь би в мене зброя, я б вас.

Андрій мовчки спостерігав. І коли Ганна метнулась, щоб

піти знов у залю, він схопив її за руку.

- Куди? Пощо?

- Як то пощо? Та ви знаєте, що це мій чоловік Роман, що втік із партизанки з наближенням фронту. Я мушу йти і...

Андрій владно, взявши Ганну під руку, щось спокійно, але переконливо доводячи, відводив Ганну геть від місця, де таборяни аж ревли, вітаючи провідника.

Кость Гіммельрайх

ПОТВОРІ

Не скаженій!
Не бий себе у груди,
Московських виродків
потворо навісна.
Ми втратили борців
найкращую частину,
Та все ж лишилась
лицарська сім'я.
Сім'я лицарська,
смілива і відважна.
Сім'я звитяжців,
велетнів борні,
Що за народ,
за ті права прадавні,
на смерть іде
у цій тяжкій борні.

1945

Кость Гіммельрайх

ГЕРОЯМ БАЗАРУ

"Без вітру не стигне жито.
Без вітру вода не шумить".
Малишко

Було Вас триста чи сімсот,
це не міняє справи.
Ви мужньо йшли на ешафот
і вмерли в сяйві слави.

У бурях, ревищі громів,
кипіла суть природи.
На бій, на праведний ішли
пригноблені народи.

Надія блиснула в віках
пітьми, злочинства, зради.
Сини найкращі України
почули поклик Ради.

Віднині... /знаєте ви всі
слова Універсалу/.
І покотилася луна
аж за піски Аралу.

Відгомін слався по світах.
Сідав туман степами.
Священна кров героїв всіх
вік житиме між нами.

З любови, з вірою в очах
до бою прагли груди.
О! скільки тих Базарів, Крут?
І гинуть кращі люди!

Нам не забути Вас. О ні!
Ви не боялись вмерти.
Ви подолали смертю смерть
й лишились Ви безмертні.

25/12/73

Кость Гіммельрайх

СПОМИН

Ходили ми ніччю, ходили і днями,
в оточенні вражім щодня.
Боролись словами, боролись ділами,
горяча була то хода.
Ні хвилі спокою, гарячую зброю
ми міцно тримали в руках.
На помсту ми кликали, не для розбою,
тернистий стелився нам шлях.
Та ми перетнули тенета ворожі,
не мало по них нас лягло.
Хоч горстка всього нас, та ми переможно
трусили московське ярмо.
Тремтіли лакузи і мліли сексоти,
за правду ми нищили вас.
І вас, завойовники, зайди, заброди,
боятись примусили нас.
Звичайно ніхто з нас не мріяв прожити
і все пережити. О ні!
Та все ж усміхнулася доля козацька, -
з оточення вирвались ми.
На волю пробились, несучи знамена,
знамена жорстоких боїв.
Щоб світу сказати і всім показати —
З народу не зроблять рабів.

26/12/73

Антоніна Листопад

СЕРЕД НАШОЇ ВОЛІ

Перший промінь упав на спустошений дах.
А чекати останній - доволі !
Розпинаєте нас.
НА СЕМИ хрестах !
Розпинаєте нас серед Нашої Волі.

Розпинаєте вже у пшеничнім зерні.
А зерно собі золотом світить !
Розпинаєте нас в колисках.
І в труні...
Розпинаєте нас на ТРИ сторони світу.

Але стежка одна лиш на Праведний Шлях !
Чи не маєш, Вкраїно, Касандри ?
Розпинаєте нас... на П'ЯТИ кутах.
Розпинаєте нас на тернах і трояндах.

Розпинаєте нас. Наперед і назад.
А розп'яття горить. Не холоне.
Розпинаєте нас у любисткові зрад.
Розпинаєте нас на калинових гронах.

Йде маленька сльоза. У Велику Ріку!
Найдорожче Духовне Багатство.
Розпинаєте нас на ОДНОМУ листку.
Розпинаєте нас на гілках СВЯТОТАТСТВА.
Розпинаєте нас
Серед Нашої Волі.

24.8.1998
Луганськ

Ерлі Вілсон

ПОЛЮВАННЯ НА ВОВКІВ

(у перекладі Григорія Вишневого)

У цьому оповіданні читаємо про сумчастих вовків, що водилися в прегарних горах Тасманії. Вовки нападали на отари овець. Пастухи й бушовики нещадно винищували їх, і тепер сумчасті вовки майже зовсім зникли. Автор книги "Курінна", з якої взято цю історію, уродженець Шотляндії. Він любив мандри, подорожував усюди, а в Австралії, зокрема в Тасманії, прожив багато років, ставши тонким знавцем життя в буші.

На рівнині, густо вкритій валунами, далеко на схід, біжучи по сліду кенгуру-воллабі, що любило жити високо в сніжних горах, раптом зупинився вовк, саме там, де під білим сяйвом місяця протоптаний сніг виявляв сліди багатьох ніг, що перетнули слід воллабі під прямим кутом.

Далеко раніше пастух зі своїм псом пройшов у цьому місці з невеликою отарою овець, що тепер спочивали на пастівні якусь милю далі на схід, де одиноке жовтеньке світельце блимало, немов маяк у широкому просторі.

Вовк носом почув овечий запах. Він пробіг риссю по розпізнаному сліду. Слід воллабі вилетів йому з голови. Він зупинився на мить і з жадібним скавулінням рвонувся вперед по новому сліду. Світельце в хатині згасло.

Дещо пізніше, коли зайшов місяць, пастуха і його жінку розбудив гавкіт їхньої вівчарки. Пастух, щось буркнувши, перевернувся на другий бік, а що гавкіт не втихав, жінка встала й, тремтячи від холоду, почвалала до дверей.

- Тихо, Негре! Спи спокійно! - крикнула вона.

- Спи, дінго! - відізвався й пастух з теплого ліжка. - Бо шкуру спущу!

Гавкіт утих, але пес і далі скавулів неспокійно.

- Негр, як звичайно, не шумливий, - промовила жінка, вмощуючись у ліжку. - Це, напевно, та крапчаста кішка появилася знову. Мабуть, біля курника. Але вона туди не влізе... На її слова почулося хропіння чоловіка. Натягнувши ковдру на утлі плечі, вона заснула.

Коли пастух відкрив двері хатини наступного ранку, п'ять ворон, крякаючи, злетіло вгору з сірих покручених об'єктів у далекому кутку пасовиська. Вівці, збившись докупи, стояли біля

воріт. Ворони кружляли й крякали, неохочі до відлету. Очі пастуха звузилися, коли він почав пильно вдивлятися в ранковий туман. Спустивши пса з ланцюга, він перескочив через загорожу. Пес повів його на пасовисько. Спостерігаючи поведінку птахів і пригадуючи гавкіт Негра вночі, пастух намагався відгадати, що він побачить на пасовиську. Ворони, все ще крякаючи, сиділи й далі на огорожі. Справа ж була проста. Про неї свідчили сліди в потоптаному снігу та трупи однієї овечки й двох ягнят, змерзлих на кістку, з розпанаханими горлянками.

Вівчарка гарчала й обнюхувала невиразні сліди, що вели на захід. Вовна на найнижчій дротині огорожі та інші знаки вказували на те, що хтось протягнув щось попід огорожею. Докази вбивства були наяву.

- Що сталося, Джордже? - пастухова жінка, побачивши, що він біжить, підійшла до дверей.

- Клятий чорт! - крикнув пастух у відповідь. - Роздер одну овечку та двох ягнят, а може й більше! Присягаю, що знайду тварюку, хай там будь-що!

З цим наміром він переступив поріг хатини, а годину пізніше можна було бачити стару й обдерту машину-однотонку в напрямку на схід.

Перед заходом сонця пастух повернувся з двома великими кенгурськими псами, чорним і плямистим, і дюжиною стальних пасток. І саме тоді вовк вивів з печери свою напарницю-вовчицю і вовчика й повів їх через горби до овечого пасовиська на високій рівнині. Вони побігли повільною риссю на схід. Вовчик завзято намагався не відставати від старих вовків, - вони долали всякі перешкоди. Під ледве помітним сяйвом місяця вони зникали йому з очей. Він біг галопом, тримаючи носа по їхньому сліду, і якби вони час до часу не зупинялися, обнюхуючи інші сліди на своїй дорозі, він лишився б далеко позаду. Вовчиця, полюючи знову зі своїм напарником, звертала мало уваги на невдоволене цявкання вовчика, але, коли нарешті минула довга ніч, молодий змучений вовчик скрутився в клубочок біля них, поринаючи в сон на цілий день в гущавині низькорослих пальмоподібних кущів на відкритому пагорку в напрямку Соснового Ряду.

І знову наступила ніч. Зійшов місяць. Вовк з вовчицею, з вовчиком за ними, вискочили з гаю миршавих фітцроїв, що вкривали маківку кам'яного узвишшя. Бігли й бігли. І ось зупинилися під сяйвом місяця, дивлячись униз на нефарбовану бляшану хатину пастуха, що сріблясто світилася за смугою туману внизу, куди, коли їх наздогнав вовчик, вовк рушив

уперед і зник.

Вовчиця стояла, прислухаючись, непорушно біля обвугленого розгалуженого кістяка жимолості, що згоріла у вогні минулого року. Тіні його гілок падали їй на голову й плечі, зупиняючись на задній частині спини майстерним камуфляжем. Вовчик заскавулів, щоб привернути її увагу до себе, але вона й не поворухнулася, і він почав обстежувати верес і осоку там, де було найменше снігу. Він почув запах крілика в старому зникаючому сліду, однак той довів його до хащів підліску, де якийсь присадкуватий звір з білими яскравими очима став віч-на-віч перед ним. Вовчик наїжачився, опустився на живіт і поповз уперед, готовий стрибнути при першій спробі звіра втікати. Убивча пісня задзижчала вовчикові в горлі. Одначе звір і не поворухнувся. Не міг. Тут були залишки гнізда красеня-свистуна, давно покинутого й напіврозвіяного вітром. Ось-ось вовчик скакнув би на цього боязкого ворога й задушив його, як раптом тьмавий поясок місячного світла, що лежав на стежці, згас, а його самого відкинуто в чагарник, гострі ж зуби звіра потягнулися до його горла. Вовчик загарчав і підстрибнув. Диявол, що перевернув його, був невеликим, і тільки нестерпний голод змусив його кинутися на молодого вовка, більшого за нього. Гарчання й скавуління, що луною пронеслося серед ночі, припинилося раптово хрипким придушеним сичанням диявола, коли вовчиця прибігла на виручку вовчика.

І саме тоді зі сторони пастухової хатини донеслося несамовите гавкання псів, а за ним далекі викрики. Вовчиця підняла голову й прислухалась. Гамір дужчав. Вона гаркнула до вовчика, який все ще терзався з дияволом. Він огризнувся, однак побіг за нею в пасмо густої тіні, що падала з купи каміння на краю хащів.

Підкоряючись ричанню попередження, вовчик сховався в отвір скелі, що вів усередину, куди ніщо більше за нього не могло протиснутися. З інстинктом відчувати, що робиться ззаду й по боках, вовчиця присіла в тінь під скелею. А коли гавкання було вже близько, вовк рвонувся галопом з чагарника просто на каміння. Тепер вони вдвох оглядали довкілля. Ще мент, і гнучкий, жилавий і сильний кенгуропес стрілою пронісся мимо них.

Пси не зменшили завзяття, уздрівши вовків під скелею. Якісь інші пси могли б завагатися на вид таких ворогів, але ці пси були навчені убивці. З опущеними головами вони кинулися в бій, але, дивно, без великого ефекту, бо вовки стояли під скелею, і на них можна було нападати тільки спереду, та й то

щоразу натикаючись на роззявлені вовчі пащеки, набагато ширші й сильніші від псячих.

Сталося так, що плямистий пес, легший з двох, напав на вовчицю. Свіжа, відпружена, ветеранка багатьох боїв у глибині букових лісів, вона вп'ялася йому в живіт, а коли пес підскочив, її зуби, блиснувши, знайшли довге незахищене горло. Плямистий з усієї сили крутнувся в повітрі, однак вовчиця не попустила, незважаючи на роздираючі пазурі пса, притискаючи його до стіни скелі. Її напарник, витиснений із западини скелі в шаленому бою, зустрів атаку більшого, чорного, пса плечем і покотився в сніг. Чорний блискавично стрибнув на нього, і вони почали качатися в снігу, вкриваючись плямами сірого снігу.

Гамір бою доніссся до пастуха, коли він поспішав стежкою з вівчаркою. Одуріла від збудження, вона скакала на ланцюгу. Певний, що натрапив на правильну дорогу, пастух звільнив вівчарку з ланцюга й побіг за нею в чагарник.

Біля скелі плямистий пес уже не бився. З розпанаханим горлом він лежав, видихаючи рештки життя. Вовчиця лишила його й стрибнула на поміч своєму напарникові, одразу обернувши баланс сили проти чорного кенгуропса.

Великий чорний пес був старим вояком. Він не був боязким, але якась дюжина скрутних і відчайдушних битв з кенгуру-самцями навчила його бути обережним. Вовк, незважаючи на меншу гнучкість і швидкість, був небезпечним ворогом зі своїм широким іклистим ротом. Два голодних вовки були понад силу псові. Тому чорний пес випустив горло вовка зі своїх зубів і всією силою відкинув вовчицю, чиї зуби миттю зчепилися з його зубами. Вівчарка, вискочивши з чагарника, побачила, що її спільник відступає й подалася назад разом з ним, шалено гавкаючи.

Коли пастух добіг до скелі, вовків там уже не було. Чорний пес притаївся в чагарнику, зализуючи рани, вівчарка, наїжачившись, гавкала, а тіло плямистого пса сіпалося біля скелі.

Пастух свиснув від здивування. Було ясно, що не за якимсь дияволом він полював. Оком бушовика він оглянув потоптаний сніг, шукаючи сліду, що показав би, який ворог побив його псів. І нарешті він побачив закровлену стежку, що вела в чагарник на заході. Він опустився на одне коліно й запалив сірника, бо мигаюче місячне світло погасло. Ступні нагадували ноги вомбата, але були більші, а лапи з пазурями чітко вирізнялися на снігу. З губів пастуха зірвався ще один посвист. Вовки! Вовки на пасовищі! Їх не було тут багато років.

Мабуть, холоднюща зима нагнала їх аж сюди з резервів.

Він відтягнув мертвого пса далі, поміж каміння, а з чорним поплентався додому. Якихось сто метрів від хатини вівчарка стрілою пролетіла повз нього, гавкаючи. Тупіт ніг і збентежене мекання зляканих овець донеслося з пасовиська. Сердитий пастух побіг до хатини, в якій його жінка, тремтячи від холоду в старому халаті й шалі, розпалювала неслухняний вогонь у холодній печі.

Почувши гамір, жінка відкрила двері. Спотикаючись, пастух проскочив повз неї й зняв зі стіни свою рушницю.

- Вовки! - пояснив він, задихаючись. - Ганявся за ними в чагарниках. Аж три! Вони задушили плямистого й повернулися назад, на пасовище. Мабуть, вкрай голодні. А де ж патрони? - говорив він, риючись у шухляді кухонного стола.

Жінчина рука потяглася до рота з переполоху. - Задушили плямистого?! - пролунав її стишений голос. - Але ж він не наш, Джордже!

- Прокляті вовки про це не знали, - вже просто горів з нетерпіння пастух. - Де ж вони, ті патрони?!

- Там, де й завжди! - відповіла жінка, також з нетерпінням. Вона рушила до печі й хапнула коробочку з патронами з полиці. - Ось вони!

Пастух поламав ніготь на великому пальці, розриваючи коробочку. Набравши повну жменю патронів, вибіг з хатини. Жінка побігла за ним до воріт, кутаючись у шаль. Пастух був уже за огорожею, біг на пасовисько, а там безперестанку валували пси, турбуючи двох темних привидів, що поперемінно відганяли їх короткими погрозливими нападами, хижо пориваючись до знеможених овець. Третій, менший привид, діловито ганяв овець, не зважаючи на псів.

Коли пастух біг уперед, легенька хмарка вкрила місяць, притемнюючи пасовисько. Пастух кликав псів до себе, щоб звільнити поле для стрільби. Вівчарка, звичайно слухняна навіть при неймовірному хвилюванні, відбігла й сіла на землю, але кенгуропес, набравшись сміливости з появою людського спільника, пішов у напад.

Почувши людський голос, вовки підібгали хвости й побігли через голови наляканих овечок, женучи їх мекаючих урозтіч, ніби ховаючись між ними від людини. Крикнувши з досади, пастух зупинився. Приклав до плеча рушницю, завагався, заспокоївся й стрельнув. Найбільший з утікаючих привидів підскочив, упав, зробив кілька повзучих рухів і завмер. Інші два привиди зникли. Пастух побіг уперед. У чагарнику чекали,

висолопивши язики й важко дихаючи, його пси.

- Чи ти вбив його, Джордже? - голос жінки ледве долетів крізь мекання овець.

- А як же! - відгукнувся пастух. - Одного з них!

Вівці знову збилися докупи, а під холодним небом пастівень світився порожнечею, за вийнятком однієї нерухомої фігури.

Тягнучи вовка за хвіст, пастух почвалав до хатини й при світлі, що падало крізь відчинені двері, разом з жінкою оглянув виснажене сумчасте тіло.

- Ах! - здригнулася жінка на вид широкого, піввідкритого рота. - Який страшний звір! Він міг би кинутися на тебе, Джордже!

- Ніколи в житті, моя старенька! - упевнено мовив чоловік. Удача повернула йому добрий настрій. Він зневажливо штовхнув чоботом тіло вовка й проказав: - Такі звірі не йдуть на людину. Убивати овець їхнє призначення.

- Чи це він убив плямистого? - спитала жінка.

- Та що там? Він уже не буде вбивати, - і пастух свиснув до псів. А вони, наблизившись, загарчали на мертвого вовка.

- Чи не приготувала б ти щось перекусити, поки я сховаю вовка від псів? - промовив утомлений чоловік. - За шкуру буде гривня чи дві.

Жінка пішла в хатину, до холодної печі, а він потягнув вовка до хлівця, укинув його всередину й трахнув дверима. Не було потреби трахкати, але це дало йому задоволення з того, що діло було зроблено. А трахкання відгукнулося луною далеко в тихому просторі. Воно знову налякало неспокійних овець. Вони скупчилися ще щільніше, а луна долетіла до вух вовчиці та вовчика, що стояли непорушно далеко в глибині чагарника й дивилися назад, на пастівень. Чекали.

Словничок:

фітцрої - великі, вічнозелені дерева з червонуватою корою.

жимолость - квітучий чагарник.

вомбат -один із сумчастих ссавців; вайлувата тварина розміром доброго кабанчика.

Сумчасті звірі в Австралії (кенгуру, вовки) виношують малят у торбинках (сумках) на животі, аж поки малята добре підростуть і зміцніють.

21 серпня 1992 року.

Григорій Вишневий

1970 р.

Учитель і керівник українських суботніх шкіл, поет, публіцист і перекладач, член Спілки Письменників України, відомий з численних есеїв та доповідей на історичні та літературні теми. В системі австралійського шкільництва 20 років викладав англійську мову й літературу та історію світу, 18 років там же очолював український відділ, приготовляючи учнів до вступу в університет імени Монаша на факультет україністики.

НАД РІКОЮ

1. СКОРБОТА

Караюсь тут, немов лихий злочинець,
Несу недолі хрест, терплю, мовчу.
Із келиха життя гіркий гостинець
Беру до уст, впиваюсь досхочу.

Десятки літ у снах, в труді, в турботах
Летіла думка до Дніпра й степів.
Найкращим днем була Шкільна Субота
І сотні жвавих юних голосів.

Те щастя відліта, немов жар-птиця,
Що в сні пурхне і зникне в далині.
Лиш іноді веселкою насниться
І збудить щем і жаль в душі мені.

Можливо за добро така відплата
Припала всім таким, як дивний я.
Країна ця, і пишна, і багата,
І вкрай розтерзана душа моя.

А там нема вже міді, ані криці,
Залізо точить корозійна ржа.
Здоров'я п'ється не з джерел криниці,-
Блудила довго там нога чужа.

Блудила і своя, ще й досі блудить,-
Вже в небі не побачити дроздів.
Північний вітер злісно б'є у груди
За помахом руки чужих вождів.

В суєтну даль не вдарять громовиці
З ракет вогненних і гулких гармат.
А на кивок північної столиці,
Згубивши глузд, іде на брата брат.

Він вже не раз ходив сліпма на брата,
Він вже не раз служив чужим богам,
Вгиналась від могил земля горбата,
Коли по ній топтавсь чужинний хам.

Там ще висить над степом чорна брила
Минулих битв, звитяжних і лихих.
Сердешна воля, зранена й безсила,
Зникала на віки в ярах глухих.

Щоночі в снах і радощі, й печалі
Тривожать душу, сповнену надій,
На ранок вість, мов ціяністий калій,
У попіл палить щонайкращу з мрій.

Пройду свій шлях до краю самотою,
Не верби звиснуть над моїм хрестом.

Тут евкаліпти взимку і весною
Шумлять молитву пам'яті кругом.

Увечорі вертаюсь до порога.
Погідний день у тінях ночі згас.
Вервечкою біжить чужа дорога
У небуття, у потойбічний час.

Минає день, і я, йдучи до річки,
Радію. В серці гасне тихий жаль.
Любуюсь небом, світлим, віковічним,
Гублю і біль, і розпач, і печаль.

2. НАДІЯ

І знов надія виплива з туману
Зневіри, скверни, болю й гіркоти.
Повік її любить не перестану,-
Без неї щастя в світі не знайти.

І знову віра напина вітрила,
Зника у безвість жалісна журба.
Летить за море на орлиних крилах
Святої правди мрія голуба.

Але чи стане віри і надії,
Коли народ у мареві блука ?
Коли в селі ворожий вітер віє,
А в місті Змій танцює гопака ?

Колише легіт над рікою віття,
І ваблять очі ніжні васильки.
А за бугром нове тисячоліття
Пророчить шлях у зоряні віки.

Не треба каяття - бушує море...
Людина в нім, як човник на гребні.
А наше щастя - вічне лихо й горе,
А наша влада - оси і шершні.

А хтось кричить: "Ці човники зв'язати
В один могутній, грізний караван !
І не страшні нам будуть бюрократи,-
Поглине їх глибокий океан".

А хтось вола: "Рятуйте Україну
Не словом, гнівом, слізьми і плачем !
І день, і ніч рятуйте без упину
Її козацьким духом і мечем !"

Чи є ще порох в гаківницях ?
Лунає серця крик: "Повинен буть !
Он бачиш - поміж хмар залізна птиця
Зганя з небес негоди каламуть !"

"Он бачиш - кораблі на Чорнім морі
Стоять рядами в бухті повсякчас.
Над ними сяють ліхтарі, мов зорі...
Не сміє ворог турбувати нас !"

Колише вітер тополине віття,
І пнуться в небо сині васильки.
За рік чи два нове тисячоліття
Простелить шлях у зоряні віки.

Добро ж не прийде так, само собою,
Бо, що посієш, друже, те й пожнеш.
Іржа поїсть і дух, і віру, й зброю,
Якщо ти їх в душі не збережеш.

Якщо заснеш чи житимеш байдуже,
Якщо омана розум відбере,
То знай, що ти уже давно недужий,
На манівці мандруєш, не вперед.

В чужій Землі дожити віку мушу.
Я вдячний їй за воду, хліб і сіль.
Та гріє не вона самотню душу,
Коли її огорне сум і біль.

Чарує небо сосни над рікою,
Вже Київ обізвався у душі.
Аж гульк - між ряскою і осокою
Красуються мої сумні вірші.

3. ВІСТІ

Знялися з плеса дикі каченята,
Затріпотіли крильцями у даль.
Моя ти пісне, на зорі почата,
До Бога понеси мій сум, мій жаль.

Летять з-за моря неймовірні вісті,
Ні крихти втіхи в них ніяк нема.
Їх може бути сто чи навіть двісті,
Їх може бути й більше - ціла тьма.

І в кожнім слові - біль душі і серця,
І б кожній букві - лихо і біда.
З пекельних лігвищ біса- шкуродерця
Повзе на люд зажерлива орда.

А за гаями недруг шкірить зуби,
Чатує, мов на сарну дикий звір,
Недавній майстер фальші, зла і згуби,
Підбитий морітурами вампір.

А у гаях грабунки, вбивства, злидні,
Чужа попівщина дурманить люд.
Безбатченки, безбожні і єхидні,
До влади й пійла рвуться звідусюд.

Шалений вітер вирвався на волю,
В пориві гніву соснами трясе,
Ламає, трощить сироту Тополю,
Зриває лист і бурею несе.

Вгамуйся, серце! В Степовій Елладі
Гуляла у віках страшна чума.
Ще мить, і втихне буря на леваді,
Повисне з хмар шовкова бахрома.

На схід прогуркотіли ешелони,
Відстукали імперську пісню буфери.
Чи чуєш ? Гучно грають рідні дзвони.
Поглянь на синьо-жовті прапори !

Лукавий звір зіщулився дідуганом,
Ледь-ледь стоїть на скривлених ногах.

Та бадьориться ще бундючним паном,
Хоч гниллю й цвіллю вже давно пропах.

Гряде нова доба. Прощай, Росіє,
Настав для України гожий час.
Веде її невидимий Месія,
Веде у зоряні віки і нас.

Втихає злісна буря над рікою,
Вуркочуть веселіше голуби.
Розквітло ясне небо бірюзою,
І ми вже вільні люди, не раби.

Героям тим, які за всіх померли,
Тополя вічний пам'ятник зведе.
На нім засяють золото і перли,
Як їх освітить сонце молоде.

х х х х х х х х х

Літа кує зозуля в буйнім вітті,
Бджола збирає живодайний мед.
Ріка пливе в новім тисячолітті,
Життя іде, гряде, летить вперед.

4. У ПУСТЕЛІ

За що люблю тебе, мій рідний Краю?
Не знав добра з тобою і не знаю.
Ввесь вік леліяв, мріяв і тужив,
Бо ти мені ввижався світлим раєм.
І, як з людьми мандрівними буває,
В краях незвіданих тобою жив.
Немов орел, що вилетів з степів,
Зламавши крила, у пустелі сів.

В затишній хаті тихо над рікою,
Вже третій день живу тут самотою.
Притих вночі густий правічний ліс.
"Живим" і мертвим" пошепки читаю,
"Холодний яр," гірке "живу чи доживаю".
Легенький шум надворі від коліс
Порушив спокій. Запізнілий гість
В глуші для мене, мов жадана вість.

Та не минути болісної скрути:
Думки снуються там, де впали Крути,
Там, де старшин поглинула Сула,
Де стогону Ромна і Конотопа
Вже сотні літ Росія не второпа.
Тепер росте свиріпа й бугила
У тих краях, спустошених украй,
Ганяє вітер по степу курай.

І вже до ранку не заснути. Скоро
Розбудить ліс дзвінким пташиним хором
Веселе птаство з висоти небес.
З етеру лине пісня, гріє груди...
Ще сплять солодким сном щасливі люди.
Пробіг тюпцем і зник у хащах пес.
Світанок блиснув сяйвом золотим,
Ось-ось туман розвіється, мов дим.

Плющать внизу стрімкі прозорі хвилі,
Над ними в'ються птахи легкокрилі.
Покаже спинку з хвиль гірська форель
І шпарко щезне глибше під водою.
Кружляють тут папуги. А весною
У гості прилітає й журавель.
Цибатий гість приваблює мій зір
І будить спомини з юнацьких пір.

Товсті дуби столітні, а за ними
Мій Тростянець з бабами кам'яними.
Там лебеді кохалися в ставках,
Там на горбах росли гнучкі дерева.
Коли ж надходила пора в'юнева,
Верткі в'юни водились в болотах.
Там дві гори і трави запашні
Чуття будили в серці чарівні.

Летять думки гаями, понад полем,
А пам'ять стугонить нестерпним болем.
Все те, в що вірю, вірив, що любив
Захланний ворог розбавля брехнею,
Залазить в душу земляка змією,
Щоб він на манівці у тьмі зблудив.

І блудить він і в місті, і в селі
Сліпцем "на нашій, не своїй землі".

5. УКРАЇНІ

Україно, моя ти любове,
Чом так мало тебе в Україні ?
Засвітила зоря, але знову
Позвисали на простори тіні.

Так було, і так є, і так буде,
Не було ще інакше ніколи.
Вічно ниють твої ніжні груди,
Меч почварний розбещено коле.

Отамани, козацтво, гетьмани !
Скільки їх "брат на брата" ходило ?!
Обрій волі вкривали тумани
І в степах невідомі могили.

Захлинувся брехнею твій ворог,
Нахапавшись до тла твого тіла.
Ти ж його не судила суворо,
І він знов повернувся до діла.

Україно, моя ти любове,
Чом так мало тебе в Україні ?
Я люблю твоє личко і брови,
І за дітьми ридання чаїні.

Коли в очі твої задивлюся,
Набираюсь сили і духу,
Мов з криниці святої нап'юся
Доброти, що розвіює скруху.

Хай те буде, що буде з тобою,-
Ти не зникнеш у хащах Росії.
Я всі муки, всі рани загою
У цім світі чумної стихії.

Австралія, 1998-99

РІДНІ МІРАЖІ

1
Яка краса ! Долина серед гір,
І плесо річки золоте.
Узгір'я. Зелене. Прибережний бір.
У хащах плетиво густе.

Я раз лежав на цій землі
Під шурхіт хвиль і шум гаїв.
У сон-траві гули джмелі.
Із струн душі спливав мій спів.

Здавалось, кращої нема
За землю цю в нлаженну мить,
Коли у горах світ дріма,
А з неба сіється блакить.

Хвала міжгірним небесам,
Вузьким стежинам між дерев !
Я там блукав частенько сам
І слухав звіра рик і рев.

Я став на кладку, виліз на валун,
Де скелю вкрила довга бахрома.
І раптом дивну істину збагнув,-
У цих міжгір'ях обрію нема.

Немов з темниці вирвалось пташа,
Щасливе, вільне, крильцями маха,
Так стрепенулась враз моя душа,
Від гір втікала, мовби від гріха.

Прощайте, гори, милі, та чужі !
Прощайте й ви, коали й кенгуру !
Мене вже кличуть рідні міражі -
За них життя віддам, за них помру.

2
Вже перший грім над степом прогримів,
Вже пронеслась у простори гроза.

Воскресла неба вись ключами журавлів,
Розквітла в хмарах синя бірюза.

Були тоді пора весни й пашні,
Я йшов у степ, не знаю вже чому.
Навкруг буяли трави запашні,
Вганявся вітер в синяву німу.

Гуляка вітер, жвавий вітрогон,
Завзято в спину підганяв мене.
Люблю його, немов солодкий сон,
Як він пешню бурунами жене.

Слухняно йду, не хилиться мій крок,
А серце б'ється в унісон ході.
Гойдається в ярку сумним гайок,
Танцюють, плачуть верби молоді.

Не здержалась душа, і зойкнув спів.
Я ще тоді співати не навчився.
Та кожному своє. мій час наспів,
І я в ту мить співаннячком заливсь.

Зірвалась пісня птахом чарівним,
Співаю "Де ти бродиш" досхочу.
Пливе міраж у простори, мов дим,
А я за ним, здавалося, лечу.

Буремний вітер, буйний, вороний,
Вганяє в обрій хвилі степові.
І вже у степ не вернуться вони,
На зміну їм вганяються нові.

Насупився вечір, вусами моргнув,-
І втих над степом вітер-чародій.
Тієї ночі я вже не заснув,-
На сіні народився цей віршик мій.

Австралія, 22.11.1996

СОН

Коли мене здолає перевтома,
В глибокуй сон порине голова,
Якась мені дорога невідома
Веде у даль, де стелиться трава
І криє степ хвилястою канвою,
А з неба світ красою голубою
Мережить рік розлогі береги...
Дивлюсь-дивлюсь і бачу навкруги
Пашні колосся, буйне і шовкове,
Он пурха в жуті бурий перепел,
А небо чисте-чисте, поранкове
Людину вабить. Степовим опел
Пливе над простором безкраїм.
Летять, сюрчать пташині зграї,
На хвильку вкриють кущики в ярку,
Комах надзьобавшись, злітають знову,
Минають синє озерце й діброву.
Маршрут змінивши раптом нашвидку,
У далях степових умить зникають.
Куди не глянь, жита красою грають,
Пливуть за теплим вітром до села.
Минає час, і заозерна мла
На рідний степ лягає пеленою.
Та що це діється у сні зі мною ?
Якась важка, невидима рука
На мене тінь небажану спуска,
Руйнує сну журну, солодку нить,
Кінця не відвернути й не спинить.
О птахи милі, рідні пташенята,
Візьміть мій сон з собою на крилята,
В степу на вітрі бережно розвійте,
Розвійте над ріллею і розсійте.
Нехай він там любов'ю проросте,
В серцях юнацьких буйно розцвіте.

Австралія, 25.11.1996

УПРАВА Й КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ШКІЛЬНОЇ РАДИ АВСТРАЛІЇ (УЦШРА) В КАДЕНЦІЇ 1997 - 2000 р.р.

Сидять зліва: Оля Павлишин, Боженна Коваленко, Тетяна Сліпецька (голова), Марія Цікоя, Віра Шевченко.
Стоять: Стефан Романів, Мирослав Сліпецький, Михайло Моравський, Всеволод Шевченко, Ярема Полотайко.

Дмитро Чуб

ДІВЧИНІ

"Ти не моя, дівчино дорогая"
/Ст. Руданський/

Ти не моя, дівчино дорогая,
Другому серце, кажеш, віддала.
Нехай і так, тебе другий кохає,
Аби ти щастя справжнє здобула.

А я один лишуся на всім світі,
Хай сум у серце каменем на дно,
Тобі ж я з слів, як із найкращих квітів,
Сплету для спогадів вінок.

Ти не моя, дівчино дорогая,
З другим твої і спогади й думки,
Кому ж я сум свій розказати маю,
До кого пригорнусь із трепетом палким?

Прощай, дівчино, вічно не забута,
Й мене в житті хоч раз ти спом'яни
І в час тяжкий, коли так серце скуте,
Свою ти руку щиро протягни.

Харків, 1933 р.

П.С. Після звільнення з праці за соцпоходження в Харк. обласному архіві, я півроку ходив без праці. Щоб одержати якийсь гонорар, я написав цей вірш і приніс до харківського "Літературного журналу", де поезією завідував поет Петро Дорошко. Прочитавши, він сказав: "Ви давно ніде не друкувались, напишіть спершу якийсь політичний вірш, а тоді ми надрукуємо й цей. Бо можна подумати, що під дівчиною ви маєте на увазі Україну".

Такі були обставини й вимоги в ті страшні часи голодомору.

Автор

Дмитро Нитченко Д-ру М. Павлишинові

СПОГАДИ

Було в заводі ще, а мов сьогодні,
Стою в машинному із паклею в руках
І скільки дум, на відповідь голодних,
У голові ночами проскака.
Їх не спинить і не зібрать докупи,
Вони - мов тінь, мов клаптики хвилин
Часів, що десь упали трупом
Або в житті, як пісня, зацвіли.
Не раз пригадував ті вечори в техшколі,
Як вікна дряпав мерзлий осокор...
Ну, як ті дні геть відлетіли скоро,
Неначе шум розгойданих тополь.
Часи тяжкі були тоді для школи:
Ні крихти вугілля, ні дров шматка,
І тіло клякнуло, мов корпус бугеля,
В міцних затиснуте тисках.
Було, за шибкою зима сердита
І ми холонули щораз, щомить,
І комсомольці йшли на цвинтар,
Щоби хрестами школу протопить.
Вони ішли після гуртків вечірніх,
Коли вже ніч важка чорніла, мов пустир,
А вітер лютував, крутив лапатим пір'ям,
Хотів той рух спинити, відвести.
Лягали в сніг пухкий хрести і перехрестя,
Із тріском падали трухляві і старі,
І кидали луну глухих протестів,
Що гасли під виття пронизливих вітрів.
Це про Полтавщину, Зіньків далекий,
У ніч глуху мені приносили думки —
Туди, де ріс заводу клекіт,
Де ляскав пасом маховик баский.
А в цехові, вгорі,
Вже гаснув крик заліза, міді, криці,
Й тікала ніч з усмішкою на лицях,
Бо вахти час на горнах догорів.

Мельборн, 1927-1998

Дмитро Нитченко

ЇДУЧИ ДО БРІЗБЕНУ

Давно позаду Мельборн і Ньюпорт,
Уже й Сідней лишився за плечима,
А поїзд мій летить, неначе хорт,
Лиш деколи свій біг завзятий стрима.

Гурти дерев і жодного звірка:
Ні вивірки, ані того коали.
І кривить серце усмішка гірка:
Куди ж ви всі від мене повтікали?

Де крокодили ваші, кенґуру,
Де ділись давуни-потвори?
Хоч би побачить хоч якусь мару,
А то й Ґуан нема-втекли десь в гори.

Та он хатки, а ось фабричний дах
І авт нових рядочки біля брами.
А кози білі ходять по садках,
Нервово мекають і тріпотять хвостами.

І гомін міста підступа до рей,
Вже Брізбен бачу, наче на папері,
І я виходжу на перон з дверей,
Щоб до столиці відчинити двері.

Петро Джумага

ЧИТАЮЧИ ДМИТРА НИТЧЕНКА

Це не в силах нічим пояснити.
Винна в цьому страшна пора.
Відцвітали полтавські квіти
Без барвистих пісень Дмитра.
Будь проклята убога годино,
І прославлений сталінський рай!
Хлібо-ягідна Зіньківщина
З чужини виглядала сина
Не один липоцвіт і май.
А літа розпростались бурно
І зникали за материки.
"Від Зінькова до Мельбурну" -
Твір про час неймовірно журний -
Не читали одні земляки.
Із самої Австралії "Слово"
Правду істини людству несло
Тільки в нитченковому Зінькові
Місця "Слову" тому не було.
Я схиляюся над сторінками, -
Про Миклуху-Маклая взнаю,
І горджусь, що ходив стежками
Дмитра Нитченка в отчім краю.

Дмитро Нитченко

НОВА ЗБІРКА ПОЕЗІЙ ОЛЕКСИ ОЗІРНОГО

Перед нами нова збірка "Козацький цвинтар" (В-во "Холодний Яр", 1996) талановитого і сміливого поета з козацького краю Олекси Озірного.

Лише рік тому вийшла його перша збірка "Проща", видана Спілкою Письменників України в серії "Літературна скарбниця" на гроші, зібрані з пожертв в Австралії. На ті ж пожертви в-во "Український письменник" видало 10 перших книжок молодих авторів за наші 4,950 долярів. Серед них збірка О.Озірного була однією з найкращих. Його творчість, після виходу з друку "Козацького цвинтаря", гідно оцінили фахівці, присудивши премію ім.Василя Симоненка. Це рідкісний випадок, щоб автор по виході лише другої своєї праці та ще й невеликого розміру одержав уже премію.

Його також уже прийняли до Спілки письменників. І, справді, сторінки цього видання напоєні болем за минуле України, воскрешають імена борців за волю України, згадують героїв козаччини: Сірка, Наливайка, Богуна, Орлика, Мазепу та багатьох інших. Не забув поет віддати належне й хижій Москві, що протягом історії до сьогодні заливала кров'ю Україну:

...Нас розпинали орди єзуїтів,
Яких в народі звали москалі.
Це ті, що України тіло біле
Гноїли, запирали у льохи...

Ганьбить автор і зрадників та запроданців, як половник Ніс, що показав московській орді Меншикова таємний вхід до Батурина, де москалі вирізали 40 тисяч населення, разом з немовлятами. Віддає данину автор і сучасним хахлам та запроданцям з Верховної Ради, які готові віддати Україну під зверхність Москви.

Впадає в очі оригінальність образів, свіжі метафори, порівняння, епітети: нуртує голос в кратері грудей; стремить самотність, ніби ніж у горлі; січе вишневим пужалном минуле; серце четвертували вітри; схарапуджений кінь; пекельні тіні, мов ворони; по їхніх душах їдуть возом; забитий в обруч долі мозок; як на крилах журби смолоскипи сердець понесе; і тихо жаль співає строфи; ночі тяжка печаль на козацькій лежить попоні; де скрегоче зубами мойого сумління млин...

Вітаючи Олексу Озірного, молодого вчителя за фахом, з новим успіхом, подаємо добірку його поезій з нової збірки "Козацький цвинтар".

Олекса Озірний

КОБЗАР

Він ще тоді забачив нашу путь,
Палахкотів шаленим смолоскипом —
Осердя дум, палаючи, пливуть
Рікою часу на вітрилах крику...
А кликав як! — почули б неживі,
На сто верстов жертовних коло
Розходилось... Та пальці крижані
Уже вп'ялися Україні в горло...
Ні! Не народ — історія німа.
— Вставаймо! Встаньмо ж! —
Щоб нас світ побачив.
Нема татар, то, може, й нас нема?
Не плач, Кобзарю, мені світ цей — плаче...
Повисла тінь з покутнього вікна —
Чіпка, колюча, стриматись несила.
А в головах незабутні імена
Сірка, Нечая, Павлюка, Трясила...

ПАРЛАМЕНТ

Візьміть мої очі — жарини всесвітнього смутку,
Візьміть і продайте якомусь купцеві в Кафу...
Нестерпно ковтати червону липучу цикуту
І гірко зізнатись: минулим живий і живу...
Нестерпно чекати кошлате страшне божевілля,
Що вроздріб з трибуни свої злидарі продають,
Жуючи, мов жуйку, нудне бездіяльне дозвілля
Молити-просити, може, ліпшу де долю дадуть...
Найкраще — не бачить, не чути, не знати.
Та цур йому, очі випалять мозок до тла.
Пора нам, пора в левадах гнідих осідлати,
Як доля завчасно сама осідлать не змогла...
Бо бачили очі, куди привели і що брали.
Та доля Вкраїни завжди нещаслива така...
...Ех, лучче б Сірка отаманом у раду обрали,
Допоки ще з нами і слава його і рука...

РОСІЯНАМ

Не росіяни і не московити
Несли до нас зневагу на крилі,
Нас розпинали орди єзуїтів,
Яких в народі звали москалі...
Це ті, що України тіло біле
Гноїли, запирали у льохи,
Бо не могли простити, не хотіли,
Соборним душам золоті верхи.
Дзвіниці Києва, Дніпрові запороги
І славу, що блукає у полях...
Невтямки їм... Душа — то все від Бога,
А Бог не був ніколи в москалях...
Він всім послав одвічне слово — сонце
І не різнив, хто менший, старший брат.
Спливає свічкою печаль через віконце,
А образ Божий проступа стократ.
Вікно моє! Безмежно і самотньо
Шикує обрій пагорби могил...
Знов під бунчук встає вільшанська сотня,
Неси, мій коню, скільки стане сил!

УКРАЇНІ

Не одвернусь, не зраджу я тебе
У дні, коли лунають номінації,
Навіть тоді, як випадуть руді
Сніги у колір будучини нації...
Ох, націє! Сини твої — чини,
Зубами тягнуть жили з тої щирості,
Що заважає велетнями вирости
Без муки, без страждання і розлуки,
Без тих, що ріжуть голови і руки,
Не велетнями, то хоч би приблизно...
Та одбиває мені серце: "ПІЗНО!"
Сини геєнні стали вже громами,
Шикуються в ряди за кольорами,
Щомиті твердо, знавісніло, грізно...

Волає клята тиша: "ПІЗНО! ПІЗНО!"
...казали дід з Тютюнником в Проскурові:
"Згубили в історичній жовтій куряві
Свої шаблюки десь в єврейській лавці
ХРИСТОПРОДАВЦІ".
А я не п'ю, я вже обпився цикути,
Як руйнували Січ, упали Крути...
У різних вимірах, часах і варіаціях
Не гни хребта, безсмертна моя націє!
Ох, націє! Не зраджу я тебе,
Бо на розп'ятті цяткою іржавою,
Сльозою став, що падає з хреста
І зветься там, внизу, уже державою...
А поки над Дніпровою Голготою
Гуляє дух мій у степах голотою,
До місць, де серце Гонти не забулося,
Моя душа, мов пташка пізня тулиться...

ПОЛЯКАМ

Це ми змагались в лицарстві і честі,
Поки в московську яму не упали...
Зате германці — "білокурі бестії" —
У наших ріках коней напували...
А хто зашкодив бути вам мудрішими,
Не загрібати жар кістьми козачими?
На шаблі поклялися ще раніше ми —
Шляхетне слово небагато значило...
Хто розділив нас січами-залогами?
Вам мало стало вашої Мозовії?
В яку годину прогнівили Бога ми,
Що вмилися брати-слов'яни кров'ю?
В Черкасах Байда досі п'є горілку,
Козак Мамай у келих підливає:
"Пий, ляше-брате, поки ще не гірко,
бодай між нами кривди не буває!"
А кривда ходить назирці за нами,
Нашіптує щось мовою зміїною...
Та честь лишає право за синами
Ділити долю разом з Україною...

Леся Богуславець

ПОДОРОЖ ДО ІТАЛІЇ

/або подорож у юність/

Сідаю в Києві на літак з думкою, що одна подорож закінчилась і починається наступна до Італії, про яку можна ще помріяти.

Кожного разу, їдучи в Україну, добиралася до неї через різні країни: Югославію, Румунію, Мадярщину, Чехію, Гонконґ, Сінґапур, Сибір, Азербайджан, Киргизію, Грузію, Росію, Білорусію, і це давало мені нагоду три-чотири дні оглянути їх. А це вперше їду окремо до Італії.

Повезло мені, як сліпій курці просо. Майже перед від'їздом в Україну, запропонувала молодша дочка на два тижні поїхати до Італії. Чоловік її якраз по роботі на цей час затримався, а авто вже замовлене, та й архітектури вона хоче більше побачити. Як можна було пропустити таку нагоду? Коли ще хтось схоче їхати з матір'ю?

Лечу, гадаю, що після холодюки, дощів та біганини, відпочину в соняшній Італії. Саме такою пам'ятаю її з 1949-го року, коли в березні проживала там у таборі Баньйолі, біля Неаполю, чекаючи на пароплав.

Поруч мене сидить поважна пані. Із смаком одягнена, підмальована, оздоблена ювелірними прикрасами. Глянула на неї раз, другий, а потім у мене журналістична струнка озвалася. Раз сіла вона у Києві, може українську мову знає?

За хвилину я вже записувала в неї інтерв'ю. Це була делегатка, яка їхала на конференцію до Італії. Рада Европи влаштувала, виходить, з'їзд під назвою "Шляхи розвикту вищої освіти в Европі".

- А Україна ж европейська держава, — пояснює вона мені. - Отож, буде цікаво поспілкуватися, почути проблеми інших держав і знайти спільну думку з питань шляхів та політики розвитку вищої освіти". Оплачує, нібито, теж Рада Европи.

Працює вона в міністерстві освіти великою шишкою. Я переконана, що дома вона розмовляє російською мовою. Це чути по вимові і добірці слів. На моє запитання: коли, нарешті, учителям та академікам виплатять гроші, вона, не моргнувши й оком, авторитетно заявила, що мої інформації застарілі, все вже полагоджено, і зарплату всі отримали. Чи вона гадає, що я живу

на Марсі? А на запитання, коли українські школи будуть не лише за назвою, але й за змістом, мадам категорично відкинула ці закиди, мовляв, ви слухаєте "що вам якась баба в автобусі сказала". На цьому інтерв'ю закінчилось. Недарма кажуть: "брехать не ціпом махать".

У Франкфурті мені пощастило; на цьому величезному летовищі я зразу зустрілась із своїм наймолодшим чадом, і наступного дня ми вже покотили по дорогах Німеччини. Ось шосе на бік до Карсфельду. Там колись був величезний український табір. Маючи 14 років, я вперше почала ходити до гімназії. Жила в гуртожитку. І незважаючи на голод і холод, перебуваючи і в інших таборах (Старий і Новий Ульм, Коюнталь, Цурренгаузен, Етлінген), була в них завжди щаслива. Бо де ще можна було за хвилину вийти з бльоку і зустріти всіх знайомих і друзів, а у вільний час пограти у сітківку?

Табори для мене були місцем спілкування, домашнім вогнищем, родинним теплом.... Інші плакали, залишаючись у гуртожитку, а для мене це був омріяний рай. Гімназія, Пласт, товариство мого віку — це все, за чим так спрагла моя душа. Так склалося, що з того часу і в таборах і, відбуваючи контракт в Австралії, я вже майже не жила з родиною. Пам'ятаю мамині слова: "Леся завжди дасть собі раду". Чи завжди? Життя навчало. Мліла не раз із голоду, приморозила пальці на обох руках, доводилося на роботі в Австралії жити в одній кімнаті з різними людьми, але все чекала на "князя на білому коні". І з Божою поміччю він таки мене знайшов.

Заїжджаємо до Старого Ульму. Бідний Мюнстер! Як його стисло і обступило нове життя — прогрес! А все ж трохи далі лишились старі вулички. Лише будиночки тепер всі під'єреферені-розмальовані. Табору Новий Ульм, на жаль, не знайшла. Та й часу було малувато.

Пригадався мені грутожиток, аж під дахом, цементова підлога... веселі розмови та сміх, просто так без причини... Пізніш я жила у родині Антипенків (письменника Анатоля Гака.) Кожного вечора розставляли мені розкладушку в їхній мініятюрній кімнтаці. Їла все "в сухом'ятку", а тому останні два дні в тижні постила... Коли батько вчителював у таборі, часом заходила до нього в редакцію "Українські Вісті", де друкарками тоді були Алла Цівчинська та дружина Анатоля Яковича Гака. Сам Анатоль Якович теж працював у редакції. Батько разом з Анатолієм Приняком вчителювали і теж працювали в "Українських Вістях," і там же ночували... на столах. Головним

редактором був Іван Павлович Багряний (часом я в нього позичала читати книжки), але в редакції постійно був його заступник Павло Маляр, височезний чолов'яга.

Мама жила в Цуффенгавзені. В тому таборі гімназії не було. Додому всі гімназисти з нашого табору їхали разом у п'ятницю, а верталися в неділю. По дорозі сідали в наш вагон гімназисти з інших містечок, де теж не було школи. Серед них, пригадую, був Олексій Коновал, тепер він, звичайно, поважна і знана людина, а тоді це був соромливий хлопчина, трохи молодший за нас. В поїзді завжди матуранти розповідали "віци" (анекдоти), всі сміялися, а я вічно допитувалась, що вони мали на увазі, що теж викликало регіт.

Згадала нашого латинника, який регулярно на лекціях кричав і кипів, як старий самовар, лаяв, ображав нас... А раз вдарив учня в обличчя. Хлопець був сирота-мулат, жив у гуртожитку (пізніше захворів на туберкульозу). І те обурення за вчинок вчителя і біль не забулись і досі. Директором школи був Тенянко, він же викладав історію. Виглядав суворий, і не раз я чула, як він кричав на бешкетників. А коли з таборів почали виїжджати, мені було дуже шкода цієї старої, нікому не потрібної людини...

Що мені сподобалось у Німеччині під час нашої подорожі до Італії так це гостинність у готелях і чесність при розрахунках. Годували нас, як кажуть, під зав'язку. І ось ми вже на кордоні з Австрією. Перед нами високі гори. Проїжджаємо довжезний Європейський міст, минаємо перевал і безліч тунелів, яким згубила й рахунок. Незабаром їдемо південним Тіролем, який після другої світової війни відійшов до Італії. Навколо чудові гори. Збоку бачу, наче ляльокові замки, підніжжя гір, покриті виноградниками, місцями посаджені молоді яблуні, теж розп'яті на тичках, внизу завжди річечка. Хатки у тірольському стилі причепились на схилах гір з балконами, повними червоних гераній. Ми то деремось вгору, то знову пірнаємо у долину.

Капосний дощ ніяк не хоче нас покинути. Як причепився в Києві, то й досі чеше. Та ж тут має бути тепло, соняшно! Осінь щойно починає де-не-де покривати позолотою листя. Нас минає багато вантажних авт. Швидкість на автостраді сто і більше. Дочка моя сидить за кермом, а мене наставила навігатором. Та ж я навіть у Мельборні блуджу... А тому не раз їдемо не туди, де треба. Моє "дитя" сердиться, і я час від часу мушу нагадувати їй, хто з нас мати, а хто дочка...

По обіді прибиваємось до містечка Больцано. Навколо гори,

гори. Написи скрізь німецькою й італійською. Мешканці, включно з молоддю, розмовляють німецькою мовою. Доця моя, ніби між іншим, каже, що тут на околиці ми й заночуємо. Звернули на дорогу і почали підніматися круто на гору. Дорога, незабаром, стала вузесенька, з одного боку провалля, а з другого боку гори. А навколо краєвиди, наче у казці. Гори, долини, хатки, церковці, виноградники, а з неба виглянуло, нарешті, сонечко. В мене перехопило дух, але не від краси, а від страху... Я пробувала зауважити дочці, що вона втомлена, а дорога така, що так і гляди, щоб не обербенитись, але всі мої зауваги були, як об стіну горохом. Все це в неї було запляновано ще вдома. А тому я вирішила, що вмирати зрештою лише раз і лише в певні моменти стогнала "О Боже!", а решту часу насолоджувалася навколишньою красою. Вся гора покрита різними селищами, ми крутилися по ній десять кілометрів до самого вершечка. Там стояв великий готель, де зимою спиняються лещетарі, а літом з фунікульора дивляться не краєвиди. Німці й італійці приїжджають сюди рік-у-рік цілими родинами. Видно знайомі між собою, бо цілими гуртами йдуть до наступного селища, чи влаштовують пікнік. Крім невеличких готелів, багато господарів винаймають кімнати. Італійців недолюблюють. Ми ледве знайшли собі пристановище. Це був ґастгауз, біля нього озірце, а навколо гори. В селищі було кілька крамниць і ресторан, де були чудові тістечка. Трохи далі в лісі було диво природи: гострі піраміди, густо одна біля одної. Це вода вимиває вапно, і так утворюються ці височенькі кам'яні структури. Люди приходять на них дивитися з усіх навколишніх селищ. Ми насолоджувалися всією цією ідилією; це були незабутні три дні.

І ось ми вже знову котимо італійськими дорогами, гори зникають, над дорогою стоять старезні запущені будинки, і все виглядає, як одне з передмість Мельборну. Але мій молодий архітектор заявляє, що будівлі чудові. Недарма англійці кажуть, що краса є в очах людини, яка дивиться, а в нас говорять, один бачить калюжу, а другий у ній небо.

Заїхали вбік - до півострова Сімеоне. Гарне, розташоване над озером. Розкішний ботанічний сад. Саме містечко складається майже з самих готелів. Походили по базару, оглянули сувеніри і посунули далі.

На ніч зупинились у містечку Монтан'яна. Воно обнесене високою стіною, у якій 24 вежі. У старій частині, як завжди, в центрі міста п'ятца-площа, а на ній дуомо-церква, кафе і крамнички. Будинки старезні на 3-4 поверхи із дерев'яними

ставнями. Засноване місто ще до римських часів, біля річки Адіге. Зараз виглядає, як законсервоване із середньовіччя. Місто має два замки. Біля одного з них у вежі розташований гостель. Ми забрались туди, мов кури на бантину, кімнатка чиста й дешева, але сходи, сходи... та й з автом була справа не певна, передумали і пішли шукати дешевого альберго-готелю за містом. Смеркало. Раптом, з гуркотом, навпроти, вискочив гурт мотоциклістів. Згадавши поради путівника, ми швидко завернули оглоблі до міста і, не довго думаючи, найняли кімнату в дорогому готелі. Де наша не пропадала...

Увечорі, о сьомій, вулиці були майже порожні. І даремно ми шукали траторії-їдальні, чи кафе, щоб, як кажуть, щось кинути за драбину, підкріпитись гарячою їжею. Наступного дня спішимо до містечка Местре. Тут, навпроти вокзалу на автостоянці, залишаємо авто і поїздом прибуваємо до Венеції.

Із залізничної станції простуємо до пристані, де регулярно, повні туристів, відпливають невеличкі вапоретто-паромчики. Незважаючи на дощ, настрій піднесений. Пливемо Великим каналом — Ля Гранде. По обидва боки грандіозні будівлі, палаци, музеї, готелі... Канал крутиться три з половиною кілометри, глибина шість метрів, ширина від сорока до ста метрів. Вода зелена — не прозора. Через Великий канал три мости: старий Ріялто та Академічний і Скальзі.

Сама Венеція складається з 117-ти острівців і має 150 каналів та понад 40 місточків. Заснована вона у 5-6 столітті, коли орди напасників сунули зі сходу на побережжя Адріятичного моря. Люди тікали на болотяні острови і будували селища. А в 10-тім столітті Венеція вже була потужним торговельним морським містом. Під час хрестоносних походів на Константинополь, до Венеції попливло сплюндроване лицарями багатство. Крім пограбованих скарбів місто мало прибуток також і з своїх колоній. Щойно, коли португалець Васко Де Гама віднайшов коротший морський шлях навколо мису Доброї Надії, могутність Венеції стала підупадати. З 19-ого століття вона існує головним чином з туризму.

Проминаємо музей натуральної історії, палац, де жив і вмер композитиор Вагнер, Золотий будинок, далі, де жила американська мільйонерка Пегі Гугельгайм (тепер колекція модерного мистецтва) і безліч інших музеїв і палаців. Разом з усіма, ледве встигаємо крутити головою то в один, то в другий бік. Карпе дієм - користай з нагоди, каже стара латинська приказка, отож заразом записую на касету і клацаю

фотоапаратом. Всі ці будівлі одна від другої грандіозніша, різних стилів, вигляду і стану обновлення, справляють незабутнє враження. Так оце та Венеція, про яку стільки читала і бачила на телебаченні!? Та те, що бачиш на яву, замінити не можна...

По дорозі зупинки мають назви і номери. Висідаємо на зупинці св. Марка. Перед нами одна з найславніших площ у світі - повна люду і голубів. Найбільшою окрасою піятци, звичайно, базиліка святого Марка. Поруч інші славні будинки: резиденції догів, які були володарями міста, будинок, де проживали члени Великої Ради, а звідти місток до тюрми. Колись в ній перебував славний ловеляс Казанова. Поруч храму дзвініця висотою у 99 метрів. А скульптурні прикраси на будинках, церквах, палацах, щоб оглянути, потрібні роки, а в нас лише мізерні три дні...

Ще три місяці тому, недалеко від центру, дочка замовила альберго Ріва. Сіється дощ, але ми повні ентузіязму, тягнемо свої валізи й торби. Згадалась латинська приказка: омнія меа, мекум портум-все своє ношу з собою (цю приказку проказує мій коханий кожного разу, коли піднімає мою торбинку). Величаві будинки, площу, голубів, - все це сприймаємо із захватом. Чимчикуємо вузенькими вуличками. На деяких ледве можна розминутися двом. Проходимо невеличкими місточками, і вже ми біля нашого готелю, розташованому на перехресті вуличок і каналів. Наша кімнатка, на щастя, на другім поверсі. Вона невеличка, але з убиральнею й душем. І головне, має вікно на вулицю, де прогулюються юрби людей та пропливають гондолі з туристами (переважно японцями). Кожного вечора тепер вихиляюсь з вікна і записую спів гондолерів. Ми собі, на жаль, такої розкоші так і не дозволили. Всі три дні, разом з величезними юрбами туристів (скільки тут можна почути мов!) ходимо лябіринтами вуличок, оглядаємо безліч шедеврів архітектури, прицінюємось до сувенірів по крамничках. Найбільш популярні маски різних кольорів і розмірів, вироби з кольорового скла, маленькі лялечки і мереживо. Увечорі по хідниках і так на дорозі чорні розкладають свій крам: жіночі торбинки, всяких розмірів, імітації дорогих фірм.

Туристи тут від заможніх, які в розкішних готелях, під звуки піяніно чи скрипки, споживають страви, або попивають винце, і до обшарпаних молодих з наплечниками, які можуть у одній з безлічі крамничок купити паніно-булочки з буромаслом, чи пітцу, а у траторіях-їдальнях і забігайлівках, можна,

стоячи (бо дешевше), чи за столиком, перехопити пасту чи рісото. Одного разу ми собі дозволили зайти в ресторан. Їли надворі під накриттям, поруч пропливали гондолі, сіявся дощик, помалу спускався вечір, ми попивали винце... Такі моменти довго лишаються в пам'яті.

До музею завжди стояли довгі черги. Треба було чекати годинами. Отож ми оглядали, що можна, знадвору. Особливо велике враження справила церква св. Марка. Завжди перед нею стояла велика черга. Але саме була неділя, правилась вечірня, і можна було заходити лиш для молитви. Всередині - це храм у справжнім значенні цього слова! Величезний, покритий мозаїкою з 13 до 18 століття. А ікони, архітектура, прикраси, а люстра! Творці цього храму дійсно виконали заповіт керівного дога Густінано Патріціпазіо, який залишив велику частину свого майна на будову церкви, гідної мати в собі прах св. Марка. Мощі св. Марка венеціянські купці привезли (викрали) з Александрії в 828-му році.

Вночі ішов великий дощ. Коли ми вранці зайшли на площу св. Марка, вона майже вся була залита водою. Перед базилікою стояло ціле озеро. Шеренгу низьких столиків-помостів було розставлено до самих дверей церкви. На них стояли у черзі люди. Он для чого ті столики! А ми не раз, гуляючи, дивувалися, чого вони лежать, складені на площі. Кажуть, коли ідуть дощі і приплив, вода виходить з каналів і заливає піятцу.

Ми сідаємо у вапорето і пливемо до сусіднього острова Бурано. Ось навпроти видно острів св. Михайла, обнесений стіною. Тут знаходиться цвинтар, заснований ще Наполеоном. По дорозі минаємо острів Мурано, він славиться виробами кольорового скла. Ще у 10-ім столітті купці викрали секрет його виготування у Китаї і пізніш самі суворо берегли цю таємницю. Острів Бурано відомий виробництвом мережива. Виглядає, як звичайне рибальське селище. Човни біля хат і, звичайно, канали й місточки. Вода тут майже урівні з хідниками. Білизна висить на мотузках біля вікон. Ряди хаток на два-три поверхи із спільними стінами, кожна розмальована у яскравий інший колір.

Останнього дня довго ходимо вуличками й місточками... На околиці туристів майже немає. Місцеві відпочивають, гуторять біля хат, батько із синком ловить рибку, до лікарні гондола привезла хворого. Випадково зайшли на територію старого єврейського гетто. Кажуть, у Венеції воно одне з перших у Європі. Думають, слово "гетто" походить від італійського "ливарня," де нібито спершу жила громада євреїв.

Через те, що закон обмежував висоту будинків, щоб помістити людей, робили часом більше поверхів з дуже низькою стелею. Звичайно, тіснота була велика. Аж у 1757-ім році євреям було дозволено жити, де вони схочуть. У Венеції було багато національностей, але їхнє культурне і громадське життя було обмежене. А доносити на співгромадян уважалось патріотизмом...

Був вечір, коли ми прощалися з Венецією... Гарно так приїхати, подивитися... але жити? Ніколи! Немає тут гір, долин, лісів, річок, степу. Природа бідна. Є докази великого людського духу: шедеври мистецтва, але через прогрес все це помалу поринає... в болото.

А вранці ми вже котили до Сієни. Це старовинне чудове місто, тут безліч музеїв, пам'ятків давнини, але які крутезні вулиці! Щойно видряпаюся на одну, як треба вже сторчака летіти вниз до другої. Кажуть, місто побудоване на трьох горбах, а мені здавалось їх були тисячі. Навіть величезна піятца була на схилі гори! Надходив вечір, всі готелі були переповнені, і з жалем у серці ми мусили кидати це чудове місто.

Ночували у невеличкому старому містечку Вольтері. Розташоване воно на вершечку гори, обнесене муром. Ми спинились зразу за містом у манастирі св. Андрія. Дешева ціна, вільна автостоянка привабили нас. Сам манастир стоїть над величезною прірвою. Кажуть, вона "проковтнула" вже не одну будівлю, рано чи пізно така ж доля спіткає й манастир. Наша келія була чиста і зручна. З вікна видно було хвилясті зелені пагорби, покриті виноградниками, оливковими гаями. Де-не-де з тої зелені визирали хатки. Все надворі буяло, а всередині будинку панувала мертва тиша. Широкі порожні коридори і масивні сходи, викладені якимсь шліфованим каменем, холодили душу і нагадували, що час подумати про рай і пекло... В келіях вітав дух колишніх мешканців. Саме містечко має три тисячі років. За містом ще є залишки римського амфітеатру, бані, і навіть на плані зазначено, що вони постачались гарячою водою по спеціяльних трубах. У містечку є майстерня, де виробляють славні на всю околицю сувеніри з алябастру. Вулиці, як у всіх старих містечках, вузькі і покручені. Увечорі на вулицях не було ні душі.

З Вольтери ми гайнули до невеличкого старого селища Кертальдо. Воно розташоване на вершечку крутезної гори. І о диво! Не було туристів! Сяяло сонечко, ми ходили старезними вуличками, де-не-де сиділи такі ж його мешканці. Скільки око

сягало, - зелені пагорби, і що нас вразило - це тиша... І враз згадався грецький фільм "Зорба грек", душа пішла в п'яти, ми швидко змотали свої вудочки і рушили "додому". По дорозі зустрічали гурти старших людей, які помалу ішли нагору до свого гнізда.

Іншого разу завітали до містечка Сан Джеміньяно, теж обнесене муром, як майже всі старі селища. Туристів було так багато, що ледве можна було протовпитись. Це пояснюють тим, що у вересні купальний сезон закінчився, і тепер люди посунули до міст. На околиці, на невеличкій площі, стоїть будинок, де написано, що в ньому у роках 1894-1976 проживав польський поет Ярослав Івашкевич.

Рушаючи до Фльоренції, гадали побути там хоч два дні, але всі готелі були переповнені, то ж прийшлось задовольнитись одним днем. Сонечко добре припікало, коли ми, кружляючи вуличками, нарешті потрапили, як заїхати на автостоянку, яку пропонував путівник. Дочка італійськими шоферами була задоволена. Кожного разу, коли ми попри всі правила руху повертали в інший бік, ніхто не сварився, не гукав і навіть не гудів. Усі, здавалося, робили те саме, повертали, де хотіли, міняли без попередження напрямок і все з гумором, наче так і треба.

До музеїв стояли довжезні черги, а тому ми вирішили пішо оглянути місто. Величезну катедру-дуомо було видно здалеку. Знадвору - це надзвичайна церква. Її фасад прикрашений рожевим, білим і зеленим мармуром. Дивлячись на кольори, архітектуру, прикраси, відчуваєш захоплення, подив. На жаль, всередені саме йде ремонт, а тому стоїть рештування, і майже голі стіни.

Колись у центрі політичного життя, каже довідник, була площа делла Сігнорія. Тут перед палацом у людський зріст стоїть ціла група скульптур: фонтан з Нептуном, славний Давид, скульптура насильства сабінських жінок, Персей, який тримає голову медузи, і на коні відомий Коссімо де Медічі. Родина Медічі славилась тим, що була меценатами для мистців і філософів. Особливо на цій ниві прославився внук Косіма, Лоренсо Чудовий. А все ж і його, перед смертю, змусили покинути Фльоренцію. Мешканці міста тоді захопилися монахом- фанатиком Джіромо Саванаролою, який в усьому бачив гріх. Пізніш людям набридло слухати його погрози, і у 1948 році вони спалили його, як єретика, саме на площі Делла Січнорія, а попіл вкинули в річку Арно. І згадалась мені третя

латинська приказка: гомо гоміні люпус ест-людина людині вовк. Чи й досі воно так? Трапляється...

Пройшовши багато площ і оглянувши безліч пам'яток архітектури, ми таки добре пристали і ледве сунемо поруч річки Арно. Колись, кажуть, тут стояли крамниці м'ясників, які кидали відходи в річку, але Косімо Де Медічі завів зміни, і з того часу по обидва боки стоять ювелірні крамниці. Скільки тут золотих речей! Посередині мосту залишили місце, щоб можна було оглядати краєвиди.

Не встигла, як кажуть, і оглянутись, як пройшла відпустка. Ну що ж, хорошого, кажуть, потрошку... По дорозі до Франкфурту зупиняємось в Етлінгені. Це тут у лютому 1949-го я ходила до школи, на перерві гралась у сніжки... А в березні, гірко ридаючи, їхала поїздом до Італії, щоб звідти рушати в невідомий світ. Всі знайомі їхали до Канади, Америки... Ось тут на залізничній станції на плятформі я прощалася... така наївна, ще не цілована, у розпачі... А він поблажливо усміхався і на згадку дав на ланцюжку залізне серце... І хто знав тоді, що моє щастя попливе за мною у далеку Австралію, а він своє, не думавши, розтопче.

Тут, у Німеччині, проходила моя юність... Згадую своїх друзів, які так і лишились у моїй пам'яті підлітками... Хто знав, що буде змога ще ходити по цій землі та ще й з власною дитиною... Хто знав, що доживемо, коли Україна стане незалежною державою?! Дай Боже їй стати ще й багатою-душею і тілом. Дай Боже й нам бути в цьому причетними. ДАЙ БОЖЕ!

Олександер Тарасенко

ПРАВДА ПЕРЕМОЖЕ

Не з гвинтівки й тяжкої гармати
Обеззброїли зовсім мене,
А я буду словами стріляти
У обличчя неправди брудне.
Андрій Легіт

Давайте, хлопці, про УПА згадаєм,
Усіх загиблих з честю пом'янем,
Повстанську пісню давню заспіваєм,
Яку співали навіть під вогнем.
Ми за ідею щиро виступали,
За Україну - вільну від катів.
Ми Незалежність кров'ю здобували
Життям безцінним молодих братів.
Тут намагались німці та совіти
Всіх обернути прудко у рабів:
Забрати волю, вислати, убити,
З живих стягати безліч хабарів.
Нам було важко їм протистояти
У тій нелегкій, лютій боротьбі.
Та наш народ жадав допомагати,
Справлялись спільно, як на молотьбі.
Бувало, що морози дошкуляли,
Та нам ліси - приятелі були,
Від лиха нас смереки рятували,
Й каратели всіх знищить не змогли.
ОУН єднала правдою повстанців,
Роман Шухевич змаги плянував.
Лягло кістьми чимало і германців
Від тих, хто свою Волю шанував...
Та все ж совіти знов заполонили
Міста і села нашої землі —
Чекісти злії все заборонили,
Так планувалось там десь, у Кремлі.
Ганебна тактика військових операцій
Та підлі методи катів із МГБ
Вели до помсти, дії, провокацій,
До помсти звали і мене, й тебе.
Вже кілька років боротьба тривала,

А загалом — вже декілька століть.
Десь сива мати сина виглядала:
За Україну, знала, твердо він стоїть.
На жаль, не всі додому повернулись,
В боях за Волю мужньо полягли.
На Колимі, на рудниках зігнулись,
Життя своє за неї віддали.
Дійшла й до нас невідворотна Воля,
До тих російських, знаних таборів,
В яких томилась наша славна доля
Під пильним наглядом новітніх ворогів.
Збулася, врешті, віковічна мрія —
Ми Незалежність серцем сприйняли:
Від стін Одеси і до брами Стрия
Державний прапор гордо підняли.
Під цим знаменом ми стиналися з ворогами,
Там, в таборах, здійснялись повстання.
Нас розпинали й катували батогами,
До Воркути етапом, в заслання!
Нам, воякам за Волю України,
Верховна Рада статус не дає,
Натомість в розум нам вправля руїни,
Невіглаством лиш шкоди завдає.
Чому не змириться "народне" керівництво
З тими стражданнями колишніх вояків УПА?
Вони ж бо майже всі отримали каліцтво,
А на прожиток, по можливості, — крупа.
Все через те, що милосердя не благали,
Не під тим кольором відважились прожить,
Що москалям, Москві не присягали
За те, що якось вижили...
Навколо нас колишні людолови
На "персональні" пенсії живуть.
Окрім зразків "совєтської" полови,
Вони нічого вже не визнають.
Та ми упевнені, що правда переможе,
Адже збувалися пророцтва вже не раз.
Всевишній бачить й дійсно допоможе
Нашу Вкраїну зберегти. І нас!

м. Лубні, листопад '97

СТАРИЙ МУЗИКАНТ

Стоїть край дороги старий музикант,
Від сорому очі ховає.
На рідній землі він немов емігрант:
Ні щастя, ні долі не має.

Схилився в журбі придорожній бур'ян,
Мов слухає музику й знає:
Чому то сміється старенький баян,
То плаче, то тихо зітхає.

В тій пісні баяна і біль, і журба,
Як рана у серці глибока.
І крик, і прохання, і тиха мольба,
Й поезія світла й висока.

Струмочком гірським ллються звуки сумні
Урочисто, в темпі анданта.
І падають зрідка монети дрібні,
В старенький берет музиканта.

Спустився надвечір холодний туман,
І землю накрив білим пухом...
Та все ще сміявся і плакав баян,
А я зачаровано слухав.

Ось стихли акорди, співець замовчав,
Мов після тяжкої роботи
Схилився до дуба і руки поклав
На дерево смутку й скорботи.

- Даруй мені сили, мій дубе, - сказав,
- Терпіння даруй і натхнення...
Я кинув монету йому й побажав
Стерпіти ганьбу сьогодення.

Олександр Тарасенко, голова Літ.-мистецького клюбу ім. Василя Симоненка в м. Лубнях.

Дарка Маєвська

ХОР "ВЕСНА" В ПЕРТІ

Жіночий хор "Весна" створився в 1988 р. при Спілці Української Молоді завдяки його талантовитій і дбайливій керівниці пані Сузанні Бардич-Прушинській. Така праця вимагала великої посвяти й зусилля, яких п-і Сузанна ніколи не жаліла, а повна творчого запаху енергії, віддана українському хоровому мистецтву й українській культурі, опрацьовує репертуар хору, збільшуючи українськими пісенними мелодіями вокальне мистецтво.

Протягом 10 років хор влаштовував не тільки власні концерти, а й брав участь у програмах громадських свят - як Свято Державности, імпрези в честь Тараса Шевченка, Свята Героїв, в австралійських конкурсах, де здобув премії, а також співав і під час весільних відправ.

В липні 1998 року хор "Весна" відзначав десятиліття свого існування ювілейним концертом і вечерею.

В репертуарі "Весни" понад 110 народних, релігійних і популярних українськких пісень. В 1990 році долучилися до хору чоловіки, які виступають в мішаному складі хору. Зараз хор нараховує 9 постійних хористів, які часто виконують пісні, згармонізовані на 3 - 4 партії. Впродовж 10 років 47 хористів співали в хорі.

Зліва: І.Кондаревич, Д.МкЛін, Д.Кондаревич, М.Гойса, С.Бардич-Прушинська (диригентка), С.Зенкіна (акомпаніяторка), О.Джонс, С.Шило, З.Доща, Г.Гнатойко, Д.Маєвська

Євген Гаран

МОВНА ЕЛЕКРИКА

(Евгеніка)

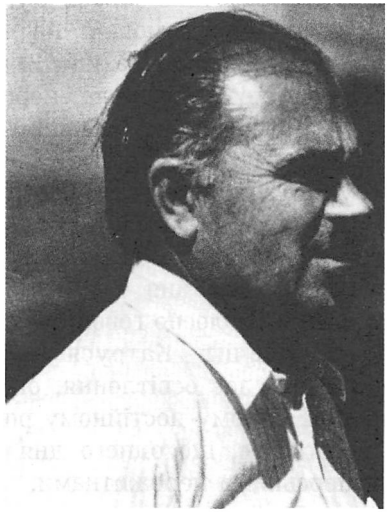

Моя сестра Маруся добрий турист, а ще кращий оповідач. І може, розповідаючи, вона часом переборщить, вигадає щось від себе, її додаток виходить таким цікавим, що без нього не було б і оповідання.

Недавно Маруся повернулася з України і каже, що високо в небі, над Київським морем, бовваніє відпочивальний санаторіюм, Летюче житло. Відвідувачі дістаються до нього на летючих вельосипедах. Ви, читачу, чули щось подібне? Я знаю байсикл (двоколесний) і трайсикл (триколесний), а це флайсикл (флай - літати).

Та це ще не все. Маруся каже, що Летюче житло продукує власний електричний струм. Це він тримає цілий центр в небі на постійному рівні. А виробляється струм з мови. Відвідувачі говорять між собою, пористі стіни засвоюють сказане і перетворюють його в потужну електрику.

Я нагадую Марусі, що звук дає мало енергії. Не досить для варення одного яєчка, не то що для утримання оздоровчого центру високо в небі. Та наша туристка запевняє, що не звук дає енергію, а зміст.

"Ти знаєш, яка колосальна сила переховується в мобі",

- каже мені. "Ця сила здуває цілі імперії й режими з лиця землі. Отож, тут говориться про художні засоби: епітети, метафори, приказки, прислів'я, вигуки тощо. Що розкішніша мова, що краще мовне паливо, то багатший і більший електричний струм".

Я не в силах збити Марусю з пантелику.

Механізми житла запрограмовані на засоби державної мови, і при вході можна прочитати: "Якщо ви вживаєте українську мову, то додаєте до джерела енергії".

Наявність чужоземних туристів в'яжеться з американськими долярами. Ці бажані гості, як каже моя сестра, не повинні себе утрудняти співпродукцією струму. Не їхнє діло говорити до стін. Натомість, винаймається спеціяльна говоруха, чий офіційний титул є скорочене-мовчит.

Кожного ранку ця молодиця з густими бровами стає в коридорі Летючого житла і голосно говорить або щось читає.

В цей спосіб мовчит Катруся забезпечує житло електричним кровообігом, дає освітлення, огрівання і утримує Летюче житло в небі на одному постійному рівні.

Моя сестра розповідає, що одного дня завітав до житла дядя Ваня, тип з імперськими пережитками.

Він вимагав, щоб мовчит Катруся голосно деклямувала російські вірші.

Люблю грозу в началє мая,
Когда весенній, ранній гром,
Как би резвяся і іграя,
Грохочет в нєбє голубом.

З одного боку це була добра думка. Хай поезія служить гостям за розвагу. А з іншого боку стіни відпочивального комплексу були змайстровані на художні засоби української мови, і тут тільки українська мова переливається в енергію і стає електричним струмом.

Отож адміністрація так і з'ясувала дяді Вані, що його мова тут безперспективна.

Та не виглядало так, що дядя Ваня вгамується. Він і далі настоював на своєму. Нагадав усім про свій статус платного клієнта. Customer is always right. Під кінець адміністрації набридла вся ця аргументація.

"Ну, так чи не так, нехай буде з риби рак".

Мовчит Катруся одержала інструкції читати російську поезію.

Спочатку нововведення не принесло видимих змін в постачанні струму. Ще декілька днів житло функціонувало на старих резервах.

Та дядя Ваня і собі мав резерви російської поезії. Мовчит Катруся читала їх в коридорах вголос, але стіни не одержували потрібного палива.

Нарешті, вилучили струм у кухні. Посипалися скарги. Хоч холодні обіди були, як і раніше, смачними, з напоями справа стояла інакше. Західні гості вимагали холодну кока-колу або гарячого чаю з молоком.

Ось настав день, коли струму не вистачило, щоб утримувати житло високо під хмарами. Воно почало спускатися на приземлення. Відпочивальний центр з усіма своїми гостями сунувся ближче і ближче в напрямку до Київського моря. Так зветься велике водосховище на Дніпрі.

Дядя Ваня першим з усіх присутніх упав у паніку. Його голос тремтів. Очі вирячились. Він бігав по коридору в пошуках рятівничого пояса.

"Я не вмію плавати !" -кричав.

На щастя, в коридорі з'явилася мовчит Катруся. Її оточили налякані відпочивальники.

"Заспокойтеся ! - сказала вона - Деклямуйте хором за мною!"

ВЕЧІР

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають, ідучи, дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Мабуть, колись небесні янголи водили поетовим пером, як він писав ці рядки. "Вечір" - справжній скарб художніх засобів. Стіни, почувши це розкішне поповнення, так і засяяли радістю. А Летюче житло понеслося вгору, на свій звичайний позем.

Сестра Маруся каже, що після цієї події Катруся читає вголос Кобзаря, а туристичне міністерство в Києві перейменувалося на міністерство гостинности.

На фото члени Сіднейського гуртка книголюбів після сходин у серпні 1997 року.
Зліва 1-ий ряд: Тихін Корінець, Галина Сімановська, Клава Фольц, В.Сімановський.
2-ий ряд: Олена Сачко, Алла Кущ, Світлана Яковенко, Дмитро Нитченко, Олександра Щука, Ольга Ільків, Євгенія Оловаренко, Володимир Савчак, Євген Гаран.

Таня Волошка

МОЯ ГОРА ЄРУСАЛИМ

Моя гора-Єрусалим.
До тебе йду відпочивати,
Бо життьової ватри дим
Снує біля моєї хати.

Мені снаги дай ! Дай надій !
Бажання дай, щоб далі жити,
Бо у душі забракло мрій,
А ти їх можеш розпалити.

Ти - брила дужих Божих сил,
Що у безмежність зором лине,
Що чує щастя голоси
І горя людського глибини.

Хоч над тобою шум вітрів
Гойдає буйними гаями,
Натомлені пташки собі
Знаходять спокій там ночами.

Там зливні часто б'ють дощі
В твої гранітні скуті груди,
Весна пробуджує кущі
І розсипає квіти всюди.

Як знак життя, там гук звірів
Й комах, наляканих зимою...
Туман втікає од вітрів,
Вночі голосячи журбою.

Та знаю тайни я твої,
Твої тяжкі думки осінні,
Вони літають, мов рої,
І у моїй журбі, як тіні.

То ж поєднаймось-Ти і я -
Корінням долі ніби скуті...
Де ж ділись друзі ? Де сім'я ?
Ми усіма тут позабуті.

Проте, стоїш ти валичаво
В розкішний прибраний килим.
Горо ! Тобі поклін мій. Слава !
Моя гора- Єрусалим !

1966 рік.
(Гора Єрусалим стоїть в центрі гір Вікторії)

ЖИВЕ УКРАЇНА

В честь сл. п. Павла Чубинського.
...співати на мотив "Ще не вмерла Україна," 1863 р.

Живе вільна Україна !
Жива наша Слава !
Незалежна й Самостійна
Воскресна Держава !!

Ворогам не подолати !
Вірою багаті -
Вічно будем панувати
В нашій Рідній Хаті !

Вже від Заходу до Сходу,
З півночі до моря -
Процвітають дари Бога -
Єдність, Правда й Воля !!!

1998 р.

СЕРЦЕ МАМИ

Присвячую шановній та любимій п-і Дарії Любарській,
в якій б'ється це материнське серце !

Не зрозуміти нам його,
Це диво - Серце Мами,
В якім горить палке тепло
З турботами за нами !
Любови в нім киплять вогні,
Річками сльози ллються -
Та в дні тривог і в дні сумні
Все ж вміє усміхнуться !

В нім ласка й радість обнялись,
Ідучи поруч із журбою,
Дитячий біль та людська злість
Те серце непокоїть !
Там сила велетня встократ
Й орлиці дужий клекіт,
Що захища своїх орлят
В хвилини небезпеки !

Воно надії підійма,
Мов голубині крила...
(Даровано не надарма)
Воно, ж бо ніжне...й...сміле !!!
Його нам важко зрозуміть...
Оспіване віками -
Уроджене дітей любить -
Скарб Божий - серце МАМИ !

Листопад 1996 р.

Неван Грушецький

ПЕРЕКЛАД ЗА СЛОВНИКОМ

Наша знайома, пані Марія, дуже симпатична жінка, гарних діточок має, та одна біда: її чоловік Біл не українець, а "дінкам озі".*

Ну, що ж, вона не одна, біда не ходить по горах, а по людях, як то кажуть. Має пані Марія бабцю в Україні, з якою листується ще відколи грамоти в українській школі навчилася. Значить-не бабця, а пані Марія. А бабця ввесь час домагається, щоб Біл пару рядків написав. "То нічого",- пише, - "що він по-нашому не знає. Нехай уже пише, як йому Бог дав, тут є люди, які мені переведуть. Але нехай не пише по-книжному, а чисто так, як говорить, щоб я його характер відчула". Ну, написав нарешті й Біл. Довга мовчанка з України, аж приходить лист, який пані Марія дала нам прочитати. Ось що пише бабця.

"Дорога дитинко, за що Тебе так Господь покарав? Ми тут гірко плакали над Твоєю долею. Чому Ти вийшла заміж за чоловіка не сповна розуму та й ще такого дикого? Чи не було свого, що Ти пішла за австралійця ? Сусідка казала, що то сонце на них так впливає, бо не з того боку світить, як у нас. А я собі міркую, що то щось не теє. Мені наша Наталка показувала оту земну кулю і як ви там під сподом, як оті мухи, по ній догори ногами лазите. То теє напевно тим австралійцям на голову шкодить. Казала я, Наталочко, подивись-но ще раз, може ти недобре лист Біла переклала, а вона мені каже: 'Ні, бабусю, точно за словником, слово в слово, ось подивися'. Ще й показує. А я там не дуже то розбираюся на їхніх словах; якісь такі кручені, але справді схожі на ті, що в листі. Видно, так воно й є. Нічого, дитинко, кріпися. А ти, бідна, й словом досі мені про свою біду не згадала ! Молимося за тебе, Марусю, й благаємо, щоб Господь повернув розум для твого Біла".

Повернула бабця й листа Біла. Прочитаємо, що ж то той Біл там понаписував ?

Dear Grandmummy,

The old girl is always on my back to drop you a few lines, so here it goes. We are having a terrific time. The only fly in the ointment was when my old man kicked the bucket, but then he was pretty crook and a bit of a nut in some ways. As you can see from the snapshots of our

kids, they are a spitting image of Mary. The little rascals are a riot: always full of beans, running around and making a lot of mess. I'm pulling Mary's leg that they are a bunch of darn cossacks.

Well, I better knock off before I bore you to death with my bull. Hope, this letter finds you in good spirits and fighting fit.

So long, your Bill.

Ну, здається, нічого страшного в листі нема, хіба, що кілька австралійських ідіомів. Написав Біл так, як і говорить; і це, як для нього, багато, бо він радше проговорить цілий вечір, ніж напише два рядки. Прочитаємо зараз, як то Наталка переклала цей лист. Навіть подає в дужках свої пояснення чи коментарі.

"Дорога велична муміє! Стара дівчина є завжди на моєму заді скинути тобі кілька лінійок, так тут іде./Це мабуть такий там звичай, що треба по заду лінійкою давати, але кому?/

Ми маємо жахливий час. Одинока муха в мазюці була, коли мій старий чоловік копнув відро, але тоді він був гарний гак / а може й обманщик / і кусник горіха в деяких дорогах. Цього речення не можу пояснити, бо ніяк не зрозуміла, хоч і як довго над ним міркувала./ Як можеш бачити з тріскучих пострілів наших козенят, вони є плюючий образ Марії./ Чи плюють на образ Марії? - не знаю, що він цим хоче сказати, мабуть щось про дітей, бо посилає знімки, але мені це не звучить гарно./ Малі негідники є публічним заворушенням - завжди повні квасолі, бігають довкола і роблять багато бруду./ Не диво, коли бідних напихають квасолею, що мають бігунку, але чому їх так погано за це обзивати?

Я тягну ногу Марії, що вони є букет заштопаних козаків. При чому тут штопані чи зашиті козаки і тягання Маріїної ноги - не знаю./ Добре, я краще зіб'ю перед тим, як просвердлю тебе на смерть своїм бугаєм./ Це мені звучить дуже загрозливо, жорстоко. "Бул" може бути також папська була, але й це не робить сенсу. Скорше всього, що "Бул" є якась така спеціяльна зброя, якою себе австралійці вбивають./ Надіюсь, цей лист знайде тебе в доброму спирті і б'ючуся належно. Так довгий твій Біл"./ Він кінчає надією, що ви добре напідпитку і заводите бійку, як і належиться. На цьому записка Наталки кінчається. Хоч і своїм думки не подає, але напевно згідна з бабцею, що Біл "не вповні розуму".

І скажіть, чи можна таку мову перекладати за словником?

*Справжній австралієць

Клавдія Фольц

ЗАСПІВАЙ МЕНІ, МАТУСЮ...

Заспівай мені, матусю,
Рідну пісню заспівай,
Як цвітуть сади весною,
Як шумить зелений гай,

Як засяють ясні зорі,
Де лежить Чумацький Шлях,
Як доріжка йде у гори
І чебрець цвіте в степах,

Як течуть широкі ріки,
Степ у квітах ніби рай,
Я ж засну, стулю повіки
З мрією про Рідний Край.

Хай приснiться рідна хата,
Золоті дитячі дні.
Батьківщину-Україну
Хай побачу хоч у сні.

ВЕСЬ ЧАС В УКРАЇНУ...

(Пісня)

На світі є гарні багаті країни,
Їм Богом даровано безліч чудес,
Та в серці моєму завжди Україна
У сонячнім сяйві, в блакиті небес.

Приспів: Весь час в Україну думки мої линуть
На гори високі, в безмежні поля.
Моя Україно ! Моя Батьківщино !
Повік незабутня земля !

Куди не поїду у різні країни,
Побачу багато чужої краси.
Та перед мною завжди Україна
В смарагдових блисках рясної роси.

Приспів: Як сонце сідає, і день вже згасає,
А сутінки сиві пливуть по саду,
І вуличний гамір поволі стихає,
Я здалека чую дзвін наших бандур.

Як вітер легенько гілками колише
І зорі засяють на весь білий світ,
Мені ж у вечірній замріяній тиші
Здається, що з вишень паде білий цвіт.

Приспів: Весь час в Україну... і т.д.

ЖЕНИХ

Минулого тижня я отримала листа від моєї давньої знайомої - Марії, з якою через далеку відстань ми уже роками не бачилися, але зв'язок підтримували нечастими коротенькими листами та різдвяними картками. І от знову прийшов від неї лист, в якому вона дуже просить мене відвідати її, бо сама вона, через хворі ноги, майже не виходить з двору, а тому й не зможе більше приїхати до мене ... А так би хотілося зустрітися та поговорити, бодай згадати минуле ... Бо її діти давно вже

роз'їхались по всій країні; живуть самостійним життям, чоловік помер, а її заїдає самотність. Вона, як і всі ми, має сусідів і знайомих, але ... то все чуже ... "Приїдь, поговоримо, тугу розженемо ..." - просить вона в листі.

Я читаю листа, і мені згадуються колишні, разом проведені, часи на пляжах, на балях та забавах, та поїздки в ліс за грибами... Ах ! Защеміло серце ... І я вирішила - поїду. Про що її і сповістила.

Зустріла вона мене біля воріт, де ми кинулися одна другій в обійми і розплакалися; чи то з радости, що побачилися, а чи з несподіванки, що так змінилися, постаріли і обидві овдовіли.

Покінчивши з привітанням та обіймами, я завважила, що ледве знайшла їхній двір, так все заросло. Почали згадувати, як вони переїздили, а ми допомагали їм улаштовуватись, та як у дворі садили маленькі ялинки, березу та інші деревця та кущі. А з роками все так розрослось, що ледве видно хату.

Зразу ж пішли обдивлятися подвір'я та пригадувати, де хто та що садив ... І ось тут, на Маріїній межі з сусідами, я раптом побачила щось дивне, чого я до цього часу ніде ніколи не бачила, а саме: два пучечки сухої трави, дбайливо, ніби зачесані догори і трохи підкріплені товщими патичками, були вгорі зігнуті у вигляді арки, приблизно у 20 - 25 сантиметрів висоти. А під аркою витовчене кубельце, ніби для гніздечка. По обох входах до арки лежать різні маленькі дрібнички, як от : покришки з кулькових олівців, шматочки паперу, пластики, кришечки від пляшок, квіточки, пір'їнки, шматочки скла і всякі інші дрібнички, і все це синього кольору.

"Ти що це? - питаю я Марію жартома, - "Чорною магією чи чаклуванням займаєшся? Чи сусіда приворожити хочеш?"

Вона здогадалась, про що я питаю і розреготалась, аж голову закинула назад.

"Та ні-і-і", - каже вона, - "поперше, мої сусіди молоді люди, то куди ж мені до них ? А подруге, це не моє ворожіння, а женихове".

"Женихове ?" - здивовано запитала я.

"Так. Женихове", - повторила вона. І почала оповідати таке, що щовесни, на це саме місце, прилітає синьо-чорний невеличкий птах, якому вона й дала назву: "Жених".

"Чому жених ?" - ще раз перепитала я і з недовір'ям подивилась на неї.

"Та ж не дивися на мене, як на божевільну ! Так, жених ! Тільки ж не мій, а пташиний. Справжній тобі джигун ! Ось

послухай лише: кажу ж тобі, що щовесни прилітає цей птах, відновлює арку, а за кілька днів понаносить однокольорових дрібничок. Цього року - всі сині, а минулого року були всі жовті. Все приготує і починає закликати "дівчат" на оглядини. Прилітають одна по одній, уважно обдивляються і арку, і прикраси; і як якій не сподобається, то вона відлітає, а як якій сподобається, то та іде під арку, і тоді починається дійсне залицяння. Вона під аркою стоїть нерухомо, а він перед нею викаблучується, витанцьовує, та все крилами та хвостом вимахує, якось міняючи кольори пір'я, аж поки вона не присяде. А він і далі навколо неї - то мурчить, як кіт, то шипить та виляскує різними тонами, і то ніби сердиться й наказує, а то знов ніби благає, витріщаючи фіялкові очі. Кажу ж тобі, що поводиться точно, як хлопець, що улещує дівчину. Заморочує їй голову.

От під аркою вони й кохаються. А після кохання вона десь на дереві будує гніздечко і сама виводить пташенят. А він і далі з іншими женихається, аж поки, десь місяців через три, кінчається його сезон і він кудись відлітає до наступної весни. Правдивий тобі джигун !"

"А звідки це ти так докладно довідалась про нього ?" - питаю я Марію.

"Поперше, з власного спостереження, а подруге - з книжки 'Австралійські птахи', яку я позичила у бібліотеці. Але у книжці його назва така складна та довга, що я не змогла запам'ятати, а тому й назвала його по-своєму: 'Жених".

"Господи, скільки чудес є на світі", - завважила я.

"Та отож. Ось у твоєму дворі повно всяких пташок ти годуєш, та й по всій Австралії багато розїжджаєш, а от такого "жениха", як у мене, й не бачила", - гордо вигукнула Марія. І, обнявши мене за плечі, додала:

"Ну, нехай "женихові" щастить, а ми йдемо до хати та почастуємось чимось смачненьким, згадаємо минулі дні, бо це єдине, що нам ще залишилося - СПОГАДИ".

Наталя Баклай

ЗУСТРІЧ

Водій швидко відчинив двері автобуса: "Або виходьте, бабо, або беріть квиток", - заявив категорично і зверхньо.

Стара жінка в новенькій темно-синій фуфайці винувато і розгублено закліпала вицвілими віями і, виправдовуючись не так перед водієм, як перед людьми, затужила:

"Ой, людоньки добрі, та не вторгувала й копієчки, а п'ять карбованців було в кишені, та й ті загубила. Мені, синочку, недалеко, через годину і будемо в Озерному, мимо хати їхатимемо, зупинеш, я гроші винесу.

Водій ще дужче насупив молоді неслухняні брови, скривився, як після кислиць:

"Бабо, я вам сказав виходьте. До вашого Озерного годину їхати, а на дорозі ревізори. Нащо мені ваш клопіт?"

Стара жінка заплакала розпачливо і гірко. В автобусі загули. Одні кричали: "Виходьте, бабо, через вас не їдемо", інші, навпаки, жаліючи, співчували і дорікали водієві: "Не пересидить вона тобі автобуса, поїхали. Підбереш когось на трасі, будуть ліві гроші. Що з старенької візмеш ? Поїхали !"

В автобуснім салоні голоси гули, як у вулику бджоли, але бджолиної єдності в ньому не було. Одні жалили бабу безжально язиками, інші - крилами доброти захищали від водія.

Втрачаючи останню надію добратися додому, баба розстебнула фуфайку і десь із-за пазухи витягла пашпорт:

"Дивися, я ж не урка якась. Ось же написано - Лобода Ганна Терентіївна, а осьдечки, що живу в Озерному".

Баба тремтячими руками тикала документ водієві, який все ще був невблаганним.

З пашпорта випав якийсь папірець і полетів поміж кріслами, по вузенькому проході новенького "Ікаруса". Він витанцьовував в такт мелодії травневого вітерця, підстрибував і радів, що вилетів і вміє літати. Покружляв і, мабуть, втомившись, зупинився аж біля останнього сидіння, на якому сиділа поважна сивочола пара. Чоловік нахилився, підняв того жовтенького папірця і, враз збліднувши, правою рукою схопився за серце. В лівій він тримав фото, на якому молоденький лейтенант обнімав чорнокосу дівчину.

"Що трапилось ? Тобі погано ?" - заклопоталася біля нього жінка, швиденько простягаючи таблетку валідолу.

Чоловік, зовсім не реагуючи на турботу своєї дружини, мовчав. Його очі були на фотографії. Нічого не кажучи, отак

тримаючись за серце, він важко встав і, намагаючись не привертати до себе уваги, пішов у напрямку до водія, якого жінка все ще продовжувала вмовляти.

Тремтячою рукою сивий чоловік простягнув фото жінці і, не відриваючи від неї уважного погляду, стиха промовив:

"Ганно ! Це ти ?"

В автобусі враз запала тиша, всі принишкли. Жінка покволом повернулася і, вражена, заніміла, завмерла:

"Павле!"...- проказала пошепки і втратила свідомість.

...Хтось подав води, хтось поступився місцем, хтось владним голосом наказав водієві: "Рушай!", а хтось тихенько, пискляво додав:

"Оце, як в кіно, а ми - глядачі".

Кіно було німим. Про що говорили ці двоє, ніхто не чув, чому вони плакали обоє, чого він цілував їй руки, а вона ховала їх, соромилась тих поцілунків і опускала очі, не знав ніхто.

Де, на якій дорозі розлучила їх доля ?

...Через годину на зупинці Озерне вони вийшли втрьох - чоловік і дві жінки. Перед цим чоловік поклав на кермо водієві три карбованці, а нам у принишклий вечірній автобусний салон сказав:

"На першому Українському фронті я загубив її слід. Думав - загинула. Дружина вона мені , перша дружина...

Лубні, Україна.

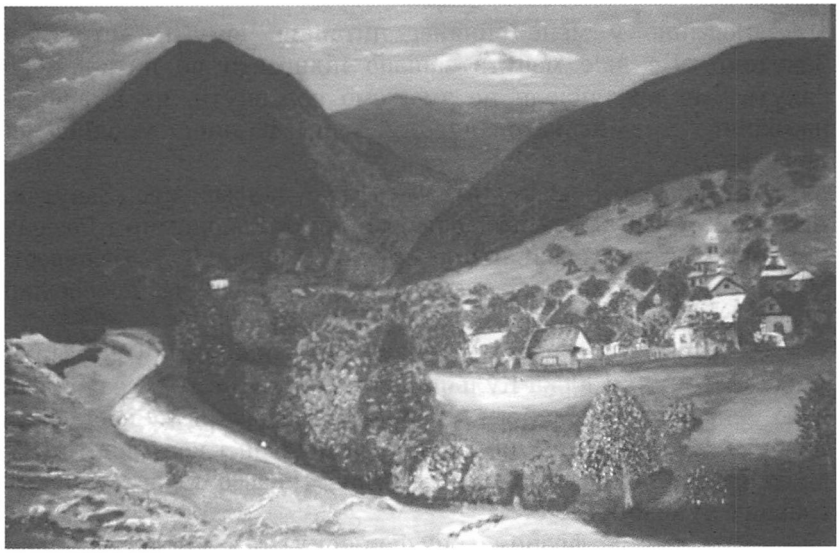

Карпати. Стефанія Петрик.

Закуток - Франція - Мужен - 1966. Фото: М. Ґоян.

ЧОМУ МИ ВТРАТИЛИ ЗАКУТОК

Постійно у мене виникає питання: Чому ми втратили Закуток? Це вже мабуть запізно підносити це питання, бо Закутка ми вже ніколи не зможемо повернути, як історичне надбання українського народу, чи, радше, української держави...

Я не знаю, чи багатьом з нас відомо про Закуток. <<Закуток>> - це назва посілости, де жили Володимир і Розалія Винниченки, що знаходиться на півдні Франції у місцевості Мужен, п'ять кілометрів на північ від Кан, на побережжі Середземного моря.

Маючи нагоди часто побувати там у наших друзів Іванки Нижник-Винник і Юрка Кульчицького, ми були дуже захоплені цією унікальною околицею, в якій знаходиться ця чудова вілла. Це була <<Мекка>> для українців з усіх країн і континентів. У Мужен живе еліта Франції, там жив Пікассо і багато інших славних художників.

Мужен - це французький Голлівуд, там - фільмові зірки Франції.

Одним словом, врятування Закутка треба завдячувати пані І. Винник тому, що вона була знайома з удовою В. Винниченка Розалією. Коли ж старенька пані Винниченко помирала на руках Іванки, то, не маючи близьких свояків, записала їй право <<першого купна>> своєї посілости, але за домовленням із далекою родиною в Австралії. Свояки погодилися на ту купівлю, й Іванці довелося раптом подумати про нагромадження відповідного капіталу. Знайшлися добрі люди, а далі треба було затягнути борг на гіпотеку й виплачувати належну суму так, як і податки...

А тепер дещо про Іванку Нижник-Винник. Вона була цікава і пристойна жінка, українська малярка, кол. учениця Новаківського й пізніше паризької <<Еколь де бо-з-ар>>. Опісля поїхала на південь Франції до славного містечка Вальоріс, щоб навчитися кераміки, де, до речі, познайомилася з Пікассо, Шагалем та іншими видатними малярами, що теж були захоплені мистецтвом <<випікання>>. Іванка відвідала Мужен і заприятелювала з удовою В. Винниченка...

Рішилася вона взяти на себе це велике зобов'язання: <<Я, здається, до смерти виплачуватиму цей 'Закуток' і коли заплачу останню рату, тоді зможу спокійно вмерти!>> Кажучи жартом, це були її слова після того, коли всі наші установи, до яких вона зверталася, відмовилися від купівлі.

Отож, привівши до порядку всю мистецьку, малярську й письменницьку спадщину Володимира Винниченка, переслала її до Пенсільванського університету в Америці із завданням, щоб українці могли нею користуватися, а тоді почала перебудовувати <<Закуток>>.

Ця будова 300-літньої давности була в жалюгідному стані після смерти Винниченків. Хата валилася, дах протікав, нутро було холодне й вологе, а її єдиними, хоч зухвалими, мешканцями були щурі й лилики...

І коли поглянути тепер на розкішну віллу в змодернізованому стилі, хоч із затриманням провансальського характеру, із центральним опаленням всередині, водою, газом, телебаченням, з перегородками між кімнатами внутрішньої архітектури, зачерпненими хіба з картин гетьманських палат, то не хотілося вірити, що цю велетенську працю доконала одна слабовита жінка... Кажуть усі, хто туди приїжджав, а теж і сусіди-французи, що ніякий чоловік цього не зробив би...

* * *

Іванка і Юрко Кульчицький працювали день і ніч, щоб удержати Закуток. Своїм зусиллям вони побудували студію та піч для випікання кераміки...

Знаючи їхні проблеми, ми постійно відвідували Закуток, щоби підтримати їх на дусі й одночасно придбати декілька їхніх унікальних робіт і, таким чином, по нашій спроможності, піддержати їх фінансово.

Їдучи з Оксфорду (Англія) на південь Франції, ми їхали через Сарсель, де відвідали НТШ, підбирали маєстра Старицького з дружиною і разом їхали через Ліон до <<Люїзард>> Шатор п. директора Заклинського, де щорічно відбуваються Сумівські табори. Багато українських мистців із різних держав уподобали собі цей хутір і цілющі води ріки Ен.

І саме серед мистців треба згадати в першу чергу панство Старицьких, які дали початок цим <<мистецьким відпочинкам>> у Люїзарі. Там часто побував д-р Мирослав Антонович, з Голляндії, маестро Олег Нижанківський з дружиною Зоєю (з Лісовських) з недалекої Швайцарії, ред. Леник з Мюнхену, славна журналістка О Віташинська (Софія Наумович) з Парижу та багато інших гостей.

Після затримки на деякий час у Люїзарі, ми продовжували нашу подорож на південь до Рів'єри, де можна покупатися в промінняхласкавого підсоння і де в розкішних оливкових садах пишався наш український Закуток. Немає слів, щоб виявити почуття гордости, з якої випромінювали історичні надхнення славних минулих часів.

* * *

Там була щира українська гостинність, яку дуже цінили ми, українці, але вони мали ще й велику повагу і пошану серед їхніх друзів-художників. Їхні художні роботи були дуже популярні серед французів, які дуже любили наші староукраїнські керамічні взори і якими пишалися славні українці Іванка і Юрко, роблячи велику роботу в ім'я України й українського народу в Франції.

Вдячні нашій долі, ми завжди думали не тільки про наше майбутнє, але й робили всі заходи, щоб творити добрий <<імідж>> для України. А тому наш пошук за українськими талантами завжди мав перше місце. І хоч все це діялося в 60-тих роках, коли ми, як політичні емігранти, не мали нагромадженого капіталу, все ж таки робили всі можливі заходи, щоб наше культурне і громадське життя процвітало. Тому ми, в міру

наших скромних можливостей, підтримували наших мистців, включно з вищезгаданими славної пам'яті Іванкою Винник і Юрком Кульчицьким.

Наша спільнота в ті часи в Європі не була ще збагачена, а може і не надавала великої уваги до історичного надбання з нашого минулого за межами України.

В розмові з нами пані Винник нарікала на українців в Америці, які в той час уже мали чималі матеріяльні надбання і могли без труднощів купити Закуток, але на її звернення, на жаль, не були патріотами української справи.

Не можна сказати, що Закуток був би себе не виправдав. Навпаки, тодішні віддані українській справі господарі з усією правдоподібністю збільшили б капітал для інституцій-інвесторів.

На жаль, не ми, українці, а хтось інший чекав на смерть цих двох непересічних українських патріотів, які так щиро мріяли, щоб Закуток залишився спадщиною українського народу. Пішли з цього світу, зробивши велике діло, але, на жаль, ми себе перед ними не виправдали...

Тож не винуймо нікого, ми самі багато завинили, і в цьому випадку немає місця на виправдання... Подумаймо, чому ми загубили Закуток; адже то була частина української оплаканої землі, за яку численні наші предки століттями проливали кров...

Закуток був нашою власністю на французькій вільній землі, яка дала притулок багатьом визначним українцям і яка на світанку нашої історії була пов'язана з Києвом. Але, на жаль, так виглядає, що історія нас нічого не навчила. А тому, не дай Боже, щоб Україну стрінула така доля, як спіткала Закуток через нашу байдужість.

Може бути критика в мою сторону, але це не вперше. Критиків є багато, і всі все знають. І хоч знання можна набути, але патріотом треба народитися.

Дуже прикро порушувати такі питання, але та дійсність повинна насторожувати нас, щоб ми не робили помилок, які впливають негативно й на наші майбутні покоління. Нам треба більше позитивів, зокрема сьогодні в добу розбудови Української держави.

Озеро Юкембін. Юрко Гіммельрайх, Акварель.

ДАРІЯ ЛЮБАРСЬКА Й АНСАМБЛЬ "СВІТАНОК"

Народилася Дарія Любарська в 1911 році на Харківщині, пройшла тяжкий тернистий шлях дочки розкуркуленого заможного хлібороба Антона Гащенка з села Полкова Микитівка. Навчалася у Педтехнікумі в Ізюмі, з якого, після доносу на неї, була виключена. Переїхала до Харкова, де працювала на будівництві "військового городка" й одночасно набула знання бухгальтера. Та незабаром, в час "паспортизації," попала знову в неласку, як "підозрілий елемент". Почались поневіряння. Не помогла й зміна прізвища. Лише любов до рідної пісні та вроджений Божий дар мистця-співачки злагіднював життя.

По закінченні Другої світової війни, разом з чоловіком Костем Любарським перебувала в таборі ДП в Старому Ульмі. Там включилися до праці по відродженні українського мистецтва на еміграції. Працюючи в театральному гуртку, поставили п'єси: "Невольник" /Т. Шевченка/, "Пошилися в дурні" /М. Кропивницького/, "Ой, не ходи, Грицю" /В. Старицького/. Там же співали обоє в світському й церковному хорах.

У дорозі до Австралії, користуючись місячним перебуванням в порті на Гібралтарі з приводу ремонту пароплава, підготували оперету "Наталка-Полтавка" /І. Котляревського/ й поставили в невеликій залі.

До Австралії приїхали в кінці 1948 року, оселились в Мельборні, де в 1950 році молодий піяніст Михайло Кліоновський організував Музично-драматичний театр ім. Миколи Лисенка. Невеликий гурт ентузіястів-мистців поставив оперету Й. Штравса "На чудовому блакитному Дунаї". У цій першій постановці головні ролі виконували Д. Любарська, Є.

Павловська, В. Баранович. А коли в 1951 році організувався театр ім. Леся Курбаса, під режисерством С. Крижанівського була поставлена п'єса В. Стефаника "Морітурі", ролю Насті грала Д. Любарська. Підготували також монтаж "Трагедія однієї ночі". Відтак, корифеї-режисери Марія та Ілько Мартинюки поставили музичну драму "Майська ніч", оперету "Наталка-Полтавка", оперу "Катерина" /режисер К. Любарський/, в яких подружжя Любарських виконували різні ролі.

Від 1956 року існував також театр ім. М. Кропивницького, режисером якого був Кость Любарський. Поставлено комедію "Пошилися в дурні", п'єсу "На перші гулі", відзначено 800-річчя м. Полтави оперою "Наталка-Полтавка". Український Народний Дім в Ессендоні гостив вистави: "Украдене щастя" /І. Франка/, драму "Ой, не ходи, Грицю!", фрагмент з опов. "Марія" /В. Стефаника/ та під режисурою Ст. Залєського — драму "Маруся Богуславка" і п'єсу "Мазепа". В усіх згаданих постановках виконувала ролі й полонила своїм голосом і грою пані Дарія.

Учасники опери "Катерина" М Аркаса.
Зліва: Іларій Клодзінський - батько, Дарія Любарська - мати, Кость Любарський (режисер), Євгенія Павловська - Катерина, Сергій Гарячко - Іван. Мельборн, 1962

У 70-их роках зав'язався молодечий ансамбль "Світанок", його мистецьким керівником протягом 10 років була Дарія Любарська. "Світанок" поставив п'єсу "На перші гулі", дав два самостійні концерти молодих талантів та виступав на різних імпрезах української спільноти Вікторії.

Ансамбль існує й сьогодні, як самостійна одиниця, бере участь у міжнародніх фестивалях і в українських імпрезах.

У 1991 році, з ініціятиви "Світової Організації Християн Місіонерів", члени ансамблю та соліст Григорій Березняк випустили касетку релігійних пісень п.н. "Самсоне, не відрізай волосся", слова й музика Філа Мора, у перекладі українською мовою Тані Волошки. П'ятитисячний наклад касеток, виготовлений за кошти Християнських Місіонерів, був переданий українським церквам для навчання дітей в Україні.

Ред. "Н.О."

Ансамбль "Світанок", учасники п'єси "На перші гулі"
В. Васильченка. Мельборн, 1972.

Є.Васильченко

ДЕЩО З БІОГРАФІЇ

Васильченко Євген Дмитрович народився 7 листопада 1930 року в селі Верхосулка на Сумщині. Голод 33-го вигнав сім'ю з села, і з 1934 року вона оселилася в Лебедині. Добре, що батько був машиністом парових машин (колишній матрос чорноморського флоту, учасник подій 1918 року в Новоросійську - загибелі ескадри), тож знайшов роботу в місті. Тут пройшло дитинство і шкільні роки Євгена. Але перша мрія була далеко не літературна. Юнак мріяв про службу на морі. Після закінчення семирічки, два з половиною роки вчився у військово-морському училищі. За сатиричні вірші з училища був виключений. Мрія згасла.

Одержав фах учителя математики, закінчивши Лебединський учительський та Сумський педагогічний інститути, все життя аж до виходу на пенсію працював у сільських школах: спершу в Перегінську на Івано-Франківщині, потім у Будилці на Сумщині, де проживає й тепер. Нагороджений значком "Відмінник народної освіти" та медалею "Ветеран праці".

Літературна діяльність, виключаючи юнацькі спроби і згадану вище трагедію, розпочалася з опублікування байки "Осудження" в газеті "Прикарпатська правда" в 1953 році. Друкувався в багатьох газетах і журналах, видав вісім збірок сатири і гумору, дві з них у перекладі на російську мову. Має ненадрукованих два романи і повість, і кілька рукописів сатири і гумору. Раніше цензура чинила утиски у друкуванні, а нині - пустий гаманець.

Член СПУ з 1981 року.

ЧЕРВОНИЙ ПІВЕНЬ

- Іване, ти мудрець. І в нашому селі
  Лиш ти один і можеш пояснити,
  Чому і досі нам так тяжко жити.
- Та ви ж бо хлопці не малі,
  Самі подумайте...
- Вже думали. Даремно.
  І в голові, немов у льоху, темно.
- Ну, добре. Поясню на прикладі простім.

Он кури, бачите?
- Ну, ну, гребуться, білі.
- А півень де? Немає? Справа в тім,
Щон він і є - горластий півень, в тілі,
але про цих, біленьких, забува.
В сусіда є руді. Туди він учащає,
Бо й сам червоний колір має.
Тож не біленькими забита голова,
А тими,
сусідськими, рудими.
Вхопили, хлопці, суть?
Тож і оцінюйте життєву каламуть.

Не будем узагальнювать картину,
Але сказати треба попервах,
Що не піклуються про неньку-Україну
Червоні півники внизу і у верхах.

СТІЙКИЙ ДУХ

Послала баба діда по олію.
- А тара де?
- В коморі пошукай
Каністру невеличку...
- Розумію,
Але її нема.
- Ну, то заглянь в сарай.
Десь має бути.
Дід пішов шукати.
Знайшов нарешті, витер пилюгу
І, сполоснувши, повернувсь до хати:
- Оце вона?
- Угу!
- Угу-угу! Мені оця каністра
Нагадує сусіда-комуніста.
- Ти що, сказивсь?
- Та ні, понюхай-бо сама.
До неї, бач, колись улили гасу,
І хоч минула не одна зима,
Посудина смердить, мов непідвладна часу.
- Ну, а сусіда тут навіщо пристебнув?
- Е-е, думка, знаєш, робить різні сплески:
Він вже давно не платить членські внески
Своїй компартії, а духом тим протхнув.

КОНЦЕРТ

Левиця думає: мій чоловік, як цар,
Роботи має по саму горлянку.
То чом же я лежатиму на ганку?
Потрібно теж свій проявити дар.
Та де і чим? Стривайте ж: виховання -
Одвічний грунт жіночого змагання!
  Зібрала діток на концерт.
  Привчати до культури треба.
Артистів прибуло - що всю естраду вщерть
Заповнили. І ось акорди в небо
Зметнулися - аж хмари рознесло.
Чудове, сильне ремесло
Сучасні гоп-музики!
Лише... Чому ще Оленятко присіда?
Що трапилось?
- Ой, тітонько, біда
  До нас придибала!
- Яка біда?
- Велика!
 Наш Соловейко - де? і Жайвір - де?
 Де наші скрипалі і бандуристи?
 Тут, на естраді, все чужі артисти,
 Аж холодно стає...
- Дитятко молоде!
  Не розумієш ти, що там, звідкіль вони
  До нас запрошені, висока є культура!
- Від Соловейка вища? Від сосни?
- Та що твій Соловейко? То халтура!
  Або сосна. У них он кедри є!
  Колись до них ми, золотко моє,
  Поїдемо, як по одній державі!
  Там все чудове, в віковічній славі!
  Яке то щастя - бачить спільний рай!

То холодно було, а це - палюща спека:
Для декого там рай, для України - пекло.

Птах. Стефанія Петрик

Александер МкЛін

"РОЗТЯЖКА" В ПЕРТІ, ЗАХІДНЯ АВСТРАЛІЯ

"Розтяжка" - українські козацькі танцюристи є незалежною танковою компанією органозованою в 1991 році. Метою нашої компанії є виконання стильних козацьких та народніх танців. Ми утворилися, як незарібкова аматорська австралійська компанія. Членів приймається по перевірці фізичної спроможности і згідно з конституцією. "Розтяжка" має тепер 21 танцюриста: 10 дівчат і 11 хлопців. Членство коливається від сезону до сезону в межах 17-23 осіб, віком в середньому 24-ох років.

"Розтяжка" признає, що її члени здобули значні вмілості танку з інструктажу ВСІХ попередніх керівників і ці вмілості члени будуть передавати, в свою чергу, майбутнім танцюристам. Більшість членів, через родинні зв'язки, походять з України, але членство відкрите для всіх, хто цікавиться українським танком, наша компанія дуже радо приймає нових танцюристів не-українців, бо з ними ведеться ознайомлення ширшої публіки з українською культурою.

Дехто танцює з причини свого українського походження, дехто хоче мати артистичне вдоволення, а дехто цінує компанію, як творчу групу приятелів.

Наша компанія користується багатокультурною свободою в Австралії: і українська, і міжнародня публіка приймає нас, підтримує і дивиться на українські танки із задоволенням.

Теперішні інструктори "Розтяжки":

Александер МкЛін - (тел. (рухомий) 0417 993 643)

Стефанія Осташевська - Парін (тел. (08) 9377 5696)

Від липня 1998 до липня 1999 року гостював у Перті Михайло Дощак з Канади (колишній танцюрист та інструктор танкової групи, а донедавна член танкової групи "Тризуб" в Канаді), і в той час був мистецьким керівником "Розтяжки."

"Розтяжка" виступає на українських концертах, академіях, українських весіллях, забавах, міжнародних фестивалях, а останньо брала участь з великим успіхом у величавому міжнародному концерті 03.

Члени абсамблю "Розтяжка", Перт, З.А. 1-ий ряд: А.МкЛін, П.Петровська, М.Осташевський. 2-ий ряд: С.Осташевська, З.Ковач, Н.Шкраба, Д.Росовський, Я.Симон, Ю.Симон, М.Петровський, І.Майоренко, Н.Саксон, І.Осташевський, Ю.МакЛін, М.Дощак.

Марія Гоян

З ДОСВІДУ ВЕДЕННЯ ДИТЯЧИХ САДОЧКІВ

Тому, що часто мене запитують деякі зацікавлені члени нашої громадськости про <<таємницю>> мого успішного довголітнього ведення дитячого садочка, частина з яких є, мабуть, зацікавлена цим підприємством, я вважаю доцільним і корисним коротко поділитися моїм довголітнім досвідом та причиною моїх успіхів у догляді малих діток, які так дуже потребують нашої опіки і долгяду.

Отож, в першу чергу, якщо б я не була зацікавлена віддано працювати для діток, що я продовжую вже понад сорок років, то я б ніколи не бралася за цю професію. Це є основна вимога для тих, хто віддається цій професії та сподівається успіхів. Покоління сучасних батьків добре ознайомлене з доглядом своїх дітей. Важливим є уважно вивчати нові методи. Ми всі є обізнані з важливістю ранніх років дитини, коли вона вчиться сприймати життя, і тому мусимо бути обережними, щоб не вчинити якоїсь помилки, яка спричинила б негативні наслідки. Мушу ствердити, що неправдивим є старе твердження про <<пересічну дитину>>. Кожна дитина є унікальною особою, яка відрізняється від інших дітей. Щоб облегшити працю батьків, необхідна допомога від керівників дитсадочків. У нас є дитячі садки державні й приватні. Всі вони підлягають державним законам, щодо виховання дітей. Державні інспекції садочків відбуваються кожного року в неозначеній порі. Дитячі садочки є призначені для малих дітей. Для них вимагаються відповідні приміщення, спорядження та устаткування. В останніх 5-6-ти роках встановлено нову систему у догляді дітей.

Значно збільшилось наше розуміння важливости раннього періоду дитини. Сьогодні вже загально прийнято, що в перших п'яти роках дитина здібна більше навчитися, як в наступних п'ятирічних періодах. Австралія є першою країною в світі, що виробила державну систему для покращання якости догляду дітей, яка є фінансована і підтримувана федеральним урядом. Щоби бути акредитованим, дитячий садочок заобов'язаний виконувати всі державні вимоги й правила. Більшість осіб, які працюють в дитячих садках, мають потрібний вишкіл в цій галузі та є дипломовані.

Гри і забави, організовані професійними працівниками центру є корисними для дитини, вони збагачують її досвідом у спілкуванні з більшим числом дорослих і дітей. Малі діти потребують великий вибір різного устаткування та іграшок для різних розваг та ігор, потребують дорослих осіб, які їх розуміють, заохочують і сприяють їхньому розвиткові.

Ігри допомагають дитині себе краще пізнати, дають їй можливість краще розвивати свої розумові та фізичні здібності та вживати свою уяву. Ігри поширюють світогляд дитини. Особливо допомагають дитині удосконалюватись фізично.

Аделаїда, 1998.

Марія Гоян з дітьми

Анна Гоян і Мирослава Гоян з групою дітей

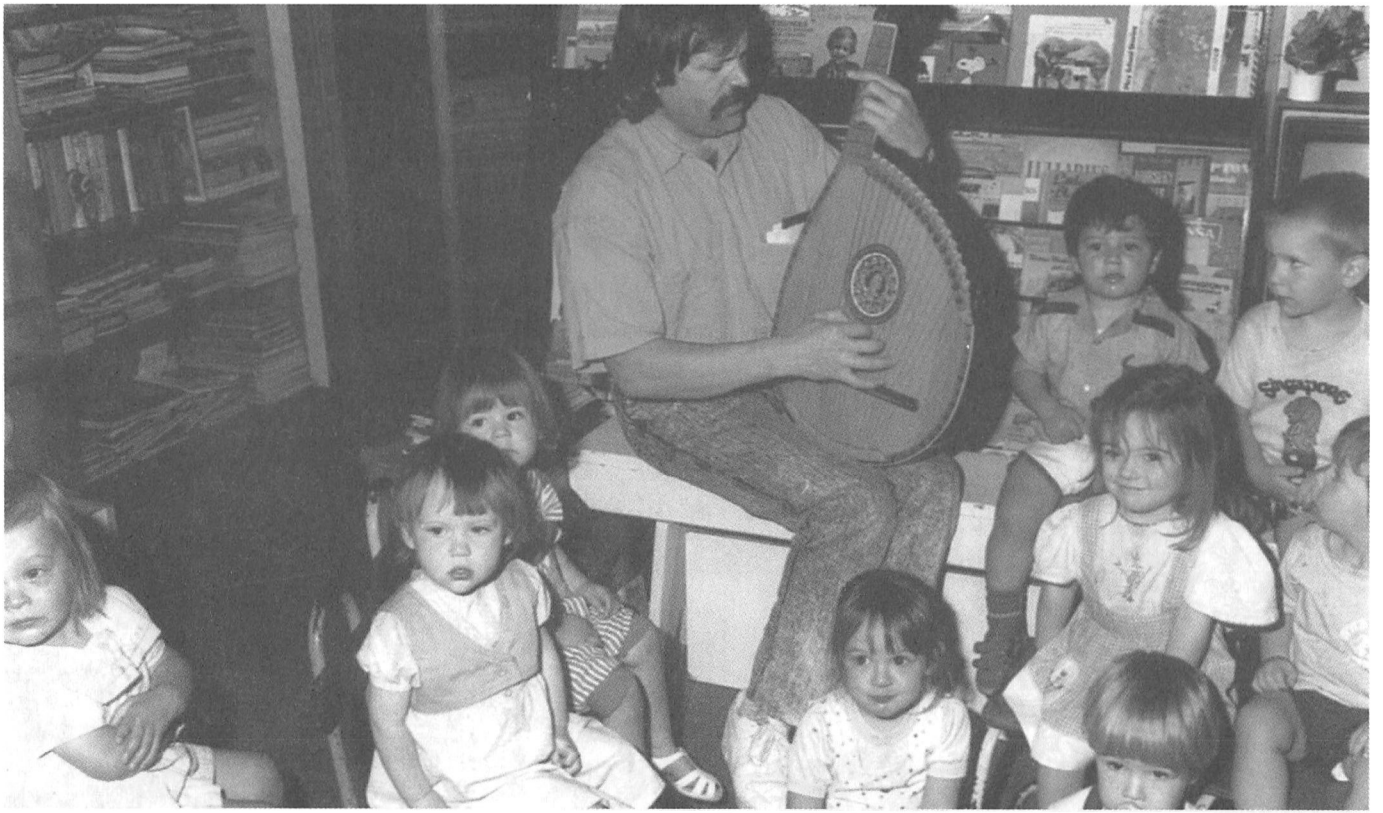

Бандурист Василь Нечепа дає концерт у садочку в Аделяїді

Склали іспити: Рашел, Амі та Роман Мельник

Євген Зозе

ПЕРЕГУК

Килим мати ткала
Дочці у придане...
Ткала, ткала мати
Килим, ой Богдане!

Човник не сюрчить,
Пісні ткаля не співає,
Не співає, а мовчить, —
Нахилилася на ляду,
Голова болить.
Сині очі, як ті перли,
Снують, снують
Кольорову нить.
Пучками укладає,
Пасомцем збиває
Квіти мак.
Ой Богдане,
Той дивний мак.
Ті маки степові,
Як тепер волошки в житі,
Між тирсою росли,
Та москалі лихії
Гірше, ніж татари,
Маки потоптали.

Тьмяно блима каганець,
Хатина дивиться в вікно.
Темінь зазира в хатину,
У вікно на килимину
І всміхається до маків,
Маків чарівних.
А начиння впліта в основу
Нить барвисту, маківку червону.
Зупинилась мати:
Темно очам стало,
Очі-перли, сині очі
Стали втому зустрічати.
І забився ранок,
Сірий ранок у вікні,
Мов привіт весільних нарок,
Мов дзвіночок на вінці. 1957

ВЕЧІРНЯ ГОЛУБІНЬ

Тетяні Волошці

Вечірня голубінь,
І червоний обрій
Над морем.
І удари хвиль
Об камінь чорний.
Та чайка біла тріпоче,
І крилами шугає в далечінь...
І рожева синь у височінь.

Ти шукаєш чогось, —
Думка лине за море,
Хоч дитям приземлилась
Ти тут.
Стрепенула руками у ніч...
Силуетом на обрії
Твої руки, як ластівки крила,
Ти б ними світ полонила.
І мрія твоя Україна,
Твоя казкова країна.

1974

Р. Г. Моррісон

ПІСНЯ ГІТАРІ

Вітер травою, вітер сосною
Сталистими хвилями вітер жене.
І вниз на землю з лютістю кида
Уривки пісні нічної, що вже почалась.

Золото, мов птаха золотисте око;
Там удари по дюнах, стугонить океан —
І ніколи не бариться, не стихає ніколи,
Геть як думка десь і емоція.

Бренькіт струн, як магнітом вихоплює сльози,
І розцвітає в садах співання.
І ніхто не слухає, і ніхто не лякається —
Семиструнна, вона комусь долю приностить.

Переклад з англійської
Євгена Зозе

А. Михайленко

ГОЛОС ЗОЇ — ДАЛЕКИЙ І НІЖНИЙ

Доля так розкидала по світі українців, позаносила їх у такі немислимі далі, що про смерть добрих друзів довідуєшся вже тоді, коли їх на чужій землі і поховано, і оплакано, і поминальну гірку чарку випито за їхню вічну пам'ять. Так сталося і з Зоєю Когут. Моєю краянкою, прекрасною українською поетесою з далекої Австралії, чий ніжний поетичний голос долинув на рідні терени тільки тоді, коли Україна стала незалежною. І просто чудовою, надзвичайно доброю людиною... Звістка про її смерть надійшла з Мельборну в Київ запізно. А втім, чим ми, її друзі, могли зарадити? Смерть не запитує дозволу ні в рідних, ні в друзів, не щадить талантів...

Поетесу Зою Когут я відкрив для себе, а потім сприяв її відкриттю і для України, в далекому вже, ще <<донезалежному>> 1989 році, коли вперше побував у Австралії. В Мельборні я мешкав у привітній і гостинній оселі Когутів. Зоя та її чоловік, неймовірно доброзичливий і по доброму жартівливий Льонгин, якого пані Зоя ніжно називала Льоником, збирали в себе мистців-українців, щоб зазнайомити їх з гостем з їхньої милої України, — саме в її оселі над тихою річечкою біля завжди зелених лук ми, українці з материнської України та з діяспори, поволі, обережно намацували стежки до серця один одного,

намагались заново пізнати і зрозуміти один одного. Адже розділяли нас не тільки тисячі кілометрів води і суходоли, не тільки екватор, не тільки десятиліття, а й упередженість, яку нам протягом багатьох років нав'язували партійні зверхники.

А пізніми вечорами, коли оселю залишали останні гості, я читав вірші своєї господині. І не міг стримати подиву. Як же так сталося — ось, тут, в Австралії, так далеко від України, живе і творить талановита українська поетеса з сильним, ніжним, але й філософським голосом, її поетичні вечори збирали в Європі і Америці величезні авдиторії, а ми в Україні навіть імени її не чули?

Уперше її «Осанну» я ризикнув надрукувати у журналі «Україна», який тоді редагував, ще в ті старі часи. Потім умістив її поезію у впорядковану разом з її літературним мельборнським побратимом Дмитром Нитченком збірку «Рідні голоси з далекого континенту», що вийшла в Києві. Там були вміщені кращі зразки поезії, прози, гумору, творені українцями Австралії. А вже коли Україна стала незалежною, у Полтаві вийшла її поетична збірка.

Пам'ятаю, як скромно під час наших перших зустрічей вона розповідала про свою творчість, як ніяковіла, даючи читати свої вірші. А коли я виїздив з Мельборну, пані Зоя подарувала касетку: «Коли захочете згадати мене, — послухаєте. Тут я начитала вам свої вірші». Її вірші сьогодні вже добре відомі в Україні, Зою Когут прийнято до Спілки письменників України. А от про її прозу мало хто знає. Маю на увазі не оповідання чи повісті, а її листи, які не можна було читати без глибокого хвилювання. Яка туга за Україною звучала в них! Як по доброму жартувала вона над своєю прибраною батьківщиною! Як хотіла ще хоч раз ступити на рідну землю. Вдихнути повітря рідного краю. Як боялась вмерти на чужині і бути похованою так далеко від дому.

І це найгірше сталося. Але вона встигла побувати в Україні, я встиг віддячити за її гостинність. Встигла виховати внука Симона (з іншими її внуками не пощастило зазнайомитися). У товаристві юного красеня торік влітку, а в Австралії — взимку, провів цілих два тижні. Такий же скромний, такий же талановитий. Навчався в Україні, чудово знає рідну мову, гарно співає українських пісень під гітару... І пробує писати...

Востаннє ми бачилися із Зоєю Когут торік, коли я знову був в Австралії. Цього разу мешкав в найвірніших Когутових

приятелів, а також і моїх — Галі та Дмитра Пирогових. Зоїн старший колега Д. Нитченко, беззмінний керівник Літературно-мистецького клюбу в Мельборні, якраз потрапив до лікарні, тому саме заступниця по клюбові Зоя Когут організовувала і вела мій вечір. А вечорами Зоя та Льонгин приїздили до Галі та Дмитра на вечерю, щоб поспілкуватися, позгадувати, іншого разу ми з Пироговими пішечки, понад бережком серед трав, ходили в гості до Когутів.

Хіба знав тоді, що зустрічатимемося тепер тільки у спогадах? Та з її віршами, з її голосом. Коли я хочу згадати незабутню Зою, ставлю у програвач подаровану нею касетку. Тепер її вірші звучать як заповіт. Заповіт людини, яка змушена була жити близько п'яти десятиліть так далеко від України і лягти на вічний спочинок у чужу землю, але думками і своїми творами завжди була в Україні. В Україні й залишиться. Нашою пам'яттю і своєю поезією. Нехай земля прибраної батьківщини буде Вам легкою, дорога пані Зоє.

Зоя Когут

ПІСНЕ

Пісне! Пісне! Мелодія й слово!
Почувань і спогадів рій.
Чи весільна, чи колискова,
Пісня туги чи пісня надій...

Ти в житті все йшла поруч з нами,
Через битви і бруд калюж...
Ти спливала з очей сльозами,
Була дзеркалом наших душ!

Розливалась ти, пісне, в народі,
Ішла скарбом до нас крізь віки!
І родились нові мелодії,
І поети, і співаки.

То ж щасливий, хто власним даром
Людям щедро дарує спів!
Та немає дощу без хмари
І немає пісень без слів...

Анатолій Михайленко

ЗУСТРІЧ ДЛЯ ВАС З ОДНОГО БЕРЕГА

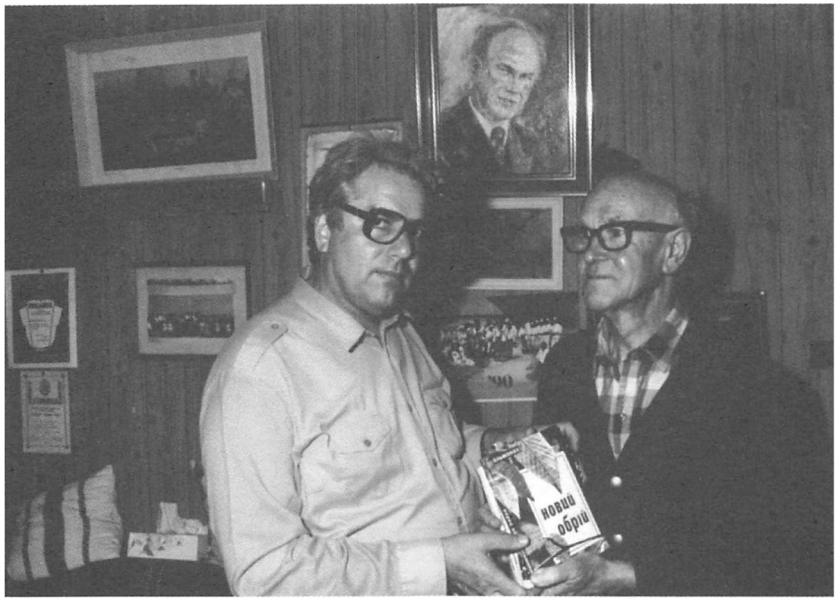

Письменник, журналіст Анатолій Михайленко з письменником Дмитром Нитченком під час відвідин Австралії

Роздуми небайдужого читача про українську мову та літературу і про нас з вами.

...Внук мого доброго київського знайомого і сусіди по будинку, дворічний Дам'янко, першого ж дня прийшов з дитячого майданчика у сльозах: він намагався говорити із своїми ровесниками українською мовою, але ті його не розуміли, тоді він перейшов на свій варіянт англійської, але його не розуміли ще більше. Діти відповідали йому російською, але тепер він їх не розумів. Дам'янко розплакався і попросився додому. В Австралію. Де українську мову деякі діти розуміють краще, ніж у Києві.

З батьком Дам'янка, відомим літературознавцем з Мельборну Марком Павлишиним, розмовляє наш кореспондент. А прологом до розмови стала презентація його книжки "Канон та іконостас", яка одразу ж після виходу набрала широкого розголосу як серед літературознавців, так і серед усіх, хто цікавиться українським красним письменством.

"Ось із цієї приключки, що сталася з вашим Дам'янком, і почнемо розмову. Які думки у вас, батька малого українця з Австралії, вона викликала ?"

Дам'янова пригода досить характерна. Адже у багатьох випадках українськість є тільки друге культурне середовище, в якому живуть українці. В Австралії вони є меншиною серед англомовного світу, а в Україні, хоч вони статистично створюють велику більшість, їхня культура часто сприймається, як меншинна. Справді, коли маленький українець з діяспори зустрічається із своїми однолітками в Київі, то вони не завжди знаходять спільну мову. На щастя, інерція минулого вже зрушилась. Садочок, до якого протягом двох місяців ходив мій син, український. Зросла кількість українських шкіл. Тож, врешті-решт, і мій Дам'янко порозумівся з ровесниками, не переходячи з рідної мови. Хоча і приніс з садочка багато російських слів. Я бачив, що вихователі спілкуються з дітьми рідною мовою, хоча можливо, і не ідеальною.

Хоч на вулицях української столиці досі чується переважно російська мова, але статистика свідчить, що майже всі українці Києва посилають своїх дітей до рідних шкіл. За якийсь час результати не забаряться. Але не скоро. Бо і русифікація тривала не кілька років.

Ви часто буваєте в Києві ?

Нинішній приїзд уже четвертий, кінчається третій місяць моєї праці в Києві.

Отже, ви могли простежити всі зміни, що відбуваються в нас. Зокрема, і в мовній ситуації.

Спілкуватися мені доводиться переважно з українськими спеціялістами з літератури, колегами за фахом, україністами, письменниками. Саме з них почалося спілкування, коли 1990 року вперше приїхав в Україну. У цьому середовищі українська мова як була рідною, так і залишається. Але я спостерігаю, що і загальна видимість мови збільшилась. Вона вже офіційна, державна. Тексти офіційних документів, рекляма, оголошення в транспорті звучать рідною мовою. Так само по телевізії і радіо. Тож уже відчутно, що українська мова стала офіційною. Але ще не стала істинною для статистичної більшости киян. Правда, в моєму досвіді не було ситуації, щоб хтось, почувши моє звертання українською, не відповів так само. В минулому ж відчувалась нехіть, а то й страх заговорити українською. Нині цього не відчуваю. Київ сприймаю набагато більше двомовним містом, ніж 7 років тому, коли він був одномовним.

Ще не можна сказати, що відносні позиції двох мов змінилися, але деякі колоніяльні комплекси, що пригнічували українську мову, вже зняті. Правда, дехто з моїх колег-українців цього не помічає, для них ситуація і далі залишається трагічною.

Але, мабуть, і перебільшувати не можна. Коли чуєш, як народні депутати, котрі добре знають рідну мову, але щоб принизити її, підкреслити, що вона не гідна звучати в парляменті, виступають тільки російською. А тим паче, коли бачиш, що перша леді держави не спілкується державною мовою. Додайте до цього книжкові базари, де немає жодної української книжки; газетні розкладки, де немає жодної україномовної газети. А ось останній приклад: парлямент у прийнятому законі про вибори поставив вимогу, щоб кандидат у депутати знав державну мову. А Президент - гарант Конституції, у своєму вето зняв цю вимогу. Отже, і в новому парляменті не частіше звучатимуть виступи державною мовою, ніж тепер.

Так, все це є, але все ж фактом є і те, що мовою політики в Україні стала державна мова. Перші особи країни у своїх публічних виступах користуються тільки нею. Хоча я і здогадуюся, що на інших рівнях спілкування вони вживають російську. Це вже належить до доброго політичного тону - офіційно користуватися державною мовою. Щодо вимог деяких міст України про надання російській статусу офіційної, то тут, справді, була спроба ще й символічно ствердити статус мови, яка в тих регіонах і так побутує на всіх рівнях. Але, врешті-решт, в українському законодавстві ніде не визнається статус російської мови як офіційної. З Австралії, яка теж колишня колонія і яка перебуває в силовому полі набагато потужніших культур, що виражаються англійською мовою, з австралійської перспективи людина вчиться оцінювати і дрібні перемоги, не применшувати їхнього значення, намагається орієнтуватися на можливе, бачити відрадні зміни, які відбуваються всупереч великому спротиву.

Тепер візьмемо сучасний стан книговидання і книготоргівлі...

Ось це мене найбільше і турбує. Проте, книговидання в Україні не в такому трагічному стані, як книготоргівля. Маю переконання, що гарну книжку будь-якою мовою в Києві загалом важко купити. Величезна більшість літератури продається не в книгарнях, а просто на вулиці, все це однотипні видання розважального характеру і, звичайно ж, російською мовою. Українську книжку дістати можна, тільки вдавшись до

спеціяльних заходів, наприклад, попросити в автора, який почасти сам і займається розповсюдженням своїх книжок. У таких умовах про популяризацію, широке розповсюдження українських книжок говорити не доводиться. Але гарні українські книжки видаються. Різні люди подарували мені в Києві чимало цікавих за змістом і привабливо виданих книжок -- і літературознавчих, і художніх. Але ця привабливість абстрактна, якщо книжка ніде не виставлена на продаж, не має доступу на ринок. Мене просто часом дивує, що тут бракує підприємливих людей, які б зрозуміли, що існує великий попит на художні, дитячі, наукові книжки українською мовою. На цьому можна б і заробити. Але продавати їх чомусь ніхто не зважується. Як наслідок -- випадковість українського книговидання. У мене створюється враження, що українські книжки виходять тільки тоді, коли їхнє видання хтось спонсорує. А це знімає обов'язок книжку розповсюджувати, продавати, бо ніхто не зацікавлений у цьому.

Ось так, пане Марку, -- через мову, книговидання і книготоргівлю ми дійшли і до самої художньої літератури. Українська література -- ваша основна професійна зацікавленість. Тож давайте поговоримо про її сучасний стан, про її місце за межами України. Ми в себе хвалимо певні твори, славимо наших письменників -- духовних наставників, а тим часом знаємо, що не в одній цивілізованій країні про нашого Шевченка чули тільки краєм вуха, а про Олеся Гончара взагалі не знають. Не кажучи вже про Мушкетика, Шевчука чи Дрозда.

Новіша українська література є предметом дослідження в моїй книжці "Канон та іконостас". Я дуже серйозно ставлюся до окремих українських авторів, вони мене цікавлять не тільки за критеріями, які застосовує літературознавець, а й просто як небайдужого читача. Інша справа -- місце української літератури у контексті світової чи хоча б европейської. Валерій Шевчук пише не менш цікаво, ніж латиноамериканські магічні реалісти. Але їх усі знають, бо їх відкрив для світу американський ринок, а Шевчука -- ні, хоч його перекладали багатьма мовами. І важко в цьому добачити якусь змову чи наслідок дій ворожих нам сил. Просто це наслідок того, що літературний книжковий ринок не є раціональною структурою, не є місцем, де найкращі за певними об'єктивними критеріями твори знаходять адекватну оцінку і стають відомими. Це місце, де діють свої форми реклями, створюється відповідна популярність окремих авторів, а також і цілих культур, в той час, як інші замовчуються. Мені здається, основним фактом

колоніялізму в культурницькому плані саме і є те, що колонії позбавлені видимости. І це найгірша форма приниження -- не помічати їх. Центр, метрополія видимі і знані, вони мусіли б представляти і периферію, але насправді метрополія дбає тільки про себе. А периферія створює тло, на якому метрополія виглядає ще барвистіше. Така ситуація не переборюється легко. У сучасному світі популярності якійсь культурі можуть надати випадкові фактори. Я не думаю, що ми живемо в той час, коли високе мистецтво і висока культура створюють погоду. Присутність України сьогодні на міжнародній арені створюють спорт, міжнародня політика, де Україна зуміла заговорити про себе і тепер відіграє далеко не останню роль. Україну вже помічає і єдина наддержава -- США. Але правдою є і те, що висока українська культура як цілість не належить до тих сфер, де Україна стала помітною. Хоча українську музику, українських виконавців у світі знають.

Що ж треба зробити, щоб на Заході і наша художня література завоювала таку популярність, як наші оркестри, музиканти, співаки, художники ? Їх активно запрошують на Захід працювати, виставляти свої твори. На жаль, немає жодного факту, щоб когось із сучасних письменників запросили там видатися.

Література не є цариною, яка легко піддається штучним заходам. Образотворче мистецтво володіє міжнародньою мовою: хто має зір, той бачить. Музику, спів не чують тільки глухі. А на перешкоді популяризації літератури стоїть мова. Які великі зусилля були докладені, щоб перекласти на інші мови нашого Шевченка! Але його творчість настільки пов'язана із специфікою української історії, культури, що перенести його з цієї стихії надзвичайно важко.

Але ж Бернса, Петефі, Байрона, Шекспіра переклали на українську - і звучить !

Можливо, приклад Шевченка не зовсім вдалий, бо це унікально важкий для перекладу поет. Тому візьмемо літературу, яка, здавалось би, мала б легко сприйматися й поза контекстом української традиції -- скажімо, сучасну прозу Андруховича, Іздрика, Єшкілєва, Діброви. Але потрібні люди, які б насамперед зацікавилися їхніми творами: перекладачі, видавці. Недавно в Америці вийшов гарний переклад із сучасної української прози під назвою "Із трьох світів". Це могло б бути отим першим згустком снігу, що згодом перетвориться на снігову бабу. Хто знає...Втім, подібне становище й інших літератур. За радянських часів ознайомлення пересічного

інтелігента, який жив у Києві чи Львові, з творами багатьох західніх та інших літератур було значно більше, ніж ознайомлення пересічного західного інтелігента з тими ж творами.

Своєю науковою роботою, досліджуючи українську літературу і культуру, ви допомагаєте відкрити їй вікно на Захід. Значна кількість ваших статтей опублікована в західніх журналах англійською мовою. Отже, вони пропагують нашу літературу серед англомовного читача?

Є загальнокультурне середовище, і є наукове. На Заході вони набагато менше перетинаються, ніж тут. В Україні можна твердити, що цікаві концепції, дослідження науковців стають до певної міри власністю інтелектуального загалу. На Заході ж між науковим заняттям літературою та культурою і зацікавленнями освіченої людини немає єдності. Мої статті служили тому, щоб поширити якесь уявлення про найцікавіші твори української літератури серед славістів, літературознавців, щоб засвідчити, що можна цікаво писати і про явище української літератури, що вона так само піддається аналізу тими методами, що застосовуються до інших літератур світу. Тобто мої статті мали засвідчити, що наша література є ще однією літературою світу, яка заслуговує на увагу. Звичайно, про це постійно треба заявляти, адже, коли мовчати, то легко наступить забуття. На жаль, те, що про цю літературу з'явився ряд англомовних статтей, не означає, що нею одразу почнеться зацікавлення. Зацікавити видавництва, які керуються намаганням одержати прибуток, значно важка справа. Спочатку треба мати гарні переклади, але ж хто буде перекладати, якщо не має певности, що переклад буде виданий і добре оплачений. Це те диявольське коло, яке важко розірвати.

Чому і чим вас, молодого перспективного науковця, зацікавила саме українська література ? Ви народилися і постійно живете далеко від України, певне, відчуваєте, що в ближчі роки українська література не зробить відчутного прориву. А тим часом ваші зацікавлення українською культурою стали вашою професією.

Корені такого зацікавлення -- у власному досвіді. Я виріс в українській сім'ї, в якій розмовляли, читали рідною мовою, де бували цікаві люди з різних країн української діяспори, де найцікавіші розмови стосувалися саме українських питань. У такій обстановці формувалася моя свідомість. Українські літературні твори мене цікавили від самого дитинства. З цікавістю читав клясиків, дещо з сучасної літератури, яка надходила на Захід з України. Крім того, українські твори

видавалися і нашою діяспорою. В Австралії, наприклад, діяло Товариство приятелів творчости Миколи Зерова, яке дбало, щоб у діяспорі на доброму рівні видавалися твори неоклясиків. Зацікавлена людина мала досить добру можливість ознайомитися з українською літературою.

Моя наукова формація відбувалася в ґерманістиці і порівняльному літературознавстві. Пізніше, коли мені довелося викладати в університеті українську мову й літературу, став її розглядати за допомогою того теоретичного і методологічного органу, що мав на озброєнні. І вона постала переді мною, як вельми цікава. Багато речей у житті робиш не тому, що подобається, а -- що треба. У випадку з українською літературою це була і потреба, і любов.

Із здобуттям незалежности українська література збагатилася творами з іншого берега -- з діяспори. Це твори, які в Україні або були заборонені, або взагалі написані поза її межами. Чи входження цієї літератури сталося органічно ?

Все це література з одного берега --українського. І входження діяспорної літератури в загальну українську цілком органічне. Але діяспорну літературу, вважаю, треба розглядати, як окреме явище, розуміючи ситуацію, в якій вона творилася, проте не виключати естетичних орієнтирів і не оголошувати все однаково цікавим. Говорити треба про кожне явище. Адже культура загалом складається не тільки з вершин, а і з низин, з яких вона виростає. Очевидно, материковий читач не мусить переоцінювати діяспорну літературу тільки тому, що вона творилася поза Україною. Потрібна дискусія про літературу української діяспори, але вона ще не почалася, як загалом немає розлогої дискусії і про материкову культуру з її різнорідною спадщиною, яка включає і спадщину соцреалізму. Така дискусія тільки починається. Можливо, ще рано встановлювати якісь оцінки, адже триває період ознайомлення, потрібен час, щоб осмислити всю повернену літературу, про яку раніше навіть згадувати заборонялося. Я сам людина з діяспори, котра знає об'єктивні труднощі діяспорного літературного процесу, труднощі збереження там української культури, тому готовий ставити їй високі оцінки, передовсім за громадянськість.

У вашій книжці один розділ присвячено українській літературі і культурі в Австралії. Що створено -- те створено. А що чекає цей процес у майбутньому ?

За підрахунками українців в Австралії десь понад 30 тисяч. І подиву гідне те, що вони зберегли та створили на культурній ниві. Я це широко зрозумів, очоливши редколегію

другого тому книжки "Українці в Австралії", що має незабаром вийти. Зроблено багато. Розвинулася розлога мережа українських шкіл. Працювало безліч творчих колективів. У 50-60-ті роки навіть був певний розквіт театрального життя. Ще вимагає осмислення, наприклад, освітянський і літературний подвиг Дмитра Нитченка, якому незабаром виповниться 93 роки. Він згуртував людей, зацікавлених рідною літературою, знайшов для них можливість, поборовши величезні труднощі, видавати свої твори і окремими книжками, і в альманасі "Новий обрій".

Щодо перспектив ... Не можна казати, що не існує асиміляції, що кількість людей, які розмовляють і читають українською мовою, в Австралії збільшується. Асиміляція діє, і кількість людей, що зберігають ознаки українськости, весь час зменшується. Але я належу до тих оптимістів, які вважають, що українська спільнота Австралії буде існувати ще довго. Можливо, форми їхнього ототожнення з українством дещо зміняться, можливо, не все за двадцять майбутніх років виглядатиме так, як тепер, але я певен у довгому житті українства на цьому далекому континенті.

Пане Марку, ваші статті публікувалися в пресі протягом останніх років, а тепер вони зібрані в одній книжці. Чи не хотілося щось підправити, осучаснити ?

Ні, я нічого не осучаснював. На моє щастя, так склалося, що у принципі мої погляди і оцінки не змінилися. З іншого ж боку, останні факти з життя деяких літераторів з Австралії, зокрема те, що вже немає ні Зої Когут, ні Василя Онуфрієнка, до книжки не увійшли. Але причина цьому -- в самій одіссеї від рукопису до книжки. Адже рукопис був поданий до видавництва 1994 року, а вийшла книжка тільки тепер. Саму ж ідею про її видання подав відомий прозаїк Валерій Шевчук ще 1993 р. Того ж року, перебуваючи з дружиною Олею в Торонто, я переклав статті, які раніше друкувались англійською. Оля допомогла надрукувати рукопис, повезла його в Київ. Та було багато труднощів, зокрема і фінансових, доки книжка вийшла. Важко розв'язувалися і питання про передмову, але в кінці знайдено якнайкращу розв'язку: передмову, яку написав Іван Дзюба. Його прочитання моїх статей збагатило і мене самого. А дещо Іван Дзюба побачив у моїх статтях і такого, що і сам я не бачив.

Коли ж загалом говорити про працю над книжкою, неодмінно треба згадати Михайлину Коцюбинську, яка надзвичайно чуйно і тактовно зробила літературну редакцію. Вона делікатно відчуває, що людині з діяспори цінне у своїй мові.

Отже, книжку можна вважати підсумком певного етапу вашої літературознавчої роботи. А які ваші подальші зацікавлення?

Університетським викладачам на Заході належать і періоди, коли їх звільняють від навчальних обов'язків і дають можливість творчо попрацювати. Три роки тому таку можливість я мав для праці в бібліотеках Торонто, цього року -- в Києві. Результатом буде книжка англійською мовою про новішу українську літературу, починаючи від 60-х років до незалежности. Тепер я досить інтенсивно працюю над творчістю Василя Стуса. На мій погляд, це неймовірно потужний поет, а ще й людина виняткового символічного значення для України.

У відділі славістики Мельборнського університету ім. Монаша, який очолюю, вивчають русистику, україністику і полоністику. Гуманітарні науки в австралійських університетах стали жертвами посиленого тиску на раціоналізацію, вони звужують свою діяльність. Це спостерігається в цілому світі -- гору беруть інші науки. Але парадоксально -- україністика не підлягає цим правилам, бо фінансується в нашому університеті майже повністю, а в Сіднеї частково фундаціями українознавчих студій. Створення таких фундацій -- вираз великої ідейности і національної самовідданости української діяспори.

Структура університетського навчання на Заході не передбачає спеціялізації тільки в одній дисципліні, скажімо, в україністиці. Тому не обов'язково студенти, які вивчають україністику, будуть в цій галузі працювати після закінчення навчання. В пересічний рік в нас навчається 20 студентів, більшість із них бере перші 3 курси, а невелика частина -- вищі. Багатьом студентам просто цікаво вивчати українську мову, літературу, історію. І це ще одне свідчення того, що українство на нашому далекому континенті житиме довго.

Валерій Дідух

ВІДВЕРТО

Закоханий в древлянський край,
В свою Житомирщину любу,
Як той хлопчина, що в розмай
З своїм дівчам іде до шлюбу.
Там прадіди мої жили,
Священну замлю обробляли
І родовід з віків вели,

І завжди мудро поступали.
Уперше в церкву там ввійшов
І вперше Богу помолився,
І звідти я у світ пішов,
Любити там людей навчився.
Хоча в Чорнобильських Хрестах
Священне тіло України,
Ще у залишених хатах,
Я вірю, стрінуться родини.
Ще зеленітиме спориш,
Вода у річці буде чиста,
Дівчата будуть, як колись,
Вінки носити і намисто.

* * *

Моя стражденна Україна,
Прапращурів чарівний край,
Звертаюсь я до Бога й сина:
Врятуй її від хижих зграй,
Щоб не топтали її знову
І кров народу не пили,
Бо втратить можна волю й мову,
І бути, як в ярмі воли.
Щоб наші душі не купили,
Й самі себе не продали.
Й щоб ми усі у мирі жили,
І внуки нас не прокляли,
Щоб не загнали у неволю,
Й не рили нори, мов кроти,
Пошли усім нам кращу долю
Й, прошу тебе, нас просвіти.

* * *

Чому нас в світі шанували?
Бо ми свою державу мали.
Чому духовність процвітала?
Бо пісня душу чарувала.
Чому багатими ставали?
Бо вдачу предків перейняли.
Чому ж вбивали нас й не вбили?
Бо захищати себе вміли.
Чому ж пізніш в кайдани взули?
Бо чиї діти, ми забули.

ГАЛИНА КОРІНЬ

В Австралію прибула в 1949-му році. Уродженка Полтавщини. Живе в Мельборні. Співачка, композиторка пісень, бандуристка, автор збірки поезій, оповідань, скетчів, пісень. Понад 20 років керує Ансамблем Бандуристок-тів "Кольорит", який заснувала в 1978р. Г.Корінь на мистецькій ниві працює з юних літ.

В Австралії виступає, як співачка-солістка, декляматорка. Також співає в тріо, квартетах, і є солісткою хору "Чайка", яким керує її чоловік Степан Корінь.

Г.Корінь скомпонувала понад сотню пісень, які виконують солісти, ансамблі, хори. З нагоди 50-тиліття поселення українців в Австралії написала тематичні вірші, оповідання, скомпонувала пісні. Дещо появилось в українській пресі— "Вільна Думка". Дещо вже виконувалось на громадських ювілейних концертах.

Випустила платівки сольоспіву клясичних творів: Пуччіні, Верді, Моцарта, Шуберта, Маскані, Лисенка та інших композиторів.

Дві касети вийшли з записом сольоспіву власних пісень та дуетів із Михайлом Мінським, Валерієм Ботте, Анною Цибульською.

Неодноразово нагороджена грамотами похвали й признання: від СУОА, СУА, СВУ - за мистецьку діяльність на добро українського суспільства.

Одержала визнану урядом України золоту медаль Т.Г. Шевченка, - від Спілки Визволення України за віддану працю на українській, культурно-мистецькій ниві.

Галина Корінь

ПРИЧАЛИЛИ-ПРИЇХАЛИ НА П'ЯТИЙ КОНТИНЕНТ

/З нагоди 50-ліття Української Громади в Австралії/

І ось ми вже на кораблі.
Яка ж бо дальня путь
До австралійської землі! —
Її ще й раєм звуть.

По нас, мігрантах, гине слід,
Немов по журавлях.
В уяву вкравсь казковий світ,
Незвідана земля.

На ній парує молоко
І мед густий розлився, —
Лизнеш легенько язиком
І вже задовольнився.

Пливем...
Як чудо, на екваторі
З'явився король Нептун,
Вручив сертифікати нам
Під хвиль гойдання й шум...

Русалки, німфи в короля,
В них надприродній чар.
І кожна Рекса забавля,
Бо він же володар!

Морська хвороба вцілила:
І нудить і в'ялить...
А музика Глен Міллера
До танців дріботить.

Причалили-приїхали
На п'ятий континент,
З валізами і з міхами, —
"Інгліш-но андерстенд"!

Свій перший крок із корабля,
На пристані чужій,
Земляк прокльоном оформляв,
Вхопивши багажі,

Бо хтось доніс, що сім'ї тут
Розлучать, як схотять,
І в різні закутки пошлють:
Там жде їх "благодать".

"Австралієн сер" наказ дає:
Показуй, що привіз!
І кожен виставив своє:
"Дивися, містер, пліз".

Хтось розгорнув дипльомів три,
У когось торба книг,
Юнак підкинув догори
Жмут підштанців старих...

Нужденні речі і дивні
Зложили на фасад,
Бо що міг мати по війні
Знедолений наш брат?...

Птах кукабарра: ха-ха-ха! —
Регоче ніби з нас.
Кенґура: гоп!... хвостом маха,
Шле "велком" замість фраз.

Всі емігранти йдуть рядком,
Вдихають міць земську.
Ніде не пахне молоком
І меду - ні знаку!

Південний Хрест вночі моргав,
Як той підкупний сват,
І нагадав одну із справ:
Дворічний в вас контракт!

І не важливе, хто ти є:
Правник, дантист, маляр...
Австралія лиш визнає
Твій мускулярний дар.

Закачуй, значить, рукава,
Забудь жалі і страх,
Бо жде тростина цукрова,
Жде мука в фабриках...

Працюємо...
На поміч леза, хвартухи,
І відра, і щітки...
Роботи скрізь по-береги:
Старайся, будь меткий,

Щоб "овертайм" частіш дістав, —
Це ж екстра фунт в руках.
Приємних візій час настав:
"Над чубом власний дах.

Коло хатини курок дві,
Підскакує коза..."
Ґараж хтось з нас найперший звів, —
Всім приклад показав.

А в ґаражі не авто, ні, —
Там прожива сім'я.
Придбали дещо... на стіні
Шевченка зір сіяв.

Ґаражна господиня всім
Меню виготовля.
Варить, пече на примусі
Раз зайця, раз кроля...

Це значить, що родина вже
Розлуку відбула.
Тепер Господь їх збереже
На спільнії діла...

Щоб кліматузиватися,
Робити треба рух:
Від спеки задихатися,
З очей зганяти мух,

На груди класти в ніч жарку
Примочки із води...
Хоч не було це до смаку,
Та вихід був з біди.

Ще й австралійців смикали,
Щоб донести своє:
На мапі пальцем тикали,
Де Україна є.

А австралійці: "рашен ю,
Ґоу бек ту тзе Юкрейн..."
І повторяли гидь свою,
Як витертий рефрейн.

Ми вже "спік інґліш: єс, єс, єс".
Хвалили все: "ґуд, ґуд..."
В родини /хоч не всі й не ввесь/
Заглянув добробут:

У банках позички цвіли,
В городах огірки...
І навіть дехто нас хвалив
За цей "прогрес" швидкий.

Вареник, борщ є в нас завжди,
"Міт пай і веджімайт...
П'ємо пивце і "кап оф ти", —
То ж "ай ем олрайт, майт".

Росли доми в нас, як гриби.
Вже наш ідейний люд
Широкі пляни розробив,
Обміряв кожний кут.

І наша преса діє в тон,
Розкинули гілки
Громада, церква... як закон,
В Союз зійшлись жінки.

І вишивання на меті
В Матусь, /дав Бог їм сил/,
Бо в них же руки золоті
Для творення краси.

У рідну школу йдуть, ведуть
Батьки дітей своїх,
З надією, що принесуть
Громаді всій потіх.

Мистців, охочих кустарів
На сцену Бог заніс.
Сезон для показів назрів,
З часом стандарт їх ріс.

Палкі слова, дзвінкі пісні,
Присвят живий розмай
За океан любов несли —
В наш незабутній край.

Ми "етнік", "малтікалчерал"
І австралійці теж.
Нам українська спадщина
Служитиме без меж,

Як джерело для всіх творців
Із безліччю ідей,
Для ділянок усіх знавців,
Для рядових людей.

Щоб джерело не заросло,
Було всім помічним,
Боротись треба з кожним злом,
Що чигає над ним.

Нам Полін Гансон не страшна,
"Уан найшен" - її гріх.
Колись збагне, бо ще не зна,
Що ми - твердий горіх!

Росли ми тут п'ятдесят літ.
Число могил росло...
Низенько голови сциліть,
Щоб виразно було,

Що любим Попередників, —
То ж Вічна Пам'ять Їм!
На довгім протязі років
Всіх згадуймо, цінім!

З їх піонерського русла
І праці без вагань
В нас Україна тут росла, —
Вершок усіх бажань!

Вже вільній Україні ми
Віддаємо поклін.
І з неї тепер ділимо
Утіхи і жалі.

В Громаді зміна молода
Формується в пости,
У провідні... і вигляда,
Що буде стяг нести.

В наступний Ювілей, колись
Віддасть належне тим,
Хто для Громади вік трудивсь,
Ішов шляхом крутим,
Горіхом був твердим!!!

* * *

Автор виконала цей вірш на ювілейному святкуванні в Мельборні, 26/7/98р.

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ "КОЛЬОРИТ" В МЕЛЬБОРНІ

Засновник і керівник ансамблю Галина Корінь. Працює від 1978-го року.

В репертуарі "Кольориту": пісні народні, популярні, а також вірші, скетчі. Виступав по всій Австралії, в більшості для українських громад.

Брав участь у концертах багатокультурности, фестивалях. Виступав у телебаченні. Нагороджений грамотами від українських організацій.

Сидять зліва і далі: Таня Кутна, Галина Корінь (керівник), Оксана Баб'як, Дарія Баб'як.
Стоять: Генрик Батицький, Люба Прокопів, Ірина Слота, Віктор Коваленко, Оля Корицька, Дусія Бойко, Данило Кутний.

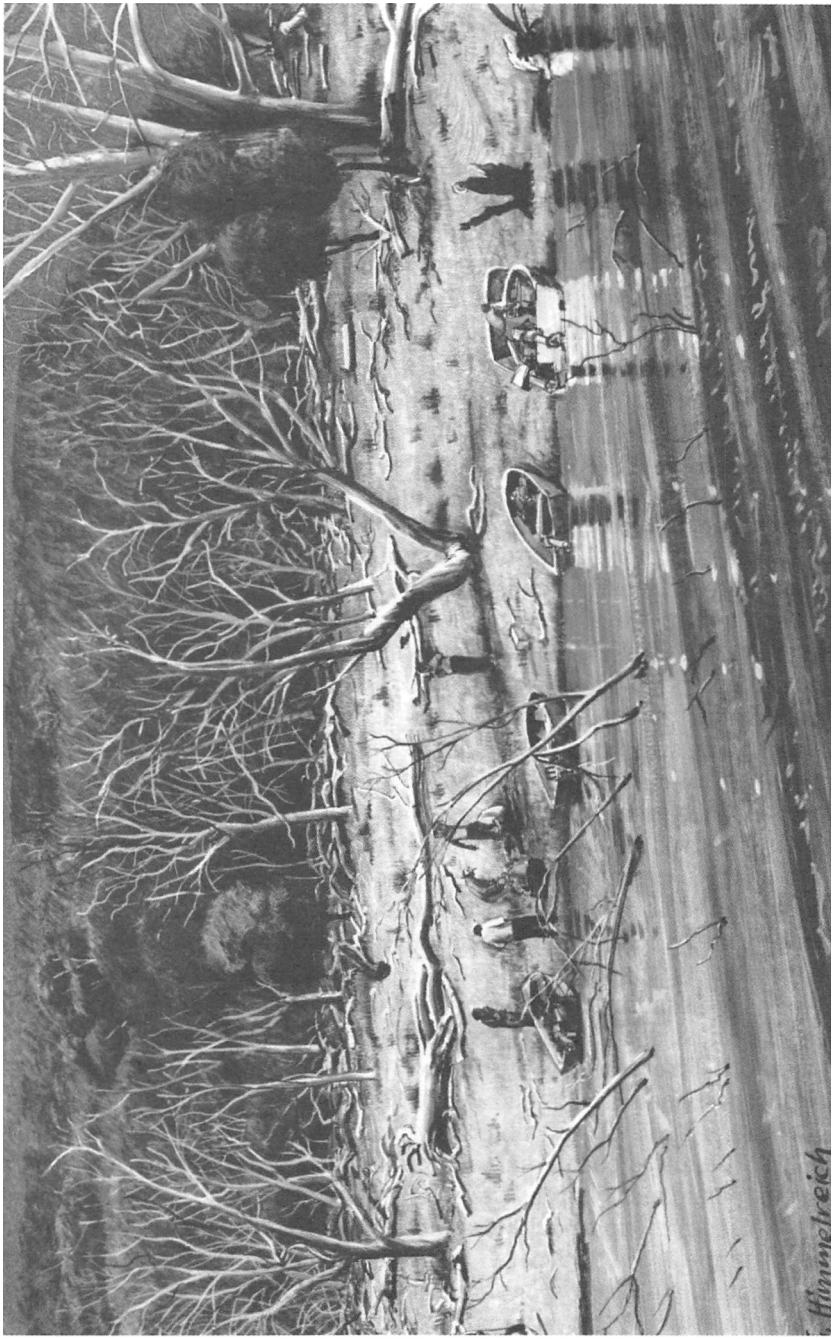

На озері. Юрко Гіммельрайх, Акварель.

Дмитро Нитченко

ВЕЧІР ТВОРЧОСТИ БОЖЕННИ КОВАЛЕНКО

В залі Народнього Дому в Нобл Парку відбувся багатолюдний вечір творчости нашої поетеси і вчительки, члена управи Літературно-мистецького клюбу ім. Василя Симоненка — Боженни Коваленко. Цей вечір організував Громадський комітет українськких організацій Нобл Парку на чолі з п.М.Сліпецьким.

Коли за столами засіло понад 130 шанувальників творчости нашої поетеси, кер. школи пані Т.Сліпецька привітала Б.Коваленко, яка урочисто, під рясні оплески всіх присутніх, увійшла до залі в товаристві нашої дорогої гості, Оксани Мешко.

Офіційне відкриття вечора, привітання і слово про громадську діяльність пані Коваленко сказав голова Громадського комітету п.М.Сліпецький, а пані Тетяна Сліпецька прочитала доповідь про життя і творчість поетеси, подавши багато нових, не відомих досі, біографічних даних. Тут слухачі довідалися, що Боженна Радзієвська-Коваленко народилася в столиці України, Києві, в родині свідомих українців: службовця Полікарпа та Олени Радзієвських. Найбільший вплив на її виховання мав брат її дідуся, Микола Радзієвський, який був диригентом оркестри Київського оперного театру протягом 10 років. Дякуючи йому, молода Боженна мала можливість часто бути в театрі, насолоджуючись рідними піснями й музикою.

Після закінчення середньої освіти Боженна продовжувала навчання на фізино-математичному факультеті Київського університету. Під час німецької окупації одружилась з Олександром Коваленком, виїхавши на Волинь, а потім і до Німеччини.

Приїхавши в 1950 році до Австралії, спершу оселились у Гіпсленді, а з 1959 року жили в Нобл Парку, беручи активну участь в Літературно-мистецькому клюбі ім. Василя Симоненка. Незабаром вона стає членом ОУП "Слово", а з 1973 року належить і до Асоціяції українських журналістів. Від 1974 працює в УЦШР, виконує обов'язки секретаря, члена Методичної комісії та члена редколегії "Інформативно-методичного листка" УЦШР.

Писати почала Боженна Коваленко ще в школі, а серйозніше - з 1965 року. Її перші вірші появилися в пресі в 1970 році, а в 1983 р. вийшла друком у В-ві "Просвіта" її перша збірка поезій "Гомін Дніпра", яка викликала прихильні відгуки і тут, і в заморській нашій пресі, в журналах та часописах.

Вся творчість Б.Коваленко пройнята глибоким патріотизмом, любов'ю до рідної землі, болем і журбою за її долю, поезіями, що оспівують красу природи. Авторку не тішить чужина, вона щоразу лине думками до рідного краю, до Києва:

Де б не була: в Нью-Йорку чи Парижі,
Куди б не кинув злої долі гнів,
Згадки цвітуть, мов незабудьки свіжі,
І мерехтять мільйонами вогнів.
Столице рідна, київські каштани...
Пелюсток ніжний дотик до лиця
(Хібащо серце битись перестане), —
Вас пам'ятатиму аж до кінця...

Серед поезій Боженни Коваленко бачимо чимало присвячених і громадській темі, а також великим постатям нашої літератури, мистецтва. Окремі вірші присвячені Шевченкові, Лесі Українці, майстерно відгукнулась наша поетеса і на трагічну загибель Алли Горської. В окремих сатиричних творах авторка плямує фальшивий патріотизм, тих, що люблять багато говорити на вітер, але від них жодної праці на громадській ниві, вони кричать про свій патріотизм, а дома навіть не вчать своїх дітей рідної мови, не говорять нею в хаті, а часто й не посилають до рідних шкіл.

Зустрінете ви їх повсюди,
Впізнаєте уже здаля:
Амбітні, дрібничкові люди,
Якими всіяна земля...

Одним із показників, що поезії нашої авторки мають популярність і мистецьку вартість, бачимо з того, що її твори часто можна зустріти в різних часописах, які друкуються не тільки тут, в Австралії, але й за морем — в таких країнах, як Америка, Канада, Англія, Німеччина.

Не даром і на цьому вечорі кожен виступ з читанням її поезій слухачі зустрічали рясними оплесками. Програмою вечора керувала недавня студенка Педагогічної школи Нобл Парку, а тепер студентка університету в Монаші, Ліяна Сліпецька. Спершу відбулися привітання: від Літературно-мист. клюбу вітав голова Дм.Нитченко, від Союзу Українок - Надя Михайлишин, від СУОА Вс.Шевченко, від Радіокомітету Н.Грушецький, а д-р М.Павлишин прислав листовне привітання.

Мистецька програма складалася з декляматорів, бандуристів, хору Союзянок та танцюристів під кер. Мих.Яреміяка. З деклямаціями віршів Б.Коваленко виступали її

внучки Катруся, Наталка та Леся Гіммельрайх. Бандуристи, на чолі з д-ром І.Якубовичем, виконали нар. пісню "Кину кужіль на полицю", "Водограй" В.Івасюка та "Гомін степів" Гр.Китастого, а також пісні на слова Боженни Коваленко: "Ми є діти одного народу" та "Я вернусь", а супровідну деклямацію виконала Ліяна Сліпецька. Потім Катруся Сліпецька та вчителька Орися Стефин продеклямували вірші Б.Коваленко: перша - "Київське море", а друга - "Замість квітів".

Хор Союзянок, яким донедавна керувала артистка Ірена Залєська, проспівав пісню "Посилала мене мати", "Тиша навкруги" та "Несе Галя воду".

Після закінчення мистецької програми, Б.Коваленко подякувала всім за організацію вечора та присутність. Потім була подана смачна вечеря. А що на цей вечір прийшла спеціяльна публіка, яка шанує українське мистецьке слово та його авторку, то по вечері ще години три тривала жвава гутірка. Зокрема, навколо пані Мешко зібрався чималий гурт, де тривали розпитування про рідну землю, про Київ тощо.

Закінчуючи, треба сказати, що такі вечори не тільки гуртують наших людей, виховують їхні смаки, патріотизм, а й підсилюють бажання наших авторів творити далі. Тому організаторам вечора належить велика подяка, а авторці бажаємо нових успіхів.

Катя Гіммельрайх деклямує вірш Б.Ковалеко "Люблю її"

П. Куліш

СЛОВ'ЯНСЬКА ОДА

Обманщице, кого ти не лестила?
Кому м'яких не слала ти перин?
Не мало ти людей занапастила,
Що вірили обіцянкам твоїм...

Святою ти себе провозгласила
І небеса під себе осягла,
А на землі твоя нечиста сила
Слов'янську кров сторіками лила.

Обняти світ залізними руками
Силкуєшся, щоб людському уму
Спорудити з продажніми попами
Вселенську безвихідну тюрму.

І всіх слов'ян скликаєш воєдино:
"Зливайтеся: я-море, ви-ручї...
Корітеся і нахиляйте спину,
Хилітеся під присуди мої.

У мене ви дознаєте впокою,
Як праведні у Бога за дверми:
У багнищі стоячою водою
Гнитимете з московськими людьми.

А як на вас коли, в лиху годину,
Воздвигне враг безпощадну війну,
То виріже вас тільки половину,
А там прийду і вас оборону".

П.С. Цей вірш написав наш письменник-клясик Панько Куліш про царську Росію. Подивіться, чи та Росія змінилась. Вона стала ще жорстокішою.

В.К.Чумаченко

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ТРАДИЦІЯ КУБАНСЬКИХ КОЗАКІВ

м.Краснодар на Кубані.
Скорочена доповідь на відзначенні 200-ліття Краснодару

Українська колонізація Кубані почалась восени 1792 року. Шукачі козацького щастя переважно походили з Полтавської, Чернігівської і Харківської губерній. Їхній приплив значно збільшився після грабіжницької реформи 1861 року, яка позбавила землі переважну більшість селян. А потім край зазнав напливу "іногородніх". "Ці переселенці, - як свідчив Ф.Капельгородський, - не дають зникнути українській мові навіть в тих куточках, де живуть козаки-лінійці й горці. Через це українець і почуває себе своїм на Кубані: він знайде тут своїх земляків, побачить рідні звичаї, рідний одяг, почує рідні пісні, думи, казки, приказки".

Процес міграції населення підсумував перший радянський перепис 1926 року. За його даними, на Північному Кавказі жило 3 мільйони 106 тисяч 852 українці, переважно на терені сучасного Краснодарського краю.

Така велика концентрація українського населення, а також переважна орієнтація Чорноморії на культурні центри Малоросії стали передумовою для формування на Кубані самобутньої літературної традиції.

Література Кубані дуже швидко пройшла фолкльорний шлях розвитку й долучилась до розв'язання загальнонаціональних художніх завдань, ставши рівноправною частиною українського літературного процесу. Бурлескна поема "Енеїда" І.П.Котляревського і його драма "Наталка Полтавака", які зміцнили народні основи літературної мови, спонукали до творчости основоположника української літературної традиції на Кубані Я.Г.Кухаренка. В п'єсі "Чорноморський побит" (1836) він зумів далі розвинути творчі принципи, закладені Котляревським-драматургом. Його поема "Харько, запорозький кошовий" (кінець 30-х років) стала першою спробою створення національної поеми українською мовою. Вся суспільно-політична діяльність Кухаренка і його однодумців у 40 - 50 рр. була підпорядкована ідеї виховання в Чорноморії національної

інтелігенції, придатної продукувати творчо обдарованих людей. В його домі створюється літературний гурток, осяяний ідеями першого регулярного літературного українського журналу "Основа" (1861 - 62 рр.), що виходив у Петербурзі.

З тих, кого з різною мірою вірогідности можна зарахувати до кубанських "основ'ян", вирізняється талановитий поет і драматург В.Мова-Лиманський, поет і журналіст І.Подушка, автор оповідань в стилі аля Квітка В.Варенник, драматург, поет і актор Д.Дмитренко-Бут, поет Ф.Бойчук, публіцист С.Шарап, драматурги М.Стеценко-Нордега та К.Головатий. Ці письменники закарбували для нащадків клясичні типи і характери чорноморських козаків, закріпили, поруч з літературною, діялектну традицію письма, так званою "чорноморською мовою".

Наприкінці століття в Єкатеринодарі формується новий літературний гурток, що увійшов до історії під назвою "Кубанська Громада". Громада не мала єдиної суспільно-політичної програми, але розробляла широкий спектр проблем національного відродження. Традиційне політичне козакофільство Н.Канівецького, Г.Доброскока та І.Півня, орієнтація на клясику В.Потапенка та Я.Жарка, авангардистські пошуки М.Вороного та В.Самійленка, революційний патос Ф.Капельгородського - все це сприяло формуванню єдиного літературного процесу, як різноголосого діялогу талантів і думок. Широка діяльність "Просвіт", розвиток приватного і книговидавничого діла, знесення різних дискримінаційних обмежень щодо української мови все частіше провокували місцевих письменників до творчости рідною мовою.

Короткий період існування буржуазно-демократичної республіки Кубанський край (1917 - 1920) позначився визнанням української мови, як однієї з офіційних, бурхливим зростом українських навчальних закладів, появою перших семи українських газет. Був виданий повний "Кобзар" Т.Шевченка, було почате видання повної збірки творів Я.Кухаренка. Проте, майже цілковито вигнана з рідної землі, чорноморська інтелігенція не розчинилась в загальному потоці біженців. Центром культурного життя кубанських українців стала Прага, де одночасно діяло двоє книжкових видавництв, виходили журнали "Вільне козацтво", "Кубанська думка", "Кубанський край", "Наш край", "Хвилі Кубані", "Чорноморець", кожний з яких мав багатий літературний відділ.

Першу хвилю кубанської літературної еміґрації (А.Півень,

А.Шевель, С.Савицький, Г.Омельченко, К.Плохий) щедро поповнювали вихованці вищих навчальних закладів Чехо-Словаччини (А.Медяник, П.Покотило, Г.Таманець, С. Полікша та ін.).

Літературне відродження на Кубані 20-х-початку 30-х рр., яке почалося спонтанно, дістало потім партійно-державну підтримку, що виявилась в політиці "українізації Кубані". Уже в 1921 - 23 рр. невелика група літераторів об'єдналась навколо машинописного журналу "Зоря" (станиця Старокорсунська). Естафету підхопив кубанський відділ пролетарських письменників "Гарт", що діяв у 1923 - 25 рр. на базі Кубанського українського педагогічного технікуму (станиця Полтавська).

Нова організація "КубфільСім" ("Село і Місто") була філією Всеросійського Союзу українських пролетарських і селянських письменників (1924 - 27 рр.). Після її ліквідації українські культурні сили зосередились в Полтавському (мається на увазі станиця Полтавська на Кубані-прим. перекладача) об'єднанні українських пролетарських письменників (ПОУПП) і в ростовській групі "Нова Кубань". А потім всю роботу в справі об'єднання краю взяв на себе український відділ Північно-Кавказької асоціяції пролетарських письменників, що діяв до кінця 1932 р.

За роки українізації Кубані (1925 - 32 рр.) було видано кілька сотень книжок, друкувалось більше десяти українізованих газет, журнали й альманахи: "Новим шляхом", "Ленінським шляхом", "Поступ", "Нова Кубань", "В ногу з мільйонами" та ін. Вихована велика ґенерація талановитих письменників: О.Розумієнко, І.Луценко, Ю.Коржевський, М.Чайка, Ф.Прийма, І.Дорожний, Ю.Литовченко, М.Сало (він ще живий і живе в Краснодарі), І.Костенко, Сп.Добровольський - почата кампанія у справі масового залучення до літерутури "початківців". "Деукраїнізація Кубані", що розпочалась у 1933-их роках, супроводжувалась жорстоким терором проти діячів літератури, мистецтва і освіти. Невелика частина письменників, які вціліли, або перейшла на російську мову (А.Кирій, Б.Крамаренко, К.Катаєнко), або змушена виїхати геть. Творчість кубанських письменників другої хвилі еміґрації: В.Барка, Д.Гуменна, В.Чапленко (США), Н.Щербина (Канада), Дм.Чуб-Нитченко (Австралія) - свідчать про значний потенціял, якому в умовах тоталітарного режиму не судилося втілитися всіма своїми можливостями.

З рос. мови переклав Дмитро Нитченко.

Примітка перекладача.

Як відомо від автора цієї доповіді, Віктора Чумаченка, старшого лектора одного з інститутів Краснодару, автора низки статтей і розвідок на теми української літератури на Кубані, він працює над книжкою з історії української літератури на Кубані, але в нього бракує матеріялів для написання прикінцевого розділу про долю кубанської літератури на еміграції. Він би був щиро вдячний всім, хто пришле фотографії, книжки, журнали, некрологи, витинки з преси та листи на цю тему, зокрема потрібні книжки Н.Щербини, Ф.Щербини, В.Чапленка, Д.Гуменної, А.Півня, В.Іваниса, козацькі журнали. Таку книжку В.Чумаченко плянує закінчити й видати друком наступного року. Бажані матеріяли надсилати на адресу: Russia 350047 - Россия, г.Краснодар - 47, проезд Труда, 15.

Д.Нитченко

Василь Коваленко

"КУБАНСЬКІ КОЗАКИ"

Декілька років після Другої Світової Війни доля закинула наших людей по різних кутках земної кулі. Так склалося, що і мої родичі завезли мене в цей далекий і чарівний край - Австралію.

Буду говорити лише пре те, що стосується мистецтва. По деяких роках я почав навчатися народних танців при нашій громаді. Тоді це був найкращий і найвеселіший спосіб зустрічатися з друзями і проводити з ними вільний від школи час. Наш учитель танців був пан інженер Ярослав Булка, мила і гарна людина, яка ніколи не шкодувала свого часу, щоб навчати нас робити той чи інший крок, чи танець. Тут вперше я побачив наші барвисті строї та почув захоплюючі мелодії, під які ми 'танцювали', чи вірніше 'скакали', як хто міг, і як кого Бог нагородив талантом. В ті часи для австралійців всі 'ново-австралійці' (як нас називали) були якимось дивом. Нас і наші національні групи запрошували на різні імпрези виступати. Всі радо брали участь у дружній і веселій атмосфері. І так минали роки...

Мені дуже сподобались народні танці, і я все хотів більше знати і навчатися нових кроків. Через це, стежка повела мене до нового вчителя: Олександра Карасьова. Це вже був справжній учитель і хореограф за фахом щодо різних танців. Тут я приєднався до "Козачого ансамблю Карасьова", в якому були також гарні хлопці і дівчата. В цьому ансамблі я познайомився ближче з двома братами: Миколою і Сашком Кумпанами, з якими пізніше ми заснували групу в Мельборні під назвою "Кубанські Козаки".

Все, що робилося і діялося - було не пляноване. Тепер, дивлячись на всі ці минулі роки, а особливо на початки, здається, що якась невидима сила нам у всьому помагала... Тут мушу зазначити, що завдяки панові Карасьову, я отримав знання не лише наших танців, бо він вчив нас також і татарських, молдавських, російських, циганських, польських, грузинських і навіть китайських танців, з якими ми всі часто і успішно виступали. Пан Карасьов - людина великої якости і великого знання танкового мистецтва.

Будучи студентом технічної школи, треба було якось заробити 'копійку', щоб себе утримувати, от і виникнула думка: затанцювати на якихось там вечорницях, бо ми чули, що за такий виступ щось там платять. І так один виступ 'зачепився' за другий, що помагало нам дещо заробити.

Саме десь тоді почалося в Австралії 'телебачення', і я звернувся до певних кіл з питанням: чи зацікавлені вони козаками-танцюристами?

Виступили!

Заплатили!

На другий день прийшла телеграма від директора театру "Тіволі", в якій стояло: "Бачив вас на телебаченні і запрошую взяти участь в естрадній програмі".

В той час це був єдиний в Мельборні театр, де виступали славні розвагові артисти з усього світу. Так воно й почалось: увесь день у школі, а вечорами в театрі на сцені.

Після багатьох місяців сезон закінчився і вся програма переїхала до Сіднею на схід Австралії, а з нею й ми.

Далі - турне по інших містах Австралії.

В театрі виступали з нами ще інші артисти з Европи й Америки, і вони нам радили написати до імпресарій в інших країнах, що я й зробив. Незабаром надійшли запрошення (контракти). Ми вибрали Голляндію, куди і прибули кораблем влітку 1959-го року на 10-ти місячні виступи. Та повернусь на хвилину до початків: де б ми не виступали, нас завжди

запитували: як вас реклямувати, чи як ваша група називається? Ми відповідали: "Ну, ми козакки-танцюристи". Але одного разу в якомусь місті власник не був задоволений нашою відповіддю і порадив нам знайти специфічну для нас назву.

Ми думали, думали - але нічого не придумали...

Тоді в розмові з братами Сашком і Миколою він запитав: "Звідкіля ви і хто ви?" Вони відразу "відрубали": "Ми з Кубані! Ми справжні козаки!" Власник ударив в долоні з захопленням і сказав: "Ось вам і ваша назва!" Це був шотляндець в Мельборні Томі Бюст. Закріпивши себе ім'ям "Кубанські козаки-танцюристи", ми зробили ще одни крок: за звичаєм і традицією вибрали 'отамана', яким став я. Треба ж було писати листи, шукати чергових виступів, або, коротше сказавши, нести всю відповідальність. Правда, ми й далі радились всі разом, але коли були розбіжні погляди, то я мав право на останнє слово. Хтось же мусив рішати! Часто було більше добрих думок, ніж треба... От і вибирай! Та, дякувати Богу, все було якось 'о'кей!'

Так, як ми прибули до Австралії - так і вирушили в наше перше турне: кораблем. Пригадую, як нас проводжали в 'далекий світ' наші рідні і друзі. Була і радість, були і сльози... На прощання пан Кумпан сказав: "Благослови вас Боже в далеку путь! Не забувайте, хто ви є і ніколи не засоромте себе між чужими людьми. Пам'ятайте, що ви - Кубанські Козаки, і ніколи не зрікайтеся і не соромтеся, що ви є українці!" А мій батько ще додав: "...і не танцюйте їм 'за сухарики'!" Ми дотримувались батьківських заповітів.

Наше перше европейське турне почалося в Амстердамі в славному 'Каре театрі', де ми виступали 5 місяців, а далі ще 5 місяців їздили по цілій Голляндії, де й дали 342 виступи. Про наші виступи досить скоро розійшлося в 'мистецькому світі', бо в пресі було багато відгуків на них. З Парижу та Лондону прилетіли два імпресаріо і підписали з нами контракти на дальші виступи. І так почала стелитися наша доріжка, перше до Брюселя на 4 тижні, потім - до Блекпул (Англія) на 22 тижні, і після 243-х виступів там ми помандрували до Парижу, Мадріду, Барсельони, Монте Карло і т.д.

Під моїм керівництвом десь від 1956-го року "Кубанські Козаки" виступили в більш, ніж 30-ох різних країнах і майже в усіх головніших містах світу на п'ятьох континентах. По сьогоднішній день можна нарахувати понад 13,000 виступів, а до цього ще треба додати 153 виступи на телебаченні. "Кубанські Козаки" була і є одинока українська група в повному

професійному значенні. Точно описати, де і коли ми виступали, забрало б забагато місця. Але хочеться згадати деякі з виступів, наприклад: ми були одинокою в світі групою, яка дістала запрошення 19 разів виступати в чарівному Монте Карло і навіть дали нам двічі так звану 'Royal Command Performance' тобто: 'Виступи за королівським бажанням'. Були і тріюмфіяльні виступи (6 разів) в 'Лондон Паладіум', що уважається найвищим дасягненням на телебаченні. Так само виступали в естрадній програмі, яка належить до 'вершин'. 1963-му році нас побачила вже й Америка, а ми її, як Чікаго, Нью-Йорк і т.д.

Не минули нас тоді такі славні програми по телебаченні, як 'Голівуд Палас' (6 разів) та 'Ед Суліван' (2 рази), ну й деякі інші. В місті розваг Лас Вегасі бували так само не раз, виступаючи з найславнішими 'зірками', як з Голлівуду, так і з цілої Америки. Під час одного перебування ми дали 1506 виступів підряд, без одного вихідного дня. (Світовий рекорд - казали газети). А всіх разом виступів там було вище 3-х тисяч.

Щоб допомогти 'Центру Українських Студій' при Гарвардському університеті, "Кубанські Козаки" дали 16 концертів по більших містах східньої Америки і на ту ціль зібрали понад 240,000 долярів. Протягом всіх років склад групи часом збільшувався, часом зменшувався, все залежало від обставин і від вимог контрактів. Славний український поет Олександер Де з Лондону висловився одного разу в його дописі до газет: "Кубанські Козаки" під керівництвом Василя Коваленка зробили більше для прославлення українського мистецтва, ніж всі організації за останніх 40 років..."

Велика подяка і шана за всі наші виступи належить панові Дмитрові Мошнязі. Це дійсно геніяльна людина і наш музикальний директор. Наша довгограюча платівка є доказом його вкладу праці. Між іншим, на закінчення платівки пішло 4 роки... І все через брак часу. На платівці 37 музикантів, дівочі голоси - велика робота! Може варто додати, що за всі роки, в різний час, в групі співали, або як ми казали: 'підтягали' не менше 30-ти дівчат.

Не можна не згадати і нашого вірного та довголітнього товариша, директора 'реклями' (пропаганди) за останніх 30 років, пана Джеймса Гартлі. Він все нам підказував: "...Ніколи не зупинятися, коли досягнеться якоїсь висоти, а все працювати, все далі й далі поліпшувати і удосконалювати. Ніколи не бути задоволеним з досягнень!" Стараємось!

Ще одним уквітченням і хіба чи не найбільшим

досягненням був виступ знов таки в Лос Веґасі (четвертий раз) в найславнішій програмі в світі 'Лідо'. Там я виступав з Лілею, ми там і одружилися в час наших виступів. Як бачите - наше весілля справляли по-нашому і за нашими звичаями та традицією. Одружилися в козачих одностроях, і так само вдягнута була 'почесна варта' та 'друзі козаки'.

Як багато мистецьких груп світової слави, так не минула доля і нашої (в 1973 р.): брати Сашко і Микола Кумпани пішли своєю дорогою, а я з дружиною Лілі продовжуємо традицію "Кубанських Козаків".

Де ми лише з Лілею не виступали!... Італія, Португалія, Німеччина, і знову Монте Карло, а далі - Іран, Ірак та Ізраїль, Далекий Схід і т.д. Варто ще згадати наші довші контракти і в Австралії (два з половиною роки), і в Тасманії, в Гобарт-касіно. Наші останні концерти в Европі відбулися в Будапешті (56 виступів) при кінці 1989 року. Отак вже приблизно 17 років Василь та Лілі Коваленки прославляють далі по світі українську козачу славу!

Часто люди дивуються з нашого артистичного життя, часто питаються порад. Ми все відповідаєм: "Спробуйте!" Незадоволені питають далі: "А що є найтрудніше виконувати?" Лілі, жартуючи, відповідає: "...після виступу - чоботи знімати!" Як виглядає наша програма? Ну, в принципі 'більш-менш' те саме: спів і танці. Наш славний козачий танець виконуємо вдвох (як на знімці), а перед тим я співаю. Може бути й довша або коротша, або й інша точка в програмі, все залежить від вимог контракту. Якщо 'точка' є довша, то більше пісень, а між ними й пожартую словами на тій мові, в якій країні виступаємо, а Лілі виконує сольо-танці (народні). Але завжди кінчаємо нашим козачим танком.

Отак назбиралося повний сундук вирізок з преси (декілька тисяч) - посвідок про діяльність "Кубанських Козаків" - амбасадорів нашої культури.

"Кубанські Козаки"
Василь і Лілі Коваленки

НІНА СУПРУНЕНКО

Народилася в селі Новоселиця Семенівського району Полтавської области.

Дитинство пройшло в селі Новоселиці. Потім - вступ і навчання в медичному училищі міста Лохвиця. Після закінчення - робота операційною сестрою в Полтаві.

Закінчила режисерський відділ Харківського державного інституту культури. Після закінчення працює завідуючою відділом Палацу студентів.

Ніна Супруненко

Земля України -
То рай, то руїни,
Страждання без ліку -
І так споконвіку!

Народ України
То гне свою спину
У рабській покорі,
Втопаючи в горі,
То лицар і месник,
Що сповнений честі,
Геройства, відваги,
Завзяття й наснаги.

Народе Вкраїни,
Тобі на колінах
Стояти не гоже,
Спаси тебе, Боже,
Від кривди і крови,
Від вражого слова,
Від злої сваволі,
Від рабської долі.

* * *

Душа моя то плаче, то співає...
То щастям захлинаюсь, то журбою...
О Україно, мій коханий краю,
І в радощах, і в горі я з тобою.

Тепер ти, наче птаха на просторі,
Розправила в польоті вільні крила -
В тобі не буде більше місця горю,
Назустріч щастю ти себе відкрила!

Немов росою вранішньою вмита,
Земля моя вишнево-тополина -
Синіє небо і жовтіє жито
На прапорі і в серці України!

Я донька. Мати. Врешті, просто жінка.
І маю все, що необхідно жінці:
Горджуся тим, що завжди - українка,
І тим, що діти в мене - українці!

Володимир Сіренко

КРАЙ МОРЯ

Гарячий прибічник Союзу,
в якому неробство й розбрат,
у Ялті підсмажує пузо
найстарший з Московії брат.
Закуска під боком і пляшка.
Сказать, що води-не берусь.
І сниться йому мила казка,
що всюди у всесвіті Русь.
Без всяких про волю ілюзій,
без всяких надуманих мов,
без всяких Естоній і Грузій,
Вірменій, Чечні і Молдов.
Чудово! Кордонів немає.
В російському всі кулаці.
Край моря братішка дрімає,
і щастя цвіте на лиці.

Серпень 1997 р.

Автор з Дніпропетровська, довголітній засланець, інвалід, член СПУ.

МАРІЯН КОСТЮК – ДИРИҐЕНТ

Відомий мистецький діяч, диригент хорів в Англії та в Австралії народився у Волиці Бариловій Львівської области.

Доля відірвала Маріяна Костюка від рідної хати й примусила його обороняти свою улюблену Україну в рядах 1-ої Дивізії Української Національної Армії. Не було вже повороту до рідного краю, він мусів різьбити нове життя на чужині. Це почалося в таборі полонених в Ріміні в Італії, де з благословенням Преосв. Кир Івана Бучка засновано на початку лютого 1946 року Дяківську Школу, директором якої був отець Олександер Бабій. Відділ теорії музики і диригентури провадив проф. Е. Пасіка. Курс тривав 14 місяців. Між 16 курсантами, які здали кінцевий іспит і одержали свідоцтво, був Маріян Костюк.

Після полону він опинився в Ковентрі (Англія), де розпочав свою довголітню діяльність як громадський діяч, дяк і диригент. В Ковентрі протягом 21 року він диригував чоловічим хором "Верховина" та хором СУМ-у "Юна Верховина".

При кінці 1974 року Маріян Костюк з дружиною Оксаною і 4-ма доньками переїхав до Австралії і, на запрошення мельборнського осередка СУМ-у 9-ого лютого 1975 року став диригентом новоствореного хору "Черемош", який провадить до сьогоднішнього дня.

Мистецька діяльність Маріяна Костюка не обмежувалась до СУМ-у. Протягом 10 літ він диригував хором 1-ої Української Дивізії УНА, при Мельборнській Станиці, в якому співали 33 мужчини. Хор виступав на різних національних відзначеннях.

Від часу приїзду до Мельборну Маріян Костюк є дяком парафії та членом Катедрального хору УГКЦ св. верх. апостолів Петра і Павла, а в 1995 році став його диригентом. Так минає майже півстоліття віддaної праці на славу Бога й України.

Хор 1-ої Української Дивізії УНА. Диригент М. Костюк.

"ЧЕРЕМОШ"

ХОР СПІЛКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

ім. гет. Івана Мазепи в Мельборні

Спілка Української Молоді на чужині з самого початку нашого поселення на цьому континенті займає одне з передових місць у виконанні обов'язків перед Батьківщиною. Вокальне мистецтво рідної землі є важливою ділянкою виховання молоді й прищеплення любови до пісні нашого народу. Добре зорганізованому осередку СУМ в Мельборні стало нобхідним заснування хору для широкої популяризації української пісні, як на терені українських громад, так і серед австралійського населення.

Нагодою створити хор був приїзд до Австралії з родиною відомого в Англії диригента, Маріяна Костюка, який з великим успіхом провадив хорами в Англії 21 рік. Мішаний хор СУМ-у в Мельборні "Черемош" став дійсністю 9-ого лютого 1975 року, коли на першій пробі зібралося 45 членів. Перший його виступ був на концерті відзначенні 50-ліття СУМ-у в Україні та 25-ліття СУМ-у в Австралії. За час його існування в хорі співало від 36 до 53 членів. Крім диригентської та організаційної діяльности М. Костюк аранжерує пісні різних жанрів, до всіх СУМівських, громадських і церковних ювілеїв та історичних подій, до програм, що відносяться до визвольної боротьби українського народу. За час існування хору репертуар складався з понад 200 пісень різного жанру. Хор виступав не тільки, як мішаний, але й також оркемо в жіночому і чоловічому складах, що підняло його популярність.

Протягом 22-ох років існування хор "Черемош" здав іспит здрілости в український зорганізованій спільноті. Він є одним з активніших українських хорів в Австралії. Рік-річно виступає на всіх святкуваннях державного значення, а саме: Свято Державности (22-ого січня 1918), Акт Відновлення Української Державности (30-ого червня 1941), Акт Державної Незалежности України (24-ого серпня 1991), 50-ліття ОУН, 50-ліття відзначення Акту 30-ого Червня, 1000-ліття Хрещення України, Свято Героїв, Свято Шевченка та на інших відзначеннях наших національних подій і видатних постатей. Хор також бере

участь, або й сам організує, в традиційних концертах, як "Концерт колядок і щедрівок," "Вифлеємська Ніч" і "Святий Миколай." "Черемош" часто запрошують співати на вінчаннях. Хор тісно співпрацює з танцювальною групою СУМ "Верховина," оркестрою СУМ "Трембіта" і "Школою гри на Бандурі ім. Лесі Українки" під проводом д-ра Ігоря Якубовича. Бере участь на святах громади та інших організацій.

Популярність хору поширилась не лише у Вікторії, а й до інших міст Австралії, а саме: Албурі, Джілонгу, Ардіру, Нобл Парку, Сіднею, Аделайди й Канберри, де виступали з нагоди своїх самостійних концертів, на Здвигах СУМ-у й на Здвигах Українців Австралії (СУОА). В Мельборні, майже кожного року, хор брав участь в самостійних концертах мистецьких одиниць СУМ-у. Беручи участь у Крайових Здвигах СУМ-у, хор займає майже кожного разу першенство.

Хор "Черемош" ширив українську пісню серед чужинців. Разом з танцювальним ансамблем "Верховина" він двічі виступив для австралійської публіки в "Санді біч фестівал," двічі у визначному етнічному фестивалі "Shell Folkloric" та кілька разів в програмі "Folkfest." У Вікторіянській Національній Галерії хор "Черемош" виступив два рази. В 1996 році хор мав привілей бути запрошеним виступити на концерті (організованому чужинцями) для відзначення 10-ліття Чорнобильської катастрофи. Ще одна важлива подія в житті хору, і рівночасно української громади Австралії, це участь "Черемошу" в 1996 році в змаганнях австралійських хорів, як частини 4-го Міжнародного Хорового Фестивалю. Це перший раз, з часу поселення українців в Австралії, український хор був вибраний брати участь в такому конкурсі. Після цього виступу в пресі появилася стаття з такою заміткою: "На цих престижевих змаганнях хорів, взяв участь хор "Черемош" із Мельборну під диригентурою М. Костюка і піяністки Л. Мар'яновської. Хор достойно зарепрезентував співучість українського народу, що було наголошено, після закінчення змагань суддями жюрі".

Великою заслугою і гордістю хору "Черемош", треба вважати участь у святкуваннях 1000-ліття Хрещення України (1998 рік). Хор виступив з великою програмою українських композиторів і велетнів релігійно-літургійних творів: Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Вербицького, А. Гнатишина, К. Стеценка, М. Федорова, М. Лисенка. Перший концерт відбувся в Катедрі УГКЦ св. верх. апостолів Петра і Павла в Мельборні. Пізніше був повторений у церкві Святої Покрови в Аделайді та

у Вікторіянській Національній Ґалерії. З святкувань 1000-ліття Хрещеня України хор видав авдіо-касетку під назвою "Бог і Україна", з записом 19 пісень, релігійно-літургійних та побутових. Велику похвалу цій програмі висловили не лише українці, але й музично освічені чужинці, які були присутніми на концертах.

Підсумовуючи діяльність хору, треба згадати запрошення до участи у всеавстралійських кобзарських семінарах, які відбувалися в Мельборні та запис разом з семінаристами на авдіо-касетці з пятьма піснями в 1984 році.

Першою піяністкою хору була п-і Ірина Дудій-Рудевич, яка працювала майже від його заснування. А від 1994 року року перебрала цю ролю новоприбула з України п-і Лариса Мар'яновська. В часі відсутности диригента Маріяна Костюка його заступає п. Касіян Косенко.

Управа хору "Черемош."

Жіночий склад хору "Черемош"

Хор "Черемош" у 70-их роках. Диригент М. Костюк.

1000 ліття Хрещення України - 1988 виступ в катедрі св. Апостолів Петра і Павла

20-ліття хору "Черемош." Диригент М. Костюк.

М.Барвінок

З ЛІРИЧНОГО ЗОШИТА

СТОЮ над кручею Дніпра.
Жене славута сині води.
Дзвіниця небо підпира.
Димлять шляхи столітні й броди.
І бачу я, як Святослав
веде полки на Візантію,
як сам князь Мудрий Ярослав
Фундамент заклада Софії.
Як з Поля насува орда:
чи печеніги, чи монголи —
одна для Києва біда,
і не мина його ніколи.
Горіли Україна й Русь,
Суботів, Чигирин, Батурин,
І Роксолян, й простих Настусь
вели в ясир за Чорне море.
Самі зриваються слова
і линуть за стрімкі потоки.
Богдана віща булава
укаже їм шляхи широкі.
На Хортицю, на вільну Січ,
де пам'ятник — Богдан у бронзі
летить конем своїм у ніч
по ненаїждженій дорозі.
По Україні, по мені
копита б'ють, неначе дзвони.
Мечі, кольчуги осяйні —
ідуть, збираються загони.
Мені б — із ними. Бо вросло
моє коріння в їхні броди,
і в серці вольности стебло
давно пробилось — тисне груди.
Стою над кручею Дніпра,
шлях виглядаю за порогом.
Хрест Володимир підійма,
немов освячує дорогу.

* * *

НЕ ДИВИСЬ мені, мамо, на скроні —
там глибокі упали сніги.
Не цілуй мої ніжно долоні —
там уже наорались плуги.
Не заходь у мій стомлений вечір,
Я не хочу, щоб бачила ти,
як у серце мені аж по плечі
вересневі вросли холоди.
Лиш, коли упаду проти ночі
в синім присмерку темних дібров,
подивись мені рідна у очі:
там не згасне до тебе Любов.

* * *

ВІДПАХЛА липа, цвітом злита,
остання наша відцвіла.
І я тепер не знаю чи й радіти,
що мчать мене у вирій два крила.
Що вже любов стомилася любити,
опала грішним цвітом у саду,
що ти лишилась у своєму літі,
а я уже до осені іду.

Поет з Талаліївки на Чернігівщині.

Срібний ювілей. Члени Відділу СУА ім. Л.Українки в Нобл Парку.
1 ряд: Е.Радіон, О.Шеремета, Б.Коваленко (голова), Т.Сліпецька, Л.Айткен.
2 ряд: Н.Павлишин, М.Ройтаровська, В.Кузик, Е.Дорник, Г.Доболєвська, Л.Аббінга, О.Радивил, К.Радивил.
3 ряд: Е.Фігурик, С.Рамза, Л.Гіммельрайх, Т.Мазур, О.Мельниченко, А.Кіяшка, Р.Гілюта, В.Шимків, Т.Селемба, О.Сапун, С.Радивил, М.Кудринська.

Боженна Коваленко

ВІДДІЛ СУА ІМ. ЛЕСІ УКРАЇНКИ (НОБЛ ПАРК)

Активне українське жіноцтво Нобл Парку й околиць багато років працює в школі, в батьківському комітеті та в управі місцевої філії Української Громади Вікторії. Одначе були мало діяльними в Союзі Українок Вікторії через віддаленість цих околиць від Ессендону — осідку стейтової централі. З цієї причини виринула думка створити Відділ Союзу Українок в Нобл Парку.

Відозвою до українського жіноцтва Боженна Коваленко скликала перші, засновуючі сходини 8 липня 1973 р. в приміщенні Народного Дому в Нобл Парку, на яких була присутня голова Союзу Українок Вікторії Іванна Мамчак. З присутніх восьми осіб було зформовано першу управу й контрольну комісію та придбано відділові ім'я найвидатнішої української поетеси Лесі Українки. Головою управи було обрано Б.Коваленко.

Управа розпочала інтенсивну працю, щоб побільшити членство. Щомісяця відбувалися сходини союзянок і членів управи, на яких обговорювалися поточні справи, проводились практичні лекції з різноманітних ручних робіт, печива та читалося українську літературу. Відділ організовував чайні вечори й писання писанок, започаткував розвагові вечори для українських пенсіонерів, тісно співпрацював з Рідною школою в Нобл Парку та філією громади, допомагаючи в різних імпрезах. Уже в 1975 р. відділ нараховував 28 членів. У середині 1980-их років було 44 члени, у середині 1990-их — 57. З метою поповнення членства молоддю, заходами управи відділу внесено зміну до статуту СУА, згідно з якою можна приймати дівчат віком від 12 років як нефінансових членів протягом учнівських і студентських років.

Відзначались літературними вечорами роковини поетів і письменників, уряджувались свята Лесі Українки з участю в концертах молодих союзянок: Ліяни і Каті Сліпецьких, Люсі Юрків, Тереси Варцаби, Олесі, Наталки і Каті Гіммельрайхів, Олі Кузик, Тані Дроботюк, Каті Радивил та запрошного Ансамблю бандуристів ім. Л.Українки під керівництвом д-ра Ігоря Якубовича.

Організовано гурток вишивальниць, який провадила Емілія Дорник. У 1983 р. було створено союзянський хор "Барвінок", а в 1985 р. — театральний гурток під керівництвом Ірини Залєської, який поставив на святі посвячення Народного

Відділ СУВ ім. Л.Українки в Нобл Парку.
Союзянський хор "Барвінок", 1985 р.
Від ліва: Е.Дорник, С.Козак, Т.Селемба, О.Радивил, Р.Гілюта, С.Ціхоцька, І.Залєська (диригент), М.Ройтаровська, С.Опар, С.Данилюк, Б.Коваленко, В.Кунь.
Фото: Є.Стефин.

Дому в Нобл Парку скетч Омеляна Бучацького "Де дідько не може", а на відзначенні 12-ліття відділу — одноактівку Ярослава Масляка "Смарт гірл".

Особливу увагу приділялося зовнішнім зв'язкам і поширенню правди про Україну. Налагоджено зв'язки й співпрацю з державним міністерством соціяльного забезпечення, з австралійським історичним товариством, міськими радами Спрінгвейлу та Данденонгу. Відділ послідовно бере участь у міжнародніх фестивалях цих міст, улаштовуючи виставки українського народного мистецтва та продаж традиційних страв, а також у святкуваннях Дня Австралії, під час яких український прапор майорить з прапорами інших націй. Відділ постійно брав участь у всіх акціях та демонстраціях, уряджених Українською Громадою Вікторії: в 50-ту річницю Голодомору 1932 - 33 років

На міжнародньому фестивалі (Самнатіон) в Сандавн Парк, 1998 р. Члени Відділу СУ ім. Л.Українки в Нобл Парку демонструють писання писанок і вишивання Катерина Сліпецька та Олеся Гіммельрайх-Мельниченко.

в Україні, проти окупації Афганістану совєтськими військами, з нагоди атомної катастрофи в Чорнобилі, в обороні українських політичних в'язнів-дисидентів та їхніх родин, а також з нагоди проголошення незалежности України, вимагаючи від австралійського уряду її дипломатичного визнання.

Під час перебування в Мельборні колишньої репресованої, співзасновниці Української Гельсінкської Групи, Оксани Мешко, голова відділу гостила її у себе та опікувалась нею протягом майже трьох місяців.

У рамках святкування 150-ліття Вікторії в 1985 р., голова відділу очолила діловий комітет, до якого ввійшли голови місцевих українських організацій та союзянки: Тетяна Сліпецька, Орися Стефин, Софія Опар, І.Залєська. Успішно підготовано й проведено "День української культури" в Народному Домі в Нобл Парку, за що відділ отримав грамоту-подяку від державного Ювілейного комітету.

Заходами того ж ділового комітету, дещо поширеного (Романна Гілюта, як зв'язкова від державного комітету), і з

допомогою членів управи відділу та управи громади, організовано в 1988 р. у Спрінгвейлі відзначення 200-ліття европейского поселення в Австралії, яке, за згодою Міської ради, поєднано зі святкуванням тисячоліття Хрещення Руси-України. Було отримано від Міської ради допомогу в розмірі 1000 дол. та велику залю в безкоштовне користування на два дні. Розпочато святкування двома українськими тижнями в бібліотеці Спрінгвейлу, де пропоновано відвідувачам інформації про Україну й українців в Австралії. Демонструвалося писання писанок (К.Сліпецька), вишивання (Олеся і Н.Гіммельрайхи) та гру на бандурі (Григорій Березняк). Святкуваня в залі Міської ради пройшло величаво. Доповідь про поселення українців прочитав д-р Любомир Лаврівський. Л.Сліпецька доповідала про українську культурну спадщину та керувала концертом, на якому виступали українські мистецькі одиниці. Австралійський та український історичний і народний одяг показували союзянки та панове з батьківського комітету, а коментар подавала О.Стефин. Відбулись виставки українського народного й образотворчого мистецтва та церковної архітектури, висвітлення фільму про сталінський голодомор 1932 - 33 років, показ

Делеґати Відділу Союзу Українок ім. Л.Українки в Нобл Парку на XBII Крайовий З'їзд СУА з голового СФУЖО.
Від ліва сидять: Б.Коваленко (голова Відділу СУ), О.Соколик (голова СФУЖО), Т.Сліпецька (голова УЦШР), Л.Айткен.
Стоять зліва: Н.Павлишин, І.Денис (голова ТСГ - гість), В.Кузик, Е.Дорник, О.Денис, А.Волошин, М.Сліпецький (голова Філії УГВ -гість), С.Опар.

українських видань в Австралії. Діяв буфет з традиційними українськими стравами (Софія Опар, Олена Денис, Марія Ройтаровська). Святкування відвідали сотні людей, включно з представниками федерального, стейтового й місцевого урядів.

З метою придбання фінансових засобів, щороку уряджуються управою традиційні різдвяні й великодні базари з обідами та дві льотерії, дохід з яких у різний час жертвувано Рідній школі в Нобл Парку, науковим установам, Українській Громаді Вікторії, молодечим організаціям, колишнім репресованим в Україні й Польщі, студентству в Бразілії, жертвам Чорнобиля, дипломатичній службі та консулу України. Член відділу Світлана Радован пожертвувала на Фонд дітей Чорнобиля 2500 дол. з продажу косметики, за що нагороджена грамотою СУА.

За добродійну працю відділ нагороджений рядом звань та грамот. Від Української Центральної Шкільної Ради відділ отримав звання фундатора українського шкільництва (1981), від УГВ —фундатора-мецената Українського Народного Дому та Рідної школи в Нобл Парку (1985), від Лекторату ім. М.Зерова в Університеті ім. Монаша — фундатора української науки (1989), від Наукового Товариства ім. Т.Шевченка — фундатора Енциклопедії Українознавства (1985).

Незмінною головою відділу від 1973 р. є Б.Коваленко. Членами управ і контрольних комісій від 1973 р. по сьогодні є: Володимира Кузик, Т.Сліпецька, Софія Опар. Пізніше дійшли: М.Ройтаровська, Ольга Шеремета, Анна Кіяшка, Софія Данилюк, Емілія Дорник, Стефанія Козак, Романна Гілюта, Тереса Селемба, Оля Радивил, Олена Денис, Дана Іваненко, Люба Айткен, Анна Волошин, Лена Гіммельрайх, Іванна Щепна, Оксана Сапун, Ева Фігурик.

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ "ВІДГОМІН" У ПЕРТІ

Ансамбль бандуристів "Відгомін" був заснований у березні 1993 року, з ініціятиви і під музичним керівництвом пані Сузанни Бардич-Прушинської. Щоб передати нащадкам українську невмирущу народну пісню в усій її величі й красі. Від того часу дев'ять бандуристів належали до тієї групи. Перший виступ бандуристів відбувся на концерті, присвяченому річниці Незалежности України в серпні 1993 року.

За останні п'ять років "Відгомін" брав участь у багатьох концертах - з нагоди відзначення Свята Шевченка, Свята Героїв тощо. Часто "Відгомін" виступає разом з хором "Весна". За таке вірне плекання української музики в Перті належиться глибока подяка і признання пані Сузанні Бардич-Прушинській.

Богдан Литвинів, Соня Литвинів, Галина Литвинів і Володимир Кича.

Валентина Кузьменко

ШЕВЧЕНКІВ КРАЙ

Шевченків край. І серце завмирає...
Тут В і н ходив, і плакав, і любив...
І кожен, хто на землю цю ступає,
Чекає тут зустріть десятки див...

Шевченків край. Жита й гречки навпоміш.
Обіч доріг ромени й полини.
Шевченків край, ти зранюєш і гоїш
Піснями із гіркої далини.

Шевченків край. Кривавішої долі
У світі цім чи й випадало пить?!
Якби затліли маками могили -
Ногою не було би де ступить...

Шевченків край - колиска і неспокій,
І невмолима ворогам гроза.
Якби міг знать Шевченко про Чорнобиль -
У мертвого скотилася б сльоза,

Що сто отрут алхіміки-онуки
В його Дніпро зіллють, - якби він знав,
То поглядом і словом, повним муки,
Нас, ненароджених, іще б прокляв!

Не доплюндруймо ж те, що залишилось.
Байдужість ми вже сплачуєм сповна...
Просім прощення в Бога і в Тараса,
Бо іншої дороги нам нема.

1989 р.

МАРУСЯ ЮРКІВ - ЯРОЦЬКА

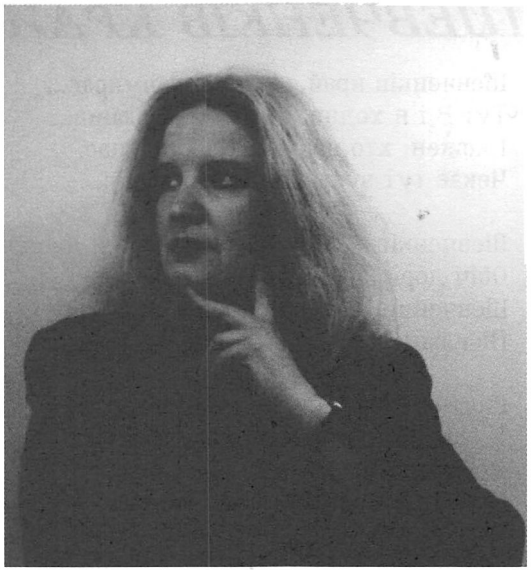

Народилась в Англії в 1951 році, там же здобула освіту та скінчила українську суботню школу-десятирічку, в якій сама пізніше працювала. За фахом Маруся архітектор, член Британського й Австралійського Королівського Інституту Архітекторів. В Англії працювала в державному Відділі житлових приміщень. За її проєктами збудовано 1500 житлових приміщень, фабрики, лябораторії, крамниці тощо.

З ранніх років Маруся член Спілки Української Молоді, захоплювалась поезією Василя Симоненка, на слова його віршів "Мамо", "Україно", "На білих конях", "Земле рідна" написала мелодії та музичні композиції до власних віршів. У 1967 році разом з сестрою Олею та подругою Даркою створила вокальне тріо "Конвалія", яке втішалось преміями на англійських фестивалях "Фолк мюзік". Виступали багато разів в телевізії та по радіо. Випустили три власні платівки. Їздили з концертами по країнах Европи. Музичним кредом "Конвалії" було шукання й творення модерного стилю в популярній музиці.

До Австралії приїхала 1981 року з чоловіком Василем Яроцьким і синами Симоном та Андрієм. Активна в громадському житті українців Мельборну. Працює на посаді голови секції Відділу муніципального будівництва й розбудови в околиці Бродмедовз, у Вікторії. За її проєктами збудовано

численні спортові й комерційні комплекси, дитячі садки, громадські центри та пам'ятник-манастир для Сестер Василіянок в Мельборні - з нагоди 1000-ліття Християнства в Україні - з трьома вітражами з кольорового скла в каплиці, які символізують аспекти цієї події.

Визначилась Маруся Юрків-Яроцька також своїм хистом в малярстві, зокрема з графіці. Її праці в стилі українського конструктивізму, за її словами, "Це шукання за новими формами картинного вислову, як тяглість старої української культури в парі з новим українським модернізмом... картини мої - це доземний поклін і подяка отій воюючій Україні.

Моє бажання - поїхати в Україну й подивитися, понюхати, торкнутися отої святої землі та з'єднатися з своїми братами й сестрами, з людьми українського духа, поговорити, пожартувати й добре насміятися".

Ред. "Н.О."

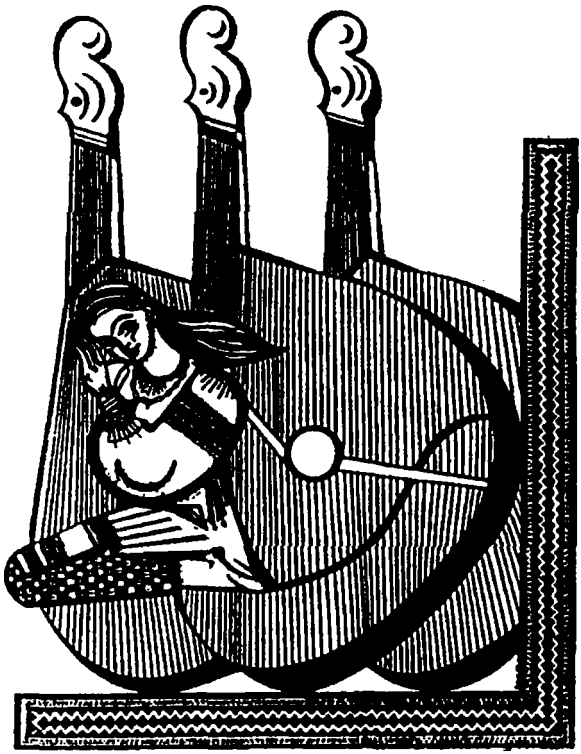

Цей твір Маруся присвятила сестрі Олі

— ЧОРНОБИЛЬСЬКА МАДОННА —

Робота маляра - графіка Марусі Юрків-Яроцької з Австралії.

У цієї Божої Матері з почорнілим від радіяції обличчям скривається символ трагедії Чорнобильської катастрофи, котра відбилася і в майбутньому відбиватиметься на всіх українських поколіннях. Символ атомової радіяції, що отруїла здоров'я України, знаходиться на рамені Божої Матері, вона символізує цілу Україну, а символи радіяції в авреолі Ісуса Христа вказують на майбутні шкідливі відбитки на здоров'ї молодого покоління України. Тризуби внизу риз Божої Матері символізують могили тих перших українців, котрі померли внаслідок цієї жахливої атомової катастрофи.

Маруся Яроцька: Закарпатські Євангелисти

Маруся Юрків-Яроцька

Грай, Бандуро

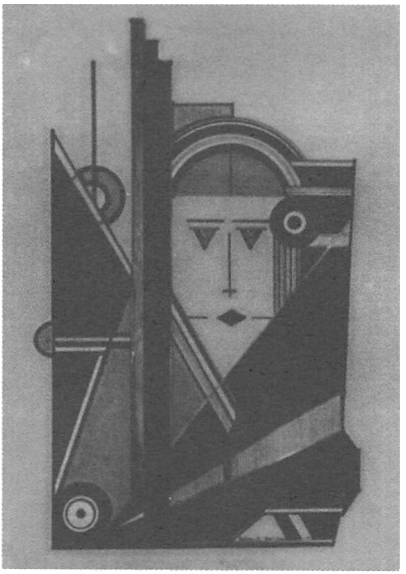

Ой, піду я в танець

Зелений козаченько

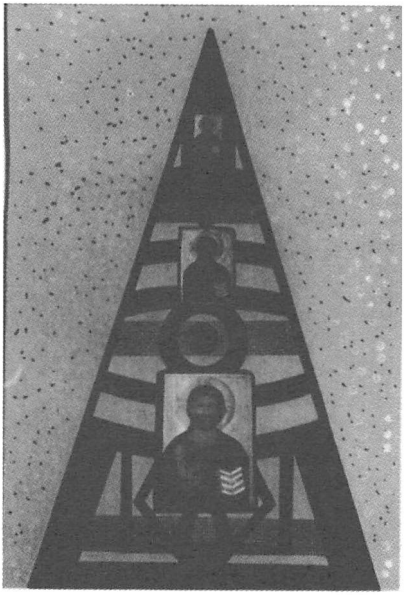

"Отче наш"

Маруся Юрків-Яроцька

УКРАЇНСЬКА ЖІНКА СЬОГОДНІ І ЗАВТРА

(Доповідь, виголошена на з'їзді СУА, 1998 р.)

Гортаючи сторінки преси минулого місяця (8-ого березня) в міжнародний день жінки, цікаво було переглянути оцінки жіночого прогресу в Австралії, в Україні та загально на світових політичних громадських та бізнесових аренах. В часописах, журналах та по телебаченні видніли постаті славних жінок сьогодення. Писалося про відважного міністра в справах Північної Ірляндії (д-ра Мо Мовлан), котра відвідала у в'язниці ірляндських політиків з метою продовження переговорів у справах миру та припинення міжконфесійної боротьби. Ця жінка перемогла рака мозку, ця жінка вела переговори з тими терористами, яких інші політики "стерли" з сторінки буття.

Багато писалося про осяги д-ра Маделін Албрайт, державного секретаря Америки, яка на останній своїй візиті до Афганістану гостро засудила фракцію Талібану, що "загнала" жіноче суспільство Афганістану до часів середновіччя своїми заборонами жінкам ходити до школи, мати будь-яку працю, виходити надвір без чорних фелонів та чоловічої охорони.

Була згадка і про Граку Мачел, приятельку Нелсона Мандели, яка була революціонеркою та першою жінкою, що стала кабінетним міністром освіти в Мозамбіку. За час її міністерства вона спромоглася зменшити на двадцять один відсоток число неписьменних в своїй батьківщині, де неграмотність населення досягала дев'яносто трьох відсотків. В Об'єднаних Націях її дуже шанують за працю, пов'язану з вибуховими мінами, та за зібрані нею дані про терпіння дітей під час воєнних обставин. Вона вдова, 5 років носила чорну жалобу та виховала сама аж семеро дітей.

Цікаві дані появилися і про колишнього Прем'єр-Міністра Норвегії, д-ра Гро Гарлем Брунтланд, котра три рази підряд була вибрана Прем'єр-Міністром Норвегії від 1981 року до 1996 року. Маючи 42 роки, вона стала наймолодшим Прем'єр-Міністром Норвегії, сама дала ініціятиву для проведення кінференції в Ріо-де-Жанейро в 1992 році в справах збереження природи та довкілля. До кабінету з 18-ти міністрів свого уряду вибрала аж

вісім жінок міністрів, а цього року вона очолила Світову організацію в справах здоров'я. Листа жіночих осягів імпозантна, велика і цікава.

В цей міжнародний день жінки українське телебачення показувало міністра юстиції при кабінетному засіданні Созанну Станік. Показувало завзяту комуністку Вітренко у Львові, де не допустило її громадянство до залі мітингу в час передвиборчої агітації. Молода політична активістка з партії Громади Юля Тимошенко також була згадана в пресі, а найбільший рейтінг присвоїла собі голова Конгресу Українських Націоналістів Слава Стецько, котра, пропагуючи національну ідею та гасло "українець хай чується господарем на власній землі", заповняла всі залі, виступаючи від Львова, Тернополя аж до Донецька. Позитивною новиною було те, що новостворена політична партія "Жінки України" проголосила взаємодію з партією Зелених. Лідер партії "Жінки України" Комарова закликала, заради збереження довкілля і життя на землі та кращого майбутнього для дітей і України, проголосувати за кандидатів обох партій.

На телебаченні під час висвітлення української програми показували види базарів, де майже всі продавці були фактично жінки. Можна прийти до висновку, що важливе місце в малому бізнесі в Україні займають жінки, відограючи велику і поважну ролю. Жіночий рід на Україні є зактивізований, він діє послідовно, сильно, постійно та пильно.

В останніх декадах жіночі осяги в аренах бізнесу, науки та політики були великими. Вони сьогодні не спиняються, а навпаки - прогресують суперсонічним темпом. Науковці твердять, що ера Жіночої потужности та переваги настала, сьогодні вже існує, діє та набирає щодня більшого діяпазону.

Факти свідчять, що сьогодні в Австралії (у науці) дівчата здобувають найвищі оцінки. Тут в Австралії 70% щорічних нових бізнесів закладають жінки. В сфері електроніки та комп'ютерних галузях жіноча майстерність постійно переважає. Нещодавно вибрали жінку Памелу Кер на голову церкви Юнайтінг Черч у Вікторії. Австралійським громадянином року стала жінка абориґенка Каті Фріман, австралійські жінки виграли світовий чемпіонат жіночого крікету, а в останніх виборах до ліберального уряду вибрано аж 44 жінки до парляменту, а це становить 20% всіх парляментських місць. В австралійській дипломатичній службі із 71-го амбасадора 7 жінок посідають посади - між ними Су Бойд, амбасадор до Вєтнаму; Мері Вікс, амбасадор до Йордану, та Пені Вензлі,

амбасадор до Об'єднаних Націй. Лідером партії Демократів є жінка Мег Лійз, а заступником лідера також жінка - Наташа Стот-Деспоя. Можливості жінкам в Австралії великі, і багато жінок - українок їх використали і добилися важливих і престижевих посад в урядових, шкільних, нукових, медичних, бізнесових та професійних колах; вони сьогодні присутні тут, між нами.

Переглядаючи цифри, видані в Женеві світським міжпарляментським товариством, довідуємося, що загально у світі лише 11.7% всіх парляментаристів є жінки. Порівняти австралійські цифри двадцятипроцентової жіночої репрезентації з загальносвітськими, то треба ствердити, що Австралія в справах жіночої репрезентації в державному та політичному управлінні займає високе солідне місце. Лиш шість країн світу - Бельгія, Бразілія, Північна Корея, Аргентина, Непал та Філіппіни - державно узаконили певний відсоток місць для жінок в парляменті. Але цей відсоток ніде не сягає 50%. Із колишніх країн комуністичного блоку найбільше жіночої репрезентації в парляментах мали Литва (10.4%) та Азербайджан (10%). Еспанія мала 8.5%, а Нова Зеляндія 8%. Норвегія та Данія мали понад 36% жіночої репрезентації, а Америка лиш 11%. В останніх виборах в Англії 101 місце в парляменті завоювали жінки. Це 25% нового державного парляменту, і цікаво було чути, як в одному інтерв'ю нова парляментаристка в Лондоні заявила: "Вже час найвищий, щоб отряхнулися чоловіки в парляменті, вже лінійка зафіксована, ми від неї не відступимось. У нас вже є ота критична маса. Критичною масою можна все осягнути".

Швеція - це країна, де ота потужна критична маса жіночої репрезентації в парляменті сягнула 40%. Це найвища в цілому світі квота жіночої репрезентації, а ще додати до того балянс в кабінеті міністрів, де розподіл міністерств нараховує 50% жінок та 50% чоловіків, бачимо, що Швеція в арені політичної рівноправности пописалася дуже й дуже високо. Це крок гідний до наслідування. Цікаво, які цифри та відсотки жіночої репрезентації вийдуть з України після минулих виборів?

Бачимо в тих країнах, де ота критична жіноча маса в парляменті є висока, а саме в скандінавських країнах, жіночий плив в уряді та влада в жіночих руках призвела до того, що більшість державного бюджету було призначено на охорону здоров'я, на науку й вищу освіту, родинні послуги, суспільну опіку та на охорону зовнішнього довкілля. В уряді Норвегії, де

35% кабінетних міністрів є жінки і де в останніх виборах всі три кандидати на посаду Прем'єр - Міністра були жінки, уряд витрачає з своїх державних бюджетів більше на послуги дітям та на родинні обслуги, ніж на державну охорону. Норвезький міністер Родинних справ засвідчила на останній жіночій конференції в Бейжінгу, де, між іншим, була присутня і наша українська делегація, що завдяки жінкам в парляменті були введені закони, котрі змушували індустрію, бізнеси та підприємства достосувати методи практики та години роботи до сімейних обставин, беручи під увагу дітей та їхні родинні потреби. В цих скандінавських країнах, де велика маса жінок оперує державною владою, загальне суспільство має одне із найвищих стандартів життя в вільному світі.

Беручи до уваги ситуацію в Україні сьогодні, де рівень життя помітно не кращає, де вже сім років після проголошення державности ані президент Кравчук, ані Кучма не змогли подолати державної кризи нульового приросту населення, де більше людей вмирає, ніж народжується, треба запитати, чи не прийшов вже час Україні уважно придивитися до моделю скандінавського державного правління. Зміни в Україні мусять прийти. Це необхідно, бо жінки в Україні занепокоєні станом здоров'я, не хочуть та навіть не збираються думати заводити сімейне життя. Діти, що родяться в Україні, сьогодні на 20% більше хворіють. Коли в інших країнах Европи населення живе до 70 - 80 років, в Україні навпаки - люди вмирають на 50 - 60-му році життя. Тривожні та потрясаючі факти. За три - чотири покоління негативного приросту населення де опиниться українська нація ? Цей процес в силі спинити самі жінки, коли наполегливо та уперто дійдуть до найвищих ешелонів державної влади. Щоб дійти до тієї влади, потрібно шаленої активізації в політичних колах та в політичних партіях - добиватися системи квотів жіночої репрезентації та призначення певних відсотків депутатських мандатів. Це робиться по всіх цивилізованих країнах світу. Лейбористська партія Англії завела квоту в 30% безперечних мандатів для жіночого блоку. В Швеції уряд завів закон, де установлено, що ані чоловічий, ані жіночий сектор не має права на більше, ніж 60% парляментських місць. Отаким чином жінкам автоматично забезпечено мінімум 40% парляментських мандатів. У Німеччині канцлер Гельмут Коль завів у своїй Християнсько - демократичній партії квоту для жіночої репрезентації у висоті 33%. Отже, світ переконаний на практиці, що в політиці жіночий вклад є потрібний,

необхідний і для держави він стає дорогоцінним. Україні та українським політичним колам необхідно дійти до того самого висновку та переконання. А в це переконання повинні найбільший вклад праці вкласти самі українські жінки.

Я свято вірю..... і думаю, що всі тут присутні на цьому хвальному з'їзді вірять..... що, якби при владі на Україні були жінки, то припинилися б усі жалюгідні сьогоднішні економічні експерименти над українським народом. Чесним громадянам за роботу була б тижнева зарплата, учителі, шахтарі, лікарі, сільські робітники, - всі не чекали б шість місяців, рік, чи навіть і по два роки на виплачення зарплати.

Українські жінки при владі напевно не витрачали б 80 мільйонів долярів на ремонт, підкреслюю, на ремонт палацу культури України, який збудували в 70-му році за 10 мільйонів долярів. І..... напевно не допустили б, щоб з тих призначених 80 мільйонів долярів 40 мільйонів розікрали.

Українські жінки при владі напевно не вставляли б у цей п'ятиповерховий будинок, призначений для президента та його оточення, кухні вартістю двох мільйонів долярів, чи столи по 15,000 долярів, шафи по 900 долярів, коли по вулицях Києва демонстрували робітники, вимагаючи виплачення заплати, котрої місяцями не бачили.

Українські жінки при владі напевно не допустили б до того, щоб за останні три роки Україна за рівнем добробуту населення впала від 45-ого місця до 95-ого місця в світі, опинившись, таким чином, серед країн третього світу.

Українські жінки при владі напевно не допустили б до розкрадання і вивезення чиновниками в чужі світські банки мільйони мільйонів долярів тоді, коли грошей в державі нема на стипендії, на ліки, на пенсії.

Українські жінки при владі напевно не толерували б вигаданого постійного задовження України Росії, а, навпаки, вимагали б від Росії компенсації мільйонам депортованим та репресованим українцям за роки, відроблені на засланні в Сибіру неймовірних робіт на користь Москви.

Українські жінки при владі напевно вже спромоглися б в Одесі на довершення будови такого потрібного Україні нафтопереробного терміналу.

Українські жінки при владі напевно домагалися б величезної компенсації від спадкоємця СССР Росії за всі страхітливі наслідки Чорнобиля.

Українські жінки при владі напевно не вкладали б, не

підписували б договори, котрі протирічять конституції та діють в некористь українській державності.

Жінки при владі принесли б Україні великі позитивні зміни: порядок, чесність, вирозуміння та справедливість. Науковець Рідлі твердить, що жінки все краще вив'язуються в урядуванні: згадує він при цьому королев Англії, котрі прекрасно пописалися під час своїх урядових термінів. Справа полягає в тому, що жінка вкладає в урядування глибоку свою інтуїцію, краще пізнає проблеми, аналізує характери людей та менше пропихає свою власну особистість, своє я. Маргарета Татчер при владі вив'язалася солідною, залізною жінкою, більш твердішою, ніж всі чоловіки в її кабінеті міністрів. Індіра Ганді з Індії, Беназір Буто з Пакістану та Тансу Чілер з Туреччини - всі під час свого керування державами вив'язалися солідними та послідовними лідерами.

Беручи гльобальну перспективу до уваги, треба, на жаль, ствердити, що жінки в демократичному світі ще повністю не використали свого політичного потенціялу, бо не зуміли пізнати, як найкраще зужити свою потужну політичну силу. Якраз у цій сфері українські жінки діяспори могли б почати корисну співпрацю з своїми ровесницями на Україні. Плекання жіночої солідарности, поширювання концепції Жіночого Нетворку, цебто сітки та впливових ланок, а також і саме поняття Жіночого Бізнесу, - це необхідні діла, якими всі прогресивні жінки-українки повинні зайнятись. Фундаменти для цієї колосальної і дуже важливої праці треба вже закладати в школах та дівочих гімназіях, щоб заохотити українських дівчат до наполегливої науки, до комп'ютерної технології мовознавства, щоб вони на світомасштабних бізнесових, політичних та наукових аренах засвідчили українську мудроту, здібність та винахідливість українського народу - виробити поняття про Україну, як одну з передових країн світу. Святим обов'язком нового дівочого покоління буде виплекання талантів та разом з ними характерні риси впертости, сильної амбіції та сталевої витривалости.

На порозі нового століття, в новій добі українського національного відродження, завданням кожної української жінки буде зберігати українську національну свідомість, козацьку гордість та плекати дорогоцінні предківські традиції та звичаї, ніколи не забуваючи заповіти, котрі лишили нам наші попередниці - українські жінки-героїні, що боролися, терпіли і вмирали за волю України.

У пору бурхливого розвитку нової України пригадаймо на

мить слова нашої славної поетеси Лесі Українки:

Нащо даремнії скорботи?
Назад нема нам вороття,
Берімось краще до роботи,
Змагаймось за нове життя.

Думаю, що в Україні оці слова взяла б собі в душу бодай одна українка, стурбована спадом приросту населення..... хочу вас познайомити з українською супер-жінкою, Людмилою Голуб, 20-літньою жінкою, котра за три роки подружнього життя народила не одну пару двійнят..... не дві пари близнюків..... так, вгадали, аж три пари близнюків..... Такого дива на світі ще не було - за три роки три пари близнюків. Українка Людмила записалася в Гінес бук рекордів..... Як бачимо, коли б'є дзвін тривоги, то українська жінка здібна рятувати всі ситуації, бо історичні трагедії, голоди, війни, радіяція виплекали в Україні дивовижний феномен - українську супер-жінку, котра вічно сторожитиме над святою українською землею, над своїм улюбленим народом.

Отже, українські жінки, розсіяні по всій земній кулі, єднаймося! Зберігаймо себе та своїх дітей, щоб забезпечити вічне життя Україні!!!

Слава українській Жінці!!!

Слава, Слава Україні!!!

Сл. пам. Зіна Ботте - "Мати Чорнобиля" зі сином Пилипом і Д.Нитченком.

Дмитро Нитченко

ЗВОРУШЛИВИЙ "ЩОДЕННИК" АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

(1899 - 1945 - 1999)

Тепер, коли в Харкові створився Комітет для відзначення 100-ліття з дня народження відомого, але забутого, письменника, який у 20-х роках, разом з Миколою Хвильовим, відіграв видатну ролю в літературній творчості, а ще більше, може, як організатор українського літературно-видавничого життя і в боротьбі проти так званого соціялістичного реалізму, на терені Австралії з'явився примірник, надрукований на комп'ютері, згаданого щоденника Аркадія Любченка. Правда, колись по цей бік греблі, появилися дві його маленькі книжечки, але то були малі уривки з цього щоденника.

Сьогодні ж перед нами солідна праця на 450 сторінок, яку приготував до друку, переписавши із рукописних щоденників

Любченка, відомий літературознавець, довголітній професор Торонтського університету — Юрій Луцький. Відомий він не тільки своїми багатьма літературознавчими працями, а й перекладами та й виданнями, що вийшли англійською мовою, а дещо й за його редакцією.

Які ж заслуги цього небуденного твору А.Любченка, що межує з цінними белетристичними спогадами?

Після таких щоденників, як солідне двотомне видання В.Винниченка, що вийшло свого часу заходами та з передмовою і коментарями видатного літературознавця Григорія Костюка, можна ще згадати щоденник Чикаленка та 4 томи Олекси Воропая "Англія зблизька", його ж "В дорозі на захід".

Вага щоденників, зрозуміло, багато залежить від того, хто був їхніми авторами, яку мав освіту, яку позицію займав у суспільстві, в літературі чи в державному апараті та як зумів охопити життя.

Аркадій Любченко від 1923 року, коли вийшла його перша книжка новель та оповідань "Буремна путь", був у центрі бурхливого літературного життя й боротьби за права письменника правдиво висвітлювати життя. Разом з Хвильовим та іншими однодумцями він створив "ВАПЛІТЕ", де був секретарем, потім ж. "Літературний ярмарок", а після їх ліквідації, створили літорганізацію ПРОЛІТФРОНТ та почали видавати й журнал під цією ж назвою. Але влада не дала проіснувати й року, як ліквідувала і Вапліте і організації й журнали, закидаючи їм націоналізм, довівши й самого Хвильового до самогубства після того, як він разом з Любченком побував на селі й побачив страшний голодомор. Він розумів і відверто говорив своїм друзям, що його організувала Москва, і сам уже чекав арешту, який набув масових розмірів.

Після того, як вийшла в 1932 році його четверта книжка, що мала назву "Вертеп", яку розгромили не лише свої доморослі "марксисти" за наказом згори, розкритикувала й російська багатотомна літературна енциклопедія. Любченко на 7 років, аж до війни, припинив друкуватися.

Тому, будучи ворогом тієї нелюдської комуністичної системи, він уникнув евакуації письменників на схід з відступом Червоної армії, а лишився в Харкові. З тих причин його щоденник, який він почав писати відразу по приході німців, має виняткове значення. Правда, писав він його обережно, побачивши, що німецький фашизм не кращий від

московського. Проте писав не сухо хронікально, а широко, як художній твір: з характеристикою видатних і маловідомих людей, про внутрішнє життя українського активного середовища, про події на фронтах, про зустрічі й діяльність письменників, подаючи часто й малюнки чарівних пейзажів України.

А це ж були трагічні часи для українського народу.

Німецька диктаторська зарозуміла політика не врахувала історичного прагнення України до волі й самостійности. Не врахувала тих мільйонних жертв, що зазнав український народ під російською окупацією, а діяла з допомогою терору, спираючись більше на чужомовний елемент та манкуртів. Не врахували німецькі фашисти мовних особливостей: в більшості перекладачами комендатур були росіяни або зросійщені хахли й малороси, які часто одночасно були радянськими агентами.

Попрацювавши короткий час в Харкові в ред. газети "Нова Україна" та надрукувавши палку статтю "Україна живе", антикомуністичну й патріотичну, яка не сподобалась і німцям, бо вони теж були проти самостійности України, він переїжджає до Києва, надіючись тут підлікувати свою хворобу — язву шлунка. Але життя було тяжким ще й тому, що німці заборонили довіз харчів до міст.

Окремою бідою, як бачимо з щоденника, було й те, що він розлучився з своєю дружиною. Маючи фах інженера-архітектора чи конструктора, вона виїхала як вільнонаймана до Німеччини, а п'ятирічний синок Олесь лишився з батьком. Тож будучи хворим та ще й опікуватися малим синком, батькові було не легко. А після розгрому німців під Сталінградом, а потім під Курськом, червоний фронт все рухався на захід, і півмільйона нашого люду теж тікало від червоних, щоб не потрапити в пазурі СМЕРШУ та чекістів.

Але в Києві було не краще. Якщо в Харкові можна було в газеті ще друкувати вільніше патріотичні статті, бо ближче був фронт, то в Києві редактором газети "Нове українське слово" був призначений русотяп Штепа, а його правою рукою був такий же Дудін, які ігнорували Любченка, не друкували його статтей. Одночасно німці провадили арешти патріотично наставлених людей. В Полтаві заарештували й розстріляли голову міста Борковського й призначили колишнього офіцера царської армії Галаніна.

В Києві Любченка відвідують Улас Самчук, Гр.Костюк та інші прихильні до нього письменники. На щастя, добрі люди

скрізь допомагають Любченкові і харчами, і доглядом за синком Олесем, особливо, коли він не раз перебував у лікарні.

Тут Любченко прикладає всіх зусиль, щоб переїхати до Львова, а львів'яни готові теж зустріти його там. Але керівники в німецькій комендатурі все мінялися, і певні домовлення з попередніми сходили нанівець.

Уже, коли Полтава була під загрозою червоних, Любченкові пощастило під приводом потреби операції шлунка виїхати до Львова. Тут його приязно зустрічають літературні кола та діячі Львова.

З допомогою лікаря-спеціяліста Любченко потрапляє до Моршина, до санаторії. Але він тут помічає, що за ним стежать не тільки совєтські шпигуни, а й німецькі. Німцям радянська аґентура вже підкинула фальшиві доноси, які мають компромітувати перед німцями, а одним з важливих аргументів стала антифашистська стаття Любченка "Вища раса", яку він надрукував на початку війни.

Ішов 1943 рік.

Ще в Харкові представник німецької пропаґанди Сагайдачний, який прибув з німцями в перші дні й організував газету "Нова Україна", запитав, як то сталося, що він написав таку статтю проти німців. Любченко відповів, що то був наказ згори, і він не міг відмовитися. Сагайдачний потис йому руку. Але з того часу Любченко став під пильним наглядом німецького ґестапо.

І одного дня ґестапо заарештувало Любченка, забравши щоденники і машинку. "Рускоязичний" перекладач на першому допиті, де допитували два німці, б'є письменника в обличчя. Закидають йому, що він член Комінтерну, що діставав нагороди від самого Сталіна, що належав до компартії і.т.д. Всі ці обвинувачення були брехливі, і він їх відкинув, бо ж було чимало людей з України, що знали його. Тоді німці обвинуватили його в приналежності до бандерівців і за зв'язки з ними. Два з половиною місяці пробув Любченко в пазурях ґестапо, але львівські впливові люди таки врятували його з того нещастя, і він відразу потрапив до лікарні у Львові. Там його відвідувало чимало людей. Вигляд у нього був жахливий: дуже змарнілий, обличчя вкрите екземою, але настрій був бадьорий.

Тоді ж у 1943 році "Українське видавництво" видало його знаменитий "Вертеп", дякуючи в першу чергу Юрієві Стефаникові, який був одним з директорів того в-ва. Книжка

мала добрий успіх, а тому відразу видали її вдруге.

Пишу цей огляд дуже поверхово, пропускаючи безліч цікавих моментів, зустрічей, описів подій, навіть оминаю його часто романтично-любовні історії, бо він був красивий, і жінки та дівчата часто горнулися до нього.

Та час минав, а червоні все наближалися, і Любченко для більшого спокою переїхав до Сянока та Криниці, де ним уже заопікувався владика Мстислав з своїм церковним гуртом. Тут, як і у Львові добрі люди часто брали під свою опіку малого Лесика, допомагали харчами, транспортом, особливо дбали про нього жінки.

Ще тяжчим етапом у житті нашого письменника було перебування в сусідній Словаччині, куди посунули тисячі втікачів. Довелося по кілька днів або й тижнів жити у товарових вагонах, набитих людьми. А радянська сторона щоразу кидала в ліси Словаччини свої десанти, парашутистів, які тероризували й розстрілювали більше евакуйованих людей, ніж німців. Якось група інтеліґенції потрапила до рук червоних партизан. Серед нещасливих були і Юрій Стефаник та Михайло Орест (Зеров). З великим ризиком їм пощастило втекти, хоч під час втечі Зеров був легко поранений. Відомо також, що харківську активну в "Просвіті" пані Сапіцьку партизани розстріляли.

Живучи в різних місцевостях, в різних ситуаціях, зустрічаючись з безліччю різних людей, Любченко про багатьох висловлює свої міркування, а часто й гострий осуд. Під його гостре перо потрапляли й хахли, і малороси, і "галічмони". Можна з певністю сказати, що не завжди Любченко був об'єктивний. Він був нервовий і, певно, не раз переборщував.

З великими труднощами, з допомогою клопотань владики Мстислава нарешті перевозять їх, три вагони, до Кісінгену в Німеччині. Здавалося, що там ще були кращі обставини і лад, але часті бомбардуваня не давали й там людям спокою. Часто серед ночі доводилося з малою дитиною та з гуртами людей тікати з хат до лісу. Не раз життя було в небезпеці.

Лише в 1944 році, дякуючи знову владиці, переїздить Любченко з сином до Потсдаму, околиці Берліну, яку чомусь спеціяльно обминали бомбардувальники, які раз-у-раз хмарами налітали на Берлін, іноді по дві тисячі разом.

Лише тепер німці збагнули, що зробили велику помилку у своїй національній політиці щодо Сходу, зокрема до України. Аж тепер дали дозвіл творити український уряд, створити

окремі табори для інтелігенції, для письменників і журналістів.

У Німеччині вже виходило три українські газети та журнал "Дозвілля", який редагував Григорій Костюк. Дозволили видавати солідний літературний журнал, але вже пізно було творити і уряд, і журнал.

Тут у Потсдамі, на Сігізмунд штрассе, відвідали Любченка Улас Самчук, Григорій Костюк, Веретенченко, Русальський, ред. Володимир Жила, який в одному з таборів редагував циклостилеві журнали "Україна" та "Вояцька слава". Відвідав автора "Вертепу" й автор цих рядків.

Червоні вже були на теренах Німеччини, а з заходу рухалися англо-американські війська. Фронт швидко рухався в бік Берліну. В цей час здоров'я Любченка ще більше погіршало, й лікарі вимагали негайної операції язви шлунка.

З допомогою владики Мстислава протягом трьох днів перевезли Любченка та його архів далі на захід до Бад-Кісінгену, де 22-го лютого він зробив останній запис у своєму щоденникові: "Завтра іду під ніж". А на третій день по операції він помер на 45-му році життя.

Трохи про плюси й мінуси "Щоденника".

Деякі плюси, як і мінуси, є справжні й уявні. Іноді те саме, що з погляду одного читача є мінусом, то з погляду другого — плюсом. Особливо тепер, коли за останнє десятиріччя в психіці людей зайшли такі великі зміни. Та погляньмо спершу на так звані "мінуси", щоб наприкінці згадати про позитиви.

Найперше, в "Щоденникові" є болюче питання про євреїв. Прочитавши ті маленькі видання уривків з щоденника, євреї в Україні й поза нею вважають Любченка антисемітом. Я довго думав над цим питанням. Адже в жодній книжці чи в приватному житті ніхто не помічав у Любченка якихось тенденцій спеціяльно в бік антисемітизму. Більше того, він написав свого часу оповідання "Зяма", де із співчуттям змалював трагічну долю єврея-вояка на фронті. Цей твір він часто майстерно читав на літературних виступах чи вечорах. Цей твір був перекладений і надрукований окремою книжкою німецькою мовою. А ось у щоденникові часто зустрічаємо слово "жид" з емоційним негативним відтінком або просто ворожим. Іноді він має рацію щодо окремих осіб. Він в одному місці згадує й ганьбить Софію Левітіну, єврейку, яка, ставши цензором, дуже чіплялась до творів Миколи Хвильового, вимагаючи викреслювати чи переробляти, або забороняла.

Безпідставно гостро критикував свого часу Любченка єврей Абрамович чи Наум Каганович за його статтю "Обеліски Салманасра" (пишу назву з пам'яті - Д.Н.) за те, що автор, мовляв відривається від сучасности, а пише про давноминулі античні чи східні теми.

І от, побачивши організований Москвою голод, репресії 500 українських письменників, арешти й розстріли його друзів, явну русифікацію всієї укр. освіти, установ, знищення найкращих мовознавців, Любченко остаточно зневірився в тому накиненому окупаційному московському комунізмі й вирішив не евакуюватися, а лишитися дома. Але, побачивши, що німецький фашизм не кращий за московський, мусив якось рятуватися після написання й надрукування згаданої антифашистської статті на початку війни. І він взяв ці антиєврейські тенденції, пасуси, собі на оборону, знаючи, що німцям це імпонує, бо вони знищили мільйони євреїв.

А ось, ніби на деяке виправдання помилок чи мінусів Любченка, два роки тому відбулась у Києві пресова конференція з приводу приїзду з Ізраїлю єврея Аркадєєва, який висвітлив антиукраїнський фільм, який має за мету довести, що українці антисеміти. Після фільму відбулося обговорення.

В обговоренні взяв участь і будучий президент Леонід Кравчук, який організував цю пресконференцію. У своєму виступі він між іншим сказав, що євреї часто самі винні, піднімаючи безпідставний галас з приводу якоїсь дрібниці. Це він підтвердив кількома доказами: коли він був керівником ідеологічних справ в ЦК партії чи політбюро, то в Україні жило тільки один відсоток євреїв, але в політбюро їх було 4%. Коли звільняли якогось українця з політбюро чи ЦК, то все було тихо, ніхто не реагував. А коли звільняли єврея, то піднімався крик, що це антисемітизм.

Крім цього Л.Кравчук сказав, що якось Щербицький доручив йому довідатись, який відсоток євреїв був серед прокурорів в Україні. І він довідався, що не менше 90%.

Від себе скажу, що, певно, не всі вони були об'єктивними в ставленні до українців, та це ж був наказ із Москви, як свідчить статистика тепер, на засланні та по концтаборах Московії, в Сибірі був непропорційно великий відсоток українців, часом більше 60%. Чи в цьому не завинили ті 90% прокурорів та слідчих-євреїв, а це не могло відбитися на поглядах і психіці тих невинно засланих мільйонів наших людей і тих, що жили в Україні.

А ще Л.Кравчук розповів цікаву річ, що під Москвою Росія (чи СРСР) вишколювала сотні агентів, які мали їхати в Україну й працювати підпільно, наставляючи й агітуючи українців проти євреїв. А як підніметься там яка заворушка, то щоб швидко тікали назад.

Кожний, хто має голову, зрозуміє, для чого це робилося. Щоб створити опінію в світі, що українці антисеміти. З такою метою, певно, Москва обсаджувала й керівні пости та прокурорів в Україні з допомогою таких, як Каганович, Постишев, Косіор та інших. І те, що сказав Л.Кравчук, це не чиясь вигадка, а слово відомої людини, що керувала ідеологією уряду.

То чи можна тепер обвинуватити Аркадія Любченка в антисемітизмі? Можна бути певним, що тими репліками й критикою євреїв він прикривався перед німцями, даючи як данину за свою гостру протифашистську статтю "Вища раса". До того ж Любченко прокурором не був, нікого не засуджував, нікого не вбив і не писав доносів, а ті прокурори ходять ще з медалями. А те, що німецький фашизм винищив мільйони євреїв, на це Любченко не мав жодного впливу.

Доноси земляків-євреїв.

Я сам був тричі звільнений з праці через доноси моїх земляків-євреїв Бродських із мого Зінькова. То були Мотя, Футя і Нюма, і всі, як пізніше виявилося, працювали в ДПУ чи НКВД. Всі вони опинилися в Харкові. І при зустрічах зі мною завжди питали, де я живу, де працюю. А після того приходило повідомлення до навчального закладу (Краснодар), що я син куркуля, і мене викидали. В Харкові я навіть бачив, як Футя Бродський заходив до таємної частини в ДВУ, а наступного дня мені дали виповнити анкету, а згодом звільнили. В видавництві звільнив мене єврей М.Тардов, у ред, "На зміну" - єврей Кравець, який вимовляв своє прізвище з наголосом на першому складі і без м'якого знака — КрАвєц. А в обласному історичному архіві мене звільнила росіянка Шопіна, кажучи: "Ви хорошій работнік, но дєржать вас нє можем, потому что здєсь єсть і секретниє матєріали". Тільки в Краснодарі, де я навчався у 1927 році, а під час перерви відвідав свій рідний Зіньків та на запитання Бродського розповів, де я навчаюсь, повернувшися, відразу мене викинули (директор, здається, Рибкін).

Але я не став антисемітом, бо тих прокурорів, слідчих, сексотів виховала російська імперія, і єврейська нація не може

за них відповідати. А я терпів за своє соцпоходження, хоч я лишився без батьків, маючи 12 років з часів революції і жив у діда та татіток-вчительок.

Можна б критикувати "Щоденник" чи його автора за перечуленість, велику критику своїх же людей, яких називав у своїх записках хахлами, малоросами, хамами за різні поступування. Та хахлів і малоросів радянська влада, Московія, справді, натворила багато, їх і в діяспорі вистачає: живуть, мають добрі заробітки, але навіть рідної газети чи книжки не читають.

Можна б покритикувати автора за вживання іноді брудної московської лайки, за описи про свої сексуальні успіхи і пригоди. Але чи не модно це тепер?

Та головні заслуги А.Любченка в тому, що він з Хвильовим та однодумцями організовував навколо себе письменників-патріотів, сміливо кидав окупантам у вічі в журналах слова Хвильового, що "Революція зайшла в раковину з калом", "Геть від Москви", що "Москва задрипанка міщанська", за те, що став на боротьбу з деспотичною комуністичною владою. Він, як Мазепа, не витримавши знущань над своїм народом, у влучний момент став відверто проти ворога. Заслуга і в тому, що зберіг архів ВАПЛІТЕ.

Та не менше шануємо Аркадія Любченка і за його твори, зокрема за талановитий філософський твір "Вертеп", який видатні літературознавці ставлять врівень з творами світової літератури — "Божественною комедією" Данте та "Фавстом" Ґете. Про це читаємо у працях проф. Ю.Шевельова, Г.Костюка, Ю.Стефаника.

До цих заслуг долучається й його "Щоденник". Це широкий історичний фільм, як виняткове свідчення про трагедію нашого народу в цьому столітті.

А півроку тому почулась сенсація: в Харкові з'явився син Любченка Олександер (Олесь). Почувши, мабуть, що створився Ювілейний комітет для відзначення 100-ліття його батька, зайшов до Меморіяльного музею й заявив, що він живе в Харкові під іншим прізвищем...

Мирослав Болюх

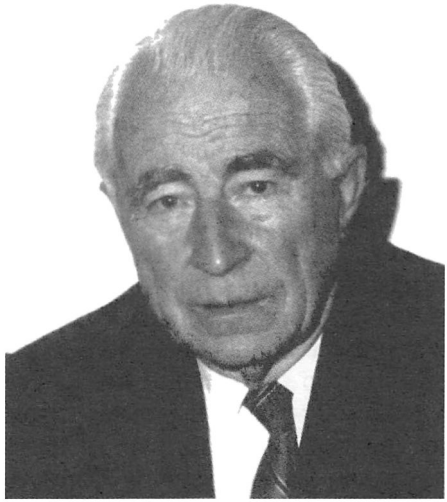

СИТУАЦІЯ В ДІЯСПОРІ ТА УКРАЇНА

Поняття діяспора пов'язане з еміграцією. Еміграція - це переселення і добровільний виїзд з однієї країни до іншої і, в залежності від причин, може бути заробітчанська або політична. Остання має в українському народі свою традицію ще від часів мазепинської еміграції аж до часу по Другій світовій війні. Вона була найчисельнішою за всі інші й була наслідком опанування радянською владою всіх українських земель та тих східньо-європейських країн, де перебували вже українські меншини. Загально начисляють той новітній еміграційний процес на 2-3 мільйони українців.

Вже від перших повоєнних днів українська діяспора в демократичних країнах цікавилася подіями в Україні, солідарно обстоювала ідею державної незалежности і організовувала допомогу всім визвольним процесам на батьківщині. Порятунком для кожної політичної еміграції, щоб бути ідейно активною і близькою до материка, є налаштування до кожночасних актуальних символів живучости народу, його визвольної боротьби, бо вони формують сучасний етап і дають сучасну історично-актуальну перспективу.

Основною передумовою успіху політики української діяспори у відношенні до батьківщини були знання та вивчання

кожночасних подій в Україні, реальної дійсности, аналізування та розуміння процесів, а особливо тактики та всіх тонкощів політики режиму. Таким чином, ми хотіли встановити, в якій мірі на материку проявляється елемент української політики в різних прошарках суспільства. Особливо треба було знати і вивчати, чим живуть молоді українські покоління, бо ж вони одного дня будуть на визначних постах на батьківщині, однаково, чи як виконавці режимової влади, чи в опозиції до неї.

В цьому відношенні в нас на еміграції були труднощі подвійного порядку. Спершу з сторони режиму. Москва у відношенні до України вживала тактику терпеливости й ізоляції. Століттями Україна була немов "шапкою невидимкою" в імперії, світовим громадським і політичним колам втлумачувано, що самостійницький фактор в Україні не існує, що це явище еміграційного феномену чи "німецька інтрига". Перфідна політика Москви включала українську національну політику і державницьку концепцію в штучну формулу "буржуазного націоналізму", чи як тактику західньої політики "холодної" психологічної війни.

Друга трудність - наша внутрішня, еміграційна. Ми не мали в діяспорі єдиного політичного проводу, центру, тому наша політика у відношенні до батьківщини не була цілесрямованою, одностайною, часто набирала форму перегонів, нездорової конкуренції, і тоді губилася центральна проблема.

Більшість української еміграції, у своїй політичній діяльності, була за ідейним, політичним і людським зв'язком з громадянами України. Саме тут треба було пропагувати максимальний людський обмін, щоб допомагати ламати ізоляцію від стороннього світу. Тільки в умовах такої тотальної ізоляції від демократичного світу та інших народів могло дійти до тодішнього рівня спустошення в культурі українського народу. Пригадаймо, як в 70-их роках посилився рух деякої частини політичної еміграції проти зв'язків з Україною, що парадоксально співпадало з дипломатичною, політичною і людською ізоляцією України Москвою. Тимчасом в Україні надіялися на діяспору, а діяспора на Україну. Ріст українського потенціялу на рідних землях збільшує шанси діяспори, а активність і гідний рівень політичної роботи діяспори допомагає Україні в зовнішньому світі.

Нашим завданням на еміграції було розбивати ще один вид ізоляції. В тих часах резервуаром політичної і самостійницької думки були концтабори і далекосхідні терени

імперії примусового та насильного поселення. Там перебували тисячі українських патріотів. Нашим завданням було робити те, що ті в'язні, через ізоляцію, неспроможні були діяти. Публікувати матеріяли руху опору, розповсюджувати серед державних і політичних кіл Заходу, популяризувати їхні ідеї і боротьбу, і діяти співзвучно з ними. Правда, в цьому відношенні зроблено багато, але надто незадовільно. В тій праці був брак координації, ми повторялися, не співпрацювали, і у висліді часто була подвійна витрата людських ресурсів, матеріяльних коштів і часу.

А центральним питанням, якщо йдеться про еміграцію, є відношення її визвольної політики до Краю. Без активно ділового наставлення та ідейно-політичного пов'язання діяспори з процесами на рідних землях, не можна говорити про будь-яку визвольну політику еміграції. Тут справа не про декларативні й маніфестативні заяви, а про практичні дієві й цілеспрямовані виміри цього відношення до батьківщини.

Належить відмітити, що серед політичних партій і середовищ еміграції закріпився погляд, що сили народу творять базу визвольного процесу, і вони кожночасно є єдино авторитетними вирішувати форму, тактику боротьби і її перспективи. Іншими словами, популярно наголошувано, що роля еміграції є допоміжною, хоча не належить попадати в другу крайність і не применшувати важливости допоміжної ролі еміграції. Це нормально, бо ті, що несли тягар і відповідальність за кожночасну боротьбу і рух спротиву, несли великі втрати і пройшли дуже складну і коштовну політичну школу. Різниця між еміграцією і народом на рідних землях була і є зараз такою, що еміграція тієї школи, втрат і досвіду не пережила. Тим, що жили в Україні, було видніше, що і як робити, і відповідальність лежала за ними; завдянням діяспори було інформувати світ про ситуацію в Україні, пропагувати кожночасні визвольні процеси, події, людей.

Анатоль Камінський, в останній його публікації "Від насильної до перманентної революції" каже, що "В СРСР терор і русифікація набрали таких розмірів і інтенсивности, що треба було повсюдно боронити українську субстанцію... Йшлось про те, щоб зберегти українську людину на всіх щаблях і у всіх площинах суспільного життя..."

Колишня радянська влада кинула в Україну цілий арсенал заплянованої тактики і концепції, що в кінцевому ефекті мали б бути знищенням національно-культурної самобутности і політичних аспірацій українського народу. Всім посланим в

Україну, що працювали для поширення і закріплення російської мови, русифікації українських шкіл, винародовлення української дитини від дитячих садків до університету, надавались спеціяльні привілеї, стипендії, гуртожитки, наукові працівні, ґарантувалось право на вищу освіту, добробут і кар'єру. На це призначались величезні фонди від громадян України на вирощування сексотів у власному суспільстві.

Українці на батьківщині і в діяспорі мали проти себе одну співзвучну проблему, хоча іншої назви: русифікація в першому випадку і асиміляція в другому. Перша - це жахлива пошесть для нашого народу, специфічна соціополітична проблема, і з нею треба було зударитись, зневтралізувати і відбити. Коли настав відкритий зудар з русифікацією, відкрився новий етап боротьби свідомих кіл суспільства, що коштував величезні втрати. Самостійність України цю проблему зневтралізувала і є на шляху до виздоровлення. Сьогодні боротьба в Україні є не з русифікацією, а з її наслідками.

У висліді тієї послідовної і плянової русифікації останніх десятиліть цілі смуги України сьогодні пройшли важкий процес, який залишив по собі жахливе побоєвище, на якому Марко Проклятий ще покутує двоєдушшя малоросійства, відступництва чи інколи всесоюзности. Ці терени насичені не тільки зрусифікованими українцями, але й насланим російським елементом.

В такому кліматі приходить нагло нова ситуація в СРСР, нова політика Горбачова - популярні "гласность і перебудова". І так, як свого часу хрущовська відлига породила шестидесятників і в дальшому рух опору, і цим разом та нова ситуація спричинила величезне зрушення громадської і політичної думки в Україні і серед інших народів СРСР. В Україні наступила справжня революція політичної думки, і її темп та виміри свідчили про відвагу і мужність активістів, однаково з формального (офіційного) і неформального (недозволених формацій владою) секторів. Українські патріоти зрозуміли цей історичний шанс, що визволення народу починається від визволення людини, самовизволення від страху, брехні, меншевартости і від страху за особисту кар'єру. Я пригадую приїзд Володимира Яворівського до Мельборну, в Австралію, в тих початкових, непевних часах. Після його відважного виступу, я поставив йому питання: "Що станеться з його головою, як буде поворот до старої системи?" Яворівський відповів: "Тоді мені не буде потрібно моєї голови".

Нова горбачівська політика привела до ще одного елементу - посилений відкритий туристичний рух. Переважна більшість української діяспори використовує це для посилення ідейного, політичного і людського зв'язку з громадянами України. Настала велика нагода і потреба вести діялог, навіть якщо інколи ми стояли на протилежних ідеологічних позиціях. Ми, з еміграції, нашим політичним тактом і культурою та політичною далекозорістю мали шукати те, що нас єднає: добро та доля українського народу. Було нормальним і природнім явищем, якщо в той час ми зустрічали певні розбіжності в тактиці чи політиці серед земляків, однаково в Україні і діяспорі.

На жаль, були і нездорові прояви, які намагалися поділити земляків з батьківщини на патріотів і зрадників (це врешті не було чимось новим, бо така практика була й у відношенні до діяспоральних земляків), але саме життя цю проблему скоро розв'язало.

Декому було важко зрозуміти, що колишня система залишила на українському національному організмі важкі рани, хворобливі нарости, однаково якоюсь міркою і в тих, що боролись проти неї, і в іншій мірі в тих, що їй служили. Цей складний психологічний комплекс годі розв'язати 6-річним часом самостійности; може на це потрібно буде часу цілого покоління. Нашим завданням в Україні та в діяспорі є спільно, всіма засобами, приспішувати процес національного визрівання і державнотворчої думки. На Установчій Конференції Руху 8.8.1989 в Києві, серед багатьох доповідачів, Михайло Горинь так сказав: "Справа національного відродження має бути розрахована на роки й десятиліття конструктивної праці, а не на вибуховий момент. Потрібна витримка, діловість і розсудливість. Потрібна раціональна стратегія і тактика просування вперед. В нас у політику перенесено пристрасті футбольного стадіону: хто вище б'є, той краще грає".

Від гласности і перебудови пішов кавалерійським темпом прямий шлях до суверенности, самостійности і референдуму. Все це сталось так скоро і з таким вислідом, що заскочило навіть найбільших оптимістів в Україні й діяспорі. З великою стихійною силою виявились прагнення неросійських народів, і можна сказати, що за одну ніч розвіялось довгорічне полоскання мозків про злиття народів в один всесоюзний народ чи радянський народ. На світовій арені появилася 50-мільйонна самостійна держава, і це мало величезний вплив історично-психологічного значення в Україні та діяспорі. Порозкидані по

всіх континентах світу, українці вже не були політичними чи державними безбатченками і не потребували протестувати, що вони не... росіяни.

Відродження самостійности стало для еміграції неоціненною моральною та ідейною допомогою. Позначилися у великій мірі орієнтація еміграційного політикуму на процеси в Україні, що привело до частинного розладування неодних конфліктних тенденцій і до скріплення погляду, що українські поселення на різних континентах є невід'ємною частиною українського народу.

Виглядало, що в цей величний історичний час всі свідомі сили на батьківщині і діяспорі цілеспрямовано та скоординовано включаться в державнотворчий процес.

На жаль, так не сталось. В Україні, мов гриби по дощі, постав цілий ряд політичних партій демократичного табору. Для багатьох з них не було потреби й місця, бо вони були ідеологічно й програмово співзвучними, можна б сказати навіть спорідненими. Виглядає, що серед патріотів на батьківщині покутує первородний гріх єдности і хворобливий комплекс лідерства. Бо як пояснити те, що в перших виборах на президента було аж 5 кандидатів від демократичного блоку або такий рідкісний феномен двох чи трьох співголов в політичних формаціях.

Такий стан найкраще ілюструє доля Української Республіканської Партії. Це була одна з найсильніших та популярних політичних формацій. Сьогодні маємо три УРП, і ця пошесть поділу якимось чином запозичилась з діяспори, бо там також чомусь обов'язково мусіли бути три ОУН, дві УРДП і два УНДО. Це ознака недемократичности, бо в західніх політичних партіях, у випадку внутрішніх розходжень, творяться ліві, праві чи центристські фракції, а в нас, як правило, кінчається розколом. І якщо хтось в УРП сьогодні думає, що він виграв, то УРП, як цілість, програла.

Клясичним прикладом новітньої партійної метушні є ситуація довкруги всіх ОУН. На еміграції їх було три; з проголошенням самостійности в Україні відродились чи оформились дальші три, згодом чотири, бо наступили нові розколи. Цьому не сприяло те, що дві еміграційні ОУН перенесли на Україну свої організаційні структури. Дехто став на позиції виключної революційної формації з монополем на боротьбу і з якоюсь традиційною хворобливою візією опанування всіх прошарків багатогранного суспільного життя в Україні.

Відлунням такої настанови були на початках проголошувані гасла в Україні і діяспорі - "Україна для

українців" чи "Геть москалів з України".

Тут ми мусимо практикувати реалістичну і далекозору політику. В Україні живе 11 мільйонів росіян, і ніхто не в силі їх переселити десь в глиб Росії чи на Камчатку. Україні призначено жити в сусідстві з Росією. Ми повинні провадити з демократичними і відповідальними російськими колами реалістичний діялог і доводити їм, що всяке намагання йти по лінії імперіялістичної авантюри минулого - це загибель, це відспівана пісня минулого і це кінець будь-яких ідейно-духових вартостей російського народу. Це, врешті, пряма дорога до пролиття крови російського та українського народів, і приклад Чечні тут дуже промовистий. За імперіялістичну практику минулого Росія заплатила велику ціну, і хоча відбувалися лети на місяць і в атмосферу, але російський народ живе серед жахливих економічних життьових умов. Не можна рівночасно говорити про демократичну та імперіялістичну Росію, про передову і шовіністичну, про гуманну і тоталітарну.

А тепер ще належало б повернутися до ситуації в діяспорі. Основним моментом спірних процесів тут була емігрантська психологія. В початкових роках ми немилосередно практикували те, що в модерному суспільстві вже давно віджило: релігійний і територіяльний двоподіл. І хоча ми голосно наголошували соборництво, але практично ми протиставляли два п'ємонти: галицький і наддніпрянський, вбираючи обов'язково деякі явища в одну або другу шату. На тому принципі поставали політичні й громадські двоподіли та конфесійні проблеми. Ті конфлікти еміграційної психології початкових років, а потім і в повторному процесі, залишили глибоку борозну й відбились на розрібці важливих життєвих проблем української громади в діяспорі, зокрема у зовнішньо-політичній роботі.

Кажуть, що "час-це найкращий лікар". Але у відношенні до політичної еміграції він являється її найбільшим ворогом й інколи буває химерним художником. Типовий емігрант забирає з собою картину батьківщини в день виходу, він тією картиною живе, згущує на ній кольори і, таким чином, віддалюється і відчужується за десятки років від сучасної. Коли покійний Багряний кинув фразу, що "наша сила на Україні є в комсомолі і в партії", то його частина діяспорального суспільства закричала, і до найновіших часів покутував погляд, що чесні патріоти й українці були тільки ті, що сиділи в концтаборах.

Основна переоцінка наступила від часу самостійности в безпосередній зустрічі діспори з Україною. Для виважених і

конструктивних кіл суспільства стало видніше, якими мають бути роля і допомога діяспори Україні.

В основному ця допомога має бути на базі всеукраїнського потенціялу в вільному світі, на базі наших наукових центрів, професійних установ, політичних і громадських центрів, щоб вигострити нашу зброю науковими, академічними елементами і покінчити з традиційними емоційними і крикливо-пропагандивними. Тільки на базі всіх кваліфікованих сил нашої громади на Заході можна стати на висоті завдань.

При цьому, це буде праця і для добра громади у вільному світі, бо об'єднає її на базі великого й гідного завдання в закріпленні молодої української держави.

Всі ми напевно погодимось, що повороту до старої системи не буде, бо наступила така історична доба, яка покінчила з усіма федераціями. Але це не означає кінець небезпек і труднощів для української держави. Слід не забувати, що імперіялістичні апетити напевно існують і що декому важко погодитись з існуючим станом. В ситуації, в якій заіснували радикальні зміни, настрої і політика, ті люди, що не можуть забути минулого імперіялістичного статусу, вдаються до плянових провокацій. Вони мають дуже пригожий грунт: господарська криза, недостача елементарних засобів пристойного життя, кривди, що йдуть від рідної влади тощо. В цьому випадку ми маємо проти нас поважну силу - систему з історичним досвідом і вдосконаленою практикою. Ця система у відношенні до нас діє скоординовано, пляново, а ми перед цим наступом діємо навпаки, поодиноко і нескоординовано. Нашою єдиною і найкращою обороною є єдність українського демократичного самостійницького табору, єдність політичної дії у відношенні до основних центральних поблем української самостійности і державности.

Дійсність в Україні сьогодні багата на протиріччя і контрасти. З однієї сторони, серйозна економічна криза, разючі й болючі приклади корупції, розгулу колишньої партократії, а, з другого боку, наростаючі прояви національного визрівання, схвалення конституції і власної валюти. Я переконаний, що час працює для добра і закріплення нашої державности. Важливим є те, щоб ми цей історичний процес бачили єдиним поглядом.

+ Ця доповідь була читана в Києві на практично-науковій конференції в пам'ять Лева і Дарії Ребет 4.11.1997. Друкуємо її з деякими скороченнями.

Д-р Галя Кошарська

ДОРОГОВКАЗИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА – ЧИ ВОНИ НЕ ЗАСТАРІЛИ?

(Доповідь виголошена на Святі Шевченка, 1998, Сідней)

В сьогоднішній доповіді хочу обговорити питання доречности Шевченкових цінностей, ідей та ідеалів в контексті сучасної України. Не так давно, під час конференції в Полтаві, була висловлена думка, що "національну ідею вичерпано, бо Україна вже має державу". Інші обороняли національну ідею тим, що державність ще потрібно розбудовувати і зміцнювати. Тоді виникла тенденція звести сенс національної ідеї до інтересів населення, завдань виходу з кризи і так далі.[1]

А коли глянемо на звернення Президента Леоніда Кучми до Верховної Ради 4 квітня 1995 року, читаємо, що мета національної політики - "ствердження ідеї України як Вітчизни усіх громадян, котрі пов'язали свою долю з українською землею". "Дійовий, несумісний з національною обмеженістю патріотизм..."; "Ідея загально-національного єднання...".

[1] Мойсеїв Ігор: "Національна ідеа, ідеалізм і прагматика ('І мертвим і живим...' Т.Шевченка) *Сучасність*, ч.9, 1995, ст.110.

Літературознавець Ігор Мойсеїв уважає, що тут національну ідею пристосовано до консолідації громадянського суспільства, тобто до політики. Національну ідею також пристосовано до економіки словами Президента: "пріоритет економічних інтересів над усіма іншими".[2]

Тут Мойсеїв застерігає: якщо національну ідею лише підпорядкувати злободенності, то розпадеться і економічний, і духовний її варіянт. Він звертається до клясичного, засадничого розуміння української ідеї Тарасом Шевченком, зокрема у славетному вірші "І мертвим і живим..." 1845 року. У цьому творі Шевченко апелює до української провідної інтелігенції, якій поет з'ясовує (словами д-ра Леоніда Білецького), "хто вона, яких батьків діти, які її завдання в Україні, яка мета її існування й праці серед українського народу і з якими ідеалами та національними, моральними й політичними принципами вона мусить іти до народу і його вчити. Це є твір (...) звернений до всього українського народу, де б він не перебував, чи на рідних землях, чи на чужині, - і не тільки до народу поетові сучасного, але й до цілої Нації української в майбутнім...". Тому в цім творі, зазначує Білецький, багато глибоких пророчих думок, що прозирають у майбутнє історії українського народу і пророкують майбутню долю України.[3]

Шевченко пише: "Подивіться на рай тихий / На свою країну; / Полюбіте щирим серцем / Велику руїну!"

Очевидно не тяжко любити Україну гарну, багату, цвітучу, зазначає Білецький, та полюбіть її зруйновану, понижену і відродіть її, піднесіть вгору - ось нам повчальні слова на сьогоднішній день! "У чужому краю / Не шукайте, не питайте / Того, що немає / І на небі, а не тілько / На чужому полі... Тут поет радить творити нове життя на основі своєї національної традиції, своїх звичаїв і форм вільного життя власного, а не лише на чужих зразках. Він не раз згадує про тих 'паразитів', тих, що нарід використовують тільки для себе, що не розуміють своєї історичної ролі й відповідальности.[4] На жаль, таких одиниць немало в сучасній Україні, впізнаємо тих, які багатіють, займаючись корупцією різного роду.

Розуміння Шевченка як символ стремління до вільної, самостійної України в минулому, очевидно, дратувало радянських критиків, які подавали стандартну інтерпретацію

[2] Там же.
[3] Білецький Леонід (ред.). *Кобзар*, том II, Видавнича спілка "Тризуб", Віннепеґ, Канада, 1952, ст. 422.
[4] Там же, ст. 423.

його головних тем: соціяльна свідомість, атеїзм та антиклерикальність. Їхнє ігнорування Шевченкового великого патріотизму дозволяло їм зосереджуватися на темі соціологічної несправедливости, відсуваючи набік його ставлення до національного питання.

Новий підхід до творів Тараса Шевченка можна поділити на певні ідеологічні категорії: його погляди на соціологічну несправедливість; ставлення до національного питання; боротьба Шевченка за українську мову, хоч вона і перехрещується з національним питанням, виступає нині, до певної міри, самостійно. Ще в 1989 році в *Літературній Україні,* яка видається в Києві, читаємо: "Нам заповідано навчитися чужого і не цуратись свого. А в нас частина українців зреклася української мови". У наступному числі газета продовжує підкреслювати Шевченкові дороговкази щодо збереження рідної мови. На ювілейному святі секретар правління Спілки Письменників України, Борис Олійник, заявив, що перше Шевченкове завдання - це "пробудження національної свідомости народу...".[5]

Це переоцінення, яке відбулось напередодні самостійности, вперше дало змогу об'єктивно оцінити Шевченкові історичні постаті та події, а сучасна боротьба за українську мову підсилена словами Шевченка, і в них набирає відваги. До його слів можна добавити і слова визначного громадського, а згодом, церковного діяча, Митрополита Івана Огієнка: "Мова - це наша національна ознака, в мові - наша культура, ступінь нашої свідомости. Мова - це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування (...) І поки живе мова, житиме й народ, яко національність. Не стане мови - не стане й національности: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом".[6]

Тут цікаво зазначити, як це робить недавно в київському журналі "Сучасність" Максим Стріха, що аналогічні висловлювання ледве чи знайдемо в англійського, французького чи німецького автора. Цим мовам, за винятком кількох історичних відтинків, нічого не загрожувало. Та знайдемо їх в тих національностей, пише Стріха, "де мова була стрижнем їхньої нової національної культури й національної ідентичности,

[5] Це питання розглядається ширше в моїй статті "Інтерпретація Т.Шевченка в часи перебудови і гласности„ *Сучасність,* ч.3, 1990.

[6] Цитовано Максимом Стріхою в його цікавій статті "Українська мова„ *Сучасність,* ч.12, 1997, ст. 105-121.

- й саме фізичне існування цієї мови було під загрозою".[7]

Бачимо й сьогодні вагу Шевченкових слів і далі боремось за існування мови - в Україні, і поза нею. Глянемо пізніше на становище і в Австралії. А в самій Україні навіть скромні заходи з українізації, проведені Міністром Освіти в 1992 - 94 роках, викликали спротив у проросійських політичних угрупованнях. Всі вони виступили з вимогами законодавчого закріплення двомовности. Але в наслідок рішучого спротиву національно зорієнтованих сил, на ст. 10 нової Конституції України, ухваленої 28 червня 1996, закріплено статус української мови як єдиної державної мови; вільний розвиток і використаня російської гарантується в ряду інших мов національних меншин.[8]

Який же теперішній стан? Стріха пояснює: "Українська мова вперше стала мовою урядового й ділового істаблішменту хоч і з великими перешкодами. По-друге, українська мова знову повернулася в професійну діяльність: науковців, військових виробничників, медиків (хоча тут говориться швидше про офіційні звіти, статути, інструкції тощо). І хоч число виданих українською мовою творів красного письменства зменшилося, з'явилися натомість українські переклади різноманітної фахової (економічної, правничої, філософської тощо) літератури, що їх раніше не було зовсім, пояснює Стріха. Також великий прорив зробила українська мова в показовому бізнесі й на телебаченні.

Одним словом, в Україні нарешті настала радикальна зміна у психологічній настанові багатьох громадян щодо української мови. Максим Стріха подає, як незаперечний доказ зміни цієї настанови бодай те, що десять років тому лише 20 відсотків батьків-киян віддавали дітей до українських шкіл, а сьогодні, без жодного адміністративного примусу, цей відсоток збільшився до 90! Безумовно, признається Стріха, ситуація на сході й півдні України лишається принципово іншою, а щодо Криму необхідна ще більша поправка.[9] Було одне поневолення - зараз воно набрало зовсім іншого характеру - закорінена корупція на всіх рівнях, слабо розвинуте законодавство, автономно наставлені провідники областей та серйозні незгоди між правими силами. Такими словами описує нашу країну найновіший документ-огляд австралійського Відділу зовнішніх зв'язків.[10]

[7] Там же, ст. 105. [8] Там же, ст. 119. [9] Там же, ст. 121
[10] Department of Foreign Affairs and Trade, Ukraine - Country Brief, Canberra, February, 1998.

Гляньмо ж тепер на Шевченків мовний дороговказ у відношенні до нас самих, в Австралії. Шевченко ж сам прожив 10 років на засланні, тобто, в діяспорі, та не піддався своїм поневірянням, неприхильному ставленні до української мови та тяжким обставинам. Його кличі можна тепер інтерпретувати посучасному: наш обов'язок вести пропаганду дорогою масової інформації. Ми ж добились того, що маємо добру опінію в цьому суспільстві; наші діти, більшістю, вибилися на добрі посади, мають повагу своїх колег.

А, найважливіше, ми маємо в своїх руках чи не найсильнішу карту: два осередки україністики в двох престижевих університетах цієї країни: в Університеті імени Монаша та Університеті Макворі. А ми цього добилися, незважаючи на щораз знижені цифри нашої спільноти. Бо, хоч ми звикли казати, що нас зо 30 тисяч, насправді найновіша офіційна статистика начислює нас в Австралії лише 12,000.[11] Та, незважаючи на це, нашою відповідальністю є виконувати Шевченків наказ; чим тяжчі обставини, тим більш ми повинні складати до цього зусилля. А цей його наказ в сьогоднішній день такий же доречний, як і був протягом його життя та всіх років після його смерти. На мою думку, не повинно бути жодного учителя української школи, який або яка не пройшли хоч одного року українознавчих курсів в одному з двох згаданих університетів; тут говориться не лише про удосконалення мови (а це ніколи не зашкодить!) а також про знайомство з новішими матеріялами для навчання, про спілкування з людьми, які регулярно провадять дослідну працю в Україні, які привозять із собою той живий український педагогічний та суспільний дух.

Ми таки виконуємо Шевченків заповіт - доки в нас тут існують свої церкви і свої студії; але цього ще не досить, бо числа в рідних школах все падають і мова вживається все рідше й рідше. Хоч ми не можемо себе порівняти з деякими слов'янськими групами, яких в цій країні начислюється не раз по чверть мільйона, будьмо горді того, що ми досягли з порівняно малою, та свідомою і відданою групою людей, і користаймося цими досягненнями!

Кінчаю словами Тараса Шевченка, такими сильними і, водночас, теплими і розумними:

...І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі.

[11] 1996 перепис населення Австралії (число українців за самоіндентифікацією), Уряд Австралії, 1997.

Деякі з авдиторних студентів українознавчих курсів у Макворі Університеті в листопаді, 1998, разом з лектором д-ром Галиною Кошарською (сидить третя зліва).

Віктор Лупейко

ТРЕТЯ БІЛЬШОВИЦЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА? ТАК!

...не повернись, Вкраїно, у крові
ніколи аж до скону світу!
незчервоній в державній корогві
на колоскових й голубих орбітах...

Українські історики, що сумлінно трудяться в рідних теренах та діяспорі, на жаль, не узагальнили своїх плідних досліджень, не повідали людству: скільки ж тих воєн прогриміло між Росією та Україною, хто й чому починав ті війни?

Авторові цих рядків, що має скромну історико-філологічну освіту, в міру своїх спостережень та обсервацій, випала нагода виявити сміливість - визначити ці війни в так званий радянський період, який варто було б точніше назвати *більшовицьким*. Полишимо поза увагою давніші часи, що передували більшовицькому жовтневому перевороту, а пильніш глянем на події 1917-1923, 1932-1933 та 1944-1955 р. р.

ПЕРШОЮ БІЛЬШОВИЦЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ слід вважати криваві походи збройних сил анархічно-революційної Росії проти незалежної Української Нардної Республіки, визнаної на той час всіма цивілізованими країнами, в тому числі й Росією. То була велика війна, що вирувала мільйонними масами і

завершилась військовим та економічним розгромом України. Бої гриміли і в 1922 та 1923 роках - більшовики добивали залишки українських збройних формувань. Тому не треба вважати, що фіналом цієї війни був 1921 рік. Історія зберегла і юридичне свідчення цієї кривавої антриукраїнської експансії — 48-годинний ультиматум В.І. Ульянова-Леніна Центральній Раді з надуманими зухвало-фальшивими вимогами[1].

Цей документ — фактичне оголошення війни незалежній державі, біля керма якої стояли люди соціялістичної орієнтації. Війну оголошено майже паралельно з утворенням у Харкові так званого "Народного Секретаріяту" купкою прибічників Москви, які в Україні не мали ніякої вагомої підтримки і яких згодом винищив тоталітаризм. Революція завжди пожирала своїх синів...

ДРУГА БІЛЬШОВИЦЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА — ГОЛОДОМОР 1932 - 1933 р. р. Адже ці трагічні, небачені й незнані в історії людства, події, мають яскраво виражені "воєнні" ознаки: Україну оточили — блькували червоноармійські частини, багатомільйонне населення опинилось у цілковитій економічній ізоляції, а блькада — ознака війни. З України військовими методами було вилучено всі продовольчі ресурси, а реквізиції, контрибуції, насильницький грабіж населення — теж ознаки мілітарні. Активні дії більшовицької Москви в ставленні до українського народу, в першу чергу — до селянства, нашого славного хліборобського племені, призвели до фізичного винищення принаймні семи мільйонів душ (за іншими даними — до дев'яти!) — ядра мислячої, працьовитої, активної частини нашого народу. Ці мільйони були небезпечні для більшовиків, тому й впав на Україну небачений в світі організований групою нелюдів голодомор.

Філософ Юрій Липа так висловився про жахливу трагедію українського народу: "Там (в Україні. - В.Л.) відбувалася найсильніша боротьба між Москвою і українською расою в 1930 - 1932 - 1933 р.р. Боротьба економічна передусім. В 1931 р. українське село повстало єдиним фронтом проти новоутворених колективних господарств, одверто саботуючи заготівлю збіжжя і споживчих продуктів. В 1932 - 1933 р. р. Росія провадила на Україні справжню колоніяльну війну..."[2]. Отже, той голодоморний жах — то-таки була війна...

ТРЕТЯ БІЛЬШОВИЦЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА гримотіла в

[1] ПЗТ В.І.Леніна, Т. 35, Ц. 137-138.
[2] Юрій Липа. Призначення України. Львів 1992. — С. 231

Україні від лютого 1944 по грудень 1951-го. Саме цим терміном визначають пенсії колишнім екнаведистам, партійним, радянським та комсомольським працівникам, які провадили боротьбу проти ОУН-УПА в західніх областях України. Отже, згаданий факт свідчить, що цей час прирівнюють до перебування цих працівників на фронті: так визначили КПРС та органи радянської влади той період. Скористаємось лише кількома фрагментами, які засвідчують масовість національно-визвольного руху в Україні.

«16 січня 1946-го нарком внутрішніх справ УРСР В.Рясний, призначений на заступника союзного наркома, передав справи своєму заступникові Т.Строкачу. В акті передачі зазначалось: "..результатьі по борьбе с бандитизмом по западньім областям Украинской ССР за период с февраля 1944 по январь 1946 года характеризуются следующими данньіми:

— проведено чекистстко-войсковьіх операций - 39.773
— убито бандитов - 103.313
— задержано дезертиров - 110.785
— арестовано участинков ОУН - 8.370
— арестовано активньіх повстанцев - 50.058
— явилось с повинной дезертиров - 58.448
— задержано уклоняющихся - 83.284...» і.т.д.

Мова йшла про сотні тисяч людей!.. Хто в змозі розібратися, де тут дезертири, «уклоняющиеся», пасивні чи активні повстанці, де тут члени ОУН, а де лише так звані «симпатики»? Адже навіть якщо вдвоє перебільшено в цьому документі здобутки чекістів на терені боротьби зі своїм власним народом, то й тоді, за неповних два роки боротьби в західньо-українських теренах, прийдемо до висновку щодо масового спротиву тоталітарному режимові.

Наведений вище документ — з публікації «Літературної України», автором якої є науковець, колишній працівник КДБ, нинішній депутат Верховної Ради України. Цю публікацію здійснено 1992 року (№ 43 від 29 жовтня). Цей фрагмент увійшов до двотомника Івана Біласа, де на широкому історичному тлі розгорнуто розповідь про масовий терор КПРС та радянської влади проти українського народу впродовж 70 років.

У вищенаведеному документі мовиться про втрати повстанського руху лише «до 1 января 1946 года». А були ж безперервні бої у 1946 - 1947 роках, після чого повстанська боротьба згасала поступово аж до грудня 1951 року. Окремі бойові сутички зафіксовано навіть у 1955 році, останній бій

оунівців з енкаведистами відбувся під Надвірною (Івано-Франківщина) 1956 року.

«Усього з лютого 1944 по 1 липня 1945 року в боях між військовими частинами Червоної армії та формуваннями УПА з боку останніх було вбито 92,8 тисячі, взято в полон 138,3 тисячі чоловік...»[3].

А якщо до цих жертв додати поранених та репресованих — висланих у віддалені регіони неісходимого Союзу? Тоді цифра закривавиться на грудях матері-України принаймні півторамільйонною шеренгою. Ці дані не домисли, а свідчення мовчазних архівів. Так щодо тверджень про кількість вояків ОУН-УПА в 30 - 40 тисяч осіб, яку наводять в своїх наукових працях вчені Орест Субтельний і Тарас Гунчак треба підходити критично.

Кажучи про наслідки, треба говорити й про причини. Національний рух в Україні — то не лише результат активної оунівської пропаганди серед населення. Найліпшими агітаторами, пропагандистами й організаторами цієї великої війни проти України були самі *комуністи.* Починаючи від Йосифа Джугашвілі-Коби-Сталіна. Цю війну більшовики розпочали відразу після «золотого вересня» 1939 року. В тому вересні волиняки та галичани зустрічали єдинокровних братів зі сходу хлібом-сіллю, квітами, радісними усмішками, дзвінкими піснями, братніми обіймами. Та не так сталося, як гадалося.

Того ж таки «золотого вересня» розпочалась безпрецедентна депортація безневиних громадян щойно «визволеної» Західньої України.

«Український історичний журнал» (№ 9, 1991 р.) свідчить: «Із Західної України та Західної Білорусії було депортовано 318 тисяч сімей, тобто 1.173.170 чоловік. Це становило приблизно 10 відсотків населення краю...».

З цих жертв не менше як 70 відсотків - українці, 30 відсотків - білоруси та представники інших національностей. Ще у довоєнний час, коли не було Української Повстанської Армії, ніхто з галичан та волиняків і не думав стріляти в працівників НКВС, НКДБ, КП(б)У, ЛКСМУ, хоча саме тоді більшовики розпочали депортацію на північ оптимально 800 тисяч українців. А скільки було розстріляно безневинних людей за перші тижні війни в тюремних мурах!.. Досі тривають розкопки. Депортації продовжувались і в наступні роки, починаючи з весни 1944-го. Ось ще одне свідчення: «За

[3] Збірник «Сторінки історії України XX століття», 1992. С. 150.

архівними даними КДБ з 1944 по 1951 рік у віддалені райони країни з західніх областей України було виселено 65.906 сімей — 203.662 чоловіки...»[4].

І ніхто в жодному виданні не повідомив, скільки ж повернулось від Макара та «бурих ведмедів».

Чи були потрібні репресивні заходи з боку нової влади у щойно визволених теренах? Звичайно, так. Необхідно таки було ізолювати тих березокартузьких катів, співробітників польської жандармерії, польських стукачів. У тій гнилуватій державі теж було таке зілля. Але ж більшовики обрушили караючу десницю проти трудового народу Західньої України. І — спровокували тяжку десятирічну війну. За ті роки, як стверджує преса, загинуло не менш 30 тисяч партійних та радянських працівників, до 25 тисяч військовослужбовців. До того ж зчинилась спровокована різанина між поляками та українцями, жертвами якої впало не менше 80 тисяч чоловік. Есбісти вчинили загалом 15,5 тисяч диверсій...[5].

Тоталітарні методи керівництва міцно всотались в багато структур ОУН-УПА. Це — незаперечний факт. Горезвісні сорокові роки були характерні цим кривавим волюнтаризмом. Досить назвати імена Сталіна, Гітлера, Франко, Салазара, Муссоліні та інших «вождів» з їхніми методами. Точилися чвари між ОУН-Б та ОУН-М, силою роззброювали загони української повстанської «Поліської Січі», лилась кров брата від руки брата. Дмитро Павличко, який добре знає глибинні джерела тієї трагедії, сказав: «Боївки СБ залишили після себе так само немалі злочинства, але треба відрізняти Службу Безпеки від УПА, а також потрібно зважити на численні акції НКВС, що чинилися під маскою боївок. Історія, нарешті, повинна бути правдомовною...»[6].

Війна — то кричуща, кривава річ. У ній не може бути ні гречности, ні цнотливости. Її, війну, як і революцію, не роблять, як казав В.І. Ленін, у білих рукавичках. Тим паче - за тоталітарного режиму...

Рішуче засуджуючи криваві необгрунтовані вбивства безневинних людей деякими есбістами, не можна заперечити, перекреслити тогочасного національно-визвольного руху українського народу проти тоталітаризму. То була *третя більшовицько-українська війна.* Були то не окремі акції

[4] газ. «Известия» No. 42 від 11 лютого 1990 р.
[5] Збірник «Сторінки історії України XX століття», 1992. С. 153.
[6] газ «Літературна Україна» від 2 серпня 1990 р.

більшовиків — «патріотів» проти «тризубих запроданців», «українсько-німецьких буржуазних націоналістів» і т.п. То була не якась міфічна, неюридична «боротьба за радянську владу в Західній Україні». То була *війна.* Саме так, на думку автора цих рядків, треба кваліфікувати героїчні й трагічні ті події. Можливо, з часом дослідники масового руху розкажуть нашому народові, що були не лише криївки, бункери, засідки, репресії, помста, походи, бої, кров і бруд, була ще й *соціялістичність* того національно-визвольного руху. Тепер забута програма ОУН, але з цілковитою відповідальністю можна стверджувати: у тій програмі було більше *соціялістичности,* аніж у деяких нинішніх політичних угрупуваннях, які так красно розповідають про соціялізм та захист людини раці.

На II конференції ОУН, що відбулася у квітні 1942 року, прийняли постанову, в якій мовилось: «Ми вважаємо рішуче непридатним для нового українського життя систему капіталістичну, комуністичну, тоталітарну, націонал-соціалістичну...»[7].

Дивна-таки річ — історія... Чи не виконуємо ми програму затаврованих «запеклих буржуазних націоналістів» сьогодні, у вже суверенній Україні?

Проблеми володіння великою й малою промисловістю, землею, торговельні турботи, права громадян та національних меншин в Україні, система соціяльного захисту громадян похилого віку, оборона жіноцтва, дітей, студенства, шкільництва, демократичні засади в державі, гласність і все розмаїття демократизму — все втілилось в програмових документах «запеклих буржуазних націоналістів».

Повстанський рух був погромлений. УССД (Українська Самостійна Соборна Держава. - В.Л.) не відбулася, не стала дійсністю, учасників великого руху затаврували, як зрадників, бандитів, а катів українського народу возвели до рангу героїв.

А хто ж заважав комуністам за 45 (!) повоєнних років нагодувати свій власний народ, забезпечити його житлом, збудувати хоча б щось віддалено, якимсь промінчиком, схоже на світле комуністичне суспільство? Обіцяли ж урочисто: комунізм буде збудовано до 1980 року! В розпорядженні комуністів було все: влада, промисловість, земля, армія, органи держбезпеки, засоби масової інформації, вишколені кадри. Та сталось, як мовилось у колись забутому прислів'ї: «Оженився дурний та взяв дурнувату, та й не знали що робити - запалили

[7] Ю.Борець. У вирі боротьби. 1993. — С. 299.

хату...». За 45 повоєнних мирних років все диктували комуністичну волю народові, все навчали, як орати-сіяти, будувати, господарювати... Йшли не тим шляхом. Лживим гостинцем. Воювали весь час зі своїм власним народом. Починаючи від концтаборів 1918 року і кінчаючи дисидентами 70 - 80-х років. Ото вже люду перебили-перекалічили - 66 мільйонів! У цій «продуктивності праці» обігнали ввесь світ, разом узятий. І — забрели в глухий кут з темними лябіринтними тунелями. Отож, коли в серпні 1991 року відбирали в них державну владу, не пролунало жодного пострілу, не було ніякого опору, не надійшла, приміром, до Києва жодна телеграма з якоїсь глибинки, де б хтось протестував проти тимчасової заборони діяльности компартії України.

...Проїдьте по Галичині та Волині... Побачите майже в кожному селі чи місті «на майдані коло церкви» насипані кургани, поставлені високі хрести, на яких яскравіють написи — «Борцям за волю України». Ніхто добрим людям не платив, ніхто з цього приводу не виголошував закликів, не писав відозв-постанов. Народна пам'ять та шана об'єдналась!.. Знайдіть у Західній Україні хоча б один пам'ятник, споруджений чекістам-енкаведистам. Компартійні пропагандисти прагнуть зганьбити національно-визвольний рух ОУН-УПА, щоб він вкоренився в пам'яті народній, як політичний та кримінальний бандитизм жалюгідної купки куркулів та крамарів.

Свідчу: то була *війна.* З кривавою круговертю принаймні двомільйонної маси народу.

Мені судилося бути свідком тих трагічних подій, ця війна перейшла через моє серце, відкарбувалась на все життя в моїй пам'яті з підліткових літ...

До західньоукраїнського містечка Болехова (поблизу Стрия) мене закинула доля на початку жовтня 1944-го. Мені тоді минуло 14. Навколо цього містечка гриміли запеклі бої, гори й села спалахували загравами — частини Четвертого Українського фронту воювали проти куренів УПА. Тоді ж прибув до містечка прикордонний полк. Командував цією частиною Туляков. Наприкінці листопада далеко, за Болеховим, була розгромлена повстанська старшинська школа під назвою «Олені» (на горі Магурі).

Кожного дня 150 - 200 прикордонників вирушало на каральні акції в гори та села: брали заложників, палили хати. Містечко було перенасичене військовиками та новоутвореними

партійновладними структурами. Окрім прикордонників та регулярної військової частини, в Болехові функціонували міський та районний відділи НКВС, отаборились тут два відділи НКДБ, був великий апарат райвійськкомату. При всіх цих структурах були організовані так звані загони «стрибків» (російською мовою - «боец истребительного батальона», «ястребок», звідси — «стрибок»). Пригадуються й найбільш запеклі будівничі нового, «справедливого ладу»: перший секретар райкому партії Пастушенко, начальник райвідділу міліції Лавриненко, райвійськкоматівці - старші лейтенанти Жогов та Лопата, керівники стрибків Якубовський та Шапарчук. Вони дбали, щоб на ринковій площі днями лежали забиті повстанці, привезені з навколишніх сіл та лісів.

А в квітні-травні 1945-го лютувала в тій місцевості так звана «Червона Мітла». Москва кинула на придушення й розгром повстанського руху на Бойківщині чотири вишколених дивізії з п'ятьма генералами на чолі. Проти повстанців вела бойові дії й 38-а армія, якою командував генерал-полковник Москаленко. Серед мешканців Болехова ходили потаємні чутки: селами й горами блукав лжеповстанський загін з 40 - 50 бійців, який очолював... прикордонник, старший лейтенант Суботін. Його у формі чотового бачили в багатьох селах селяни. Комуніст Суботін добре володів українською мовою. Дії його загону зводились до того, про що говорив кілька років тому Д.Павличко, слова, які наведені вище. Після «Червоної Мітли» в сотнях сіл Галичини залишились на постій чисельні гарнізони.

...У лютому 1945 року, якраз на день мого народження, вишикували колону учнів на шкільному подвір'ї (я тоді навчався у сьомій клясі) і повели на ринкову площу, щоб і маленькі першоклясники, і десятиклясники подивились на страту підпільника-повстанця. На чорній шибениці повісили молодого Володимира Геціва... А 500 дітлахів дивились на той жахливий садизм. То був «подарунок на іменини». На все життя. Не лише авторові цих рядків...

Околодочний надзиратель Карпо Петрович Зайчик своєму синові Дорі в давній передреволюційний період теж подарував таке ж видовище (оповідання Михайла Коцюбинського «Подарунок на іменини»). Але ж то був кретин-надзиратель...

«Не будемо поспішати з реабілітацією ОУН-УПА, бо їхні вояки вбивали людей... — заявив недавно один з керівників нашої держави. — Нехай цю проблему вирішує якась міжнародна комісія...». Дивно! Хіба ми не знаємо свого

трагічного минулого? Невже німці чи японці писатимуть нашу історію? Невже це справедливо, що колишні борці проти сталінського та гітлерівського режимів в голоді й холоді доживають свого віку? А «визволителі» Західньої України, які жорстоко катували безневинних людей, винищували вогнем села, не дуже потерпають, турбуючись про хліб насущний?..

Одна масова всеукраїнська газета на першій сторінці великими літерами відкарбувала: «Примирення не буде!». Це коли йшлося про те, чи мають право колишні вояки ОУН-УПА крокувати колоною Хрещатиком на честь 50-річчя визволення України (жовтень 1994 р.). Чому б не реабілітувати ОУН-УПА? Позбавити цієї реабілітації тих, хто в ту пору, маскуючись під вояка-повстанця, був звичайним кримінальником; надати права ветерана Другої світової війни правдивим борцям проти обох тоталітаризмів. Люди все знають!..

Прошуміло в цьому столітті ще піввіку. Вже виросло нове покоління. Вже зістарілись колишні очевидці тих подій. Посивіли колишні підлітки... Невже ОУН-УПА приречена на довічне невизнання як воюючої сторони проти нелюдських режимів? Вже засуджений режим Сталіна з Єжовим, Берією та іншими підручними великого ката всіх часів і народів. Вже в Росії реабілітобаний так званий Кронштадський заколот разом з Тамбовським селянським повстанням, робиться все можливе, щоб реально розібратись в «белом движении» та «червоному терорі». Росія йде до глобального примирення в *минулому*, породжуючи, однак, нові криваві проблеми, громлячи чеченські аули ракетами, бомбами, снарядами... То — окрема розмова. Ведемо мову про примирення за *минуле*. Змирились колись ворогуючі стани в Іспанії: республіканцям та франкістам у цій країні одна шана. Підведено історичну лінію примирення в колись розчленованій в соціяльному плані Угорщині; не чувати, щоб ворогували між собою поляки, їх об'єднує *національна ідея*. Німці, угорці, румуни, фінни, австрійці, італійці вбивали Україну в минулу війну. Ми ж помирилися з народами цих країн - дружимо, торгуємо, просимо інвестицій, вони з нами діляться фінансами, технологією... 13 квітня ц. р. в Киргизії відбулась цікава подія. Визначні люди цього краю - мислитель-письменник Чінгіз Айтматов, президент Аскар Акаєв, представники науки, духовенства, авторитетні аксакали (92 особи) підписали пакт-договір про примирення *всіх киргизів*, які теж були розчленовані на ворожі стани. Підведена остаточна лінія й поставлена крапка на басмацтві, комуністичності,

радикал-мусульманстві, на ворогуванні родів-кланів. Нам треба вчитись в киргизів! Хіба ми менш розвинені, аніж мудрі киргизи? Невже нам вічно ворогувати межи собою?

Незалежна, самостійна Україна неможлива без єдности всіх її регіонів. В першу чергу — Слобожанщини та Галичини. України єдної ніколи не буде, якщо Схід по-новому не оцінить визвольну боротьбу ОУН-УПА, а Захід не припинить «величати» східняків «совітами». Єднаймось, вчімось історії!

12

Я з України бачу думні зорі,
На леготах злеліяні гаї
Й вишневий квіт у щиру майську пору,
Як струнами заграють соловї...
Я бачу з України думні зорі.
Я б не зумів покинути Вітчизну
У ніч глуху, розчахнуту вогнем,
Чи в теплу рань осанно-благовісну
У зливі сонця з лагідним дощем —
Я б не зумів залишити Вітчизну.
Вона — моя. Мов сила у крилі,
Мов батьківські в натужних венах руки,
І молота розпаленого звуки...
Я — син її. Мов зерно у ріллі.

(Тихі думи)

ПРО АВТОРА

Віктор Юхимович Лупейко народився 1929 року на Донеччині в селянській сім'ї. Закінчив історико-філологічний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту. Працював журналістом і вчителював на Прикарпатті, Буковині та Київщині. Автор чотирьох книжок і багатьох публіцистичних матеріялів. Заслужений учитель України, член Спілки письменників і Спілки журналістів. Найновіша книжка "Кайдашизм або Доки ж ми будемо самоїдами?" вийшла в Києві, у видавництві ім. Олени Теліги, 1998р, за кошти членів Філії УГВ в Нобл Парку та п.Р.Безсмертного й п.О.Троценка з України. Ця книга апробована Міністерством освіти України, як "матеріял до вивчення в середніх школах і вищих навчальних закладах."

Ред.

Григорій Вишневий

МОВА НАША СТРАДНИЦЯ І ЗВИТЯЖНИЦЯ

За останні шість років появилося в Україні немало публікацій на теми історії України, розвиток і занепад її культури, зокрема мови, цього найважливішого чинника в існуванні нації. Вільніший доступ до архівних матеріялів уможливив вірним синам України, науковцям і письменникам, відкривати перед народом причини його невільницького буття на рідній, але не своїй землі. Одначе, далеко не у всіх людей, в Україні сущих, прозрівають очі чи пробуджується серце внаслідок русифікації, спустошення національної свідомости та нівечення душ. Потрібно ще часу й часу та наполегливої праці в шкільному вихованні, аби українець по лінії історії та мови став таким українцем, як чех чехом або поляк поляком. Вони ж також зазнали спроб онімечення та обрусіння, хоч і не в такій мірі, як українці.

На земній кулі з найдавніших часів повелося так, що більші чи сильніші держави вели політику підкорення менших і слабших племен і народів засобом асиміляції. У наш час, можливо, єдиним винятком був Гітлер, який не дбав про асиміляцію. Його пляни вели до знищення менших народів, перш за все жидів та циган, а за ними поляків та українців, на територіяльні простори яких він посягав. Ясно, що така нелюдська "політика" й привела до краху "тисячолітній райх".

Не витримала спротиву підкорених народів до асиміляційної політики загарбницька Росія. Немало племен, особливо на просторах Сибіру, "зникли з лиця землі", але ось прийшов час усьому стати на своє природне місце. Недоасимільовані народи починають відроджуватися.

На початку 20-го століття мандрівний народ Якутії, юкагіри, змалів до двох тисяч, а 20 років тому, під пролетарським асиміляційним пресом, опинився на рівні 600 душ. Чому я про них згадав? Тому, що ця невеличка народність має визначного сина, поета Улуро Адо, який переклав "Заповіт" Т.Шевченка на юкагірську мову. Не тільки "Заповіт", але й ряд інших творів Тараса Шевченка перекладено і на чукотську мову (10 тисяч мовців) та нанайську мову (14 тисяч мовців). Усі три поети — і Улуро Аду, і Андрій Паосар, і Володимир Тнескін — назвали українську мову м'якою і

мелодійною, подібною в цьому до їхніх мов. Назагал, вірші й поеми Кобзаря перекладені на багато мов світу, малих і великих, європейських і неєвропейських, в тому числі з пошаною до Тараса Шевченка і на арабську мову.

Про історичну давність України, її народу та його мови з абсолютною певністю не можна говорити. Все йде в таку глибоку давнину, в часи неписаної історії, що дає можливість історикам і лінгвістам вигадувати свої теорії з позицій великодержавности, зводячи нанівець важливість і значення історичного минулого підкореного народу.

Одначе, бувають і несподіванки. Наприклад, випадок з російським істориком В.Ключевським. З сучасних київських публікацій я довідався, що після однієї з його лекцій в київському університеті на початку 20-го століття студенти запитали Ключевського, якою мовою говорили люди в Київській Русі? Відповідь була така: "Тоді говорили такою мовою, як тепер говорять малороси". І це якось не в'яжеться з вигаданими "теоріями" про час виникнення української мови. Був час, коли заперечувалось навіть існування української мови, коли вона називалася діялектом чи наріччям російської мови.

А що ж таке російська мова? У часописі "Голос України" за 18 лютого 1995 року журналіст Леонід Пастушенко наводить цитату з листа визначного українського письменника Івана Нечуя-Левицького до письменниці Ганни Барвінок (22 квітня 1904 року). Читаємо:

"...Одплачують... певно, за усю ту послугу, якою колись Україна послужилась для Великої Русі... Давня Москва брала з України і Симеонів Полоцьких, і Славинецьких, і справщиків святих книг, і співців, і духовні драми-містерії, і книги ще Києво-Могилянського часу, а потім увесь18-й вік брали від нас на єпископські кафедри вчених Києво-Могилянської академії, котрі заводили на півночі школи і несли просвітність. За Петра Великого брали од нас і перекладачів європейських книг. Петро В(еликий) посадив перекладати книги навіть флотського ієромаха Симеона, родом киянина. Ломоносов забрав з Києва книжний науковий язик, над виробкою котрого працювали років з двісті ще од часів Іоана Вишенського, в котрого на народну українську мову вже був покладений чималий шар наукової мови, виробленої з церковно-слов'янського... Цю чудову працю Ломоносов забрав собі готовісіньку... Уся його послуга в тім, що він вмів вибрати з великої київської

літератури підхожі слова й виречення... А вибирати й добирати... було з чого, і він вибирав добре, поминав слова чисто українські, бо вчився в Києві і певно знав, яка одличка між українською і церковною мовою. А от історик Татищев за Катерини 2-ї так брав, не розбираючи, і набрав так багато й українських слів у свої утвори. Замість того, щоб виробляти свою книжну мову з живої народної мови, вони брали вже готове з київських книг і вставляли в свою, та ще вставляли слова латинські та французькі і занечистили книжну російську мову так, як каже Д.Пипін, "русский книжньій язьік теперечки самьій пестрьій язьік в Европе".

І ще одна цитата з листа Івана Нечуя-Левицького до М.Грушевського (28 лютого 1902 року) — в перекладі на українську мову: "... Ще Катерина 1-ша веліла професорам Києво-Могилянської академії вимовляти свою книжну мову на руський манір... і вийшла з києво-української мови — російська... Вона просто привласнила нашу мову собі... і амба".

Росіяни гордяться своєю мовою. Звичайно, це їхнє право, їхня любов до своєї мови. Але, разом з тим, вони споглядають на українську мову спогорда — згори вниз. Вони, очевидно, не підозрівають, що їхня прегарна мова без українщини, татарщини та европейщини не була б такою гарною. Треба лиш взяти до рук російський словник, прочитати чи проглянути декілька сторінок, особливо на літеру "А", щоб переконатися в цьому. І диво дивне: від них можна почути, що українська мова неповноцінна, бідна — абсолютно не до порівняння з російською. Ще й глузливо підсміхуються. Вони далекі від думки про те, що українська мова, всупереч усім царським і більшовицьким утискам, заборонам і нищенням, вижила і процвітає, і що нею можна перекласти чи написати будь-яку книгу з будь-якої галузі науки. В цьому таїться сила української мови і її творця українського народу.

Намагаючись зрозуміти ментальність російського інтелігента, я майже завжди приходжу до сумного висновку. Він любить Росію, для нього вона і могутня, і висококультурна, і взагалі "святая Русь". Він може любити й Україну, якщо вона слухняно йде на поводку Москви, але чому його охоплює жах і гнів, коли Україна заявляє про своє природне право на самостійне існування на цій від Бога даній Землі? І чому він починає снувати думку про те, як би приборкати Україну, як загнати її знову до "спільної кошари"? Ставши в позу всезнайка, він може повчати українця, що Україна — це

"окраїна" Росії, що Україна ніколи не була державою, що вона без Росії не зможе існувати... Йому аж ніяк не болить серце, коли йому казати про наруги, які Україна перетерпіла під Росією. А я в той час думаю, що він зовсім не інтелігент, а запеклий шовініст і пустомеля.

Уникаючи суду і тюрми, втік до Німеччини Миклухо-Маклай. І ніхто в Росії за ним не плакав. А коли він став мандрівником-науковцем світової слави, Росія привласнила його собі, хоча етнічно він і не був російського походження. Рятуючись від смерти, втік з Росії в Білорусь, а потім в Україну до Львова, першодрукар Федорів і також опинився в лабетах російської історії. Українці вважають великого педагога К.Д.Ушинського українським, а росіяни — російським. Наступні слова належать цьому педагогові:

> Як довго живе народна мова в устах народу, так довго живе й народ. І нема більш нестерпного насильства, ніж те, що хоче відібрати від народу ту спадщину, яку створили незчисленні генерації предків, котрі відійшли... Коли здригається душа людська перед убивством одної, недовговічної людини, то що мала б вона відчувати, коли посягають на життя багатовікової індивідуальности народу, — того найвеличнішого з усіх створінь Божих на землі?"

Ці слова педагога-демократа були оприлюднені за рік до горезвісного указу царя Олександра 2-го, в якому він заборонив увезення українських книг в Україну з-за кордону, друкування оригінальних творів та перекладів; заборонив сценічні вистави, читання "на малорусском наречии" та друкування текстів до музичних нот. Дозволялася лиш дещиця — казочок про "горобчиків та котиків", та й то під суворою цензурою.

Потрапивши в неласку державних чинників, Ушинський був звільнений з педагогічної праці, виїхав закордон, довгий час жив в Україні. З Україною зв'язує його й дитинство, проведене на Чернігівщині, навчання в Новгород-Сіверській гімназії. Помер він в Одесі 1871 року, а похований в Києві. Ушинський не раз висловлювався, що кожний народ має природне право мати рідну школу з рідною мовою навчання. Та це не мало значення для царів, і білих, і червоних. Згідно з завіщаннями Петра 1-го, Катерини 2-ї та Олександра 2-го, росіяни намагалися збудувати державу однонаціональну, згуртовану й могутню. А наслідки з того намагання виявилися

наяву. Повний розвал "імперії зла", яка могутніла на невільництві підкорених народів, неминучий. І то буде її остаточна заплата за репресії щодо української мови, письменників і діячів культури, за нищення української національної освіти і науки, за асиміляторську політику, за нищення національної свідомости, за яничарство, що виростало на насадженні малоросійства, за багато інших наруг і знущань, що вели до чисельного змаління української нації.

А були ж протести, поради й попередження не тільки від українських науковців, а й від европейських. Про Емський указ вкрай негативно висловився ряд авторитетних европейців. Є.Гассе, професор Ляйпціґського університету: "Вже давно цікавлюся майже незнаним в Европі 25-мільйонним українським народом, який свідомий того, що він є окремою нацією, а не частиною великоруського народу. Проте Росія хоче переконати світ, що вона є однонаціональною державою, в якій усі народи розплинуться в російському морі. Для осягнення своєї мети російський уряд вживає різних засобів, а одним із них є саме Емський указ, який, одначе, не спинить національного відродження і свідомости народу". Член шведського парляменту, єпископ К.Шальє, сказав: "Емський указ, зроджений з брутальної сили й жадоби поневолити інші народи, має скріпити українців у їхній боротьбі за слушну справу".

Ще гостріше висловився лавреат Школи політичних наук у Парижі Ж.Вейд: "Указ холоднокровно і брутально проголошує вирок смерти українській мові, він немов той катівський меч, що морально обезголовлює народ..." Варто навести й слова професора університету в Римі Г.Серджі: "Чужа накинена мова не відповідає людській волі, вона спотворює людську душу. Українці вимагають тільки того, що їм дала природа, вони вимагають права на національне існування. Ніяка сила не може їм того заборонити, й ніхто не має права неприродно формувати душу народу. Указ 1876 року — це непрощенний гріх і блуд тих, хто володіє народами, це несправедливість, яка рано чи пізно мусить бути виправлена".

Між росіянами є такі "знавці" історії, які твердять, що Емський та інші подібні укази практично не виконувалися. Вони напевно не знають та й не хочуть знати, що українську книгу можна було надрукувати тільки в Галичині, під Австрією, що українських священиків і вчителів висилали до

праці в Росію, а російських для прискорення асиміляції — в Україну. А тих учителів, які бодай одне речення на таблиці в школі написали для школярів по-українському, видворяли з України на заслання в "холодні краї". Навіть того учителя, який на вулиці, зустрівши знайомого селянина, говорив з ним по-українському, звільняли зі школи або в кращому випадку переводили до іншої школи з суворим попередженням "шануватися".

А в час фашистської "пролетарської" Росії українська мова вважалася хутірською, колгоспною, приречною на відмирання. Довели українця до того, що він почав соромитися своєї материнської мови. А тих, наприклад, студентів, які завжди привселюдно говорили українською мовою, виключали з інститутів й університетів. Та всіх наруг у співжитті з "братським народом" не перечислити, їм немає ні кінця, ні краю... Про них в історії Росії чи СССР не прочитаєте. Там гори слави російським царям, генералам і маршалам, а всім українським гетьманам, за винятком Богдана, приділено одне ганебне слово: ЗРАДНИКИ. То з якими московськими істориками варто вести дискусію? Правда, пригадується мені і протилежний випадок, якого не можна забути. У 1994 році гостював я в Україні і мав нагоду слухати інтерв'ю з тодішнім Президентом України Л.Кравчуком. Приїхало з Москви шість видатних журналістів з метою, як виявилося з самого початку, обставити Кравчука "тяжкими питаннями". Та не минуло й 15-ти хвилин з двогодинного інтерв'ю, як вони втихомирилися й притихли під чіткими, конкретними й вичерпними відповідями. При кінці інтерв'ю, закінчуючи відповідати на одне з останніх запитань, Л.Кравчук сказав: "Боронь, Боже!". Признався, що не знав, як ця фраза звучала б російською мовою. Журналісти в унісон загули: "Избави Бог!" А я сумнівався в точності того перекладу. А ще я думав, що Президент переміг журналістів: по одному і всіх разом. Я був гордий за нашого Президента. А чи я є гордий за нього тепер, не скажу.

М. Карельський

ДЗЕНЬКІТ СОКИРИ

(Зі спогадів в'язня)

Під псевдом Карельський написав це оповідання знаний повістяр Микола Лазорський

Карелія. Країна шпилькових лісів, блакитних озер, гомінких річок...

З пагорку видно геть аж до обрію її величезні ліси, що густою стіною стали там - туди на північ. Вечірнє сонце обливає їх ніжним сяйвом, і стоять вони мовчазні, повиті прозорим злото - синім серпанком. Небосхил вмережено довгими сріблястими смугами на синьому тлі неба. В морозному повітрі сутеніє. Скрізь панує тиша. Не чути людського гомону, голосу птиць. Тільки холодний передвечірній вітерець колюче щипає лице... Дме він стиха, але вперто відтіль - з Арктики, де недалеко плещуться хвилі Полярного океану.

Гляну туди. Чорно - чорно звис небосхил... Починає мерехтіти край неба: то обсипле немов жаром, то немов барвисту стрічку розгорне або розстелить жовтогарячу намітку. Блисне і раптом зникне безмежна чудо-брама десь у високостях.

Ось той чарівний ліс Півночі, куди так рвалася душа славетного Андерсена. Це справді казковий фантастичний ліс. Скрізь сосни, велетенські сосни, стрункі і горді красуні тихої Карелії. Це - пальми далекої Півночі... Ставні і граціозні ялинки стоять невеличкими групами, обсипані щедро пухким яскраво-білим снігом. Вони притулились одна до одної і здається, що ось тут під ними живуть ельфи, що їх так оспівав великий данець у своїх чудових казках. Кожна ялинка - це пишно вбрана самою природою красуня: у вітах її зеленіють гостренькі шпилечки, а снігові подушечки випромінюють сяйво, коштовніш за перлини. То тут, то там стоять пеньки, присипані зверху м'яким снігом; вони скидаються на великі гриби.

Далі густішає ліс, стоять старі сосни, багаті на убори ялинки, журні кучеряві карельські берези. Пролетів глухар. Нишнорить заклопотано пара клестів коло старої сосни; вони безнастанно клацають своїми кумедно закандзюбленими дзьобами. Десь защебетала червоношийка, і знов тихо навкруги.

Стоїть мовчки зачарований праліс. Століття ніщо його не

хвилювало, ніщо не тривожило. Аж ось прийшов час, коли цей первісний ліс здригнувся. Вперше почув він не крик хижої птиці, не передсмертний зойк сарни, не шум старої сосни, повалений бурею, не сичання полум'я лісової пожежі, не грізний гомін буремного вітру, - почув він дзенькіт сокири.

До пралісу прийшов большевик, який по-хижацькому став його винищувати. Від гострої сокири впали столітні сосни - красуні далекої Півночі, лягли покалічені карельскі берези, втекли полохливі звірі. В суворому присмерку чарівної Півночі ходив по галявині вартовий... Виблискував на вечірньому сонці багнет за його спиною. Ходив понурий, суворий... Тисячі засланців-в'язнів рубали ліс, обстругували кору, складали на сани, возили... Виснажені каторжною працею, обідрані й голодні ледве ступали по глибокому снігу. Робили уповільнено, від безсилля падали, вставали і мляво підрубували шаршаву кору сосен. Це були "штрафні" в'язні, що не могли виконати звірячого "уроку". Їх голодних і холодних лишили тут під вартою докінчувати... Може й закінчать, а може й ні... Більш того, ні... Аджеж треба кожному в'язню зрубати за добу 25 товстих сосен, застругати кору, обрубати віті і скласти на сани. Важка, каторжна праця під канчуком і багнетом чекіста...

Молодий худорлявий хлопець, виснажений до краю, скорботно звів очі вгору.

- Боже ! За що така важка кара? - прошепотів. - Не можу більш робити, немає сил... Піду, всерівно кінець.

І він через силу почвалав уперед, куди очі дивляться, вийшов з забороненого "кола". Дивлячись на нього, кинули сокири й інші й теж попленталисъ слідом за ним.

- Стій, куди пішли?! - почувся грізний оклик.

Але люди, замордовані каторжною працею, не зважали і мовчки йшли далі.

Пролунав постріл - один, другий, третій... Падали, як сосни, без руху, без стогону.

х х х

Ранком "пораб" і солдат-чекіст складали акта на вбитих, що "намагались втекти".

Сонце золотило верхів'я столітніх сосен, повалені "балани", трупи і плями крови на стоптаному снігу.

"Голос Полтавщини" - 1943, 27 червня - 1967.

О. Щука

СУСІДИ

(Спомин)

Довгождана весна буревієм увірвалась до нас на хутір, розкривши свої широкі обійми хліборобам. Все пішло в рух, господарі витягали з повіток знаряддя, оглядали його старанно. Гострили, точили, прикручували гайки та мастили маслом, а земля парувала, піднімаючи свої чорні груди до сонця, чекаючи посіву.

Глибше в лісі лежало ще трохи снігу, але на галявинах, де не було тіні дерев, сон ніби крадькома висунув свої кудлаті голівки, і сині пелюстки розгорнулися до теплих променів сонця. Снігу в лісі щодня меншало, він танув швидко, і вода рівчаками текла з гори з надзвичайною швидкістю до берегів Бучі. Вона вже розлилась і покрила ввесь сінокіс, по якому котило біле піняве мереживо, гнане всесильним вітром. Тепер Буча виглядала широка, як Дніпро, але глибина була невелика.

Дітям весна принесла нові забави. Ми робили човники з кори дерева або з паперу і спускали на воду. Фльотилія рухалась вітром, а ми бігли за нею берегом, уявляючи, що то були правдиві човни.

Одного гарного ранку в неділю біля нашого двору зупинилась підвода, запряжена парою красивих коней. З неї зіскочив чоловік, привітався до моїх батьків та сказав, що його зовуть Михайло Жваненко. Був вище середнього росту з інтелігентним обличчям. Гарні відкриті карі очі світились теплом, а високе чоло говорило про добрий розум.

Він показав на жінку: "Це моя дружина Анна".

Блондинка, вродлива на вигляд, стрибнула з підводи і подала руку моїм батькам. Дві заплетених коси обвивали її голову, а сині очі гармонізували з рожевим обличчям.

Наступним стрибнув молодий чоловік, високого росту, з усміхненими очима. Він назвав себе Юзьом.

-Брат Анни, - пояснив Михайло. За ним привіталась його дружина на ім'я Ядвига. Невеликого росту, з русявим волоссям, а очі її були підпухші і червоні. Видно, що ця жінка плакала цілу дорогу, а це було п'ять кілометрів з сусіднього села Миколаївки, де жили переважно поляки.

Мама запросила всіх до хати та сказала, що обід буде скоро готовий. Жваненко почав говорити про хату, котру він збудує рядом з нашою. Буде вона перегороджена напів для двох сімей. За обідом Юзьо виявився веселим чоловіком. Він пересипав свою мову жартами, від чого всі прийшли в добрий настрій. Так вони були у нас до вечора, а коли від'їхали, мама сказала: "Я дуже буду рада мати таких гарних сусідів коло нас".

В понеділок вони приїхали знову трьома підводами. Три з них були брати Анни, а також син Юзя Льоня, трохи вищий за мене. Всі брати Анни були гарні на вигляд і подібні до неї. Вони відразу поїхали до лісництва по дерево для будівлі хати, а мій тато зібрав сусідів - умовилися помагати будувати хату новим сусідам. Це не була новина, бо всі хати будувалися на хуторі з допомогою сусідів.

Робота йшла швидко. За декілька тижнів стіни поставили, потім звели солом'яний дах, вставили вікна та двері, обтинькували та обштукатурили глиною. Коли все висохло, жінки обмазали стінки білою глиною. Хата виглядала дуже гарно, і відразу глибше в городі почали будувати хлів для худоби. Всі нові сусіди спали в нас на горищі на сіні. Був це 1928 рік.

На кухні обіди готувала мама з Анною, деякі сусіди приходили помагати. Я запросила Льоню та інших дітей іти на берег ловити рибу. Вода вже спадала, по вищих місцях берега залишилися калюжі - по сінокосі, де була риба. Му її ловили руками, що було дуже забавно, і сміялися досхочу. Це ми повторювали майже щодня, аж поки калюжі зникли. Приносили рибу до нашої кухні, а жінки смажили на обід робітникам та дякували нам за смачний дарунок.

Коли хату і хлів скінчили, Михайло та Юзьо привезли свої родини та меблі. Жваненки мали троє дітей: старшого звали Люсік, хоч у паперах він писався Олег, дві гарненькі дівчини: Янку і Зіну. Обидві бльондинки із синіми очима. Видно було, що вони жили багато колись, бо таких меблів, як у них, ніхто на хуторі не мав. Коли Анна повішала картини на стінах, то ми ще

раз переконалися, що, дійсно, це були люди багатого роду. Анна на портреті виглядала, як принцеса. У білій розкішній сукні, обшитій мереживом, а волосся високо звивалося над чолом з приколотою квіткою.

Моя мама зблизилася з Анною. Вона часто заходила до нас, щоб поговорити і володіла добре українською мовою з легким польським акцентом. Оповідала, що Михайло має хворобу печінки, і лікарі не можуть його вилікувати. Дівчиною вона жила з батьками на Житомирщині. Вони мали велике господарство і найману робочу силу. Коли прийшли більшовики в 1918 році, то убили її батьків п'яні комуністи, а багатство розтягли. Михайло працював у її батька, і йому вдалося зібрати дітей та вивезти під Київ, у село Миколаївку. Пізніше, коли Анна підросла, він одружився з нею, а Юзьо женився з Ядвигою, що походила теж з польської родини. Її батьків комуністи вивезли в Сибір, і чутки про них не було.

Михайло влаштувався на роботу секретарем сільради в Миколаївці, аж поки прийшла нагода дістати кусок землі на хуторі Старі Мости.

Одного вечора, оповідала Анна мамі, з Михайлом сталася дивна пригода. Він вертався пізно з сільради після засідання. Треба було переходити цвинтар. Ніч була надзвичайно темна. Коли Михайло порівнявся з кладовищем, перед ним з'явилася жінка у білій сукні з розпущеним волоссям. Вона ніби пливла в повітрі і голосила, як за покійником. Хоч він не бачив її обличчя, але голос був такий, як в Анни. Коли він дійшов до свого двора, вона зникла. Він розповів Анні, що сталося. Рано не міг піднятися з ліжка. Все його тіло залила жовтуха. В лікарні сказали, що він має хвору печінку і вони не можуть його вилікувати. Тримали в лікарні три тижні, приписали ліки і відправили додому. Йому не можна було їсти жирів та пити алькоголю. Вдома йому трохи полегшало, але виглядав худий та чувся втомлений.

Ядвига з Юзьом мали лише Льоню. З моїх спостережень я переконалася, що Ядвига була нещаслива та ненавиділа українців всіма фібрами своєї душі. Мене дивувало, що з таким веселим чоловіком вона була завжди нещаслива. Говорила ламаною українською мовою з нами, а в своїй сім'ї лише польською. Я один раз відважилась запитати її: "Чи тяжко вам говорити українською мовою ?" Вона не відповіла на моє запитання, а лише сказала: "Як попалам мензи врони, то кракаю як і они". На тому наша розмова скінчилася. Вона часто

сварилася з Юзьом та нарікала, що він привіз її на цей хутір, відірвавши її від поляків. А найгірше, що Льоня не хотів учитись польської мови. Коли вона надмірно докучала Юзю, то вім кричав: "Ядзю, замкні писек, а то я тобє покаже, по чему гжебні в пєцу спшедайом !"

З Льонею в мене зав'язалась дружба. Ми разом ходили до школи,що містилася в селі Хмільна, яких чотири кілометри від нашого хутора. Батько Льоні гарно грав на гітарі та співав. Льоня теж дещо умів грати та навчав мене. Перша пісенька, що я навчилась, звалась: "Кохав мне Янек шален'є" та декілька українських. Всі ми любили слухати, як Юзьо співав під гітару на обох мовах. Було це в більшості в неділю або в свята.

До нас збиралися сусіди, зачувши співи в саду. Юзьо перетворювався на правдивого артиста, особливо коли приходив дід Омелько, що теж мав здібність веселити людей. Тоді ми бавилися до пізньої ночі. Михайло теж приходив, але він не співав, бо завжди чувся втомлений. Він все худшав і не мав апетиту їсти, а лікарі приписували йому ліки, котрі нічого не помагали. Анна приходила до нас вечорами, щоб поговорити з мамою та поплакати. Вона дуже любила його і чулася безпорадною. Михайла люди шанували. Він був лагідної вдачі, мав добру освіту та був готовий помогти кожному порадою.

Я все продовжувала дружбу з Льонею, бо Анка та Зіна були старші мене на декілька років. Юзьо жартома говорив, що ми з Льонею поженемося, як виростемо. Коли Ядвига почула це, вона скрикнула: "Нігде, нігде муй син не везьме українке за жоне і ти, дурню, не мув теґо!".

Сталося це в нашому саду. Я відразу пішла до хати, а мама слідувала за мною та старалася потішити мене: "Ядвига пережила багато горя. Комуністи знищили її батьків, а тому вона помилково ненавидить всіх українців. Тепер ти знаєш, не ходи туди". Так я й зробила. Але на слідуючу неділю Юзьо та Льоня знову прийшли до нас і просили мене не сердитись на Ядвигу. Ми знову співали в саду цілий вечір. Коли скінчились жнива, Юзьо з Ядвигою та Льонею поїхали до Миколаївки відвідати рідних сестер Ядвиги. Через два дні Юзьо вернувся і сказав, що Льоня впав з коня і є в лікарні.

Ми на другий день поїхали його відвідати. Лікар сказав, що Льоня має кровотечу в голові, Ми не могли навіть поговорити з ним. Через два дні він помер. Це була велика трагедія його батькам. Я також втратила вірного друга. Довго ще моє серце плакало за ним.

І. Головацький

СТОРІНКА ЖИТТЄПИСУ МОГО СУЧАСНИКА

/за його власною розповіддю/

"Зробили з мене полоненого незаконно," - продовжував він. Проти німців я не воював. Для мене питання стояло не "проти кого", а "за кого". Посудіть самі: чи міг я воювати за тих, хто показово пограбував мою родину /показове розкуркулення/ й загнав у сибірську тайгу погибати? На 2-й день війни, бо на 1-й не знав, що почалася війна, я "демобілізувався" і в знайомого лемка біля Тукри-над-Стриєм чекав, що буде далі. І ось, на п'ятий день, коли ми з ним складали сіно в оборіг, неподалік зупинилася двоколка з двома німецькими солдатами в ній. Виявилося, що всі, хто служив у совєтській армії, мають явитися на "мельдунок". І так, із ще понад дев'яносто хлопцями цього та сусідніх сіл, яких навіть в уніформу не передягали, ми опинилися в 326-му таборі військовополонених неподалік села Говельгоф у Вестфалії.

Табір містився на недавно скошеному ячмінному полі. Десь між кілометром-півтора квадратних було надійно обгорожено колючим дротом. Два метри у землю і три метри вгору, дві дротяні стіни на три метри одна від одної були між ними, добре переплетені теж колючим дротом. По кутках і по середині цих стін чотирикутника стояли "вишки" з двома солдатами та кулеметом на них. Ночами навколо ходили два патрулі з собаками. Укритий табір був німецьким небом. На час нашого сюди прибуття в таборі, як казали, було вже двадцять сім тисяч.

Стояли гожі серпневі дні, тож не журилися. Особливо мої карпатські хлопці, бо вірили, що їх скоро відпустять: вони ж не "совєти". Гарно співали гарних пісень - маршових і молитовних.

Чи давали нам їсти - тяжко сказати. Після ранішньої перевірки давали по черпаку навару з такого низькорослого чагарника, що росте в навколишніх лісах. В обід була юшка, зварена із січеної брюкви на 300 літрів води. Часом до брюкви додавали кістку або рибину, яку, очевидно, згризали кухар з помічником. Юшки одміряли тим же черпаком, що вміщав десь із три чверті літри. О 4-ій годині на пообідній перевірці давали хлібину грам у сімсот на п'ятьох та ложечку мармеляди, або 25

грамів маргарини. Борошна у хлібі було тільки стільки, аби невідомо з чого зібрана мішанина трималася купи. Проте, для полонених то був дуже й дуже смачний хліб. О 7-ій вечора знову черпак того ж навару з чагарника.

Молоді, донедавна здорові хлопці почали мерти. Першого хоронили із священиком, приходив і комендант табору. Навіть хрест поставили. Хоронили тут же, поруч з табором, але за дротом - уже не боялися, що ті втечуть. Минув серпень і пів вересня, почалися дрібненькі дощі. По таборі росли молоденькі, може п'ятнадцятирічні сосни, і кмітливіші кинулися обламувати гілля та будувати курені. Наша група з восьми спохватилася лише тоді, як по таборі стояли обламані стовбури. Хтось додумався ложками й загостреними другими кінцями (на ніж) ложок обкопувати коріння та валяти ті стовбури. Взялися й ми за цю роботу: звалили чотири стовбури. Потім колючою проволокою (її валялося досить попід стінами) поперепилювали ті стовбури й вийшло вісім, приблизно однакової довжини, обаполи. Після цього викопали яму, десь два метри на два та якийсь метр углиб, накрили обаполами, нарвали стерні й накрили спершу нею, а потім землею наш досить пристійний "бліндаж".

Та сосон для всіх було далеко й далеко не досить. Ті, що запізнилися, почали копати глибші ями, а потім убік, наче печі, бо від дощу треба було ховатися. Німці навіть видали кожному по чималому жмутові стружок, щоб попростеляли на землю у своїх "бліндажах". Більшість не задовольнялася одержаним, а намагалася украсти ще й в інших. Устерегти своїх стружок було неможливо, а тому, хто не мав чобіт, зав'язував холоші й у пазуху та в холоші запихав свої стружки. З цього було три вигоди: ніхто не вкраде, було тепліше, бо вже похолоднішало, і коли німець доставав палюгою по плечах, то було не так дошкульно. А били вони нас при кожній нагоді - були зобов'язані бити. Але справжнє нещастя прийшло з іншого боку. Земля була піскувата й почала обвалюватися. До померлих почали додаватися й привалені. Більшість із них не переховували. Ховали мертвих тепер уже по двісті п'ятдесят-триста в одну яму. Клали у три яруси: застеляли дно ями трупами, потім накривали їх шаром негашеного вапна, потім знову накладали трупи, боком щільно один до другого, щоб більше влазило. І знову вапно і трупи засипали землею з чималим підвищенням над ямою. Зрівняється, коли трупи перегорять.

На початок масового вимирання було збудовано кілька бараків і в таборі т.зв. лікарню та житла для тих, хто працював - варив їжу, збирав трупи тощо. З'явилося нове слово - "доходяга" - той, хто без допомоги не міг підвестися.

Раніше, ще перед початком дощів, мені трапилася пригода. Головним перекладачем у таборі був невеличкий вертлявий німчик з бувшої Росії. Час-від-часу він заходив у табір з есесовцем, підходили до когонебудь, і німчик казав: "Вот папіроска. Скажі, кто здєсь комісар, і получіш". Той показував на будь-кого, одержував цигарку, а есесівець підїжджав велисопедом до нещасного, лупив палюгою й кричав "люсь!" Так він гнав за ворота, в барак, де вони катуванням вибивали признання. Клали на ослін; один сідав на ноги, а другий на голову. Третій оголював спину й лупив палицею до непритомности. Потім одливали й знову лупили. Нарешті, як доходягу, викидали в "санчасть", а звідти вже в яму.

Такий уділ випав і мені. Та на моє щастя старшим санітаром був наш полковий лікар. Він упізнав мене, а що був дружнім із завідуючим лікарем-німцем, то виклопотав мені місце в лікарні. Підвісив мене так, що лиш плечима торкався до ліжка й дістав ліків таких, "що німці дістати не можуть" - казав він. За днів дев'ять-десять я вже став на ноги й вернувся в свою "компані". Була неділя. Після денної перевірки вперше роздавали українську газету для полонених. Усі кинулися до "компаніляйтера", а я стояв рівненько, щоб не впасти. Ззаду де не взявся "скажений унтер" і почав лупити палицею всіх, хто був під рукою. Потяг і мене так, що я присів і, мабуть, подивився так жалібно, що наступного дня він ішов уздовж колони й приглядався, доки побачив мене. Тоді ткнув палицею мені в груди: "ду, ком". Він ішов, а я за ним, доки привів до тієї гарби, якою сорок "гавриків" з-поза табору возили брюкву в табір на кухню. Там унтер ткнув одному в груди: "ду, раус!" А мені показав ставати на його місце. Це вже було надією вижити. З гарби тягли сиру брюкву і їли досхочу. Та й спали вже не в землі, а на, хоч і голих, нарах, з дахом над головою і стінами навколо.

Існував у таборі й базар. Валютою були їжа й куриво. Ними мінялися й за них усе, від пілотки, через ложку й казанок, аж до взуття можна було виміняти. За пайку хліба або дві цигарки можна було виміняти керзові чоботи, за півтори-дві пайки юхтові, а за дві з половиною хромові. На цьому попеклися мої бідні карпатські друзі. В надії, що їх ось-ось відпустять, не

їли хліба, а вимінювали все, що могло дома пригодитися. Й виснажені почали мерти першими.

Мені базар допоміг ось як: один з кухарчуків виніс на базар казанок баланди - хотів обміняти на куриво. Та в цей час на базарі був уже згадуваний німець - "переводчик". Він часом приходив і кричав: "Под вамі, халєра, под вамі сапогі сорок второй размер єсть?.. Даю буханку хлєба". Його обступали й питалися, що з нами буде. Він відповідав: "Потєрпітє, вам скоро будєт конєц", - маючи на увазі кінець цим обставинам. Проте, обставини показували, що його слова треба сприймати буквально.

Так от, цей "переводчік" завважив хлопця з казанком, а з кухні виносити будь-що було заборонено. Його звільнили, а мене на його місце поставили. Це було великим підвищенням, бо вже можна було кістку погризти й солодкого чаю напитися. А головне, викип'ятити одіж і поварити воші. Вошей було далеко більше, ніж дуже багато. Дехто міг залізти собі в пазуху й з-під плеча витягти жменю вошей. З ними якось утяглися так, що вже й не чули, як вони кусають.

На кухні, поза казанами, підлога була устелена тією газетою, якої я не дістав. Не пам'ятаю ні її змісту, ні видавця, проте й досі пам'ятаю два рядки в ній надрукованого вірша. Поет з якогось дуже холодного місця в Сибірі уболівав: "...повіки мерзли, я ж дивився і знав - героїв більших не стрів я і за морем, але рабів я більших не стрічав". Відтоді, ось уже майже шістдесят років ніде прочитати того вірша не вдалося. А хотілося б.

У другій половині жовтня, коли вже вдарили морози, почали будувати бараки для всіх. Перед тим, як вселяти в барак, все, де б не було волосся, всіх стригли. Й вимазували смердючою й пекучою мазюкою. "Проти вошей", - казали. Всю одіж пропускали через "вошобойку", а полонених купали холодною водою у вже для того влаштованій лазні. Тепер самому не віриться, які ті люди були худющі: задній прохід не закривався, а зяяв відкритою діркою. На "стул", як там прийнято говорити, сідали раз у місяць, а то й півтора. Була й дивна дивина: воші в нові бараки прилазили перед тим, як поселяли туди людей. Налазили й до нас, кухарів, і в барак, і на кухню. Доводилося часто варити одежу й потім, коли висохне, витрушувати з неї варені воші.

Уже десь в листопаді у таку мою роботу втрутився голос: "Що? Кусають?" Повернувшись на голос, я побачив високого,

добре зодягненого, яких сорока з невеликим гаком років, пана. Одразу запрацювало кілька думок: такий пан, а мова наша, випадково, чи навмисне і прийшов, і таке запитав. Що йому відказати? Відповів питанням: "А у Вас хіба немає?"

- Немає, - каже, - хочеш щоб і в тебе не було?" Кажу, що дуже хочу. Тоді він назвав себе. То був сотник Віктор Болобан. Повідомив, що він має дозвіл від німецького уряду вибирати з-поміж полонених українців, які хотіли б служити Україні. Я вияв своє гаряче бажання й після карантину, десь за тиждень перед Різдвом, уже був у справді українському таборі. Та то вже інша сторінка життєпису мого сучасника.

Михайло Кучер

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ І МАЗЕПА

У Полтаві, поруч із собором, до революції стояв невеличкий будинок казарменого типу, помальований жовтою урядовою фарбою. Ніхто на той будинок не звертав уваги, хоч це місце було — чи мало бути — одною із прикрас Полтави. Місце драматичне. Тут було дворище гетьмана Мазепи. Сюди гетьман приїжджав із Батурина. У тій же Полтаві на одному з бульварів стоїть пам'ятник Котляревському. Письменник — чиновник царської імперії, не мав з Мазепою нічого спільного, крім мови. Автор "Наталки Полтавки", улюбленої українцями, відомий поза межами України своєю травестією "Енеїда", у своєму серці мав любов до української "мужицької" мови. Котляревський зробив мову, котрою говорило населення України — офіційно Малоросії, — мовою літератури. Тою мовою Шевченко кинув грізне обвинувачення в обличчя московським царям.

У 1903 році дозволено поставити у місті пам'ятник Котляревському. З того часу Полтава стала центром української мови.

Уряд не второпав, що мовою Котляревського та України — нехай тоді Малоросії — говорили люди в Австрії. На свято відкриття пам'ятника приїхали у Полтаву "чужинці" — галицькі українці, як тоді люди казали, "австріяки". Українська мова в Австрії стала заборолом проти германізації та полонізації галицьких українців. Галицькі українці вважали метрополією

своєї культури Україну. Пам'ятник Котляревському дозволено, його поставлено і ось тодішній губернатор князь Урусов схаменувся: "На сем языке говоріл проклятый Мазепа. На "языке" Котляревського. Алеж тією мовою говорили Кочубей та Іскра, мільйони людей під солом'яними стріхами і Тарас Шевченко.

Почалося зміїне сичання, яке зіпсувало велику урочистість. Влаштування урочистости взяла на себе Міська Дума Полтави. Відкриття пам'ятника мало йти в супроводі засідання у міському будинку імени Миколи Гоголя — театральному. Цілком зрозуміло, що мали бути промови. Нормально можна було думати, що на святі промови будуть українською мовою. Влада була заатакована ніби із засідки духом "зрадника Мазепи". Тоді почалася недостойна імпровізація. Губернатор, князь Урусов, у відпустці. Віце-губернатором був Фонвізін, нащадок знаменитого російського письменника, сам також літератор. Він був офіційно присутній на урочистості, разом із міським головою Трегубовим. Після стягнення покривала з пам'ятника-погруддя віцегубернатор тихцем зник. Він не міг бути присутній на святі пам'яти поета, який писав "на языке Мазепы".

Ганебна роля припала міському голові Трегубову. Віце-губернатор, зникаючи, дав Трегубову інструкцію — українці — піддані Російської імперії — делегати на відкритті пам'ятника — не сміють промовляти українською мовою. Але що робити з "чужинцями" (иностранцами) з Галичини? Вони ж у себе в австрійській імперії говорять, пишуть і вивчають українську мову. Тому "иностранцам" - українцям з Галичини — дозволено промовляти українською мовою. "Своїм" українцям промовляти українською мовою заборонено. Галичани один за другим виходили на трибуну і промовляли українською мовою, а українцям "з Росії" після першого речення українською мовою міський голова відбирав слово.

Мова Котляревського, народженого в Україні, мала право прилюдности тільки в Австрії, а не в себе вдома. Членами полтавської Міської управи були і москалі. І Міська управа вирішила заскаржити заборону губернатора кн. Урусова. Скаргу послано в Сенат. Після двох років канцелярської тяганини заборону полтавського губернатора скасовано, але тим шкоди і компромітації не направлено. Більшість тодішньої російської преси одверто засудила вандальський акт кн. Урусова.

Іван Бринза

Я ПОМИРАВ БІЛЯ ХЛБА

Коли ви їдете з Києва через Полтавську, Сумську, Харківську та інші області, як на північ, так і на південь, ви бачите безкінечну рівнину багатющих земель, на яких, мов на картині, хвилюється на вітрі море пашні: жита, пшениці, ячменю, вівса... Неврожаю не було ні в тридцять другім, ні в тридцять третім році. Але був голод.

Про той голод та причини його виникнення написано вже багато спогадів, есеїв, книжок. Я хочу написати про своє особисте пережиття того часу, коли смерть заглядала в очі щодня, щогодини.

Я, Іван Михайлович Бринза, народився 9 жовтня 1924 року в Харкові, але на п'ятому році мого життя наша родина переселилася в Сахновщину, у південно-західній район Харківської области. На відміну від інших районів, Сахновщина мала свою індустрію: два величезні млино-заводи. Одного з них називали білим, бо в ньому мололи лиш пшеницю. Він був семиповерховим, з п'ятьма великими зерносховищами довкола,

ніби обгороджений парканом. В кожному з них було від 500 до 700 тисяч тон золотої пшениці. Другий був п'ятиповерховим з трьома зерносховищами - у ньому мололи жито. А ще був великий маслозавод, далі від нього - великий птахокомбінат, де вбивали курей, качок, гусей... Близенько до нього стояв величезний інкубатор. Пам'ятаю й 12 величезних цистерн для бензину, керосину тощо.

Кожного дня з млинозаводів / а вони працювали цілодобово / виїжджало по два ешелони з мливом, маслом та пташиним м'ясом. Усього багатства, згаданого й незгаданого, вистачало б не тільки для місцевого люду, а й для декількох інших областей. І от при всьому цьому багатстві московсько-комуністична насильницька влада / з допомогою доморощених прихвостнів / заплянували голодомор, найбільший у історії світу. При чому, людям видавали харчові картки, за якими не можна було купити навіть скибки хліба. Це була жорстока насмішка !

У нашій родині було п'ять осіб: батько, мати, я та дві сестри мої. Одна старша від мене на 2 роки, а друга на 10. Старша, Шура, дуже любила мене, а я її. Коли вони сідали виконувати домашні шкільні завдання, а я не мав що робити, то часто перешкоджав їм, бо ж родився "шибеником". Старша, хоч і любила мене, бувало зловить мене й добренько наб'є по м'якому місцю. Але це не дуже помагало. І вона придумала інший спосіб "втихомирювати" мене, Дасть було кусок фанери, напише на ньому літери. Це щоб я їх переписував і переписував - заучував, тобто. А коли надокучило, то я просився надвір погуляти, та сестра не дозволяла. І так за 8-10 місяців я вивчив абетку. Але тяжче було навчитись писати. Та я переміг і ці труднощі, так що буквар мені вже не був потрібний.

Шура була не тільки розумна, а й гарна з себе. Її в школі любили й поважали. Вона була старостою і редактором стінгазети.

У 1931 році мама повела мене до школи, що колись була церковним собором. Там звернули увагу на те, що мені до семи років не вистачало шість тижнів. Тоді мама відкрила родинний "секрет":

"Та він уже вміє читати й писати".

Це помогло. Мене записали. Першою вчителькою була Лідія Іванівна Коршикова, а її чоловік - заступником директора. Він навчав нас співати, був диригентом шкільного хору.

В першій клясі мені не було що робити, дивився на все без

жодної уваги, перешкоджав іншим учням. Підійшла вчителька та й питає: "Чому ти прийшов до школи ? Учитися - тож учися!" А я сказав , що все те, що вивчають у клясі, я вже давно знаю, і показав їй свій зошит.

Після перерви мене викликали до директора. Думаю, мабуть, попаде. Директор вирішив перевести мене до другої кляси, повчаючи, аби робив усе так, як і всі інші учні. І додав, що за найпершу провину відішле мене назад до першої кляси.

У Сахновщині було шість шкіл: дві семирічки і дві десятирічки. Але незабаром приготували ще одне приміщення для школи, бо з сусідніх колгоспів та радгоспів почали прибувати діти, бо там не було шкіл. Разом у Сахновщині, що була райцентром, навчалося дві тисячі молоді. Уже в 1932 році деякі діти почали пухнути, все більше дітей переставало ходити до школи. Тому вже в березні того року нам видали свідоцтва про закінчення третьої кляси. У вересні 1932 року нашу клясу поповнили учні з інших шкіл. Почалась осінь, і діти переставали ходити до школи. Тому з свідоцтвами знову поспішили. Видали їх у січні 1933 року. На той час приблизно дві третини учнів відсіялося. Розпаношувався голод.

Ранньої весни я подружив із хлопцем з якогось села. Звався Володькою. На два роки старший від мене, сухий і вищий. Він каже: "Запитай маму, чи зможу я ночувати у вас". Страшний голод уже почався, і були випадки канібалізму.

І от ми з Володькою цілими днями ходимо, приглядаємося, де б щось їстивне вкрасти. Перед голодомором зерносховища охороняла міліція. Тепер там стояли солдати НКВД - з мови видно було, що вони москалі. Ми звернули увагу на те, що там, де вантажать мішки на ескаватор, вантажники часто не витримують тягару і падають. Мішки розриваються, але пильні енкаведисти оточують те місце з викриками: "Не смєй трогать соціалістическоє імущєство !" Те зерно збирають у цілі мішки, але в пилюці завжди лишалося десяток чи два зернин. Голодні діти накидаються на ту пилюку, намагаючись нагребти якомога більше тієї пилюки, одначе в тій "баталії" тих діток били й придушували. Безсилі, вони вже не вставали.

Володька каже: "Сюди вже більше не будемо ходити".

Хочу коротко згадати про сестру Шуру. Їй було лише п'ять років, коли вона на власні очі побачила й пережила трагедію свого дядька по матері. Він був капітаном у царському війську, а в революцію перейшов до війська Української Народної Республіки. Одного разу приїхав провідати родину, як раптом

нагрянули денікінці. Зайшли і до його дому. Побачивши сотника УНР, склали акта й, вивівши надвір, розстріляли. У зрілому віці Шура поїхала до тітки в Запоріжжя. Будучи завідувачем ресторану, тітка влаштувала Шуру на працю. Шура вдень працювала, а вечорами навчалася в фізико-математичному факультеті тамтешнього інституту, який вона й закінчила з правом учительки семирічки й десятирічки. Був 1932 рік.

Що робити далі ? Як жити ? Як вижити ? Цвітуть акації. Ми з Володькою полюємо на дикий щавель. Одного разу проходимо біля складу городини й садовини. Володька ніби невидимкою десь зник. Бачу: за ним женуться, але, на щастя, не наздогнали. Він хитро-мудро украв п'ять картоплин і два цукрові буряки. Але один буряк загубився при втечі.

Сестра Мотя віднесла чудовий український, вже останній, рушник за склянку пшона. Додавши трохи щавлю, ми зварили смачну вечерю. Найперше вгостили маму. Батько залишив родину "на призволяще".

У школі дітей ставало все менше й менше. Що робити далі? Величезне зерносховище бовваніло за сто метрів від нашої хати. Воно стояло впритул до сусідського вишневого садка. Володька зауважив, що там, де росте малина з агрусом, вартових не було. І він пізно ввечері, відірвавши дві дошки, прибиті лиш одним цвяхом, заліз усередину й набрав у кишені 300-400 грамів пшениці. Вдачно повернувся. Одначе, другого дня його зловили і побили. Володька зі стогоном каже: "Я їм відомщу!" І справді зробив те, що сказав. Пізненьким вечором, підкравшись до вартового солдата, бабахнув каменюкою його по голові, так що той аж крякнув. На ранок почали шукати винуватця, і ніхто не міг навіть подумати, що 12-літній хлопець міг таке вчинити. Одначе, заарештовано було чотирьох чоловіків. Після того їх ніхто не бачив.

В райцентрі, на головній вулиці, відкрили торгсин, і хто мав золото чи срібло, вимінював на хліб, м'ясні вироби тощо. А коли з торгсину виходили люди, то ми слізно просили бодай кусочок хліба. Та рідко хто зважав на наші сльози. Але ось виходить на вулицю один чоловік з розкішними козацькими вусами і каже: "Я дам вам хліба, але не стійте тут, а їдьте в Росію. Там голоду немає. Я щойно повернувся звідти". Він дав нам по куску хліба. Один кусок з'їли, а другий понесли мамі й сестрі.

Про наші пляни ми нікому не сказали, сіли в товарний

вагон і доїхали до Лозової, а звідти до Харкова. Лишалося ще 40 кілометрів до кордону з Росією. Та мрія й бажання наїстися та ще й додому привезти харчів не спинили нас. На кордоні з Росією виявилося, що кордон дійсно "на замку". Потяг зупинився, і хто не мав пропуску, того не пускали далі. Нас не питали, а по-звірячому викинули. Кордон охороняли енкаведисти з собаками. Що ж нам робити ? Налягаємо на ноги паралельно до кордону. Побачили українське село, від якого нісся неприємний запах. Дивимося через кордон і бачимо хутір на декілька хат, біля яких ані деревин, ані кущика. Там Росія. Діти там бігають, сміються - там немає голоду.

Я дійшов до такого стану, що готовий був упасти й померти. Кажу: "Ти, Володьку, вертайся додому. Скажи мамі, що я помер". "О ні !" - закричав Володька і десь побіг. Мені було тяжко сидіти, а ще тяжче вставати. На наше щастя, Володька знайшов напівзогнилий цукровий буряк і дві картоплини. Він примусив мене їсти, лишаючи для себе лиш півкартоплини. Поміг мені встати. Два дні ми йшли назад до Харкова. Бачили багато трупів, яких саме підбирали, а нас просто вигнали з вулиці. Все ж таки, ми знайшли станцію і з великими труднощами повернулися додому. Хотілося напитися води, а про їжу я вже й не думав.

Вдома зраділи нашому поверненню. Сестра Мотя найнялася до одних росіян, які за її працю давали дещицю поїсти і шклянку якоїсь крупи. Вона додавала кору з вишневих дерев та ще якоїсь рослинности і варила "суп". Їла разом з мамою.

Володька каже: "Ходімо до птахокомбінату. Можливо, щось роздобудемо. Ідучи Чапаївською вулицею, ми бачили багато трупів. Те саме було й на Кіровській вулиці. Почали шукати якогонебудь зілля. Як раптом перед нами бух ! - хтось кинув тельбухи з двох курей. Володька підхопив їх і каже: "Я віднесу їх до Моті, а ти шукай зілля. Може щось знайдеш". І справді, я знайшов трохи напівсухого щавлю. Дійшов я до однієї хати, в якій колись жили добрі люди. З'явився й Володька. Раптом він як крикне: "Іване, он на городі гриби!" Помалесеньку витягли піввідра води з колодязя і заходилися варити "борщ". Володька був міцніший, жадібно і швидко їв. Я з'їв 4-5 ложок, як мене страшно занудило. Я почав виривати. Далі нічого не пам'ятав. То була якась "містерія". В той час, як люди, полишені на призволяще, помирали на вулицях, мене було завезено до лікарні.

У лікарні пролежав я 23 доби непритомний / так мені

сказали пізніше/. Коли опритомнів, почув голоси. Головний лікар підняв у мене вію й каже: "О, єслі єво мухомори нє бєрут, то нужно єво випісать". Я почав благати, щоб мене залишили в лікарні. Не помогло. Вигнали.

Глянувши на себе, я перелякався. Все тіло було в струпах. Я мав вигляд мумії, з тою різницею, що мумія обгорнена спеціяльною матерією, а я з ніг до голови вкритий струпами.

Принесли мої коротенькі штанцята. Тепер вони були такі великі ! Питаю лікарку, хто мене сюди привіз. "Ето нє твайо дєло", - пробурчав головний, махнувши рукою, мовляв, як не сьогодні, то завтра лікарка зробить "викачку". "Як бачиш, ти живий", - закінчив мову головний.

Вийшов я на вулицю, глянув - сонячно надворі... І впав. Хтось підняв мене, посадив на лавку, а хтось інший дав мені півшклянки молока. Я випив, попросив ще, та не дали. З великими труднощами доплентався я додому. Побачивши мене, мої рідні почали плакати, а я вже не міг ні плакати, ні бідкатися.

Від падіння на тілі біля лікарні виступила кров. Запитав, чи бачили Володьку. Кажуть - ні. "Значить, він помер", - подумав я. І почав думати, як і мені померти. Шукав вірьовку - не знайшов. Друга думка була така: як сестра буде давати мені їсти, я не їстиму, щоб швидше закінчилися мої муки. Сестра, мабуть, відчувала мої наміри, бо не відходила від мене, поки я поїм. Мама кажуть: "Сину, післязавтра починається навчання в школі". А я: "Кого ж вони будуть учити, коли майже всі діти вимерли ?" Одначе, послухав маму і з труднощами доплентався до шкільного подвір'я. Не бачу нікого. Раптом хтось біжить. То був учень з нашої кляси, мав такий вигляд, ніби щойно побував на курорті. Вийшов директор, сказав йому йти додому, а тоді підходить до мене й питає: "А ти хто будеш ?" "Іван Бринза", - кажу. Цю страшну картину побачила його дружина, заплакала, пішла й повернулася зі шклянкою молока та білим хлібом. Я поволеньки розмочував хліб у молоці, бо кусати не міг через струпи й виразки в роті, які мучили мене. Директор каже : "Ми тобі більше не дамо, бо ти можеш об'їстися, а тоді що ?"

Під'їхала підвода, встелена соломою. Підводчик сказав мені: "Вилазь на віз". Підійшов директор: "Ти що, дурню, не бачиш, в якому він стані ? Ану, злазь і посади його на воза !"

По дорозі підібрали ще восьмеро дітей, пухлих і худих, шкірою обтягнених. Завезли нас, школярів, на південну сторону міста. Там був великий будинок, обсаджений гарними високими

тополями, обгороджений двометровим парканом. Вся площа займала якихось два гектари саду. Аж не вірилося в таке чудо. Як воно вбереглося ? Вишні, що спіють у червні, тепер повсихали. А решта саду стояла незайманою.

Звезено було сюди на початку вересня 45 дітей, віком від семи до 12-ти років. Школи були закриті на два місяці. Дали нам по шматку глевкого хліба і якусь баланду. Гливкого й кислого хліба я не міг їсти. Вийшов надвір, став біля одної вишні й почав жадібно жувати. Вишні були смачні й солодкі. Перед сном нас намастили якимось мастилом, таким смердючим, що я не витримав смороду, й мене взяло на рвоти. Спати в будинку через той сморід я також не міг. Побачивши надворі скошену траву, я вмостився на ній і спав до ранку, мов убитий. З того часу я щоранку виходив у садок і ласував вишнями. Згодом двірник зробив щось подібне до ножика, щоб я міг їсти інші фрукти: сливи, персики тощо.

За перші два тижні померло 12 дітей. А я далі "пасуся" в садку. Всім добре відомо, що в садовині є багато мінералів і вітамінів. І коли через місяць приїхав лікар, то спитав мене: "Що ти їси ?" Це тому, що струпи почали відпадати. Я кажу: "Пасуся в садку". "Добре, - каже він, - пасись і далі".

Минув ще один місяць, забравши на той світ ще десятьох дітей. За цей час у мене повідпадали майже всі струпи. Молода шкіра дуже боліла від холоду і почала тріскатися. Чотири школи закрили, а в п'ятій почалося навчання в приявності всього-навсього 85-ти учнів.

Рукавиць я не мав, а холодний вітер пронизував лихеньку одіж наскрізь. Шкіра тріскалася на руках і ногах. У нашій клясній кімнаті розмістилося три кляси: друга, третя і четверта. Усіх учнів було 15, а до березня 1934 року лишилося лиш 10. Я вірю, що хтось із старших кляс міг виїхати кудись, але приблизно з 1,400 давніших учнів лишилося в живих 50-60.

Під час холодної зими я не ходив до школи, бо черевики були слабенькі, набивалися снігом, а від того ноги мерзли і боліли.

До міста привезли понад п'ять тисяч людей, найбільше з них росіян, і сто родин німців з Росії. Тому в 1935 - му році школи знову відкрилися, дві третіх кляс були заповнені учнями.

В мене безперестанку боліла голова, і директор школи порадив піти з мамою до лікарні. Новий лікар уважно обслухав і оглянув мене, і порадив мамі "улучшить питаніє". А цього мама не могла абсолютно зробити. Від болю голови я почав розчаровуватися в усьому, і знову виникала настирлива думка

покінчити з собою.

Напевно так би й сталося. Але незабаром отримали від сестри Шури пакунки солодощів / я ж їй писав у листах, як ми живемо /, і я почав набиратися сили. Солодощі підтримали мій кволий організм. На диво, вчився я непогано, за успішністю був третім чи четвертим учнем у клясі.

Ось таке страхіття переживав укаїнський народ. І найбільшим глумом над нами в Сахновщині було те, що кожного дня ешелон за ешелоном більшовицька Москва вивозила в Росію хліб, масло, м'ясо. Ба, навіть врожай з прекрасних садів пішли в Росію.

То був найбільший голодомор в історії людства. І що цей голодомор був заплянований у Москві, про те немає жодного сумніву. Якщо в селах забирали все до останньої зернини, то в містах, зокрема в нашому місті, не забирали, бо не було що забирати, а в млинозаводах, як я вже згадував, було стільки хліба, що ним можна було б прохарчувати декілька областей в Україні.

Тож мені довелося помирати біля хліба, і тільки один Бог був свідком моїх мук.

Тихін Корінець

ГАЛЯ ЖИВА

/пролог/

<<Галя>> з подругою

Під час жахливого голокосту в Україні 1933 року багато малих дітей зникло безслідно, а ось маленьку "Галю" вдалося врятувати. А було це так. Дві молодиці, проходячи неподалік Ніштиного двору в с. Чернеча Слобода, почули жалісний охриплий плач дитяти. Наблизилися. Глянули і вжахнулися. На траві сиділа змарніла жінка з похиленою на паркан головою-мертва. В пелені - дитятко.

Налякані "несподіваною знахідкою", жінки остов-піли. Потім переглянулися та обережно взяли малятко з рук померлої і поспішно понесли в лікарню. Там її помили /то була дівчинка/, трохи погодували і з надією, що виживе — причепурили.

На ранок, за порадою лікаря, зареєстрували дівчинку в ЗАГС - і там назвали її Галею Радянською, бо ніхто не знав, чия то дитина.

В час голодомору в селі створили "Колектор", туди зносили дітей, батьки яких були іще живі, але так виснажені голодом, що вже не знали, хто вони і підсвідомо сновигали спустошеними вулицями села.

Галю виписали з лікарні і теж віддали в "Колектор". Там дітей годували якоюсь "баландою", аби не вмирали від голодної смерти.

Та як кажуть: "В світі не без добрих людей" — бездітна пара Явдоха І Сашко Фенченки побачили, вподобали і забрали Галю додому. Удочерили її і раділи, як то гарно буде на старості літ мати когось, хто догляне їх, догодує до смерти і належно похоронить.

Пройшов час. Вибухла війна. Колектор розгромили, почали шукати, чиї були там діти. Прийшла черга й до Галі, хоч вона жила, як в рідних батьків.

Стало відомо, що Галя має родичів і навіть старшого братика Григорія, котрого покійна мати перед страхом смерти в розпачі зоставила самого вдома, а з Галею на руках пішла шукати хліба.

Пішла, та не знайшла. Голодом знесилена, померла під тином недалеко сільради.

Тепер родичі почали вимагати, щоб Варвара Лазарівна Кульг... /таке було її дійсне ім'я та прізвище/ повернулася до них назавжди.

Та Явдоха й Сашко так зжилися з Галею, так полюбили її, виховували, як рідну дитину, і ні за які гроші не хотіли розлучитися з Галею.

Справа пішла в районний суд. Допитували свідків. Брали кров Варки й Гриця. Нарешті беззаперечно ствердили: "Варка Лазарівна — наслідниця родини Кульг... і згідно з законом має повернутися до них".

Засумувала Явдоха з Сашком. З плачем забрали Варку в нову сім'ю. Чужою виростала вона там, була мовчазною, задумливою, з братом ішла до школи. Ніколи не одружилася.

Пізніше переїхала в Суми на працю, де живе й тепер на

пенсії. Слаба. Племінник Михайло — Мишко доглядає її.

Живий свідок жахливого Українського Голокосту 1933 року, Галя /Варка/ чудом врятувалася від голодної, навмисно заподіяної смерти, та шрам голодовки навіки зостався на змарнілому серці ні в чому не винної Української Жінки.

ПС/ На прохання рідних повне прізвище стримано.

ГАЛЯ РАДЯНСЬКА

/правдива розповідь/

За сорок кілометрів від славного міста Конотоп, де Ніжинський полковник Григорій Гуляницький за один день розгромив "Квіт московської кінноти" князя Трубецького, розляглося велике село з подвійною назвою Чернеча Слобода.

Широкі смуги темнозелених берегів покривають кучеряві верби, гнучкі лози та гостролистий очерет, огортають плесо повноводних ставків, перегороджених двома греблями.

Споконвіку пливуть колись чисті води ставків і, доповнені напливом води весняних струмочків, переливаються через лотоки греблі, віддзеркалюють мальовничий куточок природи, а тихими вечорами жаданою прохолодою чарують душу й тіло втомлених працею чернечан і, під тьохкання соловейків, маленькими потічками розливаються далеко за селом по зеленій леваді.

Назва села походить від свободи, що її мали давні поселенці з Тихого поля. Краса навколішньої природи привабила також ченців київських манастирів, котрі в той час мандрували по Україні, поширюючи українську православну віру серед тубільного населення.

За переказами старожилів, ченці — чернеці /а звідси й назва села Чернеча/ поставили на лівому березі Стару Церкву, а через тридцять років спільними силами був побудований шедевр архітектури — Нова Церква з позолоченими хрестами та стоголосими дзвонами.

Спокійніше жили селяни після війни й революції, любувалися плодами своєї тяжкої праці, відбудовували школи, лікарню, крамниці, вітряки, олійницю і навіть паровий млин.

Наступив 1929 рік. Як грім серед білого дня, прийшов наказ з району: "Розкуркулити й вислати за межі України найбагатшого селянина і всю його сім'ю — Ткаченка. Майно передати в руки артілі".

Точно через два дні з обгородженого високим парканом

подвір'я Ткаченків виїхала дивна карета, доверху нагромаджена достатками.

Зібравшися з усіх кутків села, групами стояли проголомшені люди. Такого вони ще не бачили. Мовчки проводжали сім'ю Ткаченків у невідому подорож. Дехто навіть просльозився: "Чому? За що? Як то так?" У когось вирвалося неподумане: "Так їм і треба! Десять десятин землі". "І нам те буде", — зітхнувши, прошепотіла жінка.

"До нас не дійде", — заперечив грубий чоловічий голос.

За тиждень в чепурному маєтку Ткаченків розмістили контору артілі, а в дубові стайні загнали худобу записаних в артіль, звезли реманент.

Та як каже наша приповідка: "Гуртове, як чортове". Не пройшло й року — маєток Ткаченків розтягнули по кілочках, двір опустів, тільки цегловий будинок стояв, як гриб серед лісу. Там помістили сільраду та аптеку.

З кожним роком гіршало життя. Непевність і страх панували між людьми. На селян накладали непосильні податки хлібоздачі, м'яса, яєць, молока, людей насильно заганяли в колгоспи. Бригади активістів лазили по подвір'ях із залізними прутами, вишукуючи, можливо, закопане зерно.

На стінах будинків появилися написи: "Ліквідуємо куркуля, як клясу". Ліквідували й вивозили на Сибір. Нагло розстрілювали без провини. Закрили церкви. Священий Собор Української Православної Церкви розігнали, владик знищили. Релігію оголосили поза законом.

Наступав жорстокий 1933-й рік. Рокове Свято Водохреща. По заметених снігом вулицях села тягнуться групки знедолених селян до засніженої площі ставків.

Це ж день традиційного Свята Йордану. І, як завжди було, належиться вирубати з льоду Хреста, облити його буряковим квасом, поставити на належному місці й посвятити воду. Та не було кому і не було чим.

Все ж молодші жінки розгорнули сніг, вирубали ополонку і, з Божою допомогою, таки освятили воду.

А що далі?

В глибокій задумі поверталися чернечани з пляшечками свяченої води додому.

Перший раз в пропам'ятній історії старожилів не сходилися вже на лід по обіді "бочани"/ як вони любили називати самі себе/, щоб помірятися силами дружньої "бійки" — навкулачки. Не спускалися з гори на санчатах діти.

Прийшла весна. Наказ з району: "Розібрати стару церкву". За місяць з старої Церкви з'явилася глибока яма в землі.

Незабаром прийшла черга й до Нової Церкви - варвари не пощадили шедевру архітектури. Познімали позолочені хрести, стоголосі дзвони.

Та розібрати півтораметрові стіни корпусу не змогли: вапном залита цегла розпадалася на піщинки під ударами зубил та молотків. Залишили. Ніхто вже не хотів довбати грандіозних стін історичної пам'ятки з тих пір, коли один з тих, що розбивали стіну — впав з неї і покалічився на смерть.

"Кара Божа", — казали люди.

Чорні дні золотої весни того жахливого 1933-го року мляво тягнулися в сіру даль, покривалися похмурою млою нежданого лиха, корте грізно насувалося на мирний люд. Заплянована московська суцільна колективізація селян перетворилася на суцільний голодомор, рівного якому не бачив цивілізований світ минулих поколінь.

Втоптаною доріжкою села Чернеча Слобода, вільного навіть від горезвісної панщини, переступаючи непевними кроками з ноги на ногу, посувалася молодиця з малятком на руках.

Біля щойно спустошеної садиби розкуркуленого селянина Михайла Нішти — стала. Лівою рукою взялася за уцілілий стовпчик поламаного забору. Сили покидали обважніле тіло знедоленої. Поволі спустилася на зелену траву. Сіла. Підібгала опухлі босі ноги під себе.

Лагідно поклала праву руку на голівку дитяти, захищаючи його від жари немилосердного червневого сонця, а розпростерта долоня лівої похилилася на килим зеленої трави, благаючи: "Хліба. Водички для дитяти".

Дитя спочивало. Настирлива муха лазила по його замурзаному личку, залоскотала ніздрі кирпатенького носика. Воно здригнулося. Чхнуло й заплакало. Жінка теж ніби прийшла до пам'яті, пробудилася, відкрила обважнілі повіки засмучених очей, здивовано глянула навколо: "Де я?"

Рвонулась встати — не могла. В пелені лежало немовлятко — крихітка погаслої любови, блимаючи синіми оченятами. Крапля сили вернулася до тіла, виснаженого голодом. Гострий біль пронизав серце молодої матері з жалю за долю беззахисної дівчинки, помираючої голодною смертю.

Безпорадно звела заплакані очі до неба:

"Боже! За що караєш мене і моє любе дитятко?"

Насилу підвела опухлу руку, вийняла з пазухи груди. Дитя інстинктивно притисло пошерхлі губки до пожовклої шкірки грудей матері, знайшло сосок, та він був порожній, як осіння маківка, випадково занесена в темний гай.

Нестерпний біль кольнув у серце знову. Конвульсійно

здригнулося тіло. Набік хилилася голова. Безсилі руки опустилися. Останній подих, і недоспіле життя молодої жінки відлетіло безслідно в інший світ. Зникла голодом змарнована людська душа. За що?!

Сонце зайшло за південь. З лікарні йшли дві дівчини і, почувши хриплий плач дитини, поспішили до садиби Нішти. Стали. Глянули на бліде лице жінки з піввідкритим ротом — здивовано переглянулися: "Теж мертва. Дитя ще дише".

Взяли дитя, обкутали й понесли в лікарню, положили на подушечку, з марлі зробили соску, почали годувати: "Може виживе".

В сільраду донесли, що знову померла з голоду невідома жінка і лежить під тином Ніштиного двору. Саме в той час був у сільраді секретар райпарткому Йоахим Журид з своїми партійними колегами та головою сільради. Звернулися до нього. Журид щось буркнув голові сільради і поспішно залишив приміщення. Голова наказав черговому: "Засипати землею разом з іншими у тій ямі на Притиківці".

У лікарню прийшла нічна зміна. Дівчинку помили, переповили, навіть вазеліном помазали пошерхлі губки і кирпатенький носик маляти. Дівчинка відживилась і тепер гарненько виглядала. Всім подобалася. А чия вона? Яке її ім'я? Хто її рідні? Не знали. Тільки й знали — мати померла з голоду під тином.

На ранок прийшов лікар. Чергова сестра похвалилася, що якась жінка померла з голоду недалеко сільради, залишилася маленька дівчинка - сирота, без імени, без родичів, що з нею робити?

Трохи подумавши, лікар порадив сестрі звернутися в сільраду, зареєструвати народження дитини. Так і зробили. Сестра Кулина взяла малятко і обережно понесла на реєстрацію в ЗАГС-і.

Секретар сільради Гусак Андрій Кузьмич ласкаво привітав Кулину з дитиною, посадив її на зручнішому стільці і почав розпитувати, що трапилося, де взялася ця дитина. Зайшли ще дві жінки і порадили дати дівчинці популярне українське дівчаче ім'я Галя.

Та тяжче було вигадати відповідне прізвище. Довгенько думали-гадали. Нарешті Кулина відважилася висловити свою тривожну думку, що так, як дитину знайшли в час радянської влади, хай буде дитина радянська.

В офіційній книзі "Запис Актів Громадянського Стану" секретар записав приблизну дату народження дівчинки невідомих батьків.

Ім'я Галина. Прізвище — Радянська. Галя Радянська.

А в мініятюрній приватній книжечці Андрій Кузьмич занотував дрібним шрифтом смерть безіменної матері Галі - "невідома", число померлих з голоду чернечан записаних в тій книжечції доходило до двох тисяч.

Так вийшла в дивний світ українська дівчина з плямою жорстокої доби комуністичної тиранії — Галя Радянська.

Євген Зозе

ЛІКВІДАЦІЯ

/уривок із спогадів/

Мов злочинець, Юхим вийшов із власної хати на подвір'я, закрив рукою очі і важкою ходою людини, що втратила все, пішов у садок.

...Весна. Напнуті бруньки до лускоту: ось-ось лопнуть, розкриються липкі бутони, і тоді білою наміткою, як наречена, вкриється сад. Юхим, узявши яблуневу галузку в руки, на хвилину забуваючи про велике горе, відчув на долоні майбутній плід оксамитої бруньки, і невловима радість пробігла тінню згадки...

Щовесни, коли цвіте садок, Юхим із дружиною підходив до яблунь білого наливу, і тоді його тверда хліборобська рука ніжно тиснула руку Марії, бо дві серед них були ним посаджені тієї весни, як вони заручились, але цю дорогу хвилину втечі від дійсности перервала дівчинка, що гналась поміж рядами дерев за сірим птахом. Юхим запалив цигарку і, відвернувши увагу до яблуневих галузок, звернувся до дівчинки:

- Ніно, не можна турбувати того птаха, він бо втомлений із далекої дороги й літати не в силі.

Ніна зупинилася біля кущів аргусу на стежці, що маленькими калюжками приваблювала метеликів і, зрозумівши марність гонитви, показуючи на кущ терну, куди втік птах, сказала:

- Дядьку, того сорокопуда я хотіла погодувати, він же, мабуть, голодний, якщо не літає, - і вона в підтвердження свого наміру, показала крихти хліба.

- Ось бачите...

Личко її спалахнуло червоним маком. Вона була засоромлена тим, що дядько Юхим, напевно, подумав: "Недобра Ніна, хотіла зловити пташку й віддати котові". Але Ніні неодмінно треба було піймати сорокопуда, щоб подивитися зблизька й переконатись, чи він справді такий важкий, як про нього говорять. В неї було й друге бажання — після полону сорокопуда дати йому вільно пурхнути з рук. І вона хотіла розповісти про свій намір, як ось Юхим підійшов до неї й ласкаво промовив:

- Правда, Ніно, ти не хотіла скривдити пташки, бо то ж гріх?..

- Так, дядьку...

- Ну й добре, колись іншим разом я розкажу тобі про те,

чому його названо сорокопудом... А тепер мені тяжко, Ніно, - і сльоза жалю непомітно викотилася з Юхимових очей.

Ніна відчула дядькове горе й, щоб хоч трохи розважити його, жартівливо обізвалась:

- Дядьку, пригніться до мене. Я щось скажу по секрету.

І коли Юхим прихилився кремезною постаттю до дівчинки, вона обхопила його ручками й поцілувала в чоло зі співчуттям дорослої.

- Ех, мені теж тяжко, і мамі теж тяжко, вона дуже журиться й веліла мені приносити вам щовечора молоко. Як ішла я зі школи, то бачила вашу корову в Сашка...

- Добра в тебе мама, Ніно...

- Хороша, тільки Сашком лякає мене за мої провини.

- Ніно, будь розумницею, слухай маму, а тепер іди додому, а увечорі я прийду й розкажу тобі про сорокопуда, — сказав Юхим, а хмара думок, мовби вітрила тривог, гнались одна за одною та шукали десь зупинки. Заплутаність проблем зміни селянського життя, а разом з ним і ліквідація, зачепила його, досвідченого господаря і майстра хліба, й розчавила.

Юхим ішов із садка і поглянув на поле, що відкрилось панорамою перед ним. Там, коло вітряків, де починалась його земля, проходила сівба. Ті, що сіяли, мали хоч натяк на радість. В Юхима відібрали й таку радість і, він, ідучи до будинку, думав про те, що лягло на совість світові. Цієї весни Сашко Нечитайло селом командує. А що із того Сашка за господар? Тинявся десь у місті, за легким хлібом ганявся, а тепер, приплентавшись до села в синьому галіфе, у військовій гімнастерці з якимось значком на розхристаних грудях, і на тобі: головою колгоспу став. Мотається Сашко по селу з портфелем, мов комісар. Бач, і батько Сашків, старий Нечитайло, казав йому: "Який же з тебе начальник, сину, для колгоспу, як ти й за плугом зроду не ходив?" Ага, зачепи Сашка, він тобі скаже таке, що й сорому не обберешся.

Та для бідноти Сашко був втіленням розуму. А ще як почне Сашко на зборах доказувати про доцільність колгоспів, про те, як селяни заживуть щасливо, які то будуть їхні діти розумні, як розкріпосниться жінка від непотрібної праці вдома... Вона ж рабиня своїх горшків. А через рік, через два сама себе не пізнає... Таки недаремно Сашко в місті волочився. Бач, як все до ладу говорить.

- Що ж, - казав Сашко до матерів, - придивіться до своїх дітей пильненько. Хіба вони у вас виховуються по-людському? Замурзані, сидять у задушливих хатах. А будете в колгоспі, ваші діти будуть

у дитячих яслах. За ними доглядатимуть досвідчені вихователькі, а ви тільки й знатимете, як би більше трудоднів заробити.

Юхим думав про Сашка й, окинувши свій дім поглядом жалю, впав у важку думу. Будинок стояв перед ним, ніби ніж у серці: от прийдуть завтра і викинуть його з хати, бо ж це вже вона призначена для дитячих ясел... Він розумів свою поразку аж тепер. Так, немов після побоєвища, виглядало кругом: від будівель залишились купи соломи, лиш малий хлів був свідком пустки в дворі. Кружляли лелеки понад садибою, шукаючи свого гнізда. Даремно кружляєте — розорили клуню і ваше гніздо. Воно, милі птиці, впало разом із покрівлею.

Від східнього боку будинку, понад рядом яблунь, огорожа, а за нею чотирикутником кущиста, жовта акація огортала квітник зеленою огорожею. Посеред квітника кущ бузку, обтягнутий зеленим пояском півників. Кущисті троянди, півонії повикидали буйні пагони, і все це скоро зацвіте пишною красою. Далі за квітником ряд сосон, і під кожною місце, де стояли рамочні вулики. Ще вчора Юхим любувався невтомною працею бджіл. Дальше в садок, поміж вишнями, нивка медоносної трави, що зацвітає влітку синім квітом. Навіщо вона тепер?

От так, був Юхим господарем, і не стало Юхима. Залишилась руїна і тінь минулого та Сашко з щоденними вибриками. Зліквідований — ось хто тепер Юхим. І болюча згадка за втраченим штовхала в прірву безнадійности. А нездійснення бажань — обміркованих планів про заведення шестипілля, купівлю трактора та турбота про синів, що тепер мусять покинути школу, викликало гірку іронію справедливости.

Юхим похилився на огорожу, приплющив очі, збагнув пустку. Він шукав виправдань на події, що десятком років відділяли жахливе сьогодні від прекрасного, хоч і грізного, та все ж багато обіцяного минулого. Фантасгармонія минулого пригнічувала, душила кожний проблиск на порятунок.

...Фронт. Гарматна канонада, йому, який вийшов з георгієвським хрестом із бою, обіцяла славу. Революція... повалений царський трон. Петроград і "великих подій керманич" Ленін. Україна, мов заморська королівна, увіходила в свідомість мільйонів, що прийняли її з легендарним ім'ям Петлюри, як визволення, що принесло їм республіку. І все це було на його очах. Ті події зробили з нього патріота України. Він тоді відчув силу й велич трударів — була романтика республіки. Були дні, що наповнювали Юхима неповторною радістю, була віра в людську гідність, віра в перемогу.

І от, наперекір усьому, прийшла колективізація. А чи ж давно це було, коли агроном із дослідної станції вів досліди в господарстві Юхима? А ті дослідні ділянки, чи ж не були для нього гордістю? Чи ж давно він був зразковим господарем на цілий район? Щоб з нього брали приклад, щоб хлібороби з нього, значить, набирали досвіду для підвищення врожаю... Було... Тепер немає нічого... І агронома вже давно немає — петлюрівцем виявився товариш Гай... Тріщало в Юхмовій голові від наслідку несподіваної розрухи. І, одначе, Юхим не мав сили примиритися з тим, що він повинен піти з села, покинути людей, з якими від дитинства звик ділити радість і горе. Він би вже давно пішов би, якби міг. Бач, із Донбасу повернувся, не сила, значить, була розірватися з селом. Воно було йому дорожче від усього іншого: юність минула тут... Все це виводило Юхима з рівноваги, і він, неспроможний знайти опертя, махнув рукою...

Повз двір проходив Чвирка. Юхим, побачивши Чвирку, посміхнувся. Чи ж можливо Чвирку викинути з свідомости. Він же був часткою його життя! Чвирка окинув одним оком садибу, зупинився біля розламаних воріт і сказав сам до себе:

- Нагосподарили, туди їх мать... - і зняв із кілка хустку, яку бригадирщики забрали вчора, коли вивозили Юхимове майно з двору. Привітався з Юхимом, але відчув неприємність такої зустрічі. Не час прийшов, мовляв.

- Бачу, журитесь, Юхиме Прокоповичу, ви по-справжньому... Мабуть, власть у нас така, що тільки обжалування на неї подавати до ВУЦВИКУ, — серйозно сказав Чвирка, підходячи до Юхима.

Чвирка мав вигляд циркового кловна: ніс був у нього, немов наліплений, шапка двокольорова, знизу чорна, а верх сивий.

- Так-так, — і Чвирка повісив зелену хустку собі на шию...

Юхим мовчав. Він чекав на Чвирчин жарт, бо Чвирка був для цього народжений. Із жартами крізь життя йшов одноокий Чвирка, з усмішкою ішов крізь трудне життя.

- Отож, учора я подав жалобу до самого Петровського — за незаконну ліквідацію вашої клуні, за гніздо лелечаче жалоба написана. О!

- Справедливо, птиця не винна, — сказав Юхим. - Бачите, як бідна побивається, як несамовито шугає над руїною...

- Ну-да, а Всеукраїнський Староста телеграму вдарить: негайно, мовляв, лелек треба усуспільнити.

- Улучили, Самійле.

Дмитро Пирогів

ПОВОРОТ НА РІДНУ ЗЕМЛЮ

/2-ий уривок із спогадів/

Із нашого трисотого батальйону, який поселився в Каменську над рікою Дінцем, на протязі чотирьох тижнів втекло мабуть біля сотні хлопців. Життя з кожним днем ставало нудне й прикре. Кожен мешканець цього табору міг рішитись тікати. Почав і я носитись з думкою кудись тікати. Але не певний був, куди і як ?

Навпроти мого ліжка, через перехід великої кімнати, стояло ліжко Василя. Він його майже не залишав, бо був хворий на сухоти. Василь походив з Калуша в Галичині. Його хвороба була в такій стадії, що для нього не було вже рятунку. Ніхто ним не цікавився. Харчі давали йому такі самі, як всім іншим. Правда, на роботу Василь не ходив. Йому видали паспорт інваліда другої групи, але з дозволом їхати додому чомусь зволікали.

Я почав обмірковувати, як би то мені з Василем вибратись у мандрівку на захід. Василь, крім пашпорта, що було дуже важливе, не мав нічого. В мене ще було досить барахла, але не було ніяких документів. До наших голосних задумів приєднався ще Марко з Житомира. Тепер вже наше тріо готувало плян і визначило дату на 2 червня 1946 року.

Кілька днів перед тим пішли на базар, щоб продати дещо й придбати трохи грошей на дорогу. На базарі наткнулись на ворожбита. Старий сліпець читав шрифт Брайля. За десять карбованців він почав мені розказувати моє минуле і майбутнє. Спочатку сказав мені, що я родився в суботу. Це була правда, бо я мав можливість пізніше перевірити. Далі читав мені: "Сюди ви приїхали здалека. Давно вже не бачили своїх рідних. Життя тут вам не подобається, й ви знов поїдете у далеку дорогу. Побачите своїх рідних, але з ними не залишитесь. Ви маєте великі успіхи в подорожуванні". Розказував він мені ще багато, але це була далека майбутність. Хоч все те, що він мені казав, можна з певністю було достосувати до багатьох, що стояли кругом і слухали його мову, але в мені десь взялась особлива відвага. Я почував себе, як Ахіл з Гомерової Ілліяди. Ніхто мені не може нічого зробити, хоч я не мав ніяких документів.

Вертаючись з базару, я купив сібі мішок, щоб було куди покласти речі й акордеон. Другого червня ми готовились до

втечі. Не можна було щось таке тримати в таємниці, та ми не дуже й старались.

Під вечір кілька хлопців відпровадили нас на вокзал. Квитки на поїзд можна було купити на віддаль 30-ти кілометрів без спеціяльного дозволу. На дальшу віддаль треба було мати "путьовку".

О годині 7.30 прийшов наш поїзд, і ми поїхали. Десь біля десятої приїхали до Глибокої - це була наша остання зупинка, до якої ми мали квитки. Звідси поїзд їхав аж на другий день рано. Сидимо на станції і запиваємо по сто грам. На вокзал прийшли два МВД-сти. Оглянули нас згори вниз, але не зачіпали. Серце в мене б'ється сильно, але всі три стараємось бути байдужими до їхньої присутности. Через годину вони знов зайшли до почекальні, але видно горілка їх цікавила більше, ніж ми. Третьої можливости ми їм вже не дали. В той час на залізниці збирав вагони тягаровий поїзд. Недовго надумуючись, ми вибрали один вагон з піском, полягали на краях, щоб нас ніхто не бачив, і незабаром поїхали. Сонце вже було досить високо, коли наш поїзд зупинився в Міллерово. Тут нам треба було пересідати, щоб змінити курс на захід. На вокзалі ми довідались, що о 3-ій годині по обіді їде поїзд до Маріюполя через Ворошиловград.

За квитками стояли дуже довгі черги. Ми ходили від черги до черги, бо не знали, куди нам пристати. Підійшов до нас молодий чоловік і запропонував купити нам квиток до Ворошиловграду за триста рублів. Я витягнув гроші і дав нашому незнайомому.

Надходив час відходу поїзда, а квитків нема. Та нарешті з'явився наш незнайомий. Дуже вибачався, що не міг купити нам квитків, і віддав гроші. Ми вирішили попросити кочегарів, щоб нас взяли на тендер. Земляки відразу заговорили по-українському й запропонували "першу" клясу на тендері під мішками за 150 рублів. Подорожування на тендері не було дуже вигідне, але краще, ніж сидіти на пероні, щоб нас хтось зловив, хоч був сморід і сажа падала на наші мішки.

До Ворошиловграду ми приїхали десь біля сьомої години вечора. Через годину відходив поїзд до Ясиноватої. Довгі черги не дозволяли нам навіть думати про купівлю квитків, тому ми заздалегідь шукали іншої розв'язки. Відповідь на це була знайдена дуже скоро, бо провідник останнього вагону погодився доставити нас до Ясиноватої за 90 рублів. Наші речі він забрав і замкнув у своїй кабіні. Поїзд чомусь запізнювався. Спочатку ми їхали на плятформі, а коли вже було темно, він покликав нас

в середину до вагону. О шостій годині ранку наш поїзд зупинився в Ясиноватій, а о восьмій відходив до Дніпропетровська.

Ми причепились до молодого хлопця, що був провідником вагона, бо тримав червоний прапорець у руках. Він нам сказав: "Я вас заберу, але не беру на себе ніякої відповідальности. Ні за вас, ні за ваші речі. На наступній станції завжди є дуже стисла контроля. Коли поїзд зупиниться, ви злізайте і вдавайте, що ви тим поїздом їдете. Коли поїзд рушить, ви знов сідайте". Ми віддали йому всі свої речі, які він поскладав у вагоні. Стоїмо собі спокійно на плятформі, розглядаючи український степ, якому краю не видно. Після годинної їзди наш поїзд зупинився, й ми виконуємо всі доручення так, як домовились. Але з цікавости закортіло мені подивитися, що робиться на пероні, бо ми висіли з протилежної сторони.

Десь, може біля п'ятого вагона від мене, стояв чоловік у військовій шинелі, але без погонів. Коли наші очі зустрілися, в мене почало дуже серце битись. Щось мені віщувало небезпеку. Наш поїзд засвистів, ми посідали й знову їдемо. Через хвилин п'ять той самий чоловік відчинив двері й кричить голосно: "Захаді!". Перед його появою у дверях Марко вже примостився біля моїх речей у вагоні. На плятформі стояли ми вдвійку; Василь, не надумаючись, пішов за тим в шинелі в середину, а я використав цей час і через буфер скочив на бічну дошку. В пульманівських вагонах східці короткі тільки при дверях. Недовго треба було чекати, поки бічні двері відчинились, й та сама постать гримнула на мене: "Захаді!". Цим разом прикрашаючи свої слова 'кілька-поверховими' епітетами. В голові вже давно було прийняте рішення - тікати. Я скочив з поїзда, навіть не впавши на землю. Поїзд поїхав, а я шкутильгаю по шпалах. Чув, як робітники, що працювали недалеко, почали кричати. Почував я себе , як цькований собаками заєць. Не вагаючись, почав тікати в степ. Але через кілька хвилин я побачив, що ніхто за мною не женеться. Кругом було спокійно й нікого не видно. Після короткого відпочинку я рішив продовжувати свою подорож, але по шпалах.

Незадовго догнав мене вантажний поїзд, який не дуже спішився, тому я вирішив почепитись на нього. Шукаючи очима відповідного місця, я почепився до одного червоного вагона біля дверей. Двері були щільно зачинені. Треба було знову злазити, бо хтось міг мене побачити. Сонечко піднялось вгору. Я підраховував свої ресурси, йдучи помалу понад залізницею.

Грошей маю ще двісті карбованців. Маю два годинники і

пальто, що можна продати. Може якось ще додому доберусь, міркував я. О дванадцятій годині дня я прийшов на станцію, що звалась Красноармейське. Щоб заспокоїти голод, я купив цукерок, содової води й, здається, білу булочку.

За деякий час приїхав на вокзал вантажний поїзд. Дуже радісну вістку оголосив гучномовець: "Добавочний поїзд Ростов-Київ". Це ж прекрасно, думаю собі, це мені по дорозі. Не питаючи нікого, залажу в один з вагонів і сідаю при дверях разом з другими, що сиділи на мішках, наповнених збіжжям, картоплею, а може й іншими продуктами. Декотрі сиділи або прямо лежали на соломі. Я не дуже спішився, бо в дійсності не знав, куди їду, а чекання було докучливим і небезпечним.

Нарешті поїзд рушив з місця. Дивлюсь, Василь біжить з моєю валізою в руках і чіпляється за мій вагон. Я подав йому руку і допоміг залізти в середину. "Що ж ти тут робиш?" - я його питаю. "Після того, як ти скочив з поїзда - починав Василь, - той в шинелі забрав мене в середину вагона. Я нерозумно заговорив до Марка, а він тоді й до нього причепився, щоб він показав свої документи. Марко показав йому якийсь папірець, але помимо того, він забрав нас до станиці МВД. Там вони повитягали всі твої речі з мішка, а лейтенант навіть заграв Катюшу на твоєму акордеоні. Коли вони спитали, кому це все належить, то Марко все собі присвоїв. Після дальшої перевірки документів нас покарали по чотириста карбованців за вживання залізниці без білетів," - продовжував Василь. За їхньою згодою Марко пішов на базар, продав одну пару твоїх черевиків, може й ще щось, заплатив кару, й вони його пустили. Він забрав все з собою і пішов. Мене тримали ще зо дві години. Мабуть, побоялись, що чого доброго, прийдеться їм мене ховати, й тому мене також пустили. Я ледве встиг на цей поїзд".

В вагоні кожен був зайнятий своїм ділом, і ніхто нікого не зачіпав. Між пасажирами були також червоноармійці. Сонце вже було досить низько, коли наш поїзд зупинився в Чапліно.

На вокзалі стояли кілька поїздів. "Я піду подивлюся, що тут робиться," - кажу Василеві, бо й пити дуже хотілося після каменського сала, що ми з Василем доїли у вагоні. Йдучи мимо нашого поїзду, я побачив знайому спину. Підійшовши до нього, я вдарив його по плечу і кажу: "Ти що тут робиш"? "Їду цим поїздом," - відповідає Марко, ніби нічого не сталося. "Але не журися, всі твої речі я везу з собою, крім черевиків". Я в свою чергу сказав Маркові, що Василь також їде зі мною в тому ж вагоні. За порадою Марка, ми перейшли в його вагон. Надворі вже темніло, як в наш вагон прийшла контроля. "Прошу

показати білети!" В нас очевидно їх не було, але ми й не знали, чи вони були тут потрібні. Виявилось, що квитки треба мати, навіть коли їдеш вантажним поїздом.

До Дніпропетровська ми заплатили по 30 карбованців на особу. Наша третя ніч у вантажному поїзді була зовсім спокійна, бо ми були перший раз легальними пасажирами. Ранком, коли починало світати, ми переїжджали Дніпро. Місто було в зелені і квітах. Поїзд дуже помалу їхав по мосту, даючи нам можливість приглянутись до краєвиду.

На правій стороні Дніпра, після першої зупинки, прийшов у наш вагон якийсь чоловік і радив нам купити собі квитки, бо коли контролери застануть нас без квитків, то будемо знов платити кару.

Кілька разів зіскакували на маленьких станціях, намагаючись купити білети, але не було можливости, бо поїзд стояв тільки по кілька хвилин.

При дальшій розмові наш незнайомий порадив нам не їхати до Києва, бо там нас можуть піймати. "Висідайте у Фастові, по обіді їде поїзд з Харкова через Київ до Львова. Перед тим, ніж контролери прийдуть у ваш вагон, я вас повідомлю", - продовжував наш незнайомий.

Справді, десь близько полудня ми дістали сигнал, що на наступній зупинці ми матимемо гостей. Але на наше нещастя, поїзд зупинився перед станцією, й два чоловіки з книжками в руках прийшли під двері нашого вагону.

Я з Марком негайно вискочили на свіже повітря, ніби по біологічних справах, але таких, як ми, було більше, а контролери в цьому мали великий досвід. Один став біля мене, а другий пильнував ще кількох. Маркові пощастило прослизнутись до другого вагона. Мені прийшлось займати своє старе місце у вагоні. Але, залізши у вагон, я помітив величезні зміни в середині. Бракувало багато людей, мішки стояли на інших місцях, а солома лежала якось дуже високо. Небагато часу було потрібно, щоб і ми примудрились.

Я скинув своє пальто, кинув Василеві на спину й сів на нього. Контролери взяли з мене 70 карбованців і пояснили мені, що маю заплачену дорогу аж до Києва.

Після наступної зупинки, коли наші гості забралися геть, люди почали вилазити з соломи. Василь був ввесь мокрий, хоч я старався не сидіти на ньому цілою своєю вагою, бо боявся за його життя. Так ми "врятували" 140 карбованців, які нам були дуже потрібні. У вагоні пасажири почали полуднувати, наш поїзд прикотився до Фастова.

На вокзалі довідались, що наш поїзд запізниться на три години. Погода надворі стояла дуже гарна. Ми розляглись попід деревами близько станції і чекаємо. Дехто вже встиг помитись і поголитись. Після приведення себе до порядку, я пригадав собі прохання приятелів з Каменська, щоб їм написати, як ми їхали.

Лежачи на траві, я описав в деталях наші пригоди, та не міг знайти поштової скриньки, щоб вкинути листа. Заховав лист у кишеню, щоб вислати при нагоді.

Точно о третій годині приїхав наш "експрес". До вагону влізти було майже неможливо, бо людей було так багато, що двері у вагонах не зачинялись. Більше того, ті, що любили свіже повітря, їхали на даху. Ми також, користаючись привілеями Червоної Армії, вилізли на дах. Примостившись рядом з солдатами, ми приїхали без перешкод аж до Вінниці.

Тільки поїзд зупинився, як на даху звідкись з'явився міліціонер і почав на нас кричати: "Соберайте свої вещі, только воєнним розрешаєтса на крише єхать". Ми почали помалу вставати, так ніби після твердого сну. Солдати нам підморгують, щоб ми не спішились. І тут нараз поїзд рушив. Міліціонер мабуть тільки виконував свою роботу. День надворі був дуже гарний і теплий, як звичайно буває літом.

У Жмеринці наш поїзд стояв майже цілу годину. Ми лежали спокійно, хоч дах був досить твердий.

Несподівано для нас, з другого вагона перескочив до нас юнак нашого віку і відразу питає мене: "Куди ти їдеш?" "До Львова," - відповідаю без найменшого вагання.

"Пропуск у вас єсть?" - він перейшов на ви. "Ніякого пропуска не треба до Львова," - я дивлюсь йому в очі. "Забирайте свої речі і підемо вниз," - він сказав по-російськи. "А ви хто такий?" - я його питаю. Він підняв вилогу свого жакета й показав мені якусь бляшку. Не сперечаючись більше, я беру свій мішок і злажу з ним вниз. Марко з Василем вдавали, що сплять і нічого не чують.

Після майже півгодинного сидіння на лавці біля почекальні, я відважився запитати, чого ми тут сидимо. "Чекаємо начальника," - він мені відповів. Якась підозріла думка шмигнула мені в голові. Може він хоче хабаря? Я тоді до нього звертаюсь: "Я вам дам сто рублів, бо мені дуже спішиться попасти на цей поїзд."

"Коли прийде мій начальник, то ще більше дістанеш за те, що хотів мене купити," - він мені відповідає. А тоді, подумавши трохи, каже: "Давай 400 рублів, то пущу". "Але ж я маю тільки 160 рублів," - кажу йому. Замість торгуватись зі мною, він мене

питає: "Котра година?" Я підсуваю рукав, щоб подивитись, а він каже: "Продай годинник і будеш мати гроші". Я напевно червонів від сорому, але надворі вже темніло, то він того не бачив. От зловився, аж мені прикро було на душі.

Почав я його просити, що цей годинник має сентиментальну вартість для мене. Це був німецький військовий штопер з чорним циферблятом.

"Я маю ще один годинник у кишені, якого можу вам дати". "Покажи!" - пробурмотів він від незадоволення, бо йому сподобався мій штопер. Я витягнув годинника, накрутив і дав йому посухати. "Давай ще 150 рублів і можеш іти!"

Прийшлось залишитись з кількома карбованцями й лізти знов на дах. Вслід за мною він гукнув мені свій номер, в разі мене ще б хтось зачепив.

На даху я почав розмову з сусідом, що лежав рядом зі мною. Він мені розказував, що їде до Львова, бо там легше шоферам знайти роботу. Вночі їхати на даху - треба бути дуже обережним, бо з нами їдуть такі, що тільки дивляться, щоб когось ограбувати. Дуже часто бувають випадки, що скидають людей з поїзда. При його розмові, я трошки подрімав, тримаючи ввесь час свій мішок з акордеоном міцно в руці.

Коли почало благословитись на день, наш поїзд зупинився в Тернополі. Місто лежало в руїнах. Сліди війни видніли всюди. Вокзал і всі будинки кругом були зовсім знищені. Я став на ноги й почав очима шукати знайомих облич. Ніде нікого не було видно. Треба, мабуть, піти по даху і роздивитись, може хтось із хлопців їде зі мною.

Беру свій мішок на спину і перескакую з одного вагона на другий. Аж на четвертому вагоні я знайшов Марка.

"Ти почекай тут, а я піду шукати Василя, - каже мені Марко. - Ми у Жмиренці розійшлись, але домовились їхати дальше тим самим поїздом". Після кількох хвилин Марко вернувся, але Василя не знайшов. Василь мав з собою невелику валізку, але я не припускаю, що його ограбували. Може переміг його туберкольоз. Хоч голодні ми не були, але чотири доби подорожування може для нього були надміру.

Дорогою до Львова Марко мені розказав, що батьки його пропали під час війни, й у Житомирі нема до кого вертатися. Тому ми вирішили разом відвідати мою родину. Місто не було мені знайоме, бо був я тут тільки два рази під час війни.

Недовго нам прийшлось блукати по місту, щойно перейшли вулицю, як до нас підійшов міліціонер. "Документи у вас є?" Тому, мабуть, що вже було близько до дому, я

почувався більш відважно.

"Покажи йому свій документ," - звернувся я до Марка. Марко подав йому папірець, на якому було написане ім'я і прізвище Марка й що він працює для військової частини, позначеної номером польової пошти. Міліціонер подивився підозріло й звернувся до мене: "А ваші?" "Я не маю документів, мої пропали у транспорті". "Почекайте тут хвилину, зараз вас заберуть на міліцію," - трохи серйозніше сказав міліціонер. Справді, недовго нам прийшлось чекати, підійшов другий міліціонер і забрав нас з собою. Дорогою в міліцію різні думки докучали, а найбільше гризла мене думка про лист, написаний у Фастові, котрий ще був у моїй кишені.

Використовуючи нагоду, я витягнув лист з кишені й зім'яв його в руці. Боявся його загубити, чи прямо пустити на хідник, щоб хтось із культурних львів'ян не підніс мені і сказав: "Ви це загубили!" Але, проходячи біля відчинених дверей якоїсь кам'яниці, поправляючи свій мішок, я кинув лист непомітно для міліціонера в коридор. Відразу на душі стало легше. В міліції нас завели до кімнати на першому поверсі й попросили почекати, бо начальник обідав. Виходячи, міліціонер зачинив двері за собою на ключ.

Ми почали негайно готовити оборону, домовились, що їдемо з Німеччини, стрінулись у Варшаві, кордон переїджали у Брест-Литовську й вертаємось додому. Кишені ми повивертали й все, що знайшли, викинули у кахльову піч, що самітня стояла в кімнаті. Нараз двері відчинились, в кімнату зайшов міліціонер і велів Маркові йти за ним.

Через хвилин п'ятнадцять, які здавались мені годинами, повели мене до бюра, де вже Марко чекав. Тут нам вручили по анкеті для підпису з вимогою: залишити Львів на протязі двадцяти чотирьох годин. Ми підписали й пішли пішки на двірець.

Останній раз львівську залізничну станцію я бачив зимою 1943 року. Тепер вона була розбита, тільки місцями небо було закрите. Під стінами, на вулиці, цілий ряд 'героїв вітчизняної війни' сиділи без рук, без ніг, сліпі, але майже всі одягнені у військову уніформу з медалями на грудях. Це були переможці останньої війни, що просили милостині. В Берліні я не бачив чогось подібного серед переможених.

Черга на поїзд до Ходорова не була довга, й квиток можна було купити без зайвої церемонії.

Я звернувся до селянина, що стояв попереду мене.

— Знаєте ви може, чи є добре сполучення з Ходорова до

Жидачева?

— Не знаю, але як не буде увечорі, то вранці напевно. Ви може вертаєтесь з Німеччини? - продовжує розмову дядько по короткій зупинці.

— Так, ми вертаємось з Німеччини!

— Послухайте моєї поради, - почав дядько більш впевнено говорити.

— Не йдіть нікуди вночі зі станції, бо як вас большевики не застрілять, то наші можуть. Вночі тут ніхто, кому не треба, не показує носа.

Я йому подякував за пересторогу, бо якраз була його черга купувати квиток. В поїзді ми розсілись дуже вигідно, бо він був майже порожній. По другій стороні вагону сидів емведист з жінкою. Він говорив до неї по-російськи, а вона відповідала українською. Несподівано він звернувся до нас.

— А ви куди їдете?

— Додому, - відповідаю.

— Звідки? З Німеччини? Вже давно дома не були?

— Три роки, - підтримую я розмову.

— Щоб ви знали, - він продовжує російською, — тут всі бандерівці. Ваш батько, ваша мама, ваші брати і сестри й ви бандерівцями станете.

Ми, звичайно, мовчали, а коли він перестав, ми змінили тему розмови. Вони їхали з нами аж до Ходорова. Тут догнав нас поспішний поїзд, що ходить поміж Львовом і Ужгородом. Ми сіли на нього й раділи, що наступна зупинка — знайоме мені місто Жидачів. На наше здивування, поїзд в Жидачеві не зупинився, а завіз нас аж до Кохавини.

Марко радив, щоб ми в Жидачеві зіскочили з поїзда, але я відмовився, сказавши Маркові, що поламати руки або ноги так близько дому, не хочу.

В Кохавині ми опинились біля півночі. За порадою селянина, у Львові ночували на станції на цементовій підлозі. Раненько, коли вже було видно надворі, пішли знайомими мені польовими дорогами до Бережниці Королівської, до села, в якому я народився. Бережниця називалася Королівською, бо колись польський король Ян Собєський стояв тут своїм наметом під час війни з турками.

Зустріч з родиною була дуже радісна після кількох років розлуки. Батько недавно вернувся з армії. Молодший брат Антін відсидів три місяці в тюрмі, бо підозрівали його у співпраці з Українською Повстанською Армією. І так раптом і несподівано ціла родина опинилася під рідною стріхою. Мама

плакала з радости. Навіть батькові, загартованому в обидвох світових війнах і тяжкою роботою, потекла сльоза по щоці.

Наймолодший брат Михась з молодшими сестричками Марією і Катрусею приглядались цій сцені, не знаючи плакати чи радіти. Свого найстаршого брата Дмитра вони навіть добре не пам'ятали.

Кругом по селі люди жили з дня на день, чекаючи вістки від свого сина чи дочки, що або вже загинули, або ще десь боролись по криївках в цьому нерівному бою.

Тільки в одній хаті в Бережниці панував тимчасовий спокій і радість, немов на Великдень. Час від часу десь лунали постріли скоростріла або вибух гармати. Антін пошепки говорив: "Знову якусь криївку віднайшли".

Тато десь роздобув самогону й перший раз попросив сина з ним випити. Навіть дав махорки закурити, що сам виростив на городі. Мені трошки було незручно, хоч куриво і пиття горілки не було для мене новаторством. Одначе, я відчув, що мені було тільки 20 років і що жив довго й окремо від батьків. При дальшій розмові виявилось, що майже всі мої шкільні товариші або виїхали, або пропали на війні безвісті.

Найбільше цікавила мене розповідь брата Антона про УПА.

"Літом 1945 року, одного гарного дня, ми мали тут великий празник, - почав мій брат, — Людей може з триста прийшло в село. Всі добре виглядали, добре озброєні, а найголовніше, що це були упівці. Прийшли, побули один день і пішли. Все село раділо. Люди не ходили, а бігали. Гуторили, як бджоли в вуликах. Як бачиш сьогодні, все напівмертве, ніхто навіть не засміється так, як люди нормально сміються. В кожному селі стоять большевики. В нашому селі вони мешкають у школі. Нашого сусіда Гриця Барана вбили на вулиці тижнів чотири тому. Застукали його серед ночі, і нікому не вільно було забрати його тіло з дороги. Цілий тиждень воно там лежало. Як застрілять когось і не знають, хто він, то привозять в село, щоб люди пізнавали. Цими справами займаються так звані 'істребітелі'. В Бережниці маємо таких п'ять, всі вони живуть в місті, до села показуються тільки вдень. Ходять вони в цивільному і носять автоматичну зброю.

Упівці мають досить зброї, яка залишилась з часів війни. Харчі для них постачає населення. Кожного повідомляють, що він повинен лишати в призначеному місці. Скільки муки, зерна, картоплі м'яса чи тютюну! Хтось приходить вночі, забирає, а селяни знов чекають, поки їх повідомлять".

Дмитро Нитченко

ГРИГОРІЙ КОСТЮК

Як час летить. Здається, лише недавно наша громадськість і українська преса відзначали його 90-ліття, а сьогодні ми знову широко вшановуємо нашого найстаршого і найдосвідченішого літературознавця й діяча на літературному полі-Григорія Костюка. Справді, в його особі ми маємо визначну неповторну постать в діяспорі, а останнім часом його вшанувала й Рідна земля: він своєю діяльністю, своєю працею здивував і літературні кола України, одержавши Шевченківську премію за свої численні наукові праці з літературознавства.

Дійсно, він і чудовий доповідач, і організатор літературного руху (21 рік був головою літорганізації МУР'у), і упорядник та редактор 5 збірників "Слово", і автор близько 20 цінних книжкових видань, а разом і політичний діяч.

Якщо філософа Григорія Сковороду назвали "Мандрівною Академією", то скільки академій разом уособлює в собі наш видатний академік Григорій Костюк, який самих солідних доповідів прочитав в різних країнах світу близько ста.

Народився Григорій Костюк 25 жовтня 1902 року в селі Баришівці біля Кам'янець-Подільська в селянській родині. Освіту середню здобув у гімназії та в робітфаці в Кам'янець-Подільську. Вищу освіту — в Інституті Народньої освіти в Києві /1925-1929/. Аспірантуру закінчив у науково-дослідному інституті ім. Т. Шевченка в Харкові.

Тяжко перелічити всі посади, де він працював як доцент і професор вищих навчальних закладів, викладаючи історію української літератури. Серед них ВУАМЛІН у Харкові та Харківський Державний Університет, Луганський Інститут Народньої Освіти та багато інших.

Під час масових арештів письменників та взагалі української інтелігенції, 20 листопада 1935 року він теж був заарештований і засуджений за "націоналістичну діяльність" на 5 років концтаборів на Воркуту, що вважається найжахливішим місцем Заполяр'я. Звідти повернувся у 1940 році.

Але в житті нашого видатного літературознавця були і щасливі часи, коли, будучи студентом Київського університету, він слухав лекції таких видатних професорів, як Сергій Єфремов, Микола Зеров, Павло Филипович, Борис Якубовський, Микола Грунський, Євген Тимченко та інших.

Ще будучи студентом 2-го курсу, Гр. Костюк почав друкувати свої статті, розвідки та рецензії в ж. "Життя й революція", "Червоний шлях", "Критика".

Переїхавши в 1929 році до Харкова, тодішньої столиці України, він потрапляє в середовище видатних письменників і стає членом літературного об'єднання "Пролітфронт", що його створили фактично недавні заборонені ваплітяни. Очолювали цю нову літературну організацію Микола Хвильовий, Микола Куліш та Олесь Досвітній. Але в січні 1931 року влада заборонила цю організацію, а разом і журнал "Пролітфронт", що був їхнім органом; вийшло, здається, тільки 8 чи 9 номерів.

У 1931 р. вийшла перша наукова праця Григорія Костюка про Панаса Мирного. В наступні роки в зв'язку з розгромом українського літературного фронту Гр. Костюка почали звільняти з праці, а в 1935 році він уже опинився в концтаборі Воркути, де працював у шахті, в жахливих умовах. Досить згадати, що лише за 5 місяців у 1938 році там було забито пострілом у потилицю 1400 в'язнів, а їх було в тому таборі три тисячі... Той період ув'язнення він яскраво описав у своїй вражаючій книжці спогадів "Прокляті роки". У 1940 р. Гр. Костюк повертається в Україну, живе в Слав'янську під наглядом НКВД.

У 1943 році Гр. Костюка зустрічаємо у Львові, потім у Кракові і нарешті в Німеччині, де він разом з Уласом Самчуком та проф. Юрієм Шевельовим організовує літорганізацію МУР, редагує низку видань МУР'у та бере участь у редагуванні двотижневика "Сучасна Україна", друкує статті.

У 1952 році Гр. Костюк разом з дружиною та сином переїжджають до Америки, де незабаром він стає співзасновником Об'єднання українських письменників "Слово", яке охопило близько півтори сотні діячів літератури з різних країн Західнього світу. А від 1954 р. він стає головою "Слова". Його заходами відбулося п'ять з'їздів письменників ОУП "Слово" та вийшло за його редакцією 5 збірників "Слово".

Одночасно Гр. Костюк бере активну участь у міжнародньому літературному русі, а на 34 конгресі письменників всіх націй його обирають до управи міжнароднього ПЕН-Клюбу.

Костюк також бере участь в УВАН та стає головою Комісії для вивчення й охорони літературної спадщини Володимира Винниченка. Він сам їде до Франції й організовує перевіз великого архіву Винниченка до Гарвардського університету в Америці.

В Америці літературознавча та дослідницька діяльність набирає ще більшого розмаху. Одна за другою виходять його важливі англомовні та україномовні праці. Серед них головніші: "Падіння Постишева" англ. мовою (1954), "Сталініст рул ін Юкрайн" (1960), "Теорія і дійсність" (До проблеми вивчення теорії, тактики і стратегії більшовизму в національному питанні) (1971), "Винниченко та його доба" (дослідження, полеміка) (1980), "У світі ідей і образів" (критичні та історико-літературні розвідки), що має близько 500 сторінок".

Крім цього, протягом тих же років за редакцією Гр. Костюка та з його передмовами вийшла ціла низка творів інших письменників (близько 20). Серед них Уласа Самчука "Юність Василя Шеремети", альманах "МУР", "Золотий бумеранг" І. Багряного, роман В. Підмогильного "Місто", "Твори Миколи Куліша", "Слово за тобою, Сталіне" - роман В. Винниченка, літературознавчі праці Павла Филиповича "Література", видані в Австралії повість В. Виниченка "На той бік" та його ж збірник оповідань "Намисто", М. Драй-Хмари "З літературної спадщини", п'ять томів Миколи Хвильового, два великі томи "Щоденників" В. Винниченка та інші.

Одним з найповажніших видань Костюка став монументальний том його надзвичайних спогадів "Зустрічі й прощання" (1987). Цю капітальну працю, що має 743 сторінки, можна вважати Енциклопедією підрадянського літературного життя. Тільки завдячуючи надзвичайній працьовитості й чудовій пам'яті могла появитися на світ така неоціненна праця, де читач знайде понад тисячу відомих або й видатних імен, біографій, сильветок, історичних, а також і політичних подій, репресій, діячів літертури й окремих літорганізацій, аналізи та історії написання багатьох творів та їх оцінку. Пишучи про подвижницьке життя нашого видатного історика, літературознавця й політика, з приємністю повідомляємо, що незабаром вийде з друку ще й другий том спогадів Гр. Костюка, який друкує те ж саме В-во КІУС.

Боженна Коваленко

МИКОЛА ГОГОЛЬ І ЙОГО ДОБА

(1809 — 1852)

Останні півстоліття велася в українських літературно-мистецьких і політичних колах завзята дискусія й суперечка: як трактувати Миколу Гоголя, українським чи російським письменником - викликана появою перекладів творів М.Гоголя, що вийшли в Празі та в Кракові в 1943 році.

Росіяни залічують його до когорти російських письменників, як і Достоєвського, В.Короленка, М.Зощенка й багатьох інших, які походять родом з України, а українці з легкої руки потурають росіянам.

Одні закидають М.Гоголеві, що він перевертень і зрадник, бо писав свої твори російською мовою. Інші, що він висміював український народ і глузував з нього, звеличував російських царів. За словами видатного бібліографа, літературознавця й політичного діяча 19-го століття В.Дорошенка, ці закиди не мають під собою жодних підстав: "Викликані вони головно браком у нашого суспільства належної історичної освіти та докладної обізнаности з розвитком новішого українського руху. Тому в нас закорінилась звичка оцінювати минулі події й колишніх діячів, незважаючи на обставини їх часу, себто без жодної історичної перспективи, а лише з погляду біжучого моменту". Внаслідок цього, дехто має глибоко несправедливе ставлення до М.Драгоманова, М.Костомарова й до М.Гоголя. Гоголь писав російською мовою, за це його звинувачують саме тому, що вважають його таки українцем, а не москалем. Не треба забувати, що у 18 й 19 столітті українські патріоти Наддніпрянщини, перед і після Гоголя, писали виключно або частинно, російською мовою й нікому в голову не приходило й тепер не приходить викидати їх та їхні твори з літературної скарбниці нашої культури й нашої національної свідомости. Згадати лише нашого українського філософа Г.Сковороду чи Василя Капніста, відомих патріотів Григорія й Василя Полетиків, чи історика й поета М.Маркевича, автора "Українських мелодій", якому Т.Шевченко присвятив вірш "Бандуристе, орле сизий", чи Гребінку, Квітку-Основ'янка, Гулака-Артемовського, - всі вони послуговувались для вислову своїх українських почувань і

змагань російською мовою. В ті часи справа вживання народньої мови, завдяки тиску царської цензури й заборонам, не стояла так гостро, як згодом, а тим більше тепер. Російська книжкова мова заступала тоді в наших письменних людей українську книжкову мову, бо обидві вони вироблялися з староукраїнської мови.

Щойно в 18-му столітті наша книжкова мова значно зукраїнізувалася й під її вплив підпала тоді й російська мова завдяки чисельним українським діячам, що працювали в Московщині, але через російську цензуру розвиток нашого друку ослаб. Лише від І.Котляревського почалось вживання народньої мови й поширилось на красне письменство, а в житті та взаєминах інтелігенції далі вживалася російська мова.

Подібне відбулось і в Західній Україні: в Галичині, яка була під Австро-Угорщиною, українську мову витиснула польська мова, на Буковині — німецька, на Закарпатті — мадярська, і там наші національно свідомі люди вживали, як і наддніпрянці, мову місцевої панівної верхівки. Тому й не дивуємось, що визначні постаті українського відродження Західньої України в ті часи краще володіли польською, мадярською чи німецькою мовою, ніж українською, легше й вільніше нею висловлювалися та нею боронили права українського народу. Наприклад, Федькович і О.Кобилянська почали писати німецькою мовою; винятком був П.Куліш, який був батьком української наукової мови. Відзначаючи 185-ліття від дня народження Миколи Гоголя, розглянемо ким же справді він був, цей визначний письменник світової літератури.

Народився Микола Гоголь у 1809 році на Полтавщині в родині полтавського дрібного поміщика й письменника-драматурга Василя Опанасовича Гоголя, що походив з козацького старшинського роду Яновських, в родині, просякнутій українськими культурними й історичними традиціями.

Зростав Микола серед чудової природи українського села та під впливом української стихії. Батько його писав українські п'єси й виставляв їх у домашньому театрі свого свояка й сусіда, багатого дідича Д.Трощинськго в селі Кобинцях. Ці п'єси читав Микола й захоплювався виставами. Навчався він у Ніженському ліцеї князя Безбородька, де вперше зіткнувся з процесом денаціоналізації та зросійщення; брав участь в українських виставах, писав українські віршики-епіграми на шкільних вихователів, цікавився українським народнім побутом і творчістю, про все розпитував селян і міщан та все записував у своїй книжечці, яку і назвав "Книга всякої всячини". В ній були

записи з історії України, етнографії та мови.

Закінчивши ліцей, Гоголь їде до Петербургу, де нав'язує зв'язки з літературними колами, туди тягнула його буйна фантазія, надія на широке поле діяльности та бажання допомогти родині, матері й сестрам, які залишились в скрутному становищі після передчасної сметри батька у 1825 році, якому було лише 45 років.

Українське культурне й національне життя в ті часи значно підупало, Україна була доведена до ролі відсталої провінції, Київ і Харків не могли конкурувати з Петербургом, де вже здавна було багато українців на різних посадах і становищах, які могли стати в пригоді своїм убогим землякам, і туди їдуть наші талановиті юнаки, приманювані за словами Т.Шевченка "современними вогнями". Багатьох з них спалювали ці вогні, багато гинуло, асимілювалося, деморалізувалося й пропадало для нашої нації безповоротно, але чимало саме там, на півночі, з туги за рідною Україною, пізнавши різницю між українцями й москалями, прозрівало й доходило до національної свідомости, міцніло в своєму українстві й починало щиро працювати на користь батьківщини й народу. Завдяки їм, Петербург надовго став свого роду центром українського руху. Тут виходили друком українські видання, відбувалися українські вистави. У російській літературі й пресі з'являються твори на різні українські теми. Українці впроваджували в російське письменство свою сонячну батьківщину, створивши в Росії окрему "українську школу".

Опинившись у Петербурзі, Гоголь зіткнувся з суворою дійсністю, перші спроби віршування не принесли йому слави, розвіялись його палкі сподівання та наївні мрії. Не допомагала його лагідна вдача й слабе хворобливе здоров'я. Працював він спершу згодом канцеляристом, вчителем, а пізніше професором історії в Петербурзькому університеті.

Разом з розчаруванням посіла молодого мрійника туга за рідним краєм. Дошкульно відчуваючи самоту на чужині, він розважав себе згадками про Україну, видумував різні фантастичні картини й постаті. Про це він сам оповів у своїй "Авторській сповіді", де писав: "Щоб розважати себе самого, я вигадував собі все смішне, що тільки міг вигадати... Вигадував цілком смішні обличчя й характери, ставив їх у своїх думках у найсмішніші становища, зовсім не дбаючи про те, навіщо це, для чого й кому від цього вийде яка користь".

Зацікавлення Україною в російській літературі спонукає

Гоголя й собі писати на українські теми. Двадцятилітній юнак, шукаючи за відповідними матеріялами, пише до своєї матері листи, в яких просить прислати етнографічні відомості, збирати й присилати йому пісні, одяг і взагалі всякі матеріяли про українські звичаї, повір'я тощо. Так під впливом українських пісень, казок, легенд, яких він наслухався ще в дитинстві, та матеріялів, що приходили здому, з'явилися його перші твори, забарвлені романтикою українського народнього життя.

У 1830 році виходить перша його повість "Басаврюк" або "Вечір напередодні Івана Купала", уривки з романів "Гетьман" та "Страшний кабан". Виходять у 1831 році два томи "Вечорів на хуторі біля Диканьки", які одержали дуже прихильну оцінку від читачів. Російські письменники, зокрема Пушкін і Жуковський та критик Белінський, радять йому переходити до російської тематики, щоб зробити з нього російського письменника. Але Гоголь не піддається їхнім впливам, він далі пише оповідання з українського життя, поєднуючи народню романтичну фантастику з побутовою дійсністю українського села та витворює фантастичні казкові образи й постаті з неперевершеним українським народнім гумором. Це особливо відчуємо в таких оповіданнях, як "Сорочинський ярмарок", "Майська ніч або утоплена", "Ніч перед Різдвом" та інших. Глибокий реалізм, просякнутий народніми повір'ями, зустрічаємо в оповіданнях "Страшна помста" й "Загублена грамота", де мерці, чародійство й кара за злочин переплітаються з описом козацького минулого та одчайдушного героїзму.

У 1834 році виходять у світ його збірки в двох томах: "Миргород" і "Арабески", а в 1836-му комедія "Ревізор" і повість "Тарас Бульба".

Розчарований петербурзьким життям, Гоголь залишає його, їде закордон, де під тиском критиків переробляє "Тараса Бульбу", видає новелю "Шинель", і 1-шу частину "Мертвих душ" у 1842 році. У 1847 році виходять друком "Вибрані місця з переписки з друзями". Виснажений тяжкою фізичною та душевною хворобою, повертається через Палестину до Росії, відвідує Україну, живе на Полтавщині та в Одесі, й, попрощавшись з рідною землею, підкошений тяжкою душевною хворобою, їде лікуватися в Москву, де й помирає 4-го березня 1852 року, маючи всього 43 роки.

Як свідчать його сучасники, "Ніхто на Україні не дивився на Гоголя, як на зрадника, і не вважав його писання шкідливими. На Полтавщині Гоголя шанували всі хоч трохи

освічені українці так, як Котляревського й Сковороду.. був він там свій, рідний письменник. Нікому й на думку не спадало винуватити його за те, що він нібито висміює український народ, глузує з нього. Твори Гоголя, зокрема "Тараса Бульбу", "Вечори на хуторі.", "Миргород" читала з захопленням не лише Полтавщина, а вся Наддніпрянщина. З них училися люди любити й поважати рідну Україну, її минуле й її поезію. З них набиралися ми всі української національної свідомости. Ми зовсім не бачили в них карикатури на свою батьківщину, а, навпаки, вставала вона перед очима осяяна поезією, повна чарівної краси, сили і волі. Не маючи ніяких підручників з історії України, довідувались ми про колишню нашу батьківщину з творів Котляревського, Гоголя та Шевченка..."

Про вплив Гоголевих творів на пробудження української національної свідомости пише наш визначний історик М.Костомаров: "..Попали мені в руки "Вечори на хуторі біля Диканьки" й "Тарас Бульба". Це було ледве чи не перше пробудження того почуття до України, яке дало зовсім новий напрям моєї діяльности. Я читав Гоголя з захопленням, перечитував і начитатися не міг. Як усе це було так близьке мені і я нічого не бачив, думалось мені". Подібне про себе каже й академік С.Єфремов: "Скоро я вивчився грамоти, трапилось мені, малому хлопцеві, прочитати "Вечори на хуторі біля Диканьки" та "Миргород"... після книжки Гоголя вперше я почув себе сином рідної землі,... з "Тараса Бульби" запала мені в душу іскра національної свідомости, до якої потім інші автори додавали вже тільки жару.. я тільки з одного дивувався та й смуткував, чому серед українських гетьманів нема Тараса Бульби? Що такий лицар мусів бути конче гетьманом — інакше я собі й покладати не міг".

Т.Шевченко високо цінив і глибоко шанував свого славного земляка, посвятив Гоголеві окреме посланіє, де назвав його своїм "великим другом" і "братом", а в своєму листуванні, щоденнику та в повістях Шевченко називає його словами "наш безсмертний Гоголь", вихваляє його як сатирика, високо підносячи його писання, зокрема "Мертві душі". У листі до Репніної він пише: "Перед Гоголем треба схилитися з побожністю, як перед людиною, обдарованою найглибшим розумом і найніжнішою любов'ю до людей... наш Гоголь — правдивий знавець людського серця. Наймудріший філософ і найвеличніший поет мусить шанувати його, як чоловіколюбця".

Глибоко цінив його й П.Куліш саме за те, за його словами,

що він "покликав українців до пізнання своєї національности" і ставив у заслугу Гоголеві саме те, що він писав російською мовою, яка в той час була зрозумілою всім освіченим людям у Росії, та прославляв Україну й українське ім'я по всій російській державі.

Щодо закидів Гоголеві його вихваляння царя, то тоді треба винуватити в монархізмі й Котляревського, Квітку-Основ'яненка, Гребінку та інших. Всі вони в якійсь мірі вихваляли царизм, подібно, як у старих галицько-буковинських письменників і діячів знайдемо писання в честь австрійського цісаря. В основі тих величань лежали все ж таки якісь українські мотиви: подяка за визволення з татарсько-турецького або польського поневолення, надія на заспокоєння деяких українських національних домагань тощо. Отже, це робилось, як засіб досягнення власних національних потреб.

Своєю літературною діяльністю Гоголь творив велике діло: своїми повістями пробуджував національну свідомість народу, а сатирою — суспільно-політичну свідомість, він демаскував усю гниль і моральний розклад царського ладу, розкривав усю нікчемність сучасного йому громадянства, всіх тих наших "рабів-підніжків, грязь Москви", що проти них пізніше гостро виступив Т.Шевченко. Твори Гоголя виконували ту саму ролю, що й гнівні пісні Шевченка, саме тому великий Кобзар так високо ставив сатиру Гоголя й, порівнюючи його діяльність до своєї, казав: "А ми будемо сміятись і плакать".

Царській уряд добре розумів ролю й заміри Гоголевої сатири, тому для нього автор "Мертвих душ" і "Ревізора" був людиною підозрілою, тому створювалися всякого роду труднощі при постановці його сатиричної п'єси "Ревізор", де так яскраво змальоване, знівечене Московою, українське громадянство — поміщицько-чиновницька Малоросія. В ній висміював автор також російську бюрократію, включно з царем Миколою, який, побачивши виставу, сказав: "Ну й п'єска — всім дісталося, а найбільше мені самому".

Сатиричні й глузливо-жартівливі твори Гоголя є виявом з одного боку його особливого таланту підмічати в житті все комічне, а з другого вплив українського бурлеску, що в ті часи був поширений по всій Україні, який використовували письменники в своїх творах. Крім того, саме життя давало йому досить сатиричного матеріялу, лише глянути на смішні прізвища його героїв — усі ці Вовтузенки, Голопупенки, Голокопитенки, Довгочхуни, Закрутигуби, Козолупенки та Перерепанки зовсім не були вигадані ним, а взяті з натури, з народу.

Немає сумніву, що Гоголь почувався українцем. Його походження, тематика творів, знання української історії, побуту та любов до України, виявлена в його творах, є доказом, за кого він себе вважав. У листах до М.Максимовича в 1833 році він відверто заявляє себе українцем і протиставляє Україну Московщині, пишучи: "Жаль мені, що Ви хоруєте. Киньте справді КАЦАПІЮ та їдьте у ГЕТЬМАНЩИНУ. Я сам думаю це зробити й на другий рік махнути звідси. Дурні ми справді, як добре розміркувати. Задля чого й кому ми жертвуємо всім?.. Тепер я взявся за історію нашої ЄДИНОЇ БІДНОЇ УКРАЇНИ. Мені здається, що я напишу її, що я скажу багато того, чого передо мною не писали..." - і знову — "..Уяви собі, я теж думав: туди, туди! У Київ, у старий прекрасний Київ! Він НАШ, він НЕ їх — чи не так? Там або навкруги нього відбувалися події старовини нашої", і питає: "Що ж, їдеш чи ні? Залюбився у тій старій товстій бабі-Москві, від якої крім щей та материнщини нічого не почуєш".

У вересні 1834 року, перебуваючи в Парижі, М.Гоголь у присутності Міцкевича й Б.Залєського мав доповідь про "потребу для України відділитися від Москви". Зберігся з того часу лист його до Б.Залєського, писаний гарною українською мовою, який так кінчається: "Дуже, дуже близький земляк, а по серцю ще ближчий, ніж по землі. Микола Гоголь". У свідомості самого письменника видно російська мова була чужою, у листі до матері він сам писав і жалівся, що твір його буде писаний "чужосторонньою", тобто російською мовою. І не дивно, бо ж в родині Гоголів панувала рідна йому українська мова, а російська була другою, вивченою, і сам він думав по-українському, а пишучи свої твори, перекладав їх на російську мову, тому росіянам видавалась "Гоголева мова чудернацькою, чужоземною". У своїй розвідці про мову й стиль проф. Мандельштам писав, що "...оцю квазі-російську мову Гоголя мусіли сильно чистити й причепурювати його російські приятелі та видавці". М.Гоголь був визначним представником "української школи" та основоположником російської "натуральної школи", він поєднав український романтизм з побутовою сатирою, чим вніс вагомий вклад в українську літературу.

Переклади його творів налічуються сотнями. Він є визнаний за одного з найбільших світових письменників 19 століття. Українці повинні гордитися, що мають такого талантовитого сина української землі й не віддавати його та його спадщини росіянам.

Молодеча творчість

Маркіян Стефин, 12 років

ШАБЛЯ КНЯЗЯ ОЛЕГА

Читайте уважно це оповідання про шаблю князя Олега, бо ви може ніколи її знову не прочитаєте.

Одного разу я наставляв час і дату на своєму новому годиннику і не міг так зробити, щоб настивити рік на 1998. Мій пес зайшов у мою кімнату і скочив на ліжко, вибив годинник із моїх рук і вибіг з кімнати. Годинник упав на підлогу, а з нього вибух великий вогонь аж на цілу кімнату, і я почав падати. Моє тіло почало зникати. Я пригадав собі, що продавець, який продав мені годинник, сказав мені:

"Уважай, як уживаєш силу цього годинника. Вона може тебе знищити або може тебе зробити безсмертним".

Моя остання думка була така: "Я повинен був прочитати інструкції". І тоді я не міг уже нічого бачити.

Я збудився і побачив прекрасний ліс. Я пройшов через нього і побачив пустелю, яка мені нагадала лекцію з історії про Єгипет, яку слухав, коли був молодший. Я майже міг бачити, як невільники несли величезні камені на високу гору, недалеко від мене. І сказав собі, що піду на одну з тих гір, щоб побачити дальше навколо мене, побачити, чи десь є цивілізоване життя. Я також дуже зголоднів і хотів пошукати щось з'їсти. Я йшов на гору, коли побачив ягоди на дереві, які я з'їв, і вони мене дуже наповнили. Ще походив трохи, а тоді ліг під деревом і заснув. Я мав сон, у якім бачив свою родину. Говорив до них, але вони не могли мене чути або бачити.

Коли прокинувся, вибіг на гору, з якої побачив великий ліс. Я побіг вниз і побачив, що то не ліс, а величезне зелене місто. Я дивився на нього і не міг повірити своїм очам. Сторож почав щось говорити до мене, але я не міг його чути, бо я збудився і побачив, що то також був сон. Я підійшов до гори і побачив динозаврів, які бігли до мене, ніби вони ніколи ще не бачили живої особи, а я дивився на них, ніби я не бачив динозавра в житті.

Раптом з ями в землі з'явився дивний чоловік і потягнув мене вниз у ту діру і сказав:

"Що ти робиш? Чи ти хочеш загинути, чи що?" Він зупинився, пильно подивився на мене і сказав:

"Ти невмирущий. Я тебе заберу до нашого старшини. Ти є вибраний, який нас врятує від вбивців. Ми вже мали такого, як ти".

Ми пішлу через великі печери, коли раптом два сторожі почали на нас стріляти з довгих палиць, з яких вилітали дивні кулі вогню, і я скоро побачив, що вони не робили ніякої шкоди, коли вдаряли стіни, і я став, щоб вони стріляли в мене. Вони побачили, що вогонь мені нічого не робить, впали на коліна і сказали:

"Перепрошуємо, о Невмирущий, ми не знали, що це ти. Ходи з нами".

Я скоро дійшов до кімнати і побачив на столі шаблю. Тоді я почув голос, що казав:

"Ти є другий із трьох невмирущих. Ти маєш нас врятувати від динозаврів. Перший невмирущий дав нам цю шаблю, яку він назвав шаблею князя Олега". І він зник.

Я тепер зрозумів, що мав робити. Я мав навчити цих людей, як битися шаблями, і тоді я теж зникну, а наступний вибранець поведе їх до цивілізації. На щастя, я вчився колись, як битися шаблею, і наказав їм зробити більше шабель. За три тижні всі зробили собі шаблі, і я їх вчив, як уживати їх. Ми пішли війною проти динозаврів. Я вибіг наперед і шаблею вбив першого динозавра. Я раптом зник, і шабля полетіла за мною. Я вернувся додому і завважив, що мій годинник працював правильно. Я пробував себе переконати, що то був сон.

Я побачив, що помилявся. Одного разу, коли я займався фехтуванням, мене вдарила шабля, але я не відчував болю. Я тепер знав, що я справді є невмирущий.

Тепер я є другий найстарший чоловік у світі. Ті інші невмирущі є: той чоловік, який продав мені годинник, і той, який мене вдарив шаблею.

Тепер, триста років пізніше, я пишу цю історію для музею старовини і дарую вам шаблю князя Олега.

Маркіян Стефин - 12 років, учень Школи ім. Лесі Українки в Нобл Парку, на 20-му конкурсі молодечої творчости за цей твір одержав другу нагороду в розмірі 60 долярів.

Надія Стефин, 13 років

ІГРАШКОВА КРАМНИЦЯ

Одного разу Оксана бавилася своїми іграшками, коли її мама зайшла в кімнату і сказала:

"Многая літа, Оксано! Сьогодні тобі вже десять років!"

Оксана обійняла свою маму. Тато теж зайшов у кімнату і сказав Оксані:

"Многая літа, доню, моя дорогенька! Твоя мати та я вирішили, що цього року купимо тобі нові іграшки, бо ці вже старі і знищені".

Оксана дуже зраділа. Того вечора вона пішла з батьками до іграшкової крамниці. Оксана відчинила великі, тяжкі двері і, як глянула на безліч іграшок, її рот відкрився так широко, що можна було б у нього вмістити маленьке кошенятко.

Оксана годинами дивилася на іграшки. Там було все, що хтонебудь би захотів. Там були авта, лялечки, хатинки для ляльок, велосипеди, книжки, комп'ютери, м'ячі, ведмедики - усе! Усе там було. Три години минуло, але Оксана ще не вирішила, що вона хотіла купити. Її батьки чекали, чекали і нарешті сказали Оксані, що вона може вибрати те, що хоче, а вони заплатять. Оксана погодилася на це, і батьки пішли додому.

Було за п'ять восьма вечора, крамниця закривалася о восьмій годині. Раптом Оксана побачила величезну хатку для ляльок на другому кінці крамниці і скоренько побігла туди, залізла у ту хатинку і почала бавитися ляльками. Десять хвилин пройшло, й Оксана подумала, що може вже час іти додому. Вона вилізла із хатки і пішла до дверей, але, коли вона пробувала відчинити двері, то не могла. Вона подивилася навколо, але нікого вже не було. Оксана не знала, що робити. Не було чого плакати, то вона не плакала. Не було чого кричати, то вона не кричала, але було чим бавитися!

Вона ходила й оглядала іграшки і бавилася ними. Години пролітали, і коли Оксана подивилася на годинник, то побачила, що була десята година. Вона була так стомлена, що залізла у ту велику ляльчину хатку, лягла на ліжко й дуже скоро заснула. Точно о дванадцятій годині вона почула, що хтось кричить. Коли вона обернулася, то побачила ляльку, що її сварила.

"Що за диво?" - подумала собі Оксана.

"Що ти робиш у моєму ліжку? Хто ти? Іди геть звідси!" - кричала ляля.

"Я дуже перепрошую, але я не знала, що це чиєсь ліжко. Мене зовуть Оксана, а ти хто?" - запитала Оксана.

"Я - Марусенька, і це моє ліжко," - відповіла лялька.

"Але як ти можеш стати живою?" - запитала Оксана, а лялька відповіла:

"Що з тобою? Чи ти є з іншої плянети, чи що? Усі знають, що о дванадцятій годині ночі всі забавки оживають. Тепер іди з моєї хати!"

Оксана вийшла з тієї хатки і, коли подивилася навколо, вона дуже здивувалася. Усі забавки ожили. Деякі скакали, інші танцювали, а ще інші слухали музику. Тоді Оксана побачила щось інакше. Навколо одного ведмедика зібралась група забавок.

Коли Оксана підійшла ближче, то побачила, що всі забавки кричали й били одного малого ведмедика.

"Ти не виглядаєш так, як ми. Ми тебе не любимо, бо ти навіть не маєш одного ока. Ти дурний. Іди геть звідси! Ми тебе не хочемо!"

Ведмедик почав плакати.

Це Оксану розсердило.

Вона вбігла поміж забавки, піднесла того бідного ведмедика і почала сварити напасників.

"Як ви смієте бити цього маленького ведмедика? Ви не можете з нього сміятися тільки тому, що він інакший від вас, сліпий на одно око. Все, що йому потрібно, це - любов і дружба".

Усі забавки засоромилися, і одна з них сказала:

"Дуже перепрошуємо. Ми не знали, що були такі недобрі до тебе. Ходи з нами і будем бавитися".

Раптом усі забавки перестали рухатися, і Оксана побачила маму і тата при дверях. З ними був продавець.

"Оксано! Ми так за тобою журилися. Чи з тобою все гаразд?"

"Мамо! - сказала Оксана - Тату! Вони тут мене помилково замкнули, але я вибрала іграшку на мої уродини".

Катруся піднесла того ведмедика.

"Але він сліпий на одне око," - сказала мама, а Оксана віповіла:

"Мамо, ти казала, що я могла вибрати те, що хочу, і я хочу цього ведмедика".

Мама і тато заплатили за ведмедика, і вони всі поїхали додому. Вони питали Оксану, чому вона хоче того ведмедика, але вона їм не сказала про пригоду з живими забавками. Одначе, після того, Оксана найбільше полюбила свого маленького ведмедика з-поміж усіх забавок, які вона мала.

П.С. Надійка Стефин - 13 років, учениця української школи в Нобл Парку (Вік.), на 20-му конкурсі молодечої творчости одержала другу нагороду в розмірі 60 долярів.

Пилипко Ботте, 16 років

НЕЗНАЙОМА

Оповідання

Тікта Натакла — вдова вже чотири роки, тому це був мій обов'язок заплатити за квіти, оркестру та за напої, розрахуватися з церковним хором, належно нагородити отця за вінчання — все, що доводилось би виконувати батькові в організації весілля своєї єдиної доньки.

Стоячи в церкві, я оглянув присутніх гостей. В темносиньому, не зовсім фасонному костюмі, незнайома притягнула мій зір, наче магнетом. Вражала вона не своєю вродою, адже окремі риси лиця її були далекі від досконалости: ніс довгуватий, вуста затоненькі, підборіддя тяжкувате. Але очі її були прекрасні — великі, прозорі, голубі, з довгими щовковистими віями. В цих очах світились безмежна радість, доброзичливість і щастя. На устах жінки тремтіла солодка усмішка, і вся її постать бриніла добротою.

Ганнуся вплила в церкву у пишній весільній сукні, разом з нареченим, дружками та дружбами. Дивлячись з безмежною гордістю на красу моєї двоюрідної сестри, я забув про всіх і все. Не можна було не любуватися такою чудовою, вимріяною парою, якою були Ганнуся та Том. В тітки Наталки сльози радости котилися по щоках.

У той момент з глибини моєї пам'яті виринув спогад про тітчині сльози тривоги з приводу нашої Ганнусі, коли вона журливо виливала свій неспокій моїй мамі відносно майбутнього подружнього життя її дочки.

Том є порядний чоловік. Він ввічливий, добродушний, щедрий і вродливий. Любить і шанує мою Ганнусю. З високою освітою, заможний, з власним підприємством. Але я переживаю, бо він набагато старший від Ганнусі. А до того в нього ще й четверо діток. Маленькі ще. Дві дівчинки й два хлопчики, - говорила тітка, - вони солодкі, добре виховані, слухняні дітки. Ганнуся матиме готову сім'ю. Але наскільки б було краще, якби вона в свої 23 роки вийшла заміж за молодого хлопця і пожила декілька літ без дітей. Звикли б одне до одного. Вуйна схлипувала вже.

Я подумав, що тітка була права. Скільки я наслухався скарг та скорботи моєї подруги Ліди, якій так тяжко було пристосовуватися до двох, уже дорослих, дітей свого чоловіка від попереднього подружжя. Скільки було конфліктів, непорозумінь, сліз, навіть єхидности й зла! Діти порівнювали

мачуху зі своєю матір'ю і ревнували батька до неї. Така доля може спіткати й Ганнусю, хоч вона вінчається з вдівцем. З одного боку, воно легше, а з другого, мертві згадуються добром, з ностальгією за минулим. Тяжко може бути молодій дівчині встояти проти конкуренції світлої пам'яті матері його діток.

До того ж Ганнуся схвилювала всю рідню своїм рішенням жити в сімейній хаті Тома, в хаті, в якій Том жив з першою дружиною. Ніхто не міг переконати Ганнусю почати жити в іншій хаті, адже вона дбала про те, щоб для дітей було якнайкраще, щоб зміни у їхньому житті завдали їм якнайменше прикростей. Моя люба двоюрідна сестричка завжди дбала більше про інших, ніж про себе.

Під час весільного прийняття я знов вгледів незнайому. Вона стояла самітня біля п'єдесталу з велетенською вазою квітів - уся якась охоплена задоволенням і спокоєм. Я не раз пробував наблизитись до неї, але кожного разу то тітка покличе перевірити чи звукову систему, чи звідки дме протяг, або хтось з друзів підійде побалакати. Я кілька разів ніби ненароком намагався розпитати про гостю, але якось завжди зміст розмови мінявся. Наприкінці я вирішив, що задовольню мою цікавість, коли проявляться весільні знімки. Тітка запросила аж трьох друзів-фотографів!

Коли фотографії були готові, то, на превелике моє здивування, лице незнайомої не вийшло на жодній з них. Видно, не судилося мені знати, хто вона...

Минуло декілька місяців. Ганнуся запросила всіх родичів до себе на обід в одну з неділь.

Хата була надзвичайно простора, розкішно умебльована й у багатому районі. Нас зустріла новоодружена щаслива пара, зграя веселих дітей і гавкання цуценят. Всі діти величали мене "дядьком", і мені це було приємно. Я жартівливо подякував Ганнусі за такий подарунок — не кожен одержує цілу купу племінників та племінниць за такий короткий час.

Зайшовши у вітальню, я оторопів: над каміном висів чудовий портрет моєї чарівної незнайомої.

"Хто вона? - запитав я.

"Гарна картина, правда? Це Вероніка, покійна перша дружина мого Тома" - тихо промовила Ганнуся.

Пилипко Ботте - 16 років. Учень 12-тої кляси Рідної школи в Нобл Парку. За цей твір на 17-му конкурсі молодечої творчости він одержав першу нагороду в 100 дол. серед авторів 13 - 16 років. Листопад 1994 р. Літературно-мист. Клюб ім. В.Симоненка в Мельборні.

Адріян Яроцький, 17 років

ВМИРАЮЧІ ОБЛИЧЧЯ

(З розповіді живих свідків та знайомих)

Пролог

Жовте сяйво свічки осівтлювало грізні обличчя дванадцятьох чоловіків. Поволі ці обличчя почали усміхатися, всі знали, що вже скоро їхнє село буде вільне, пляни атентату на російського міністра сільського господарства були відкладені. Обличчя зраділи, бо знали, що скоро знов на селі пролунає українська мова, задзвонять церковні дзвони і відкриються храмові двері. Всі зможуть знов працювати на своїй власній землі на хліб, хліб, хліб... Між цими обличчями усміхався Григорій, батько трох дітей, провідний член ОУН. Скінчилася впідправа, всі встали, і залунало грімке "Ще не вмерла Україна".

Гаврило Миколай

Це був 1932-ий рік. Після кількох років сталінського режиму моє село вже вимучене і близьке до смерти. Стару церкву, що колись гордо стояла посередині села, спалили, українську мову заборонили, але не викорінили з душ наших гордих селян.

Мені чотирнадцять років, брат мій має сім років, а сестрі дев'ять. У мами родини вже немає. Коли їй було дванадцять років, вивезли її маму і тата в Сибір. Її двох братів замордували російські вояки, бо підозрювали, що вони члени ОУН. Тато мій живе лиш однією надією, щоб Україна звільнилася з червоного ярма.

Лежачи в ліжку, чую, як двері замикаються, чую кроки свого тата. Що третьої ночі лишає хату і вертається пізно. Сьогодні вернувся багато пізніше, засвітив свічку, а голос матері спитався, що сталося. "За три дні буде все виконане!"

Ранком тато вже працював на господарці. Всі господарі спішилися зібрати та заховати частину врожаю перед приїздом червоних вартових. Я зібрався й пішов помогти батькові. Наблизившись, побачив, як піт лився йому по чолі. Він довгі години на полі працював. Жав жито та складав коло дерев'яного воза. Я підійшов і почав складати сіно. Тато обернувся, глянув на мене і сказав: "Сину, ніколи не забудь, хто ти є і ким те є.

Ніколи!"

Після праці ми вернулися скоро додому і попрямували до трьох бочок, котрі стояли коло хати. Брат, сестра і мама вийшли та почали сипати зерно до бочок. Скоро заповнили та щільно закрили, присунули до другої бочки, заповненої цукром, та третьої, заповненої пір'ям. Ми вже були готові на зиму, червоні ніколи до бочок не заглядали, бо думали, що вони заповнені водою.

Сонце вже заходило, і село укрилося чорними тінями. Всі боялися наступного дня, бо знали, що приїдуть червоні в село грабувати урожай. Я молився, щоб не займали бочку збіжжя, бо з тої бочки ми мали прожити цілу зиму.

Ранок блиснув через брудну шибу вікна. Я прокинувся, бо почув крики надворі. Зірвався з ліжка, глянув у вікно й побачив, як три червоні військовики били тата своїми рушницями. Тато впав на землю, кров лилася йому з голови. Він лежав коло бочок. Червоні сміялися, мішали все: зерно, цукор, пір'я, а я плакав, бо бачив, як пропадало все - зимовий харч разом з дорогим татком. Страх мене заморозив, червоні почали підпалювати поле. Господи, все загорілося, цілорічна праця тата і мами пішла димом.

Тато поворухнувся, його очі звернулися на поле, і він крикнув на весь голос: "Слава Україні!" Червоні підбігли і вдарили знов тата по голові... тато вже не рухався. Перестрашений, я дивився в вікно і бачив, як підвів на мене очі червоний і з реготом по-російськи крикнув: "От таке і стається тим, хто не вірить в червону Росію!"

Минув рік, відколи тата поховали. Зима була страшна, ми не мали чого їсти, одежі теплої не було, і в хаті бракувало палива. Тепер нам не ліпше, я з голоду в'яну, вже шість місяців не мали доброї вечері. Тільки червоні мають що їсти. Брат мій бідний, йому щойно дев'ять років минуло, лежить у ліжку і все лиш день і ніч кашляє і кашляє. Лице в нього худе і синє. Мама все в сні плаче і викрикує за татом кожного вечора, прокидається і вигукує. Страшно мені, боюся.

Одного ранку я прокинувся і зачув запах смаженого м'яса. Мама зарізала останню нашу курку. Вона обернулася, і я побачив її червоні запухлі очі. Сльози лилися безперестанку. Мама глянула на мене і сказала:

"Сину, я вчора говорила з вуйком, тут скоро ще гірше буде з голодом. Сталін закрив всі кордони, по селах люди вмирають з голоду, червоні попалили весь урожай, тут буде ще гірше пекло, а ми бідні, де їжу дістанемо? Ще так пару тижнів, і всі помремо!"

Гострий вітер прошумів через розбиту шибу вікна і рознiс куряче пір'я. Я скоро почав його збирати, коли мама нагнулася

і шепнула мені:

"Ми мусимо втекти, сину, геть далеко звідси, поїдемо до Чехо-Словаччини, там знайомі наші. Бог нам поможе, сину, я вже не можу на це страхіття, на цей жахливий голод дивитися. Тато ніколи мені не простить, як я вас не врятую з цієї біди, він з неба нам поможе!"

Я погодував свого слабого брата, дав йому курячої зупи поїсти, покликав сестричку, її нагодував та й сам посмакував курячого м'яса. Уже рік минув, відколи я бачив м'ясо; поївши добре, я пішов готувати воза до подорожі. Наш кінь стояв тихенько поблизу хати, нібито знав, що скоро буде з нами втікати.

На другий день раненько вуйко Влодя прийшов до хати й передав мамі деякі харчі на дорогу та одяг для братчика і сестри. Я знав, що вже завтра нас в селі не буде. Сонце зимове блиснуло яскраво, старий кінь вже чекав біля воза, брат і сестра вже лежали обгорнуті в брондзові коци. Вуйко Влодя шепнув щось мамі, і я бачив, як він подав їй малу дерев'яну ікону Матері Божої з Ісусом. Вона взяла її легенько в руку, заплющила свої очі на хвилину і тяжко зітхнула... покотилася остання сльоза.

"Їдьте вже," - шепнув вуйко, - "їдьте і ніколи не оглядайтеся назад. Ми за вами скоро приїдемо".

Мама глянула останній раз на село, на нашу хату, шарпнула віжки, і наш кінь рушив у дорогу. Так почалася наша втеча від страшного голоду в рідному селі. Я сидів коло брата і тісно тримав клунок з їжею... три буряки, сім яєць і півзвареної курки.

Увесь день їхали, їхали без відпочинку і надвечір зупинилися біля запущеної церковці. Всередині вона була зовсім порожня і холодна. Розпалили вогонь старими кавалками дерева, і мама в горщику розтопила сніг.

"Сьогодні будемо їсти," - зітхнула мама, варячи троє яєць. Ми всі поїли та закінчили куркою. Ніхто не спав, брат і сестра від холоду кашляли ввесь вечір.

"Мамо, що будемо робити, як приїдемо до границі?" - спитав я нервово.

"Не журися, сину, на границі живе одна знайома наша, вона поможе, вона живе в лісі на самій границі, все буде добре, сину".

Витягнувши ікону, мама почала молитися: "...Бережи нас, Господи, від лукавого, бережи!"

Рано-раненько всі посідали на віз і після шістьох годин їзди приїхали в мале село. Люди там сухі, немов патики, ніде крихти хліба не було, говорили, що червоні комуністи забрали все з села, не лишили на зиму жодного харчу людям. Говорив один дідусь, що по цілій Україні така сама біда... голод, голод і голод. Край дороги у снігу

сиділи нерухомо жебраки; обличчя в них сухі, темні, бідні. Один старець схопив мене міцно за руку, очі в нього були червоні, як кров...

"Синку, померли в мене всі, всі сини такі, як ти... всі".

Я не стерпів, витягнув останнє зварене яйце і дав йому.

"Синку, синку, спасибі, хай Бог тобі поможе," - заплакав старий. Тримав він оте яйце, немов золото в своїх сухих руках.

Увечері взяв нас до своєї стайні один господар, в якого померла з голоду жінка й четверо дітей. Такого сумного дня я не пам'ятав ще в своєму житті. Господар розповів нам, котрою дорогою найлегше коникові буде доїхати до границі. Казав, що треба буде їхати чотири дні.

Брат мій з своїм кашлем викінчувався. Не було лікарства, не було до кого звернутися... люди всі чужі, злі, бідні і хворі. Ранком я збудився і почув мамин крик.

"Господи, обікрали нас, взяли останні буряки і двоє яєць. Де одежа?... о, Боже, забрали й одяг. Синку, біжи в село, глянь, чи не знайдеш там що їсти".

Я скоро зібрався, мама прикрила брата і сестру сіном, щоб трохи їх зігріти. Я пішов головною дорогою в село. Не вірив своїм очам, що тут, на моїй Україні, діялося. В снігу лежало маса трупів, худі, засохлі люди, руки немов патики. Два військовики кидали оті трупи на віз. Я тихенько ішов з-заду воза і дивився на отих змарених мерців. Бачив, як одна рука махала, рухалася.

"Там ще хтось живий, там ще рухаються!" - на весь голос я крикнув. На мене глянули червоні військові й зареготали.

"Не довго, хлопче, не довго". Я настрашився і почав бігти. Заляканий, я впав і порвав свої штани. Зі страху розплакався на повний голос. Я глянув на кров, на свої кістки, що випихалися через шкіру. Голод і мене вже взяв в обійми.

Ідучи далі, я вздрів господарство, стайню, коні. Там напевно знайду щось їсти, подумав я. Коні паслися та їли зерно. Зерно, зерно... як то є, що коні мають що їсти, а ми, люди, бідні, з голоду вмираємо? Побіг я просто до зерна, і раптово щось гостре вдарило мене просто в ребро. Глянувши вгору, побачив граблі в руках товстого червоного вартового.

"Ця їжа для коней, не для людей!" - крикнув він російською мовою. "Як повезуть наші коні трупи, як не нагодуємо їх, ти нерозумний хлопець!"

Повернувся до мами з одним щуром, котрого вдалося вбити, як гриз він руку мертвого чоловіка. Я чув здалека жалібний плач своєї мами, забіг скоренько до стайні, там на зимній підлозі ридала мама з братчиком на руках. Він не рухався, уже був

неживий, помер з голоду і холоду. Мене знов огорнув страх, жаль і стодика злість! Це пекло, подумав собі, пекло на землі. Чому наш рід приречений на таке жахливе терпіння? Чому червоні і їхні коні мають що їсти, а мій брат з голоду помер?

Поховали братчика, позбиралли все, що мали, і рушили далі в дорогу. Мама сказала, що вже чим найскорше треба до границі добратися. Я дивився на свою маму і подивляв її силу. Вона ніколи в час біди не здавалася, навіть отого щура зварила і мене та сестричку нагодувала, а сама тільки кості обгризла. Наш кінь вже був такий перемучений, що ледве міг воза тягнути. Ми їхали три дні, ховалися в запущених стайнях та порожніх хатах. На четвертий день ми вже були коло границі. Військовиків всюди повно, вартували всі з рушницями. Ми знали, що всіх, що пробували через границю втекти, відразу стріляли.

Мама вже мала готовий плян, як нам перекрастися через границю. Нам треба сили, щоб бігти, треба їсти знайти. Мама при дорозі вздірла замерзлого птаха - великого крука. Зварила його на вечерю й нас двох підгодувала. Поївши, ми зраділи і були настроєні до втечі. Навіть слаба сестричка усміхнулася, бо вона знала, що увечері вже буде в тепленькій хаті, з їжею, з маминою родиною.

Мама спинила воза поблизу доріжки, що вела в густий ліс. "Щоб тільки добратися до лісу," - шепнула мама, - "то вже Чехо-Словаччина". Ми вздріли трьох червоних з рушницями, стояли вони в гурті, курили та реготали. Ми потайки відійшли на кілька метрів, треба було лиш перебігти дорогу і пуститися в ліс.

Мама вдарила коня в напрям вартових, і ті здивовані почали бігти за конем. Ми всі втрьох кинулися до дороги, бігли, бігли і бігли. Страшний біль розривав мені груди, мама з сестричкою задихані бігли щосили.

"Скоро, скоро, скоро!" - шепотіла мама. Залунали в повітрі постріли. Кулі просвистіли попри наші голови. Я відчув, як прорвалась через мої плечі гостра куля, пекучий біль пронизав тіло.

Я почав падати, але відразу мамині руки мене підняли.

"Синку, синку, ще пару кроків, і вже ліс. Сину, не піддавайся, ми вже тут!"

Глянув на свою маму, на сестру, на вмираючі обличчя...

Адріян Яроцький, 17 р., учень Братською школи ім. Митрополита А.Шептицького в Мельборні, за цей твір на 20-му конкурсі молодечої творчости, який проголосив Літер. - мист. клюб у Мельборні, одержав першу нагороду в розмірі 100 долярів.

Ксеня Хамула, 17 років

ТЕМНИЙ ФІЛЬВАРОК

Під час цих вакацій, мої батьки, з якими я живу в Лондоні, вислали мене і мого старшого брата Андрія відвідати вуйка моєї мами. Вуйко Федір жив у великій хаті у північній Англії, де є зимно майже цілий рік. Мама з татом самі летіли до Америки відвідати мою тітку. Щоб ми з Андрієм не дуже нудилися, вони хотіли нас вислати десь далеко від міста.

Ми не хотіли їхати до вуйка Федора. Ми ще пам'ятали, коли ми з нашими батьками його відвідували, багато років тому. Його хата була страшна, а вуйко був дивний чоловік, і ми його боялися.

Раненько в суботу, мама з татом повезли нас до станції, де ми мали сісти на потяг і поїхати до Ньюкастелю, а тоді таксівкою до хати вуйка Федора, яка називається Кам'яна заля. Ми попрощалися з батьками і сіли на потяг.

Коли він від'їжджав від станції, і наших батьків не було видно, я сказала Андрієві: "Я не хотіла б їхати до вуйка без мами й тата. Він якийсь дивний, і це мене страшить".

"Мене також", - відповів Андрій.

Він на мене глянув схвильовано і підпер голову подушкою. Незабаром він заснув. Я його збудила на обід, і ми перейшли до іншого вагону, де подавали їжу.

"Їж багато", - сказав Андрій. - "Це останній раз бачиш нормальну їжу".

Після обіду я читала свою книжку, а він ще раз заснув. Коли потяг зупинився на станції в Ньюкастелі, надворі подав дощ, і ми з Андрієм довго стояли під парасолею, чекаючи на вуйка та його таксівку.

Уже була десята година ночі, коли хтось по нас приїхав. Не таксівкою, не автом, а каретою, яку тягнули два величезні чорні коні. Вуйка ніде не було видно. Шофер зіскочив із свого місця і без слова взяв наші торби до карети. Карета була невелика, всередині покрита павутинням.

Дощ не перестав падати, а тепер ще загримів грім на небі. Ми довго їхали до Кам'яної залі, і хитання карети мене присипляло. Андрій висунув голову через вікно.

"Подивись, Наталю. Подивись на той темний фільварок!"

Я також висунула голову через вікно і побачила хату вуйка на горі, над долиною, через яку ми їхали. У ту саму хвилину блиснула блискавка на небі й освітила цей страшний краєвид. Я затремтіла й сіла.

Коли ми під'їхали під гору до фільварку, то вилізли з карети і стали перед дверима. Вони помаленьку відчинилися,

ми з Андрієм побачили у дверях силюету вуйка Федора.

"А, мої любі діти, - сказав він грубим голосом, - ходіть до хати. Ви напевно дуже змокли на станції".

"Добрий вечір", - привіталися ми ввічливо, хоч хотіли втікати. Вуйко Федір покликав свого дворецького.

"Візьми їхні торби до спальні на п'ятому поверсі", - наказав він йому, і дворецький зник.

Я поглянула на Андрія. П'ятий поверх був найвищий у фільварку і, може, найбільше жахливий удень, але там ми мусимо ночувати.

"Ходіть до їдальні. Ви, напевно, вже голодні після вашої подорожі".

Ми пішли за вуйком до їдальні. Їдальнею була величезна кімната з високою стелею. Попри стіни стояли вузенькі столики, на яких були запалені свічки. Очевидно, на фільварку не було електрики. На довгому, широкому столі було по дві тарілки, виделки, ножі та склянки.

"Я вже вечеряв, мої дорогі", - сказав вуйко Федір і сів на крісло біля тарілок.

"Сідайте", - він махнув рукою на наші місця й подзвонив маленьким дзвіночком. З кухні з'явилася жінка й поставила спечену курку, городину і пляшку легенького вина. Вуйко відкрив вино і налив нам обом потроху, а тоді порізав курку і подав нам. Я не дуже хотіла їсти, але мусіла, бо не хотіла образити вуйка. Я їла й спостерігала за вуйком.

Він був дуже великий чоловік і, хоч йому було біля вісімдесяти років, його волосся було чорне і довге. Воно спадало на його широкі плечі. Його лице було бліде і зморщене. Він може й був вродливий, як був молодий, але тепер його очі були осілі й темні, а уста тоненькі й чорні. Коли він говорив, було видно його рівні жовті зуби. Він був одягнутий у чорний одяг.

Вечеря була досить смачна, і, коли ми скінчили їсти, вуйко ще раз подзвонив, і та сама жінка винесла нам дві мисочки. Коли вона поставила їх на стіл, ми побачили, що в них було морозиво. Ми здивовано подивилися один на одного і почали їсти.

"Ну, мої діти. Ви вже давно в мене не були, але я ще пам'ятаю, що вам смакує", - сказав вуйко.

Я вже не так боялася його, як попередньо.

Після вечері, вуйко попровадив нас до спальні. Поки ми йшли по темих сходах, вуйко, тримаючи свічку в руці, сказав: "Ми цю спальню приготували вам сьогодні. Я надіюся, що вона вам сподабається. Наталю, я чув від твоїх батьків, що ти любиш читати. Кам'яна заля має величезну бібліотеку. Я тобі завтра покажу".

"Дякую, вуйку", - відповіла я, моє напруження все зменшувалося.

"Андрію, а чим ти займаєшся?"

"Я люблю малювати або грати на піяніно", - відповів Андрій.

"Ну, в мене є дуже гарне, хоч і старе фортепіяно. Я тобі дозволю на ньому грати".

"Дякую, вуйку Федоре".

Коли ми дійшли до п'ятого поверху, вуйко нам показав нашу спальню. Вона була дуже велика і освітлена багатьма свічками. На одній стіні, далеко від дверей, було велике вогнище ватран, у якому горів сильний вогонь. Були також два великі ліжка, поркиті теплими коцами і перинами.

"Ну, Андрію. Що ти думаєш про нашого вуйка тепер?" - запитала я, коли вуйко Федір уже залишив нас. "Здається, що він не такий страшний, як ми думали. Він тільки літня людина і не звик до теперішніх часів".

"Здається, що так," - відповів Андрій. "Подивись на цю спальню, яка вона гарна". Він підійшов до вікна і відслонив фіранку. Через вікно було видно, що було за хатою.

"Дивися, які гарні в нього городи".

Ледве було видно у темряві, тільки, коли блискавка блиснула, ми побачили величезну плутанину, зроблену з живоплоту.

"Завтра, якщо буде гарна погода, побавимося там", - вигукнула я, плескаючи в долоні, як маленька дівчинка.

"Так, побавимося, - відповів Андрій, - а тепер я такий стомлений. Котра година?"

"Уже пів до першої", - відповіла я.

Ми передягнулися в нічні сорочки, помилися і лягли спати. Мені приснився дивний і страшний сон. Ми з Андрієм нібито бігали через плутанину садка. Був гарний день. Сонце сяяло з синього неба, і повітря було свіже. Раптом велика чорна хмара закрила небо і з'явився вуйко Федір. У руці він тримав великого ножа і, зі злобною усмішкою на лиці, наближався до нас.

Раптом я прокинулася. Сіре світло видно було через вікно, а вогонь у ватрані горів сильно. Я встала з ліжка і помітила, що Андрія не було в кімнаті. Він був у лазничці. Я йому нічого не казала про мій дивний сон.

Одягнувшись, ми пішли снідати. Вуйко Федір уже сидів у їдальні. Після снідання, яке було дуже смачне, вуйко показав мені бібліотеку. Вона була величезна! Полиці сягали так високо до стелі, що біля них були драбини. З одного кінця довгої кімнати, яка була на третьому поверсі, було вогнище, а перед вогнищем велика, глибока канапа. Я знайшла собі цікаву книжку і сіла на канапу.

Надворі ще падав дощ, і ми не могли оглянути ту плутанину. Вуйко показав Андрієві своє піяніно і галерію. Ми

декілька днів були так зайняті! Часом вуйко Федір вів розмову з нами, але найчастіше він сидів сам на четвертому поверсі.

Одного вечора, ідучи до нашої спальні, ми зупинилися на четвертому поверсі. Андрій узяв від мене свічку і підійшов до одних дверей. Він потягнув клямку, але двері були замкнені. Тоді ми далі йшли і пробували відчинити всі двері на довгому коридорі.

"Наталю, ходи сюди!" - скрикнув раптом Андрій. Він помаленьку відчиняв скриплячі двері. За дверми була темна кімната, і тільки вогонь у ватрані її освічував. Перед нами, на столі, лежало тіло. Ми помальньку підійшли до нього і побачили, що то було тіло молодої дівчини. Воно було неживе, сині очі дівчини, здавалося дивилися на стелю.

За нами я почула голос вуйка Федора.

"Що ви тут робите!? Хто вас сюди запросив?" - крикнув він. Ми поблідли, і моє серце на хвилину перестало битися. Тоді ми вибігли швиденько з кімнати нагору сходами і до нашої спальні.

"Ой, Боже! - почав Андрій. - Що то було?"

"Може він її вбив? Що він з нею робить? Може він - людоїд. Може він схоче нас з'їсти?!"

"Не говори такі речі, Наталю. Він не може бути людоїдом. Він не може!"

"Чому ні?" - запитала я.

Андрій злякано на мене подивився.

"Спакуй легеньку торбу. Тільки візьми такі речі, що тобі потрібні. Ми мусимо звідси втекти".

Я скоренько спакувала торбу, і Андрій зробив так само.

Ми тихесенько відчинили двері. Я висунула голову і подивилася в коридор.

"Нікого не має", - шепнула Андрієві.

"Іди".

Ми вийшли в коридор і дійшли до сходів.

"Чи він там є?" - запитала я Андрія.

"Ні, його немає".

Ми подалися скоренько сходами вниз і не зупинилися, аж поки не дійшли до фойє. Побачивши, що нікого не було там, ми побігли до передніх дверей, але, поки ми перебігли половину цієї величезної кімнати, з'явився перед нами вуйко. Ми раптово зупинилися і стали на місці. Вуйко тримав у руці величезного ножа, а на його тонких, чорних устах була страшна, зла усмішка.

"А, мої хороші, - сказав він люто. - Я вас уже шукав".

Андрій і я були перелякані, і не могли рухнутися, нібито хтось прив'язав наші ноги до зимної, кам'яної підлоги.

"Він є людоїд," - шепнула я Андрієві.

"Так, - сказав наш лютий вуйко. - Я є людоїд. Я думаю, що ви будете смакувати мені дуже добре".

"Ой, Боже! - крикнув у відчаї Андрій. - Поможи нам!"

"Так, хлопче мій. Молися!"

Він уже наближався до нас, а ми відходили від нього, аж поки дійшли до сходів. Не було як втікати. Вуйко Федір стояв над нами і люто сміявся. Тоді він зробив щось, чого ми зовсім не сподівалися. Він простягнув руку до ґудзика, який був на стіні. Ні Андрій, ні я його перед тим не помітили. Він притиснув ґудзик, і світла освітили фойє. Вуйко Федір зі сміхом раптом зняв перуку з голови і рукою стер чорну фарбу з губів.

Ми здивовано витріщили на нього очі.

"Що це?" - запитав Андрій.

"Га-га!" - скрикнув вуйко, і ще раз засміявся. - Я вас налякав! Ви думали, що я людоїд!"

Ми глянули один на одного, зовсім здивовані.

"Ви нас дурили?" - запитала я непевно.

"Так. Я купив ляльку в крамниці, яка продає одежу в Ньюкастелі і поклав там на стіл. Я знав, що в темряві ви не побачите, що то за лялька, а подумаєте, що то справжнє тіло. Га! Я вас добре обдурив!"

"Так, дуже добре, - відповів Андрій. - Ми були готові звідси втікати".

"Я так і бачу".

"Ми не знали, що у вас є електрика", - сказала я.

"Є всюди, тільки не на п'ятому поверсі, і тому я там приготував спальню, щоб ви не знайшли світла!"

Вуйко довго сміявся з нас, кажучи, що він ніколи не забуде виразу наших облич, коли він вискочив перед нами. Ми з Андрієм також трохи посміялися, не маючи змоги повірити, що вуйко так легко нас обдурив і налякав.

Ми увесь тиждень були з вуйком у фільварку. Коли випогодилося, він показав нам свій чудовий город, а також пішов із нами рибалити до річки, яка текла через ліс, за хатою.

Коли ми виїжджали з Кам'яної залі, вуйко Федір поїхав із нами до станції в Ньюкастелі. Цього разу ми їхали автом. Він із нами попрощався і обіцяв, що запросить нас відвідати його на другий рік під час вакацій. Ми погодилися.

Ксеня Хамула - 17 років, учениця 12-тої кляси Рідної школи ім. Лесі Українки в Нобл Парку (Вік.), на 20-му конкурсі одержала за цей твір другу нагороду в розмірі 60 долярів.

Світлана Яковенко

ЖИВИЙ ГАЙ

В купе їх було четверо. Студенти другого курсу Кіровоградського педагогічного інституту їхали на практику. Це була практика з предмету усної народньої творчості. Завдання, яке ставилося перед студентами, було не дуже важке, але цікаве: зібрати як можна більше пісень, легенд, казок..., які популярні в даній місцевості. Де їхати, студенти вибирали самі. Ці четверо вибрали Живий Гай. Чому вони вибрали саме Живий Гай, а не яке інше місце, сказати було важко. Можливо, одна з причин була та, що це село вже багато років значилося в списках керівника цієї практики, але бажаючих туди їхати не було. Та і сама назва зацікавлювала. Одним словом, четверо студентів вирішили їхати на пошуки легенд в далекий і загадковий Гай.

Тривав другий і останній день подорожі. Завтра вранці їх на станції має зустріти директор школи і відвезти в село. А покищо попереду ціла ніч. Спати не хотілося. Студенти вже познайомилися, розказали про своє життя та інтереси. Непомітно тема розмови перейшла на неймовірні, навіть, містичні випадки, що траплялися в житті...

"Цю історію, - почала Галя, симпатична чорнява дівчина з вражаючими зеленими очима, - мені розказала моя рідна прабабка. Мені ж тоді було тільки шість років, але розповідь настільки мене зачарувала, що, здається, я не забула жодного слова з неї. Прабабка казала, що сама чула цю історію від своєї бабки. Але, щоб вам було все зрозуміло, мушу сказати, що... (Галя почервоніла) в нашому селі ходять плітки, що моя прабабка була... ворожка. І ще, що бабка моя теж розуміється в тому".

"А це неправда?" - пошепки запиталася Оксана, студентка географічного факультету. Хоча вона виросла в місті та і батьки були науковці, вона вірила в різні забобони.

Незважаючи на нетактовність питання, Галина не образилась. "Розумієте, моя бабка може передбачати, яка погода буде наступного дня, та чи врожайне літо видасться. І взагалі, - дівчина додала з гордістю, - якщо у кого худобина захворіє, чи яка інша біда станеться, всі звертаються до моєї баби по допомогу..."

"Екстрасенс - твоя стара", - перебив її Петро. Розумний

хлопець, начитаний, та дуже вже любив похвалитися своїм знанням.

"Люди, давайте вислухаємо Галинину історію. Вона вже двадцять хвилин намагається розказати її нам, а ви все перебиваєте", - це зауваження зробив Юрко, четвертий з цієї компанії. Якби стороння людина спостерігала за ним, то помітила б той погляд закоханого, що хлопець дарував Галинці.

"Так, я продовжую. Стався цей випадок дуже давно. В ту давнину наші пращури ще не знали християнства і вірили в своїх богів..."

"Шшш... Та тихо ти..." - перервали його друзі.

"Так от, у той час одне з наших племен жило ізольовано від інших. З одного боку їх захищала гора від ворожих кочових племен та вітру. З іншого ж, текла ріка, яка і годувала, і поїла цих людей. А навкруги простяглися поля. Тільки дерева там майже не росли. Може де-не-де зустрінеться якесь одиноке деревце, чи маленький кущик, а так більше нічого.

Кожний ранок у них починався однаково - вони зверталися до свого бога, який, як вони вважали, охороняв їхне плем'я. Часто просили вони свого бога, щоб той дозволив деревам рости на їхній землі. Треба сказати, що серед них жив один дуже мудрий старий чоловік. Всі його поважали і завжди зверталися до нього за порадою".

"Скорше за все, саме таких людей стали називати волхвами" - вставив своє слово Петро.

"Добре, тоді я його так і називатиму - волхвом. Цей волхв мусив дивитися за найдорожчою коштовністю цього племени: золотою статуєю бога. Ця статуя була неймовірно красива, вся оздоблена діямантами та рубінами. Плем'я вважало, що цю статую їм подарував сам бог. І, що саме головне, поки вона буде з ними, їм не загрожуватиме ніяка біда. Так кожного ранку все плем'я збиралося біля цього образу бога і молилося йому.

Йшов час... Люди племени насолоджувалися життям: працювали, ростили діточок, а на свята приносили подарунки своєму богові. Однак, біда не заставила на себе довго чекати. Одне войовниче плем'я позаздрилося на їхню святиню. Вночі, коли всі люди відпочивали після праці, ці загарбники напали на оселю. Бідні люди навіть не мали часу приготовитися до оборони. Таким чином, майже всі вони були пов'язані".

"Кажеш: майже всі. Значить хтось втік?" - запитала розхвильована Оксана.

"Даю сто процентів, що то був волхв. Адже він надто мудрий, щоб попасти в полон". - Петро саркастично посміхався.

"Так, ти правий, Петре, тільки волхв не втік, бо для цього

не було ніякої можливости. Він просто зник. Також зникла святиня його племени. Можете собі тільки уявити роздратованість і злість злодіїв, які тільки і забралися в цю далеч, щоб загарбати статую бога. Почалися знущання над невинними людьми. Злодії намагалися змусити людей сказати, де ті сховали статую. Що вони тільки не робили: вбивали жінок на очах у чоловіків, калічили дітей перед їх матерями... Але нічого не могли добитися від хороброго племені.

В той час сталося чудо. Кожного ранку виростали дерева. Їх виростало саме стільки, скільки людей було вбито напередодні. Так загинуло славне плем'я. Та на місці, де воно жило, виріс ліс".

"Дуже сумна історія", - ще трохи і Оксана б заплакала. Відвернувшись до вікна, вона продовжувала: "Мені їх так жалько. Вони хотіли жити щасливо, нікого не чіпали, а із-за якоїсь дурниці, хоч вона й золота була, люди загинули".

"Я не думаю, що вони вмерли. Можливо, що їхнє бажання виростити гай було таке сильне, що після смерти вони стали деревами".

"Так, я розумію, до чого ти ведеш, Юрку. Деякі релігії сходу вважають, що після смерти людини її душа переселюється чи то в рослину, чи в якусь тварину. Але, щоб всі перетворилися на дерева, це просто неможливо. Як я вважаю, то це дуже цікава казка для підлітків," - зробив висновок Петро. "Хоча мене дуже цікавить, де могла подітися статуя бога? І, хоча б приблизно, де це все могло відбуватися?"

Всі засміялися. Сумного настрою як і не було. Друзі ще трохи пожартували і повкладалися спати.

Натупного дня за сніданком кожний думав про своє.

"Знаєте, друзі, мені снився дуже цікавий сон", - перервала мовчанку Оксана.

"Напевно, тобі снився волхв".

"Звідки ти знаєш, Галинко?"

"Взагалі - то, я пожартувала. Я навіть і припустити не могла, що тобі він теж снився".

"Чекай, що значить теж? Так вам обом снилося те саме, що і мені? Так, Оксано, розкажи нам свій сон, будь ласка".

"Слухайте: сивий похмурий чоловік ходить по гаю. Світить сонечко. Все наче радіє новому дню. Все, кірм нього. Він ходить і говорить до дерев, а ті гілочки йому свої руки простягають та по голові ласкаво гладять... З усіх його слів я тільки зрозуміла: любов, життя, світ".

"Він наче пробачення у них просив," - сумно додала Галинка

"Мені снилося те саме..."

Петро здивовано дивився на приятелів. Напевно, не міг придумати ніякого наукового пояснення цьому випадку.

"Тільки про статую волхв нічого не згадав..." - єдине, що сказав хлопець.

По репродуктору почувся голос кондуктора: "Наступна станція Живий Гай!"

Друзі переглянулися.

Світлана Яковенко, 23 роки, студентка українського відділу Макворі університету на 20-му конкурсі молодечої творчости, який проголосив Літературно-мистецький клюб ім. Василя Симоненка в Мельборні, одержала за цей твір Першу нагороду в 100 долярів.

Марина Цілина

— учениця 10 кляси Талалаївської середньої школи Чернігівської области. З 25 по 30 березня 1995 року в Ужгороді проходила X Всеукраїнська олімпіяда юних філологів. У ній брала участь і Марина Цілина як переможниця на обласній олімпіяді. Читайте цікавий опис її вражень.

В КРАЮ ГІР І СОНЦЯ

В цьому році мені вперше пощастило побувати в сонячному Закарпатті, чарівному Ужгороді. Багато зусиль, праці перед цим, недоспані ночі, сподівання і мрії об'єдналися в одне ціле.

І ось очікуваний край. Він зустрів нас уночі під монотонну пісню потягу. Нам навіть не спалось, все здавалось таким нерозгаданим і таємничим. Гори, які ми вже проїхали, були здалека ледь помітними горбками, у віконці - ті ж дерева, але інші, трохи кумедніші і незвичні кущі, те ж повітря, але більше в ньому вологости. Вже почало розвиднятися. Проїжджали останні зупинки. Все ближче і ближче до Ужгорода. Виглядаємо з цікавістю у віконця, згадуємо Чернігівщину, розповіді тих, хто неодноразово тут був, настроюємося на гуцульську говірку, розглядаємо маршрут, проймаємося хвилюванням. Як нас зустрінуть, чи знайдемо спільну мову із суперниками, жителями?

А тим часом наближаємось до закарпатського обласного центру. Там щойно пройшов дощ. Похмурий день ласкаво прийняв нас. Команду чернігівців привітно зустріли господарі. Зразу ж відвезли нас до ліцею (там проходила олімпіяда), поселили, вручили програму роботи. Поки було зібрання керівників областей, нам не терпілося піти у місто, поспілкуватися з його жителями. Вже познайомилися із суперниками, такими ж нетерплячими й веселими, провели з ними декілька радісних хвилин, не забуваючи, що попереду основне.

Програма олімпіяди була дуже насичена. Задля вільних годин жертвували обідами, старалися вирватися на свіже оздорвлююче повітря, ухопити найсуттєвіше в цьому краю, щоб винести згадку про нього на все життя.

Ужгород... Започаткували його назву, як повідали жителі, а вони добре знають історію міста, кочові племена хорватів, угорців, румунів, які проходили цією територією у 8 - 9 століттях. Їх часто називали "унігами", "рухами". В кінці кінців асиміляція звуків "г", "дж", "х" привела до "ж". Так і назвали бурхливу гірську річку Ужем, а від цього пішла й назва міста. Що дивно для гостей, то це колір, який ця річка змінює кілька разів на день: від світлоблакитного до темнозеленого. Водиться там в'юнка форель, безліч дрібної риби, а теплим літом Уж настільки мілкий, що дно - ніби маленькі гірки, що з'являються поверх води. Так і хочеться тієї цілющої води, що має виток високо в горах і тече за кордон, який у декількох кілометрах від Ужгорода. Взагалі, область межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією. Тому в усьому відчутний вплив західньої культури. Збереглися римо - та греко - католицька віри поряд з православною. У храмах звучить величчю орган, церковні хори. Серед тих, що моляться, багато молоді. Вона постійно відвідує богослужіння. Загальне враження - дуже богомільні люди. Де не бувала, ніде не чула нецензурних слів, завжди зустрічалася з гречністю і привітністю. Про що не запитай - розкажуть, покажуть, проведуть. Від них віє добропорядністю і чесністю. Люди тут дбайливі й працьовиті.

Уж ділить місто на дві частини. Права - старіша. Тут безліч приватних будиночків з високими фундаментами, складними архітерктурими витворами.

Поруч будинку в кожному дворі доріжка, а над нею оперізує залізну опору виноградник, в кінці якого - гараж. Огорожі, як правило, залізні, з кільчатим узором, у кожного вдома, немов ведмеді, красені собаки, акуратні клюмби, на яких вже тоді любувався ряст, цвіли нарциси, проліски й ніжні

тюльпани. Скрізь прибрано, чисто. Привабливе місто і вночі. Зовсім не шумне (жителів 130 тисяч). Вулиці освітлені, приємно йти хідниками, алеями понад Ужем, порівнювати їх із нашими.

Не дивно, що на такій землі виростають справжні таланти. Діти ще з молодших кляс навчаються кількох мов. Лише в Ужгородській школі Но.8, де нам довелося провести кілька незабутніх годин, побувати на дискотеці, навчаються діти 26 національностей, а всього в області їх проживає понад 30. Закарпатці шанують і поважають національні меншини, розвивається їхня культура.

ПРИЄМНИМ подарунком для всіх учасників олімпіяди став концерт Закарпатського народнього хору. Скільки краси і професіоналізму увібрав він у себе! Яка жанрова й інструментальна різноманітність, який кольорит в акустиці залі обласної філармонії! Слів навіть не вистачає, щоб передати цю красу. Нам, далеким від їх культури, все стає близьким і дорогим. Аплодували декілька хвилин стоячи, хотілося ще й ще послухати румунські та угорські, словацькі і чеські, польські, вірменські, молдавські, єврейські диво-пісні, дивитися на поєднання різноманітних танців, слухати дивовижні голоси солістів. Побувавши на цьому концерті, кожен, мабуть, відкрив для себе щось нове, незвідане. Не вірилось, що таке щастя нам випало. Учасниця олімпіяди з Києва, з якою я познайомилася, сказала, що в столиці на концерт Закарпатського народнього хору квитка не дістанеш.

У культурній програмі не було такого, чим можна було зігнорувати. Все пройшло цікаво й швидко. Занадто притягнули гори. Побували ми в Невицькому замку (с.Невицьке), що побудований у 13 - 14 ст. З ним зв'язано багато легенд. Піднімалися до нього крізь зелену траву і квіти, виривали плетіння плюща, що виріс, за легендою, на місці, де впала і розбилася дівчина, яка не хотіла виходити заміж за нелюба. Замок був разом і фортецею, служив захистом від усяких ворогів. У ньому є колодязь глибиною 150 метрів, що дістається долини у підніжжі гори.

Відвідали ми й друге після Ужгороду за кількістю населення і величиною місто Мукачеве, проїжджали мимо митниць на Польщу й Угорщину.

Здавалося сном і в уяву не вкладалося те, що побачили там. На воротях - якісь незрозумілі написи. Все та ж місцевість, природа, повітря - і зовсім інша держава, інша мова, інші закони і звичаї. Для закарпатців вони такі ж друзі, як і ми, тільки

розділені кордоном.

ТИЖДЕНЬ пробіг, як гірська вода. Звикли до міста, людей, одне до одного. Не хотілося залишати сонячного Ужгорода, що мовби просив: не їдьте, залишеться ще хоч трохи довше. На закритті олімпіяди всі разом виконуємо Державний гімн. Закарпатці вручають свічку - емблему оліпіяди волинянам, які стрічатимуть учасників 11-ої Всеукраїнської олімпіяди юних філологів на батьківщині Лесі Українки, в м.Луцьку. Звучать побажання і останні напутні слова. Розїжджалися всі у різні куточки України - у курортний Крим, південні Миколаївщину, Херсонщину, Одещину, східні Донецьк, Луганськ, Харків, недалекі від Закарпаття Чернівці, Івано-Франківськ, Львів, Тернопіль, Рівне, Луцьк і в центр, разом з нами - до Києва, в Черкаси, Суми, Запоріжжя. Опустів ліцей. а ми все ще в полоні дива, в захопленні величчю Карпат, які, врешті, можемо побачити в усій своїй красі, бо цього разу їдемо через них удень. Невисокі, старезні красиві гори, з міцними стовбурами дерев, що надають їм могутности і сили. Потяг все наближається до них і нарешті опиняється в їх обіймах. Колія іде ущелиною, навіть сонце не потрапляє сюди. Все якесь холодне, мертвенне, здається, гори сплять, тільки інколи неспокійно, бо по краях залізниці залізні щити - захист від падаючого згори каменю. Іноді потяг вигинається вужем, обминаючи гори так, що видно його початок і кінець, а коли підніметься високо, то внизу видніються полонини, села, хати, і з димарів тягнеться вгору дим, розсіюючись у скованому повітрі. Будиночки розкидані так нерівномірно і небезпечно, що мені важко уявити, як там можна жити: навколо гори, від них незліченно річок, а навкруги - нікого. Спостерігали таке: між двома коліями - стіжок сіна, з гір спускаються отари овечок, ніби снігові клубочки... Людей зовсім мало. А у Прикарпатті сніг такий, що не видно за ним гір. Люди, мов сніговики, по коліна сновигають у снігу, вносять дровенята до хат, щоб зігрітися. Як різко відрізняється місцевість від Закарпаття, де розцвіли квіти, піднялася висока трава, починають розпускатися дерева. Тут справжня північ з її суворим кліматом.

Здавалося сном мені перебування за Карпатами, миттю, яка стала прикрасою життя і пронеслася так швидко, що я не встигла опам'ятатися. Однак, пам'ять про цей співучий край, його людей і, звичайно ж, напружені хвилини олімпіяди, пронесу назавжди.

Приготував до друку Григорій Вишневий.

ПРЕСА ПРО "НОВИЙ ОБРІЙ"

В Україні "Новий Обрій" має, скоромно кажучи, немало прихильників. Про це знаємо з приватних листів до членів редакції, з позитивних рецензій, зокрема в київській "Літературній Україні". Одначе, не тільки в містах України пошановано "Новий Обрій". Надзвичайно прихильно, з великим захопленням відгукнулася на десяте число "Нового Обрію" редакція часопису "Трибуна Хлібороба", що видається в Талалаївському районі Чернігівської области. Ось що пише М.Онищенко, заступник головного редактора "Трибуни Хлібороба".

М.Онищенко

ТЕПЛО ЗУСТІЧІ

Від цієї книги віє теплом далекої австралійської землі і чимось таким гарним, що зразу й не передаси. Мабуть, що красою й витонченістю рідного слова, та правдою, якою б вона для нас не була - доброю і гіркою. Я тримаю в руках в обкладинках світлочервоного кольору видання і чи то червоні палітурки, чи сховане за ними, гріють мені долоні. Так і кортить розкрити і почитати.

Альманах "Новий Обрій", ч.10 - "Література, мистецтво, культурне життя". Його надіслав у своєму черговому висиланні до редакції письменник П.П.Ротач. А до Петра Петровича він потрапив від австралійського колеги по перу Дмитра Нитченка. Видрукований у видавництві "Ластівка" (Мельбурн), він пройшов через моря і океани довгий шлях, аби лягти на наш редакційний стіл.

І вже перші сторінки порадували душу. Виявляється, редакцію мови альнамаху виконав наш земляк Григорій Вишневий, якого доля розлучила з рідною землею більш, ніж піввіку. Григорій Петрович виступає в ньому не тільки, як член редакційної колегії, а водночас і як автор літературної праці "Миклухо-Маклай" та низки поетичних творів і перекладів.

Своїм творчим поробком представлений в альманасі іще один добре відомий нашому читацькому загалу автор - П.П.Ротач. Чудовий нарис "Коні мої, коні" та сумовита теплота Ротачевих поезій зачаровують і торкаються струн серця.

Про солідність видання засвідчує і те, що в ньому вміщені твори відомих в усій Україні і за її межами мистців: І.Багряного, Д.Павличка, Р.Іваничука та ін.

Альманах прийшов на Талалаївщину покищо в єдиному екземплярі. Але це не завадить читачам познайомитися з ним. За проханням П.П.Ротача книгу ми передаємо до районної бібліотеки".

Анатолій Шкляр

"КУР'ЄР КРИВБАСУ"

Років вісім тому я вперше почув про те, що на далекому зеленому континенті Австралія живе українське слово, існують українські церкви, клюби, видаються газети, книги українською мовою. Наших співвітчизників у Австралії не так багато у порівнянні з громадами Канади або США — усього 30 тисяч чоловік, але вони прагнуть, щоб мова наша і культура жили і розвивались, щоб їхні онуки і правнуки, народжені за тисячі кілометрів від прабатьківщини, пам'ятали, хто вони є. Відтоді й листування з українськими письменниками далекої Австралії.

Щойно прилетів до мене альманах "Новий Обрій", число 10, який видає Літературно-мистецький клюб ім. Василя Симоненка в м. Мельбурні. Створений зусиллями редакційної колегії, насамперед членів Спілки письменників України Дмитра Чуба та Григорія Вишневого, альманах стане помітним явищем у культурному житті українців Австралії.

З АВСТРАЛІЇ - З ЛЮБОВ'Ю

Зазначимо, що поряд з оповідями про мистецькі колективи, статтями, віршами, оповіданнями, написаними літераторами зеленого континенту, альманах вміщує і твори письменників з Києва, Вінниці, Дніпропетровська, Полтави, Луганська, що урізноманітнює палітру "Нового Обірю".

В Австралії щорічно проводяться літературні конкурси для дітей різних вікових груп, котрі відвідують українські недільні школи. Переможці таких конкурсів отримують грошові премії. На сторінках альманаху - фото переможців і найкращі твори.

Отож, іще раз пересвідчився, що маленький острівець української культури на далекому континенті продовжує існувати. Побажаємо ж нашим співвітчизникам, закинутим волею долі до Австралії, здоров'я та благополуччя.

Микола Мушинка м.Пряшів (Словаччина)

ЮВІЛЕЙНИЙ АЛЬМАНАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ АВСТРАЛІЇ

Новий Обрій. Альманах ч.10. Література. Мистецтво, Кутльтурне життя. Упорядкування та загальна редакція Дмитро Чуб. — Мельборн. 1997. - 312 стор.

Неперіодичний альманах Літературно-мистецького клюбу ім. Василя Симоненка в Мельборні виходить від 1954 р. під незмінною редакцією Дм. Нитченка (Чуба). Його десятий випуск присвячено 50-літтю українського життя і праці в Австралії. Він містить 129 матеріалів, розподілених до п'ятьох розділів.

Як і попередні випуски, в ньому, поряд з літературними науковими публіцистичними та мистецькими творами українських емігрантів Австралії, опубліковано теж твори кількох авторів з України.

Альманах відкривається розвідкою Олі Павлишин "Не забули пом'янути", присвяченою 135-літтю від часу перепоховання Т.Шевченка. Вона є й авторкою цінного нарису до десятої річниці смерти Василя Стуса. Творчість українських поетів Австралії тут представлена віршами Зої Когут (померла влітку 1997 р. на 72 році), Миколи Скеля-Студецького, Григорія Вишневого, Боженни Коваленко, Людмили Онішко, Євгена Зозе, Наталки Поклад, Клавдії Фольц, Дмитра Нитченка та Тані Волошки. У віршах переважає патріотична лірика — любов до України, її героїчного минулого, радість над виникненням самостійної України, але і переживання за її дальшу долю. Переживання українця Австралії (та української діяспори взагалі), красномовно висловила Зоя Когут:

Мій край, здається, вже на волі,
Яка його чекає доля?
Яка в голів його мета?
Як важко з відламків руїни
Воздвигнути Державний Храм!
З роками втовчених програм!

Деякі з вище названих поетів представлені в альманасі й дрібними оповіданнями. В художній прозі тематика більш різноманітна. Крім оповідань, є тут нариси про визначних людей (Миколу Миклухо-Маклая, Зіну Ботте, Марка Шумського). До

найцікавіших належать нариси про недавні відвідини України Лесі Богуславець та Боженни Коваленко. Оригінальною є новорічна візія Дмитра Нитченка "Перед очима вічности", в якій автор задумується над величезними людськими втратами, спричиненими Україні Москвою.

Література України в ювілейному альманасі представлена віршами Дмитра Павличка та художніми творами менш відомих письменників, головним чином, із східньої України (С.Сурмач, А.Бортня, Л.Паниченко, Н.Баклай, О.Сухачова, К.Квітчаста, П.Ротач та ін.). Про кожного з них подано коротку біобібліографічну довідку, у деяких і фотографії.

В розділі "Розвідки, статті, рецензії" Марко Павлишин наводить цікаві факти про "Живописну Україну" Т.Шевченка. Дм. Нитченко публікує останній лист Івана Багряного (від 20 липня 1963 р.) та свої спогади про особисті стосунки з ним, а Б.Коваленко розповідає про громадську діяльність Мирослава та Тетяни Сліпецьких. Є тут і статті про українські школи, хори, театр, пласт, гуманітарну допомогу Україні, злочини більшовиків тощо. Правда, не зі всім сказаним можна беззастережно погодитися. Віталій Віталієв, наприклад, захоплений діяльністю першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста. Кожен, хто прочитає його спогади "Да не судимьі будете" (Москва, 1995) переконається, що це був більшовик тілом і душею, для якого особиста кар'єра була понад все. Навіть свій архів він відмовився передати Україні і перед смертю заповів його Росії, не вірячи в майбутнє самостійної України.

Вісім матеріялів опубліковано в розділі "Спогади". По суті, це не спогади, а своєрідні репортажі про короткотривале перебування авторів в Італії 1979 р. (В.Сокіл), подорож в Україну 1979 (О.Ільків) та 1992 рр. (З.Когут) і навіть вірш, присвячений Яру Славутичу (Дм.Нитченко). Справжніми спогадами є розповідь О.Ільків про голод в Україні 1933 р., Д.Пирогова про кінець Другої світової війни та С.Онішка про перебування у таборах переміщених осіб (1945 - 49).

Чи не найціннішими матеріялами ювілейного альманаха є розділ "Молоде перо", присвячений початкуючим авторам. Подібні матеріяли були й у попередніх випусках "Нового Обрію". Ними реадакція намагається виховувати нову зміну українських письменників в Австралії і робить це не з малим успіхом. Із вступної статті упорядника довідуємось, що Літературно-мистецький клюб ім. В.Симоненка регулярно оголошує конкурси на кращі літературні твори авторів від 9 до 20 років, нагороджуючи переможців грошевими преміями від 30 до 100 долярів. В

останньому (вже сімнадцятому) конкурсі було нагороджено шість авторів, головним чином, учнів рідних шкіл. Їх твори тут же опубліковано з короткими довідками та фотографіями авторів. В основному, це — простенькі оповідання здебільшого з австралійською тематикою, або написані за спогадами старших. Оповідання не відзначаються високою художньою досконалістю, однак є в них своя оригінальність. Дехто з авторів у майбутньому напевно стане на літературний шлях.

Альманах, багато ілюстрований репродукціями картин художників Австралії та фотографіями з громадського життя, закінчується "Хронікою" та "Післясловом" упорядника, яке є своєрідним звітом про успіхи Літературно-мистецького клюбу ім. Симоненка на літературній ниві. Цей клюб за 30 років своєї діяльности влаштував 102 прилюдні літературні вечори. Його члени видали 190 книжок, влаштували багато зустрічей з гостями з України й самі по кілька разів побували в Україні. П'ятеро з них (Л.Богуславець, Г.Вишневий, Б.Коваленко, З.Когут та Д.Нитченко) стали членами Спілки письменників України. Чимало зробили члени клюбу і в справі популяризації української літератури в англомовному світі. Лише один Юрій Ткач (онук Д.Нитченка) переклав книжкові твори майже двадцятьох українських письменників (Б.Антоненка-Давидовича, О.Вишні, В.Шевчука, А.Дімарова, О.Бердника, О.Гончара та ін.) і видав їх власним коштом. Він же перекладач антології української прози Австралії, укладеної його дідом Д.Нитченком. В Мельборнському університеті чималу українознавчу роботу провадить проф. Марко Павлишин, нинішній голова НТШ в Австралії.

Ювілейне десяте число альманаху "Новий Обрій" є наочним доказом того, що сучасні нарікання на несприятливі матеріяльні умови для розвитку української літератури в Україні (як і в Словаччині) не зовсім виправдані. В Австралії живе всього-навсього 30,000 українців, з яких половина вже не володіє українською мовою. А все ж таки вони видають дві щотижневі газети українською мовою і дві — англійською мовою. Їх "Новий Обрій" (як і інші українські книжки) виходить майже тисячним тиражем, тоді як деякі українські столичні видання в Україні інколи ледве досягають тиражу 500 примірників. Це свідчить про те, що у далекій Австралії український читач ще не відучився від рідномовної книжки. А на тому мають головну заслугу ентузіясти, що любов до України проявляють не словом, а ділом. Одним з них є й упорядник "Нового Обрія" — 92-річний Дмитро Нитченко-Чуб. Честь і слава таким людям!

Боженна Коваленко

ПІСЛЯСЛОВО

Випускаючи в світ одинадцяте число альманаха "Новий Обрій", ми присвячуємо це друге ювілейне видання трудівникам - будівничим українського організованого життя, котрі протягом півстоліття працювали й працюють тепер на літературній, освітянській, громадській і мистецькій нивах, гальмуючи асиміляційний процес, і зуміли передати нащадкам рідну мову, українську духовність і любов до землі своїх предків.

Чому друге ювілейне число? Масове поселення українців в Австралії почалося в 1948 році й продовжувалось декілька років. Тож і святкування протягнуться до 2000 року.

У ті далекі 40 - 50-ті роки чимало песимістів пророкували нам швидку асиміляцію. Одначе, завдяки великому числу нашої спільноти - відданих Україні людей - сьогодні українці в Австралії святкують золотий ювілей з чималими досягненнями. Очевидно, асиміляція йде своєю дорогою і підкоряє слабодухів і тих, кому не впоїли любов до свого рідного кореня. Але вихована в українському дусі молодь приходить на зміну старшим - це бачимо в проводі громад, в шкільництві, в молодечих і спортових організаціях. Далі тижнево виходять два українські часописи: "Вільна Думка" та "Церква і Життя", квартальник "Наше Слово" Союзу Українок Австралії, "Церковний Вісник" УАПЦ, інформативно-методичний журнал УЦШР "Учитель" та інші неперіодичні видання. Працють суботні школи, хоч число дітей в них зменшується, ведуть освітню діяльність українські лекторати в двох університетах. На літературному обрії з'являються нові прізвища журналістів, поетів. Збільшується число членів з далекого континенту в Спілці Письменників України. З радіоприймачів звучить українська мова - це праця, переважно, другого й третього покоління.

Українське духовенство славить Господа, Бога нашого, молячись у гарно оздоблених українських церквах, дбає про духовне виховання молоді та духовні потреби українських родин. Ллються в небо співи церковних хорів.

Ансамблі бандуристів, танцювальні гуртки, світські хори ширять культуру українського народу між чужинцями та звеличають національні свята, виступаючи на кіні українських домів.

В українських кооперативних кредитових установах працюють молоді люди, обслуговуючи українське суспільство.

Усе вищесказане дає підставу на дальший розвиток громадсько-суспільного життя в Австралії на друге півстоліття.

Літературно-мистецький клюб ім. Василя Симоненка є секцією Української Громади Вікторії, щорічно складає звіт перед громадою. Альманах "Новий Обрій" - орган клюбу - це духовне обличчя нашої спільноти, це речник організованого життя українців в Австралії. Перше число альманаха вийшло 1954 року. Видаємо його з метою уможливити місцевим авторам друкувати свої твори та щоб зафіксувати в історії діяспори український літературний розвиток. Останні вісім років позначились дружніми зв'язками з працівниками пера в Україні, тож вміщуємо дещо з їх творів.

Україномовні видання не мають фінансової підтримки австралійського уряду. Усі числа альманаха виходили, головним чином, за кошти клюбу та з фінансовою допомочою наших організацій і окремих осіб. Члени редколегій альманаха виконували всю працю без винагороди, вкладаючи власні кошти.

Тягар розповсюдження альманаха лежить на плечах авторів, які зобов'язані придбати по собівартості не менше десяти примірників, дехто купує більше, і ми їм вдячні за допомогу.

Отже, видаючи одинадцятий альманах, сподіваємось на підтримку читачів, які розуміють важливість рідної мови та друкованого рідного слова в затриманні української ідентичности на п'ятому континенті.

* * *

"О слово рідне! Будь моїм мечем!
Ні, сонцем стань, вгорі спинися,
Осяй мій край і розлетися
Дощами студними над ним..."

О.Олесь

Літературно-мистецький клюб ім. Василя Симоненка висловлює подяку Національній Фундації Союзу Українських Організацій Австралії за фінансову допомогу на видання цього альманаха.

ЗМІСТ

Поезії, проза, нариси, сильветки.

	стор.
1. В.Лапка. Емблема 50-ліття поселення українців в Австралії.	3
2. Літературно-мистецький клюб. Вітаємо з 95-річчям.	4
3. Б.Коваленко. Возвеличаю. Вірш.	5
4. Фото: Управа Української Громади Вікторії.	6
5. А.Глуханич - Управа УГВ. 50-літній ювілей у Вікторії.	7
6. О.Слободян. Перші два роки в Австралії.	8
7. Ст.Радіон. Мій приїзд в Австралію.	13
8. Фото: Терший український радіокомітет у Вікторії.	17
9. В.Рожко. Апостол нашої свободи.	18
10. Б.Коваленко. Українські письменники Вікторії.	23
11. Фото: Учасники 6-го з'їзду ОУП "Слово".	29
12. Б.Коваленко. Поселенцям. Єднаймось! Диво. Пророкові. Фантазія. Мадонні новочасної пори. Вірші.	30
13. Б.Коваленко. Консультація з Комісією багатокультурности Вікторії.	37
14. Кость Гіммельрайх (1912 - 1991).	40
15. К.Гіммельрайх. На берегах Північної Австралії.	41
16. К.Гіммельрайх. Ганна.	45
17. К.Гіммельрайх. Потворі. Героям Базару. Спомин. Вірші.	53
18. А.Листопад. Серед нашої волі. Вірш.	56
19. Е.Вілсон. Полювання на вовків.	57
20. Г.Вишневий. Над Рікою. Рідні міражі. Сон. Вірші.	63
21. Фото. Управа УЦШРА.	74
22. Д.Чуб. Дівчині. Вірш.	75
23. Д.Нитченко. Спогади. Їдучи до Брізьбену. Вірші.	76
24. П.Джумага. Читаючи Дмитра Нитченка. Вірш.	78
25. Д.Нитченко. Нова збірка поезії Олекси Озірного.	79
26. О.Озірний. Кобзар. Парламент. Росіянам. Україні. Полякам. Вірші.	80
27. Л.Богуславець. Подорож до Італії.	83
28. О.Тарасенко. Правда переможе. Старий музикант. Вірші.	93
29. Фото: Хор "Весна" в Перті.	96
30. Є.Гаран. Мовна електрика.	97
31. Фото: Сіднейський гурток книголюбів.	100
32. Т.Волошка. Моя гора Єрусалим. Живе Україна. Серце мами. Вірші.	101
33. Н.Грушецький. Переклад за словником.	104
34. К.Фольц. Заспівай мені, матусю... Весь час в Україну. Вірші.	106
35. К.Фольц. Жених.	107
36. Н.Баклай. Зустріч.	110
37. С.Петрик. Карпати.	111

38. М.Гоян. Чому ми втратили Закуток. 112
39. Ю.Гіммельрайх. Озеро Юкембін. Акварель. 116
40. Д.Любарська й ансамбль "Світанок". 117
41. Є.Васильченко. Червоний півень. Стійкий дух. Концерт. Вірші. 120
42. С.Петрик. Птах. 123
43. А.МкЛін. "Розтяжка" в Перті. 124
44. Марія Гоян. З досвіду ведення дитячих садочків. 126
45. Фото: Дитячий садок в Аделаїди. 127
46. Є.Зозе. Перегук. Вечірня голубінь. Вірші. 131
47. Р.Г.Моррісон. Пісня Гітарі. Вірш. 132
48. А.Михайленко. Голос Зої - далекий і ніжний. 133
49. З.Когут. Пісне. Вірш. 135
50. А.Михайленко. Зустріч для вас з одного берега. 136
51. В.Дідух. Відверто. Вірш. 144
52. Фото: Галина Корінь. 146
53. Г.Корінь. Причалили-приїхали на п'ятий континент. 147
54. Фото: Ансамбль бандуристів "Кольорит" в Мельборні. 152
55. Ю.Гіммельрайх. На озері. Акварель. 153
56. Д.Нитченко. Вечір творчости Боженни Коваленко. 154
57. П.Куліш. Слов'янська ода. Вірш. 157
58. В.К.Чумаченко. Українська літературна традиція Кубанських козаків 158
59. В.Коваленко. "Кубанські Козаки". 161
60. Фото: "Кубанські Козаки". 166
61. Н.Супруненко. Земля України... Душа моя... Вірші. 167
62. В.Сіренко. Край моря. Вірш. 168
63. Управа хору "Черемош". Маріян Костюк - диригент. 169
64. Фото: Хор 1-ої Української Дівізії УНА. 170
65. Хор Спілки Української Молоді "Черемош". 171
66. Фото: Хор "Черемош". 173
67. М.Барвінок. З ліричного зошита. Вірш. 177
68. Фото: Срібний ювілей Відділу СУА в Нобл Парку. 178
68. Б.Коваленко. Відділ СУА ім. Л.Українки в Нобл Парку. 179
69. Фото: Хор "Барвінок". 180
70. Фото: Ансамбль бандуристів "Відгомін" у Перті. 184
71. В.Кузьменко. Шевченків край. Вірш. 185
72. М.Юрків-Яроцька. Сестрі Олі. Чорнобильська Мадонна. Закарпатські Євангелисти. 186

73. Фото: Зіна Ботте - Мати Чорнобиля. 197
74. Д.Нитченко. Зворушливий "Щоденник" А.Любченка. 198
75. М.Болюх. Ситуація в діяспорі та Україні. 207
76. Д-р Ф.Кошарська. Дороговкази Т.Шевченка - чи вони не застаріли? 215
77. Фото: Студенти Макворі університету. 220

78. В.Лупейко. Третя більшовицько-українська війна? Так! 221
79. Г.Вишневий. Мова наша страдниця і звитяжниця. 231
80. М.Карельський. Дзенькит сокири. 237
81. О.Щука. Сусіди (спомин). 239
82. І.Головацький. Сторінка життєпису мого сучасника. 243
83. М.Кучер. Котляревський і Мазепа. 247
84. І.Бринза. Я помирав біля хліба. 249
85. Т.Корінець. Галя жива... Галя радянська. 256
86. Є.Зозе. Ліквідація. 262
87. Д.Пирогів. Поворот на рідну землю. 266
88. Д.Нитченко. Григорій Костюк. 276
89. Б.Коваленко. Микола Гоголь і його доба. 279

Молодеча творчість

90. М.Стефин. Шабля князя Олега. 286
91. Н.Стефин. Іграшкова крамниця. 288
92. П.Ботте. Незнайома. 290
93. А.Яроцький. Вмираючі обличчя. 292
94. К.Хамула. Темний фільварок. 297
95. С.Яковенко. Живий гай. 302
96. М.Цілина. В краю гір і сонця. 305

Преса про "Новий Обрій"

97. М.Онищенко. Тепло зустрічі. 310
98. А.Шкляр. "Кур'єр Кривбасу" 311
99. М.Мушинка. Ювілейний альнамах українських письменників Австралії 312
100. Б.Коваленко. Післяслово. 314
101. Зміст. 316

Учителі, які вчили в Рідній школі ім. Л.Українки під час святкування 40-ліття школи.
Сидять зліва : Люба Десі, Анастасія Грушецька, Віра Шевченко, Лена Ковалонко-Гіммельрайх, Тетяна Сліпецька / керівник школи /, Боженна Коваленко, Надія Михайлишин, Марія Якубович, Євгенія Радіон.
2-ий ряд : Неван Грушецький, Катерина Сліпецька, Оля Кузик, Ліяна Сліпецька, Тереса Варцаба-Ляхович, Таїса Шевченко-Верещака, Ірена Цабанюк / гість /, Марія Данилюк, Романна Козак-Гілюта, Орися Опар-Стефин, Олеся Дацків-Розальон, Ніна Слобода, Леся Аббінга, Марія Кузик.
3-ій ряд: Неоніла Сліпецька, Євген Стефин, Юрій Радіон, Ігор Якубович, Оля Радивил, Ліля Коваленко, Юля Олійник, Василь Коваленко, Валя Дроботюк, Оленка Яреміяк, Михайло Яреміяк, Ганя Горбань.

Учителі й гості, учасники 13-го Учительського з'їзду, з ПА, ЗА і Вікторії 25-26 січня 1997р., Нобл Парк, Вікторія.